

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(18 листопада 2016 року,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ)*

У ДВОХ ЧАСТИНАХ

Частина 1

Дніпро
2016

ББК 67.9 (4 УКР) 312
О-60

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 16 листопада 2016 р.)*

О-60 Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 18 листоп. 2016 р.) : у 2-х ч. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. – Ч. 1. – 212 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, в якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів та наукових установ України, а також фахівці-практики правоохоронних органів. Тематика публікацій охоплює актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та освітньому процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

канд. юрид. наук, засл. юрист України **В.А. Глухверя** (голова); **О.В. Золотоноша** (заст. голови); канд. юрид. наук, доц. **О.В. Кириченко** (заст. голови); канд. юрид. наук **В.В. Дараган** (відп. секретар); канд. юрид. наук **О.В. Ведмідський**; канд. юрид. наук **Р.М. Кацуба**; канд. юрид. наук, проф. **І.Р. Шинкаренко**; канд. юрид. наук, доц. **Д.Б. Санакоєв**; канд. юрид. наук, доц. **О.О. Титаренко**; канд. юрид. наук, доц. **А.В. Самотуга**.

Редакційна колегія не завжди поділяє думки авторів публікацій

ББК 67.9 (4 УКР)

© Автори, 2016
© ДДУВС, 2016

З М І С Т

Вступне слово ректора ДДУВС	9
Антонов К.В., Тертишник В.М. Юридична визначеність та процесуальна форма негласних слідчих (розшукових) дій	11
Білічак О.А. Актуалізація проблематики запровадження інституту приватного обвинувача	14
Василинчук В.І. Запровадження у національному законодавстві кримінальної відповідальності стосовно осіб, віднесених до категорії «Злодіїв у законі»	19
Вишня В.Б., Вишня О.В. Використання технічних засобів для боротьби зі злочинами та правопорушеннями, що здійснюються з використанням автомобільного вантажного транспорту	22
Грібов М.Л. Організація діяльності оперативних підрозділів: питання юридичного унормування	25
Хараберюш І.Ф. Проблеми використання окремих засобів оперативної техніки оперативними підрозділами поліції	27
Шинкаренко І.Р. Генезис та сучасні теоретико-прикладні проблеми оперативно-розшукової тактики	29
Александренко О.В. До питання про типові недоліки проведення першочергових оперативно-розшукових заходів при розслідуванні серійних вбивств	35
Баб'як А.В. Дотримання оперативними підрозділами Національної поліції України принципу законності в оперативно-розшуковій діяльності	37

Бардова М.А., Яковенко С.І. Підготовка парламентарів для спеціальних підрозділів Національної поліції	43
Бортун М. Деякі аспекти можливого використання оперативно-розшукових заходів під час здійснення спеціального досудового розслідування	46
Ботнарченко І.А. Оперативно-розшукова характеристика злочинів	49
Бурак М.В. Загрози у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України на сучасному етапі	52
Варава В.В. Оперативно-розшукові та розвідувальні аспекти викриття кримінальних правопорушень у митній справі	54
Ведмідський О.В. Оперативно-розшукова профілактика як одна із форм оперативно-розшукового запобігання злочинам	57
Вінцук В.В. Проблемний характер інституту негласних слідчих (розшукових) дій	60
Грищаченко В.В. Умови ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам оперативними підрозділами Національної поліції	62
Дараган В.В. Деякі проблеми нормативно-правового регулювання ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції	65
Ємець О.М. Особливості боротьби зі створенням та утриманням місць розпусти оперативними підрозділами	68
Єфімов М.М. Тактика слідчого експерименту та спеціального слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти громадського порядку	72

Заєць О.М. Аналітичне супроводження досудового розслідування кримінального провадження	75
Злагода О.В. Особливості виявлення злочинів, пов'язаних із викраденням людини, вчиненого з корисливих мотивів	79
Івашко С.В. Окремі аспекти оперативно-розшукової характеристики грабежів на об'єктах залізниці	82
Кацуба Р.М. Щодо напрямів покращення підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції	85
Кириченко О.В. Проблеми нормативно-правового забезпечення стратегії протидії злочинам проти громадської безпеки	87
Козонок В.М. Загальні принципи оперативно-розшукової діяльності	91
Колінко В.О. Особливості нормативного регулювання проведення оперативного огляду підрозділами кримінальної поліції	93
Колосков В.В., Басалик С.А. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності в правоохоронних органах України	97
Комарницька О.Б. Щодо діяльності прокурора під час здійснення оперативної закупки	101
Крижна В.В. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій	104
Кучеренко В.А. Окремі елементи оперативно-розшукової характеристики злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням	107
Літун О.О. Перспективи наукових досліджень щодо розшуку дітей, які зникли безвісті	110

Любчик В.Б., Костюк В.В.

Сучасні наукові проблеми оперативно-розшукової діяльності 112

Люлько С.П.

Протидія злочинам у сфері службової діяльності,
вчиненим прокурорами: питання взаємодії 115

Мазійчук В.А.

Сучасні особливості оперативно-розшукового попередження
неправомірної вигоди в агропромисловому комплексі 118

Максимів Л.В.

Деякі проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами
під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій 121

Марков М.М., Варваринець В.І.

Протидія наркозлочинності шляхом удосконалення
Кримінального процесуального законодавства
в частині контролю за вчиненням злочину 124

Міхнян М.І., Єфімов М.М.

Непроцесуальні форми взаємодії оперативних підрозділів
та слідчого при розслідуванні умисного вбивства, вчиненого
в стані сильного душевного хвилювання 125

Міщанинець О.М.

Алгоритм дій щодо виявлення та фіксації фактів
розповсюдження курильних сумішей 127

Морквін Д.А.

Дотримання принципу законності оперативними
підрозділами при здійсненні обстеження публічно недоступних
місць, житла чи іншого володіння особи оперативними
підрозділами в процесі протидії злочинності 131

Мороз С.М.

Особливості організації використання слідчим
конфіденційного співробітництва з іншими особами 135

Морозова Я.О.

Зміст оперативно-розшукового забезпечення підрозділами
кримінальної поліції досудового розслідування злочинів
загальнокримінальної спрямованості, що вчиняються
у складі організованих груп та злочинних 140

Мукоїда Р.В., Мельнікова О.О.

Особливості взаємодії оперативних підрозділів під час виявлення осіб і фактів, пов'язаних з торгівлею людьми 143

Найдьон Ю.О.

Теоретичні та правові основи оперативної діяльності 148

Обшалов С.В.

Психологічні аспекти використання ЗМІ у попередженні та розкритті злочинів 152

Одарченко М.С.

Сучасний стан теоретичного дослідження гарантій законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції 154

Пахолук О.І.

Достатність як критерій оцінки інформації для проведення оперативно-розшукових заходів у діяльності з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах 156

Пекарський С.П.

Особи, які не досягли повноліття як об'єкт діяльності підрозділів кримінальної поліції 159

Рижков Е.В.

Інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб забезпечення економічної безпеки підрозділами кримінальної поліції 163

Санакосв Д.Б.

Виявлення ознак фальсифікації лікарських засобів підрозділами Національної поліції та Державної фіскальної служби України 168

Сидоренко Л.В.

Негласне використання технічних засобів стороною обвинувачення 171

Тараніч Є.А.

Протидія наркозлочинності з використанням сучасних технологій 174

Тишлек Д.П.

Удосконалення підходів щодо використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у протидії злочинності 175

Федосова О.В.

Оперативно-розшукова характеристика корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми 179

Федотенко А.В.

Історичний досвід використання поліцією Європи та Америки спеціальних слідчих методів та прийомів під час гласного та негласного поліцейського розслідування 183

Хмеленко В.В.

Значення використання осіб, які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами, під час запобігання злочинам 189

Христов О.Л., Панасенко А.О.

Організаційно-правові аспекти залучення понять при проведенні слідчих (розшукових) дій 192

Черняк А.М.

Оперативні підрозділи правоохоронних органів України як суб'єкти протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну 195

Черняк О.М.

Проблемні питання допустимості проведення оперативної закупки наркотичних засобів в контексті рішень Європейського Суду з прав людини 197

Шинкаренко І.І.

Особливості виявлення інформації щодо зброї, бойових припасів або вибухових речовин, що перебувають у незаконному поводженні 201

Шинкаренко І.О.

Психологічні проблеми спілкування працівників поліції під час виконання оперативно-службових завдань 203

Шевчук О.Ю.

Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: шляхи розмежування 206

Юнацький О.В.

Проблеми розмежування функцій проведення оперативно-розшукової та приватної детективної діяльності 208

Шановні учасники конференції!

Реформування системи правоохоронних органів України в умовах формування громадянського суспільства, розбудови правової держави та адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу вимагає постійного наукового супроводження цих процесів, висуває на порядок денний нові дослідницькі завдання та пріоритети, що потребують сучасних методологічних підходів. Особливо актуалізується потреба в дослідженні правових засад організації та функціонування оперативних підрозділів Національної поліції як складової системи правоохоронних органів, та їх діяльності з протидії злочинності взагалі.

Організація протидії злочинам вимагає нових підходів до добування, аналітичної обробки та використання оперативно-розшукової інформації з метою своєчасного виявлення та запобігання суспільно небезпечним діянням, та встановлення осіб, які їх вчинили.

Вирішуючи завдання протидії злочинності, оперативні працівники здійснюють різні заходи, застосовують різноманітні способи, прийоми, методи, але усе це вони роблять не стихійно, а планомерно, в певній послідовності, з урахуванням конкретної ситуації. Це обумовлено тим, що здійснення таких заходів є однією з форм боротьби із злочинністю, в якій виступають дві протиборчі сторони, і, отже, дії оперативного працівника мають бути не довільними, а цілеспрямованими, такими, що враховують наміри і способи дій злочинця. Інакше вони не досягнуть переслідуваної мети. Означене не можливо без створення сприятливих умов, що забезпечують ефективне виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, а саме використання інноваційних підходів до використання традиційних та новітніх заходів протидії злочинності.

На сьогодні завдання будь-яких наукових розробок з питань оперативно-розшукової діяльності полягає у визначенні заходів забезпечення здійснення ефективних заходів під час оперативно-розшукового провадження та виконання доручень слідчого у межах досудового розслідування.

Тому для забезпечення ефективної діяльності оперативних підрозділів в умовах сьогодення важливим питанням є здійснення наукового пошуку щодо вирішення проблем теорії та практики оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції, серед яких: проблеми правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності; проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності; проблеми проведення оперативно-технічних заходів та використання спеціальної техніки під час оперативно-розшукової протидії злочинам; проблеми оперативно-розшукової протидії окремим видам злочинів; проблеми взаємодії оперативних підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції та правоохоронними органами під час протидії злочинам; проблеми проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Окреслені вище проблемні аспекти стосуються функціонування одного з найважливіших напрямів діяльності держави і суспільства, тому вони пот-

ребують детального вивчення й конструктивного обговорення з огляду на новітні наукові розробки і практичні напрацювання.

З метою консолідації зусиль науковців та практиків, спрямованих на протидію злочинності засобами оперативно-розшукової діяльності, впровадження результатів науково-дослідної роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ у практичну діяльність органів Національної поліції і в освітній процес сьогодні проводиться Всеукраїнська науково-практична конференція «Оперативно-розшукова діяльність органів Національної поліції: проблеми теорії та практики».

Метою конференції є пошук шляхів удосконалення оперативно-розшукової діяльності органів Національної поліції та протидії злочинності оперативно-розшуковими засобами, удосконалення нормативно-правових актів, спрямованих на оперативно-розшукову протидію злочинам.

До участі у конференції запрошені представники Департаментів Національної поліції, ГУНП в областях та вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців для підрозділів кримінальної поліції. Від практичних працівників очікуються окреслення практичних проблем діяльності оперативних підрозділів, а також пропозиції щодо вимог необхідних сучасному працівникові оперативних підрозділів Національної поліції вмінь, знань і навчок; від науковців – формування єдиних наукових підходів до вирішення проблемних питань теорії та практики оперативно-розшукової діяльності Національної поліції.

Отже, сьогоднішній науковий захід має на меті обговорити такі питання: сучасні проблеми теорії оперативно-розшукової діяльності; правове забезпечення оперативно-розшукової діяльності Національної поліції; інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності Національної поліції; актуальні проблеми проведення оперативно-технічних заходів та використання спеціальної техніки під час оперативно-розшукової протидії злочинам; оперативно-розшукова протидія окремим видам злочинів; взаємодія оперативних підрозділів з іншими службами органів внутрішніх справ та правоохоронними органами під час протидії злочинам; актуальні проблеми проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Більшість результатів цих напрямів роботи конференції знайшли своє втілення у публікаціях збірника її матеріалів, авторами яких є науковці, працівники-практики правоохоронних органів, фахівці держустанов, представники законодавчої та судової гілок влади, здобувачі вищої освіти.

Висловлюю вдячність учасникам Всеукраїнської науково-практичної конференції «Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики» за виявлений інтерес до її проблематики та бажаю усім плідної співпраці.

Ректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України
В.А. Глуховець

Антонов К.В.

доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедру
кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів

Тертишник В.М.

доктор юридичних наук, професор
професор Університету
митної справи та фінансів

ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

З прийняттям нового КПК України та апробації нового інституту негласних слідчих (розшукових) дій проблемам юридичної форми і практики їх провадження приділяється все більше уваги науковців [1-19]. Між тим існуючі публікації не вичерпали всю складну проблему, а скоріше утворюють надійну основу для їх подальшого дослідження.

Передбачаючи три, буцімто різні, негласні слідчі (розшукові) дії «аудо-, відеоконтроль місця», «аудо-, відеоконтроль особи» та «спостереження за особою, місцем або річчю», законодавець, чітко не визначивши предмет кожної з слідчих дій, фактично регламентує одне й те ж «здійснення візуального спостереження за особою і технічне документування її діянь», але в залежності від місця чи засобу. В основі усіх трьох вищеназваних негласних слідчих діяч лежить метод візуального спостереження і технічного документування, який вже давно пропонувався для використання в якості методологічної основи нової універсальної слідчої дії [16, с. 40-42]. Відправляючись від згаданої та давно висловленої ідеї, В.Г. Уваров, аналізуючи чинний КПК України, пропонує названі три дії об'єднати в одну – універсальну [17, с. 154-156]. Думається, що на основі універсального методу пізнання – «візуального спостереження за особою і технічне документування її діянь», ураховуючи необхідність дотримання принципу юридичної визначеності та чіткого визначення дефініцій і процесуальної форми, усунення дублювання та уніфікації законодавчих новел, пропонується в новому КПК України замість передбачених в ст. 260, 267, 269, 270 різних заходів спостереження, доцільно розробити та законодавчо закріпити і детально регламентувати єдину універсальну слідчу дію з назвою – *«Контроль і документування суспільно небезпечних та юридично значимих дій і фактів»*.

Зазначимо побіжно, що відеоконтроль місця, без перебування особи в тому місці, навряд чи знайде серед системи доказів хоча б якесь поважне місце, бо без людини, її дій чи бездіяльності в тому місці, безпосередньо саме місце нічого не варте. Адже в кримінальному процесі юридично значимим є

лише те, що відноситься до правопорушення, яке здійснюється, безумовно, людиною.

З прийняттям чинного КПК України в арсеналі негласних слідчих дій з'явилась нова окрема слідча дія – зняття інформації з електронних інформаційних систем. Регламентация зняття інформації з електронних інформаційних систем потребує суттєвого вдосконалення. Враховуючи, що дана слідча дія нова і немає сталої практики її застосування, а детальна регламентация її проведення може мінімізувати можливі помилки її використання в доказуванні, запропонована концептуальна модель процесуальної форми такої дії, яка варта для запровадження [14, с. 258-269].

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів (ст. 267 КПК України), не повинно регламентуватись як слідча дія і засіб отримання доказів у кримінальному процесі, адже суттєво обмежує права людини на недоторканність житла, чим суперечить ст. 22 Конституції України, не передбачає достатніх і ефективних гарантії проти зловживань, чим не відповідає рішенням Європейського суду з прав людини (див.: справа «Імакаєв проти Росії» (рішення від 09 листопада 2006 р. № 7615/02

Контроль за вчиненням злочину, згідно з ст. 271 КПК України, може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину.

При цьому, усі названі заходи закон розмістив в підрозділі з розпливчатою назвою «інші види негласних слідчих (розшукових) дій», і, вочевидь, виходячи з цього, вважає їх «негласними слідчими (розшуковими) діями. Однак вони не отримали ще належної процесуальної регламентации.

Європейський суд з прав людини у справі «Тейксієра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 р., яка стосувалась засудження заявника за торгівлю наркотиками в результаті провокації агентів поліції, зазначив: «Суспільний інтерес не може виправдати використання доказів, отриманих у результаті поліцейського підбурювання». Суд наголосив, що «...немає підстав вважати, що без їх втручання (агентів) його (злочин) було б скоєно. Таке втручання та його використання у сумнівному кримінальному провадженні означало з самого початку, що заявника було остаточно позбавлено права на справедливий судовий розгляд. Відповідно, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції». У справі «Любченко проти України» Європейський суд ще раз порушив перед сторонами питання щодо провокації злочину з боку поліції.

Аналіз ситуації засвідчує, що якщо під час контрольованої закупки особа, яка потрапила в сферу оперативних інтересів, уже зберігає наркотичний засіб, чим фактично вже вчиняє злочин, то під час контрольованої поста-

вки у відповідної особи склад злочину виявляється лише після «провокації придбання». Контрольована поставка не відповідає завданням кримінального провадження, вимогам принципам юридичної визначеності, верховенства права і пропорційності, а отже, не має застосовуватись у кримінальних провадженнях і має бути вилучена із системи слідчих дій.

Кожна негласна слідча дія має детально і логічно регламентуватись виходячи з особливостей її предмету і методу з дотриманням принципів юридичної визначеності і пропорційності – мета їх застосування має бути вагомою, а засіб досягнення найменш обтяжливим у конкретних умовах кримінального провадження.

1. Берназ В. Д. Правова природа, поняття та загальна класифікація негласних слідчих (розшукових) дій / В. Д. Берназ // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 5. – С. 226–231.

2. Варава В. В. Концептуальні підходи та шляхи усунення конфлікту слідчої та оперативно-розшукової діяльності / В. В. Варава // Вісник Академії митної служби України. Серія: Право. – 2015. – С. 122-126.

3. Глушков В. О. Процесуалізація оперативно-розшукової діяльності у контексті реформування кримінально-процесуального законодавства України / В. О. Глушков, А. О. Білічак // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 65. – С. 539–549.

4. Гусаров С. М. Генезис запровадження негласних слідчих (розшукових) дій у законодавство та практичну діяльність правоохоронних органів України / С. М. Гусаров // Європейські перспективи. – 2013. – №3. – С. 35-39.

5. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник / В. А. Колесник. – Київ: Прецедент, 2014. – 135 с.

6. Корнієнко М. В. Концептуальні проблеми процесуального інституту негласних слідчих (розшукових) дій / М. В. Корнієнко, В. М. Тертишник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 39. Том 2. – 2016. – С. 105-109.

7. Лук'янчиков Є. Д. Визначення та система негласних слідчих (розшукових) дій / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право. – 2014. – №9-1. – С. 1-17.

8. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. – Х. :Оберіг, 2013. – 344 с.

9. Никифорчук Д. Й. Проблемні питання проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій / Д. Й. Никифорчук, А. О. Кравченко, А. М. Копилов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 173–180.

10. Письменний Д. П. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні України / Д. П. Письменний // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2013. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 143–146.

11. Погорецький М. А. Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику / М. А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2. – С. 56–63.

12. Стратонов В. М. Окремі проблеми слідчих (розшукових) дій / В. М. Страто-

нов, О. В. Стратонова // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична. – 2015. – № 1. – С. 174-186.

13. Татаров О. Як удосконалити правову регламентацію негласної слідчої діяльності задля ефективної боротьби з корупцією та кіберзлочинністю / О. Татаров // Закон і бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/119240-yak_udoskonaliti_pravovu_reglamentaciyu_neglasnoi_slidchoi_d.html

14. Теорія доказів: підручник / К. В. Антонов, О. В. Сачко, В. М. Тертишник, В. Г. Уваров / За заг. ред. І.ю.н, професора В. М. Тертишника. – К. : Алерта, 2015. – 294 с.

15. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Видання 12-те доповн. і перероб. / В. М. Тертишник. – К.: Алерта, 2016. – 810 с.

16. Тертышник В. М. Нетрадиционные способы и формы собирания и исследования доказательств при расследовании преступлений / В. М. Тертышник. – Х. : Университет внутренних дел, 1994. – 56 с.

17. Уваров В. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: монографія / В. Г. Уваров; за заг. ред. доктора юрид. наук В. М. Тертишника. – Дніпропетровськ, 2012. – 268 с.

18. Шумило М. Оперативно-розшукові заходи у структурі досудового розслідування в проєкті КПК України (проблеми унормування і правозастосування) / М. Шумило // Право України. — 2012. – № 3-4. – С. 452-462.

Білічак О.А.

доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри ОРД
Національної академії СБ України

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧА

У світлі останніх подій, пов'язаних із оприлюдненням результатів е-декларування, а також урахувавши необхідність запровадження ефективної системи заходів державного реагування щодо протидії корупції, доцільно повернутися до аналізу законодавчих ініціатив, раніше вже сформованих за цим напрямом.

Одним із ефективних важелів протидії корупції міг би виступити передбачений кримінальним процесуальним законом спрощений порядок звернення громадян до судових органів, з метою притягнення до відповідальності окремих осіб, винних у вчиненні службових злочинів та інших протиправних діянь корупційної спрямованості. Відповідний законопроект був внесений на розгляд Верховної Ради України депутатською групою у складі Ю.В.Тимошенко, С.В.Соболева, І.Г.Кириленка, І.І.Крулька [1]. За його змістом, приватне кримінальне переслідування могло бути здійсненим щодо злочинів, передбачених: ст. 364 (зловживання владою або службовим стано-

вищем); ст. 365 (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу); ст. 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги); ст. 366 (службове підроблення); ст. 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), ст. 370 (провокація підкупу)». Приватним обвинувачем могла б виступати фізична чи юридична особа, яка звернулася до суду з обвинувальною заявою з метою притягнення до відповідальності осіб, що вчинили наведені вище кримінальні правопорушення. На обґрунтування своїх вимог, приватний обвинувач повинен надавати докази. За змістом положень законопроекту, ними можуть виступати результати технічної фіксації, які вказують на об'єктивну сторону складу злочину в діях окремих осіб.

Відповідно положень законопроекту, у триденний строк з дня одержання суд зобов'язаний надіслати примірники обвинувальної заяви обвинуваченим і потерпілим. Протягом тижневого терміну з дня одержання такої заяви, особа (особи), що вказані в ній як обвинувачені, вправі були б викласти суду свою позицію щодо обвинувальної заяви, надати докази й інші матеріали на її підтвердження, після чого судом приймається рішення про відкриття кримінального провадження або про відмову в ньому. Основними засобами забезпечення кримінального провадження, згідно змісту законопроекту, є відсторонення особи від займаної посади та арешт майна. Окрім вирішення питання про забезпечення заходів кримінального провадження, приватний обвинувач наділявся правом на звернення до суду з клопотанням про проведення слідчих дій, зокрема детально вписано процедуру внесення ним клопотання на проведення обшуку. Судовий розгляд таких категорій справ мав відбуватися в порядку, визначеному КПК України.

Згідно чинного законодавства, однією із основних засад кримінального судочинства є гласність судового процесу. На відміну від судового розгляду, досудове розслідування відбувається в гласних і негласних формах, про хід та результати його проведення можуть бути обізнаними вузьке коло осіб. На слідчого покладається обов'язок збереження таємниці досудового слідства, про його перебіг можуть бути обізнаними прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, керівник слідчого підрозділу та учасники кримінального процесу, на клопотання чи за участі яких проводилася слідча дія.

Враховуючи рівень корумпованості правоохоронної системи держави, автори законопроекту, в ході його розробки вочевидь розраховували на те, що запровадження спрощеного порядку провадження у справах про корупційні злочини підвищить ефективність їх виявлення та розкриття, оскільки судовий розгляд здійснюватиметься за ініціативою зацікавленої сторони. За умови недовіри до державних органів, що виконують функцію досудового розслідування, зацікавлений суб'єкт сам збиратиме докази і надаватиме їх в суд, який розглядатиме питання про вимоги і заперечення сторін шляхом проведення відкритого судового розгляду. На перший погляд, законопроект

том обґрунтовано достатні правові умови для захисту прав окремих громадян від корупційних посягань. Поряд з тим, обвинувачення у кримінальному провадженні не повинно ґрунтуватися на одному доказі, а лише на системі доказів, що можуть бути перевіреними з різних джерел. Приватним особам, не обізнаним з тактикою розкриття та розслідування корупційних злочинів, важко буде забезпечити процес доказування факту вчинення корупційного діяння. Передусім, слід зазначити, що застосування приватними особами технічних засобів аудіо-, відеоконтролю, передусім є порушенням вимог ст. 359 КК України і тягне за собою визначену законом відповідальність. Відповідно положень законопроекту, особи можуть бути звільнені від такої кримінальної відповідальності у разі, якщо матеріали фіксації передані до суду для використання у кримінальному провадженні приватним обвинувачем. Слід зауважити, що внесення таких змін до КК України є досить суперечливим, оскільки стимулюватиме зростання неконтрольованого обігу спеціальних технічних засобів фіксації інформації. Слід також взяти до уваги, що відповідно до ст.ст. 246, 260, 270 КПК України проведення аудіо-, відеоконтролю особи, аудіо-, відеоконтролю місця може здійснюватися лише у визначеному законом порядку за рішенням слідчого судді. Докази, отримані із порушенням вказаних норм, можуть бути визнані судом отриманими з істотним порушенням прав і свобод людини, а отже, недопустимими (ст. 87 КПК України). Навіть не беручи до уваги ці обставини, слід мати на увазі, що особи, які здійснюватимуть технічну фіксацію дій, які становлять об'єктивну сторону складу корупційного злочину, повинні володіти методикою використання СТЗ, та забезпечувати високу якість наданих до суду аудіо-, відеоматеріалів. Процедура доведення в суді умислу обвинуваченого на вчинення корупційного злочину ускладнюється ще й тим, що на момент його вчинення він може бути затриманим не уповноваженою службовою особою, а зацікавленим суб'єктом, і в ході судового розгляду можуть виникнути запитання щодо походження речових доказів, якими можуть виступати, наприклад, грошові кошти, документи тощо. Тобто, забезпечити збирання доказів із дотриманням визначеної законом процесуальної форми можуть лише органи досудового розслідування. Слід також зауважити, що фахівцями обґрунтовувалися й інші аргументи на користь того, що застосування такого підходу суперечить низці положень кримінального процесуального законодавства [2]. Отже, приходимо висновку, що внесення наведених змін до КПК України в частині запровадження процесуального порядку розгляду кримінальних справ щодо злочинів корупційної спрямованості у формі приватного обвинувачення є необґрунтованим.

Поряд з тим, нами актуалізовано проблему загальної недовіри громадян до державних органів, у тому числі й до тих, які виконують функції кримінального переслідування. За умови існування альтернативи, наприклад можливості залучення зацікавленого суб'єкта до збирання доказів на договірних засадах приватних структур, наприклад, приватних детективів, детективних

бюро чи агенцій, проблематика запровадження інституту приватного кримінального переслідування заслуговуватиме повторного розгляду. Адже нині на розгляді Верховної Ради України перебуває проект Закону України «Про приватну детективну діяльність» [3], у якому визначено порядок створення та засади функціонування приватних детективних структур на Україні. Водночас, аналіз положень проекту цього нормативного акту вказує, що у ньому лишилась невирішеною проблема збирання уповноваженими суб'єктами в інтересах кримінального провадження фактичних даних, зокрема, через застосування спеціальних технічних засобів аудіо-, відеоконтролю тощо. У контексті викладеного слід звернути увагу на те, що у переважній більшості країн європейської демократії досить розвинутими є інститути, що забезпечують представництво та захист інтересів осіб у кримінальному провадженні на договірних засадах. Слід зауважити, що світовий досвід щодо використання у ході досудового розслідування послуг приватних детективних структур досить неоднорідний. Зокрема, приватний розшук отримав широке розповсюдження в США, Великобританії, Німеччині, Італії, Канаді, Франції, Японії та інших країнах. У деяких країнах детективи беруть активну участь у розслідуванні злочинів, аж до провадження окремих слідчих дій. Наприклад, в США кожен громадянин може найняти приватного детектива для розслідування будь-якої справи, при цьому, за законодавством окремих штатів, детективи уповноважені проводити негласні дії по збору інформації, що могла би бути використаною з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності. В Німеччині розшуковою діяльністю займаються детективи та приватні детективні агенції, діяльність яких в основному спрямована на розкриття злочинів економічного характеру. У Великобританії детектив тісно співпрацює з адвокатами-солісісторами. Адвокат обирає детектива та дає йому вказівки щодо ходу досудового розслідування [4]. На відміну від США та країн Західної Європи, серед держав-учасниць СНД, законодавством яких передбачено порядок зайняття приватною детективною діяльністю, розповсюдженою є інша модель участі детектива у досудовому розслідуванні. За законодавством Росії, Латвії, Молдови, детектив зобов'язаний співпрацювати з державними органами, що ведуть досудове розслідування і має відносно невеликі можливості щодо способів отримання інформації, необхідної для вирішення завдань досудового розслідування. Наприклад, закон РФ «Про приватну детективну і охоронну діяльність в Російській Федерації» надає досить обмежені повноваження детективам у частині збору інформації з метою реалізації інтересів своїх клієнтів під час здійснення щодо них досудового розслідування. Російські приватні детективи можуть використовувати лише офіційні інформаційні джерела та використовувати технічні засоби фіксації інформації за умов дотримання конституційних прав особи та громадянина [5]. Накладаючи заборону на використання у приватній детективній діяльності засобів оперативної діяльності, закон Латвійської республіки окрім гласних способів отримання інформації, надає приватним детективам право здійснювати зама-

сковане опитування осіб, а також зашифрований огляд відкритих для публічного доступу приміщень, забудов, місць громадського користування, предметів, що в них знаходяться [6]. Закон «Про приватну детективну та охоронну діяльність» Республіки Молдова, окрім традиційних способів збору інформації, також за наявності згоди їх клієнта надає право детективам отримувати висновки спеціалістів, з тих чи інших питань, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань та кваліфікації [7]. Польський закон, що визначає засади ведення розшукової діяльності у цій державі, надає повноваження суб'єктам її здійснення, що є аналогічними до тих, що визначені однойменним латвійським законом [8].

Ураховуючи зарубіжний досвід правового регулювання у сфері ведення приватної детективної діяльності, на наш погляд, доцільно на лише на законодавчому рівні вирішити питання про створення на Україні приватних детективних структур, але й слід розглянути питання щодо можливості надання їм в установленому для інших суб'єктів кримінального провадження порядку, права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, або хоча б деякої частини з них, здійснення яких не вимагає встановлення та використання відносин конфіденційного співробітництва із Інтернет-провайдерами, операторами мобільного та поштового зв'язку, оскільки це може створювати перешкоди діяльності уповноваженим державним органам. У контексті наведеного доцільно підкреслити, що законодавством значної кількості зарубіжних країн спостереження за особою в громадських місцях, в тому числі, із застосуванням спеціальних технічних засобів для спостереження, фото-, відеозйомки, не розглядаються як дії, що посягають чи обмежують права людини. Відповідно, у переважній більшості зарубіжних нормативних актів, що регламентують ведення приватної детективної діяльності, вказане право надається суб'єктам її ведення. У цьому контексті доцільним для врахування є досвід нормотворчої діяльності Республіки Казахстан. Так, ст. 12 проекту Закону Казахстану «Про приватну детективну діяльність» визначає права приватних детективів, до яких належить збір інформації в інтересах клієнта усіма не забороненими законом засобами. Такими засобами можуть виступати здійснення зовнішнього спостереження, внесення запитів до підприємств, установ, організацій, документування необхідної інформації із використанням засобів фото-, кіно-, відеозйомки, аудіозапису, за умови, що вказані засоби не належать до спеціальних технічних, та при їх використанні не відбувається незаконного обмеження конституційних прав громадян на таємницю телефонних розмов, листування, телеграфної та іншої кореспонденції. До повноважень приватних детективів запропоновано віднести також проведення заходів із зовнішнього огляду будов, приміщень та інших об'єктів, усне опитування осіб, вивчення предметів і документів [9]. З нашої точки зору, позитивний зарубіжний досвід доцільно врахувати в українській правоохоронній діяльності. Існування приватних структур, що забезпечуватимуть можливість сторонні захисту збору інформації про підготовлювані або вчиненні кримінальні

правопорушення з альтернативних джерел, сприятиме більш повномірній реалізації принципу змагальності кримінального судочинства та створить достатні передумови для запровадження інституту приватного кримінального переслідування.

1. Проект Закону України «Про внесення змін до чинного законодавства України щодо прав громадян в боротьбі з корупцією та зловживанням владою» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.ru/url>
2. Хавронюк М. І. Висновок на законопроект про внесення змін до законодавства щодо прав громадян в боротьбі з корупцією та зловживанням владою/ М.І. Хавронюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/ua/news/5052>
3. Проект Закону про приватну детективну (розшукову) діяльність/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zv>
4. Семёнов В. Нужен ли частный сыщик в уголовном процессе? / [Электронный ресурс]. – Режим доступа со страницы: <http://www.mrde.ru/index.php?option>.
5. Российская Федерация Закон о частной детективной и охранной деятельности / [Электронный ресурс]. – Режим доступа со страницы: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online>
6. Закон Латвійської республіки «Про детективну діяльність» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odin-detective.uaprom.net/a60014-zakon-detektivnoj-deyatelnosti.html>
7. Закон Республіки Молдова «Про приватну детективну та охоронну діяльність» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sec4all.net/l_organ_1-1.html.
8. Закон Республіки Польща «Про детективну діяльність» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sec4all.net/zakon-lv2.html>.
9. Проект Закона Республики Казахстан «О частной детективной деятельности» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://continent-online.com/Document>.

Василинчук В.І.

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри спеціальної техніки
та оперативного-розшукового документування
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТОСОВНО ОСІБ, ВІДНЕСЕНИХ ДО КАТЕГОРІЇ «ЗЛОДІЙ У ЗАКОНІ»

Ураховуючи значну суспільну небезпеку організованої злочинності, та з метою надання правоохоронним органам додаткового механізму для боротьби із цим явищем, починаючи з 2012 року у Верховній Раді України почали з'являтися законопроекти, які спрямовані на закріплення на законодавчому рівні поняття «злодій у законі» та встановлення відповідальності за належ-

ність до «злочинського миру». Зокрема, перші законопроекти «Про доповнення до Кримінального кодексу України положеннями про відповідальність «злочинців в законі» та осіб, що належать до злочинського миру» (реєстр. № 10506 від 22.05.2012 та реєстр. № 1209 від 08.01.2013). Указані проекти передбачали доповнення до Кримінального кодексу України статтею 256¹ «Нааявність статусу «злочинців в законі» та належність до злочинського миру». Також було запропоновано визначення поняття «злочинців в законі» – осіб, які відповідно до спеціальних правил в будь-яких формах організують або керують злочинським миром, користуються авторитетом у членів злочинського миру, надають їм завдання, доручення, що сприяють досягненню цілей злочинного миру, організують злочинські розбори, беруть участь у зібраннях (сходках) «злочинців в законі». За статус «злочинця в законі» проект передбачав покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років. «Злочинський мир» пропонувалося законодавчо визначити як будь-яке об'єднання осіб, що діють відповідно до встановлених, визнаних ними спеціальних правил, метою якого є залякування, погрози, примус, насильство, умови нерозголошення, злочинські розбори (вирішення спорів за допомогою погроз, примусу, насильства, залякування або інших незаконних дій), залучення неповнолітніх до злочинних дій, вчинення злочинів або підбурювання до вчинення злочинів, з метою отримання прибутку членами об'єднання або іншими особами. До «членів злочинського миру», пропонувалося відносити будь-яких осіб, які визнають злочинський мир, поділяють його правила, підтримують його і активно діють для здійснення його цілей, виконують доручення «злочинців в законі». Для «членів злочинського миру» передбачалося встановлення кримінального покарання – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років. Але, як показали результати розгляду Верховною Радою України вказаних законопроектів, законодавці не були готовими до запровадження таких змін.

Наступною спробою розв'язання цього питання став проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо відповідальності для «злочинців в законі» та за злочини, вчинені злочинними угрупованнями), (реєстр. № 1188 від 02.12.2014). Авторами законопроекту вперше запропоновано статтю 28 КК України доповнити частиною п'ятою, в якій надано визначення злочину вчиненого злочинним співтовариством – стійким ієрархічним об'єднанням (сім і більше осіб). Крім того, законопроект передбачає доповнення КК переліком обставин, які обтяжують покарання, серед яких – вчинення злочину особою, яка є організатором («злочинцем в законі») або іншою керівною особою злочинного угруповання. Запропоновано також викласти в новій редакції пропонується статтю 255 КК України, передбачивши встановлення кримінальної відповідальності для осіб за створення та участь у злочинному співтоваристві та зайняття особою вищого становища в злочинній ієрархії («злочинців в законі»). У примітках до указаних статей передбачено дати визначення понять «злочинне співтовариство» та «зло-

дій в законі».

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити що, зростання деструктивного впливу організованої злочинності та ролі «злочинців у законі» на всі сфери суспільного життя зумовлює нагальну потребу створення кримінально-правових засад протидії цьому соціально негативному явищу.

Як показує досвід Грузії, запровадження кримінальної відповідальності відносно «злочинців у законі» суттєво вплинуло на зниження рівня організованої злочинності у країні.

Разом з тим, слід зазначити що, запровадження аналогічної відповідальності в українське кримінальне законодавство може викликати певні труднощі для слідчих правоохоронних органів під час кваліфікації та доказування злочинів, пов'язаних з притягненням до кримінальної відповідальності «злочинців у законі».

По-перше, відповідно до статті 2 КК України єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення винною особою злочину. Злочиним же відповідно до статті 11 КК України є передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Членство ж у певній групі чи спільноті (навіть злочинного спрямування), немає діяння в його кримінально-правовому значенні, що давало б підстави вважати таку приналежність особи злочиним.

По-друге, можуть виникати проблеми у доказуванні самого факту «належності (членства) до злочинського миру», оскільки мало ймовірно що члени злочинного співтовариства будуть давати свідчення стосовно своїх «босів».

Тому питання запровадження кримінальної відповідальності стосовно «злочинців у законі» в національне законодавство потребує подальшої наукової розробки.

Вишня В.Б.

доктор технічних наук, професор
професор кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вишня О.В.

кандидат юридичних наук, доцент
старший оперуповноважений в ОВС
Управління захисту економіки
в Дніпропетровській області
ДЗЕ Національної поліції України

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ БОРОТЬБИ
ЗІ ЗЛОЧИНАМИ ТА ПРАВОПОРУШЕННЯМИ,
ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ
АВТОМОБІЛЬНОГО ВАНТАЖНОГО ТРАНСПОРТУ**

Одним з напрямків боротьби з економічними злочинами є профілактика і розкриття розкрадань власності, вчинених за допомогою механічних транспортних засобів, зокрема вантажного автотранспорту. Цим напрямком правоохоронної діяльності сьогодні займаються різні підрозділи Національної поліції (дорожня, захисту економіки) та податкова міліція.

Щодо загальної класифікації розглянутих злочинів, то правомірний розподіл їх на відкриті і замасковані. Перші припускають перевезення викрадених матеріальних цінностей без супровідних документів. Розкриття таких злочинів не є складним і досить добре регламентовано.

Більш важким є розкриття замаскованих викрадань, коли на вантаж, що транспортується, маються документи, однак дані, зазначені в них, відрізняються від реальних. На автошляху, де зазвичай розміщуються правоохоронні пости контролю, буває досить складно без підручних засобів однозначно встановити, чи відповідає маса реально перевезеного вантажу зазначеній у товарно-транспортній накладній. Це ускладнює ухвалення розкриття і профілактику таких злочинів. У той же час, сьогодні такі способи досить широко застосовуються для викрадань і контрабанди металобрухту, вугілля, зерна й іншої сільгосппродукції.

У боротьбі з таким видом злочинів використовуються спеціальні комп'ютерні засоби вагового контролю перевезеного вантажу безпосередньо під час перевірки конкретного транспортного засобу. Наявність задокументованого результату зважування надасть правову основу для запобігання злочину.

Такий контроль, на нашу думку, може бути реально здійснений, якщо оснастити поліцію переносними ваговимірвальними засобами для поосьо-

вого зважування вантажного автотранспорту і тракторів із причепами, на частку яких припадає істотна кількість розкрань сільгосппродукції і вугілля.

Запропонований ваговимірювальний пристрій може складатися з двох вагових платформ і портативного вторинного приладу, що підключається до платформ. Вагові платформи з вмонтованими силовимірювальними датчиками (вага кожної не перевищує 10-15 кг) укладаються на виділеній ділянці дороги на відстані, що відповідає осьовому розміру контрольованого автомобіля. Автомобіль по черзі заїжджає на вагові платформи всіма колесами (осьовими парами). Натисканням кнопки на портативному вторинному приладі ініціюється контроль навантаження (у статиці) на вагові платформи. Після завершення зважування останньої осі автоматично реєструється загальна вага транспортного засобу (брутто).

Якщо за допомогою наявної в приладі цифрової клавіатури увести вагу тари, зареєстрованої в супровідних транспортних документах, то одержимо вагу вантажу, що транспортується (нетто). Результат такого зважування дає співробітникам поліції підставу для прийняття того чи іншого рішення (дії), усуває можливі конфліктні ситуації, пов'язані з суб'єктивною візуальною оцінкою перевезеної маси вантажу.

Запропоноване технічне рішення запобігання викраданню матеріальних цінностей з використанням транспортних засобів бачиться досить ефективним, тому що є мобільним (його легко транспортувати на будь-яку ділянку дороги), не вимагає значних фінансових витрат, простим у плані налаштування й обслуговування.

Однак для його раціонального використання необхідно, щоб на кожен транспортний засіб, у супровідних документах, обов'язково зазначалася вага тари. Не секрет, що водії вантажних автомобілів, що застосовуються для перевезення сипучих вантажів (вугілля, сільгосппродукції), досить широко використовують різні способи штучного збільшення ваги тари перед завантаженням (знизу підвішуються металеві болванки, заповнюються водою додаткові паливні баки), одержуючи у своє особисте розпорядження надлишки вантажу. Тому необхідно, щоб на кожен автомобіль для транспортування вантажів спеціальними (компетентними) органами видавався документ (чи робилася відмітка в наявних на автомобіль документах) про дійсну вагу тари.

У випадку проведення будь-яких ремонтних робіт на автомобілі, що призводять до зміни ваги тари (установка тенту, нашивка бортів) необхідне коректування цих документів. Недотримання зазначених вимог слід розглядати як адміністративні правопорушення, що тягне за собою строго визначені наслідки.

Наявність таких ваговимірювальних засобів у підрозділів поліції дозволяє не тільки здійснювати контроль вантажу, що не піддається кількісному підрахуванню (сипучі вантажі, металобрухт), але і вирішити проблему контролю опломбованих вантажів, перевезених, наприклад, автомобілями ТІР. На цей час працівнику поліції для того, щоб встановити, який вантаж

перевозиться в такій вантажівці (не кажучи про його перевірку) слід заповнити спеціальний контрольний лист, що є у водія, де міститься інформація про причину і мету контролю вантажу, дані про контролюючу особу (це пов'язано з великою кількістю випадків розбою на автошляхах "по наводці").

Використання переносних ваговимірювальних засобів дозволяє контролювати перевезення опломбованих вантажів, оперуючи лише поняттями маси без ідентифікації вантажу. Лише у випадку розбіжності результатів зважування і наданих водієм даних може прийматися рішення про оперативні дії стосовно конкретного транспортного засобу і водія.

Конструктивно можливе й інше виконання вагоприймального вузла пропонує засобів. Наприклад, у районі стаціонарних пунктів поліції (поруч з в'їздами у великі міста, на розгалуженні шляхів республіканського значення) можлива установка вагової платформи (3000x1000x200мм), для якої виготовляється невеликий фундамент. Вторинний прилад, як і раніше, переносний і підключається на час контролю. Після завершення операцій контролю вагова платформа накривається захисною (охоронною) кришкою.

Така конструкція вагової платформи дозволяє здійснювати контроль вантажів не тільки в статиці, але і під час руху автомобіля зі швидкістю до 5 км/годину.

Разом з розв'язанням питань боротьби з економічними злочинами застосування ваговимірювальних засобів дозволяє паралельно вирішувати питання безпеки дорожнього руху. Наявність інформації про перевантаження автомобіля надає можливість приймати певні дії стосовно схоронності вантажів, зниження аварійності й інше. На заході (США, Канада) дорожня поліція успішно застосовує стаціонарні автомобільні ваги для поосьового зважування в статиці великовантажних автомобілів з метою контролю перевантаження автомобілів. У випадку виявлення порушень гранично припустимої норми завантаження автомобіля щодо водія застосовуються серйозні адміністративні заходи (штраф, розвантаження надлишків на платні склади й інше).

У цілому використання пропонує вимірювальних засобів па автошляхах дасть представникам поліції об'єктивні і дієві важелі для профілактики викрадань з використанням транспортних засобів, створить правову базу для запобігання порушенням законності під час автомобільних перевезень вантажів.

Грібов М.Л.

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
професор кафедри ОРД
Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ: ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОГО УНОРМУВАННЯ

Сьогодні суб'єкти ОРД, відповідно до кримінального процесуального закону, позбавлені можливості здійснення оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, про що попереджував М. А. Погорецький ще до набрання чинності КПК України [1]. Виняток становлять підрозділи детективів та внутрішнього контролю НАБ України. Ці підрозділи КПК України включає як до числа органів досудового розслідування так, і до оперативних підрозділів (на відміну від інших оперативних підрозділів їм надано право здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора). Окреслені новації є корисними, оскільки можливість одного і того ж підрозділу одночасно в'являти злочини, розслідувати їх та вживати заходів оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження є раціональним - з точки зору організації роботи. Разом з тим, доцільно диференціювати внутрішні структурні утворення такого підрозділу на такі, що виконуватимуть суто оперативно-розшукові функції та ті, які займатимуться слідчою роботою. Це потрібно робити на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Отже, вважаємо доцільним запровадити підхід законодавця щодо визначення організаційно-правових засад діяльності оперативних підрозділів НАБ України у відношенні всіх оперативних підрозділів, перелічених у ст. 41 КПК України. Це має стосуватися і розмежування оперативних підрозділів на такі, що одночасно віднесено до органів досудового розслідування та такі, що спеціалізуються на проведенні конкретних ОРЗ та НСРД (як приклад, підрозділ оперативно-технічних заходів НАБ України). Надання останнім права самостійних рішень або ініціативи у кримінальному процесі є недоцільним.

Ураховуючи викладене, розробники концепції реформування органів Національної поліції [2] аби надати більше повноважень працівникам оперативних підрозділів, пропонують утворити єдиний підрозділ детективів (Департамент кримінальних розслідувань). На цей департамент буде покладено слідчі та оперативно-розшукові функції. До його складу увійде низка структурних підрозділів, які функціонують у апараті Національної поліції (Головне слідче управління; Департамент карного розшуку; Департамент захисту економіки; Департамент кіберполіції; Департамент протидії наркозлочинності; Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми).

Відповідні зміни планується запровадити й на регіональному рівні. Для цього пропонується внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині запровадження поняття «детектива Національної поліції», а також щодо віднесення Департаменту кримінальних розслідувань та його регіональних підрозділів до числа органів досудового розслідування в Національній поліції.

Окремо від департаменту кримінальних функціонуватиме кримінальна поліція, яка забезпечуватиме організацію, контроль, планування оперативно-розшукової діяльності територіальних підрозділів Національної поліції та безпосереднє її здійснення із застосуванням оперативно-технічних засобів, виконуватиме спеціальні завдання з викриття злочинної діяльності осіб, які вчинили або готуються до вчинення тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Кримінальну поліцію формуватиме: Департамент оперативних і технічних заходів, який об'єднуватиме ряд структурних підрозділів, які наразі функціонують у апараті Національної поліції, зокрема: Департамент кримінальної розвідки; Департамент оперативної служби; Департамент оперативно-технічних заходів; Департамент виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів [2].

Такий підхід вирішить проблеми організації роботи на рівні системи оперативних підрозділів одного правоохоронного органу (Національної поліції). Але, з нашого погляду, дані питання варто врегулювати на рівні організації роботи системи оперативних підрозділів усіх правоохоронних органів. Для цього доцільно запровадити визначення поняття оперативних підрозділів, як суб'єктів, що відповідно до законодавства України уповноважені на проведення ОРД та функціонують у складі правоохоронних органів, визначених у ст. 38 КПК України. При цьому, необхідно законодавчо закріпити їх класифікацію, відповідно до якої дані підрозділи поділяються на гласні та негласні. Гласні оперативні підрозділи діють у складі органів досудового розслідування, негласні – у складі правоохоронного органу, до якого належить орган досудового розслідування, спеціалізуються на проведенні конкретних негласних слідчих (розшукових) дій та аналогічних оперативно-розшукових заходів.

1. Погорецький М. А. Впровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій в правозастосовну практику / М. А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 56–63.

2. Концепція структурної та функціональної розбудови органів та підрозділів Національної поліції України на 2016–2020 роки (проект) / відомчий документ.

Хараберюш І.Ф.

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри права
та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНОЇ ТЕХНІКИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ

У п. 26 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліції надано повноваження здійснювати оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону. Цей пункт опосередковано надає право певним суб'єктам поліції використовувати оперативну техніку взагалі і засоби для негласного отримання інформації зокрема. Також в цьому Законі (п. 2 ст. 25) поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності може використовувати інформаційні системи, які також відносяться до засобів спеціальної (оперативної) техніки. Крім того ми бачимо, що ст. 40 дає право поліції для забезпечення публічної безпеки і порядку використовувати автоматичну фото- і відеотехніку, що також може бути використано її оперативними підрозділами для отримання необхідної інформації. Однак прямого припису щодо використання поліцією науково-технічних засобів при реалізації своїх повноважень в Законі немає, що, ми вважаємо, є не припустимим в умовах сьогодення.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України законодавець суттєво покращує можливості використання технічних засобів та результатів їх застосування у кримінальному провадженні. Дійсно, матеріали засобів фіксування кримінального провадження можуть бути джерелами доказів у якості *документів* (п. 2 ст. 84 КПК України) або *додатками* до протоколу процесуальної дії (п. 3 ч. 2. ст. 105), які значно доповнюють його зміст або повністю замінюють його текст за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на протилежному (п. 2. ст. 104).

Далі ми знаходимо підтвердження значущості технічних засобів у визначенні кримінальним процесуальним законом поняття *документу*, під яким розуміється спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків (наприклад, протокол), *звуку, зображення* (матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації) тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставини, що встановлюються під час кримінального провадження [1, ч. 1 п. 2 ч. 2 ст. 99]. Але існує ряд проблем, які ускладнюють процес використання окремих засобів оперативної техніки та результатів її застосування у кримінальному провадженні та оперативно-розшуковій діяльності.

З норм кримінального процесуального закону впливає, що слідчий

стає суб'єктом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які в основному проводяться оперативно-розшуковими засобами. Це, по-перше, не відповідає процесуальним нормам зарубіжних країн, в яких особа, яка проводить слідство, дає доручення спеціальним підрозділам на проведення спеціальних слідчих дій, але сама не є суб'єктом їх проведення. По-друге, сучасна слідча практика та опитування показали, що навантаження, підготовка та досвід слідчих не дають змоги проводити негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД), або керувати процесом їх проведення. По-третє, виникла проблема допуску всіх без виключення слідчих до державної таємниці, оскільки інформація про методи оперативно-розшукових заходів є таємною.

Проводячи аналогію між оперативно-технічними заходами (ОТЗ) та НСРД, ми повинні підкреслити, що усі вони проводяться за допомогою оперативно-техніки, яка у відповідності до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є прерогативою оперативних підрозділів. Нагадаємо, що під оперативною технікою ми розуміли спеціальну техніку, яка використовується в оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності, тобто сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, автоматизованих систем, спеціальних пристроїв, речовин та науково обґрунтованих тактичних прийомів та способів, що використовуються правоохоронними органами із суворим дотриманням законності з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [2, с. 85-86].

В умовах дії чинного Кримінального процесуального кодексу функція оперативно-техніки дещо змінилася. Тому ми пропонуємо нове визначення цього виду спеціальної техніки. Оперативна техніка – це сукупність оперативно-технічних засобів та науково обґрунтованих тактичних прийомів та способів їх використання із суворим дотриманням законності з метою виконання правоохоронними органами завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

Суттєве значення має проблема інструментарію, у вигляді програмного забезпечення, використовуваного при проведенні ОТЗ та НСРД «Зняття інформації з електронних інформаційних систем». Так, сучасні реалії процесу поширення програмного забезпечення в рамках співдружності незалежних держав свідчать про те, що практично повсюдно використовується неліцензійне або несертифіковане програмне забезпечення, у тому числі й у діяльності правоохоронних органів. Така обставина може мати досить негативне значення при оцінці судом результатів цих заходів і дій, експертизи або огляду комп'ютерної техніки з використанням неліцензованого програмного забезпечення.

Рішення вищевказаної проблеми програмно-технічного забезпечення можливо двома способами. Перший реалізується придбанням спеціального програмного забезпечення, розробленого закордонними компаніями (наприклад, EnCase, Knoppix-STD, Penguin Sleuth Kit і ін.), які спеціалізуються на виготовленні такого програмного продукту. Другий шлях, найбільш доціль-

ний, вирішення проблеми програмно-технічного забезпечення правоохоронних органів – створення національними підприємствами необхідного програмного забезпечення, ліцензованого, сертифікованого і спеціально призначеного для вирішення експертних досліджень, оперативно-розшукових і негласних слідчих (розшукових) дій. Для цього потрібно визначитись з розробниками або створити відповідні підрозділи в структурі СБ України.

Підводячи підсумок можемо констатувати, що протидія злочинам оперативними підрозділами поліції вимагає застосування оперативної техніки в ОТЗ та НСРД, які повинні проводитись визначеними законодавством суб'єктами з використанням ліцензійних та сертифікованих засобів негласного отримання інформації.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям КПК України» станом на 02 липня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові). – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

2. Хараберюш І. Ф. Протидія злочинності засобами спеціальної техніки: концептуальний підхід: монографія / І. Ф. Хараберюш. – Донецьк : Ноулідж, 2011. – 362 с.

Шинкаренко І.Р.

кандидат юридичних наук, професор
професор кафедри ОРД та СТ ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГЕНЕЗИС ТА СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТАКТИКИ

Термін «тактика» походить від грецького слова (гр. *taktica* – мистецтво побудови військ, від *tasso* – будує, вибудовую) і є складовою частиною військового мистецтва, яке включає теорію і практику підготовки і ведення бою військовими частинами і підрозділами різних видів збройних сил. Тактика – це сукупність засобів і прийомів для досягнення поставленої мети [1].

Тактика є багатоплановим поняттям, що використовується в багатьох сферах громадської діяльності та практики. Вперше термін «тактика» з'явився у військовій науці, після чого тактика набула значного розвитку, оскільки її застосування обумовлено станом озброєної боротьби, що здійснюється з метою знищення супротивника та збереження своїх сил.

Тактика оперативно-розшукової діяльності тісно пов'язана, зокрема з боротьбою, суперництвом, введенням в оману протидіючої сторони для забезпечення власного успіху.

Слід відмітити, що оперативно-розшукова тактика містить свої теоретичні корені в наукових роботах відомих криміналістів: І.Н. Якимова,

С.П. Потапова, П.С. Семеновського, В.І Громова та багатьох інших. Так, І.Н Якимов наголошував, що розшукове мистецтво (тактика) повинно бути віднесено до числа найвищих мистецтв, бо його об'єктом є не мертвий капітал, як, наприклад, живопис, скульптура, музика, а людина. Автор визначав, що розшукове мистецтво має свою теорію, яка базується: на науці кримінального права, до складу якої входила криміналістика (кримінальна техніка і кримінальна статистика); на знаннях злочинного середовища, сучасного злочинця, його звичок, поглядів і злочинних професій; на особистих якостях і здібностях, необхідних для особи, яка бажає володіти мистецтвом[12]. Фактично означене уявлення про оперативно-розшукове майстерство є віддзеркаленням сутності оперативного майстерства як складової військової теорії. Оперативне майстерство визначає завдання та напрямки розвитку тактики в залежності від сил та дій..

Основоположники теорії оперативно-розшукової діяльності висловлювали різні точки зору на поняття оперативно-розшукової тактики і її зміст. Їх погляди можливо об'єднати у декілька груп:

- система науково обґрунтованих і підтверджуваних передовим практичним досвідом способів, методів і прийомів ефективного здійснення оперативно-розшукових заходів з метою запобігання і розкриття злочинів, а також розшуку злочинців, що переховуються (О.І. Алексеев, А.Г. Лекарь, Г.К. Синилов);

- складова частина теорії ОРД, і є певною системою наукових рекомендацій тактичного характеру, заснованих на принципах оперативно-розшукової діяльності, спрямованих на виконання органами дізнання завдань, визначених карно-процесуальним законом (П. А. Олейник і А.Г. Птицин);

- з гносеологічної точки зору є суб'єктивним віддзеркаленням об'єктивних процесів, зв'язків і стосунків, що складаються в ході здійснення оперативно-розшукових заходів боротьби із злочинністю і що втілюються у вигляді понять, визначень, оперативно-тактичних норм і рекомендацій (В. А. Лукашов).

- способи (прийоми) здійснення оперативно-розшукових операцій в найбільш доцільній системі, що забезпечує досягнення ефективних і якісних результатів в запобіганні і розкритті окремих злочинів, розшуку злочинців, і осіб, зниклих без звістки, в забезпеченні виправлення засуджених (Д.В. Гребельский).

На жаль у спеціальних дослідженнях за останні 25 років, присвячених оперативно-розшуковій теорії тільки В. Євтушок дисертація на здобуття наукового звання кандидата юридичних наук у 1999 році правові та організаційні засади оперативно-розшукової тактики, водночас воно спиралося на положення радянського періоду [3]. На сьогодні відсутня жодна дисертація на здобуття доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 (до 2009 року 21.07.04), яка б на монографічному рівні розкрила концепцію оперативно-розшукової тактики як теоретико-прикладної категорії та приватної теорії оперативно-розшукової науки.

Стосовно тактичного забезпечення досудового розслідування захищено низку докторських дисертацій з криміналістики. На сьогодні криміналісти вважають, що під криміналістичною тактикою слід розуміти систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації і планування досудового та судового слідства, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, прийомів проведення слідчих і судових дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів та встановлення обставин, що сприяли учиненню або приховуванню злочинів [4, с. 12]. Зміст криміналістичної тактики визначається тим, що вона охоплює організацію, планування, визначає тактику дій всіх учасників розслідування та судового розгляду.

В той же час вимога КПК України про здійснення НСРД під час кримінального провадження фактично об'єднала оперативно-розшукову та криміналістичну тактику у сенсі негласного провадження під час досудового слідства. В умовах сьогодення, здійснюючі НСРД, оперативні підрозділи, використовують прийоми притаманні оперативно-розшуковій тактиці, а вирішують завдання криміналістичної тактики. Тому на зміст сучасного уявлення про оперативно-розшукову тактику впливають погляди криміналістів. Однак є низка аспектів, що не можливо розглянути у межах відкритих наукових праць з криміналістики.

Слід відзначити, що у кожній третій дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук з оперативно-розшукової спеціалізації задекларовано розробку тактичних проблем за напрямком дисертаційного дослідження (Крутов В.В. «Теоретико-правові і тактико-спеціальні проблеми боротьби з тероризмом», Саакян М.Б. «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукових операцій органів внутрішніх справ», Біляєв В.О. «Теоретичні та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової протидії злочинності підрозділами карного розшуку ОВС України», Воронов І.О. «Організаційні і тактичні основи оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері високих інформаційних технологій органами внутрішніх справ», Кислий А.М. «Теоретичні та організаційно-тактичні засади сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності (за матеріалами МВС України)», Никифорчук Д.Й. «Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України», Подобний О.О. «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насильницькою організованою злочинністю», Пчолкін В.Д. «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості», Тарасенко Р.В. «Теоретико-правові та організаційно-тактичні основи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства» та ін.). Фактично у кожній другій роботі на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних є підрозділ або розділ з тактичних проблем за напрямком дослідження.

У значній кількості дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю оперативно-розшукова діяльність, є окремий підрозділ присвячений тактичним проблемам (Пчолкін В.Д. 4.3. «Тактика документування і реалізації оперативних матеріалів та їх використання під час розкриття злочинів у сфері харчової промисловості», Халілев Р.А. 4.2. «Удосконалення тактики здійснення оперативно-розшукових заходів з протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей», Шендрік В.В. 3.1 «Тактичні особливості попереджувальної роботи на об'єктах оперативного обслуговування та на певних лініях оперативної роботи оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України», Юхно О.О. 3.4 «Тактика дій оперативних підрозділів з попередження замислюваних злочинів та припинення злочинів на стадіях готування і замаху» та ін.).

До особливостей дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук у галузі оперативно-розшукової діяльності є те, що вони як правило розкривають прикладні аспекти тактики на рівні науково-практичних рекомендацій по здійсненню конкретних заходів щодо протидії окремим видам злочинів.

Так В.Д. Пчолкін, розкриваючи зміст особливостей тактики документування і реалізації оперативних матеріалів та їх використання під час розкриття злочинів у сфері харчової промисловості фактично вперше акцентував увагу на методику провадження оперативної розробки та організації документування злочинної діяльності в ході виявлення злочинів на підприємствах харчової промисловості та наголошено на залежності специфіки документування від напрямків доказування у справі. Фактично дефініції стали передумовами формування системи негласного розслідування на ґрунті диференціальної методики протидії злочинності та комплексного використання сил та засобів ОРД [5, с. 32].

Р.А. Халілев розкриваючи зміст свого дисертаційного дослідження, у окремому розділі «Концептуальні засади тактичного рівня протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей» висловив думку, що основою удосконалення оперативно-розшукової тактики є конкретизація прийомів здійснення ОРЗ в залежності від об'єктів та суб'єктів заходу та можливості використання прикладних комп'ютерних програм для створення моделі дій щодо отримання оперативно-розшукової інформації [6, с. 282]. Таким чином погляди Р.А. Халілева йдуть у відповідність до технологічного підходу, що розробляється В.В. Тіщенком у межах криміналістики [7]. Зміст поглядів останнього свідчить про формуванні теорії алгоритмізації криміналістики і як наслідок правоохоронної діяльності. На наш погляд означене є перспективним напрямком теоретичних досліджень та шляхом модернізації методичного забезпечення ОРД у бік створення алгоритмізації типових ситуацій та комп'ютеризації прийняття організаційно-тактичних рішень у цих ситуаціях спираючись на закони розповсюдження інформації в прошарках соціальних систем..

Тотожних висновків у своїх докторських дослідженнях дійшли В.В. Шендрик, О.О. Юхно. Вони у своїх роботах значну увагу приділили запровадженню тактики використання інноваційних комп'ютерних технологій під час попередження злочинів, а також визначення динамічних змін оперативної обстановки та криміногенної ситуації і прогнозування показників злочинності в найближчі роки [8; 9].

Цікавою та змістовною для розвитку теорії оперативно-розшукової тактики є дисертація Г.П. Власової «Спрощення кримінального судочинства України: історія, теорія, практика» в якій вона визначила тактику оперативно-розшукового забезпечення спрощеного кримінального судочинства як сукупність оперативно-тактичних дій, що містять інформаційно-аналітичну та організаційну підготовку, безпосередній вибір і реалізацію оперативними підрозділами ОРЗ, належних методів, способів, прийомів здійснення ОРЗ та інших заходів з обов'язковим наданням інформації слідчому та прокурору. В той же час це визначення розкриває діяльницький аспект тактики нерозкриваючи його теоретичного змісту [10].

Аналіз поглядів М.Л. Грїбова стосовно тактики здійснення конкретних оперативно-розшукових, профілактично-пошукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами оперативної служби, дозволяють визначити, що шляхами удосконалення їх тактики є: запровадження постійно діючої системи з виявлення та запровадження найкращих евристичних прийомів у щоденну діяльність (з визнанням їх класичними). При чому, на його думку, слід враховувати специфіку тактики заходів з протидії різним видам злочинів [11]. Аналогічну думку висловив Д.Й. Никифорчук [12, С.29], розглядаючи тактику виявлення підпільних нарколабораторій.

Разом з тим у сфері оперативно-розшукової діяльності є ще не вирішені питання, які потребують подальшого теоретичного розв'язання. У спеціальній літературі не існує однакових точок зору відносно суті самої оперативно-розшукової тактики.

Прихильники однієї з них пов'язують поняття тактики з безпосереднім здійсненням оперативно-розшукової діяльності, розуміючи комплекс, системі прийомів і методів, за допомогою яких забезпечується правильне визначення напрямку й обсягу оперативно-розшукової діяльності, а також найбільш доцільне, планове та ефективне здійснення окремих заходів для досягнення конкретних її цілей. Інша група авторів розглядає оперативно-розшукову тактику як галузь наукових знань. З їх точки зору, оперативно-розшукова тактика являє собою певну систему наукових рекомендацій тактичного характеру, які базуються на принципах ОРД, направлених на виконання органами дізнання завдань, визначених кримінально-процесуальним законом.

Таким чином. з одного боку, тактика – це теорія, що є складовою частиною теорії оперативно-розшукової діяльності; з іншого боку, тактика – це практика здійснення сукупності оперативно-розшукових заходів в цілях попередження, виявлення та припинення злочинів. На практиці вона виступає

технологією проведення оперативно-розшукових, пошукових, розвідувальних та профілактично-пошукових заходів, визначаючи порядок їх здійснення.

Вирішуючи завдання протидії злочинності, оперативні працівники здійснюють різні заходи, застосовують різноманітні способи, прийоми, методи, але усе це вони роблять не стихійно, а планомірно, в певній послідовності, з урахуванням конкретної ситуації. Це обумовлено тим, що здійснення таких заходів є однією з форм боротьби із злочинністю, в якій виступають дві протиборчі сторони, і, отже, дії оперативного співробітника мають бути не довільними, а цілеспрямованими, такими, що враховують наміри і способи дій злочинця. Інакше вони не досягнуть переслідуваної мети.

У рамках цього розділу теорії разом із з'ясуванням суті оперативно-розшукової тактики повинні розроблятися і деякі інші проблеми. Значне місце, зокрема, необхідно відвести розробці тактики здійснення окремих оперативно-розшукових заходів з метою вирішення завдань оперативно-розшукового та кримінального провадження. При цьому теорія повинна абстрагуватися від специфіки окремих видів злочинів. Тут завдання полягає в тому, щоб відповісти на питання, як, наприклад, в тій або іншій ситуації краще провести оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії. Значну увагу в цьому розділі теорії оперативно-розшукової діяльності необхідно приділити проблемам тактики попередження, виявлення та припинення злочинів.

1. Словник іншомовних слів. – [Електронний доступ]: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Тактика>.
2. Якимов І.Н. Криміналістика. Уголовная тактика / І.Н. Якимов. – М., 1929. – 128 с.
3. Євтушок В. П. Правові та організаційні засади оперативно-розшукової тактики: Автореферат дис. ... к.ю.н.: 21.07.04 / Львівський ін-т ВС НАВСУ. – К. : НАВС, 1999. – 18 с.
4. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 560 с.
5. Пчолкін В.Д. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В. Д. Пчолкін. – Х. : ХНУВС, 2010. – 36 с.
6. Халілев Р. А. Протидія злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей оперативно-розшуковими засобами: регіональний аспект : Дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Р. А. Халілев. – К.: НА СБ України, 2012. – 384 с.
7. Тіщенко В.В. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці : монограф. / В. В. Тіщенко, А. А. Бариська. – Одеса : Фенікс, 2012. – 198 с.
8. Шендрік В. В. Попередження злочинів оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України : автореф. дис. на здобуття наукового ступ. докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно – розшукова діяльність/ В. В. Шендрік. – Х. : ХНУВС, 2012. – 36 с.
9. Юхно О. О. Концептуальні засади оперативно-розшукового запобігання злочинам органами внутрішніх справ у сучасних умовах розвитку України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналісти-

ка; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О. О. Юхно. – Х. :ХНУВС, 2011. – 44 с.

10. Власова Г. П. Спрощення кримінального судочинства України: історія, теорія, практика : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» Г.П. Власова – Одеса : Національний університет «Одеська національна юридична академія», 2014. – 36 с.

11. Грібов М. Л. Теоретичні та практичні засади діяльності підрозділів оперативної служби України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / М. Л. Грібов. – К. : НАВС, 2014. – 39 с.

12. Никифорчук Д. Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність/ Д. Й. Никифорчук. – К. : КНУВС, 2010. – 36с.

Александренко О.В.

кандидат юридичних наук, доцент
старший науковий співробітник
наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОВІ НЕДОЛІКИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ

Завданням криміналістики є сприяння власними засобами і методами оптимізації діяльності по розслідуванню злочинів. Цьому покликані сприяти криміналістичні рекомендації, створені на підставі вивчення та узагальнення практичного досвіду, як позитивного, так і негативного характеру: помилки слідчих, експертів і оперативних працівників. Якщо про позитивний досвід у криміналістичній літературі, методичних рекомендаціях, узагальненнях слідчої практики написано достатньо, про допущені помилки найчастіше не згадується. Проте, такі помилки, наскільки це можливо, мають бути піддані об'єктивному ретельному аналізу, докладному критичному розгляду, щоб уникнути їх у подальшій практичній діяльності [1].

Аналіз розкриття та розслідування серійних сексуальних вбивств виявив типові, такі, що повторюються майже у всіх кримінальних провадженнях (справах) вказаної категорії, недоліки у діяльності правоохоронних органів, які негативно впливають на швидке розкриття злочинів і встановлення злочинців, а надалі – на якість розслідування.

Найбільш небезпечними й загрозливими з огляду на їх негативний вплив на подальше розслідування є недоліки, які пов'язані з неповнотою так званої «дослідчої» перевірки. Вона відноситься до першочергових заходів, її результати здебільшого визначають подальший напрям розслідування серійних сексуальних вбивств. Одним з основних типових недоліків є неякісне проведення перевірки підозрюваних осіб, які попадають до поля зору правоохоронних органів (найчастіше й найперше – працівників оперативних підрозділів).

Така перевірка проводиться неповно, ретельно не перевіряються всі факти і обставини, викладені у поясненнях підозрюваних, їх родичів, не застосовуються рекомендації криміналістики щодо перевірки алібі. Справа найчастіше обмежується перевіркою таких осіб за оперативними та іншими відомчими обліками (чи були вони раніше засуджені) і одержанням на них відповідних характеристик (як поводяться в побуті, у трудовому колективі та ін.). На підставі таких отриманих «перевіраних» і «встановлених» даних робляться поспішні висновки про непричетність перевіряємої особи до вчинення злочинів.

Серійний вбивця Мельников також потрапив у списки раніше засуджених. Проте, оскільки був раніше засуджений за розбійний напад, ретельної перевірки не зазнав. Не звернули увагу навіть на те, що до розбою він відбував покарання за зґвалтування. Мельников залишився на волі й продовжив серію зґвалтувань і вбивств.

В іншій справі в результаті проведеного аналізу слідчим було правильно вираховане ймовірне місце проживання злочинця, який мав бути місцевим мешканцем. Проте, Головкін не потрапив до списку осіб, які перевірялися, оскільки за даними паспортного столу мав прописку в обласному центрі, хоча працював і проживав на території місцевого заводу.

Нажаль, практика розслідування серійних сексуальних (або сексуально-садистських, за іншим визначенням) вбивств багата на такі негативні приклади непрофесійного й несумлінного ставлення правоохоронців до своїх обов'язків (справи Міхасевича, Чікатіла, Онопрієнка, Стороженко, Ткача та ін.).

Для якісного проведення вказаного заходу необхідно дотримуватися певних правил: при перевірці підозрюваних у вказаних злочинах (й не тільки), не можна покладатися лише на зовнішнє враження від перевіряємої особи й одержання на неї позитивних характеристик. Слід ретельно перевіряти людину на причетність до вчинення злочинів з використанням усіх наявних засобів і методів. Рішення про припинення перевірки особи повинно прийматися лише тоді, коли повністю буде встановлено її непричетність до злочину, який розслідується. При цьому слід мати на увазі: якщо злочинцеві вдасться якимось чином пройти цю перевірку, його викриття буде ускладнено і може стати справою випадку (Чікатіло протягом 12 років залишався невикритим) [2].

При цьому слід враховувати крайню обережність та винахідливість серійних сексуальних вбивць. Інколи тривала діяльність невстановленого се-

рійного вбивці обумовлена тим, що він сам є агентом оперативно-розшукового органу, знає методи оперативно-розшукової роботи, має заступників серед керівництва органів, які здійснюють ОРД. При розкритті серійних вбивств найбільшу складність представляють діяння, скоєні такими особами. Є всі підстави вважати, що частина нерозкритих вбивств з ознаками «серійності» може бути вчинена такими особами [3]. Вишезгадані Міхасевич був позаштатним працівником міліції, Чікатіло – дружинником. Ткач у минулому працював експертом-криміналістом і використовував свої знання та досвід для знищення слідів на місцях злочинів. Для встановлення серійних вбивць слід ретельно перевіряти всіх осіб, незалежно від їх соціального статусу, характеристик і відношення до правоохоронних органів.

1. Фомина А.С. Ошибки, допускаемые при тактических операциях: постановка проблемы // Воронежские криминалистические чтения: сб. науч. трудов. – Вып. 10 / Под ред. О.Я.Баева. – Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2008. – С. 322.

2. Расследование многоэпизодных убийств, совершенных на сексуальной почве: Научно-методическое пособие / Под ред. А.И.Дворкина. – М.: Издательство «Экзамен», 2003. – С. 48.

3. Китаев Н.Н. Казуистика особо опасных преступлений, совершенных конфидентами правоохранительных органов // Проблемы криминалистики: сб. науч. тр. – Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2008. – Вып. 6. – С. 101-104.

Баб'як А.В.

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри ОРД
факультету №2
Львівського державного
університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Для вирішення завдань практичного забезпечення високого рівня законності в діяльності оперативних підрозділів необхідно передусім визначити спрямування, оптимальні шляхи і форми практичної роботи, які б забезпечили сувору відповідність усієї оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД), кожного оперативного заходу законам і підзаконним нормативним актам.

В юридичній літературі обґрунтовується наявність різного розуміння принципів законності. Найбільш важливими із них є наступні:

- принцип єдності законності полягає у забезпеченні єдності розуміння законів та підзаконних актів, одноманітного тлумачення та застосування но-

рмативно-правових актів установалення рівних можливостей та відповідальності для всіх суб'єктів права.

- принцип загальності законності забезпечує рівність усіх суб'єктів суспільних відносин перед законом [1, с.24-25].

У практиці оперативних підрозділів традиційна орієнтація на зміцнення законності. При цьому основна увага приділяється реагуванню (розгляду і вжиттю заходів) на конкретні випадки невиконання або неналежного виконання співробітником оперативних підрозділів вимог правових норм.

Такий підхід не можна визнати оптимальним. Зокрема, він не зважає на те, що законність визначається не тільки правом. Її забезпечення – комплексна проблема, що має і правовий, і соціально-політичний, моральний, організаційний, психолого-педагогічний аспекти тощо.

Доцільним є розроблення об'єктивних критеріїв оцінки стану законності, системи показників її визначення в діяльності органів державної безпеки з огляду на специфіку роботи їх підрозділів.

Під час оцінки стану законності не можна усе зводити до підрахунку правопорушень, до констатації їх зростання або зменшення. Слід виділяти з усієї сукупності правопорушень тільки ті, що справді належать до порушень законності.

Щодо порушення закону та порушення законності, то слід зазначити таке. Під порушенням закону розуміється будь-яке правопорушення. Порушення закону, що заподіяне співробітником оперативного підрозділу, опосередковано стосується порушення законності, вони є сутністю порушення правопорядку. Якщо співробітник скоїв злочин і покараний за нього, то законність не порушена.

У практичному аспекті головним є знання і вміння користуватися різноманітними джерелами інформації про порушення законності, виявляти їх, якщо вони не були офіційно враховані в статистичній звітності (латентні правопорушення). Важливим залишається також аналіз динаміки порушень законності. Адже законність, що характеризує ОРД з точки зору дотримання законів, є найважливішим критерієм оцінки її ефективності поряд з такими, як знання і прогнозування оперативної обстановки, рівень оперативного мислення (глибина аналізу отриманої інформації, її якість, розроблені на її основі заходи, вибір форм, засобів і методів її реалізації тощо), кількість і якість сил, що були задіяні для вирішення поставлених завдань (їх адекватність очікуваним результатам), досягнутий при цьому ефект, результативність проведених заходів тощо.

Необхідним є визначення на основі теоретичного аналізу найбільш ефективних шляхів практичної діяльності щодо зміцнення режиму законності.

Відсутність чітких науково обґрунтованих рекомендацій в цьому питанні часто призводить до невиправданих втрат часу, сил, чітких перспектив у підході до аналогічних ситуацій, а в багатьох випадках – і до серйозних помилок.

Як державно-правовий вид діяльності, ОРД має свою специфіку, понятійний апарат, закономірності, не пізнавши які складно сподіватися на результативність самої діяльності. Своєчасне виявлення, попередження і припинення протиправної діяльності можливі лише за умови глибокого розуміння елементів структури ОРД та їх характеристики. За дослідження питання забезпечення принципу законності в ОРД важливо визначити його зміст, мету та місце в системі правового регулювання, в загальнодержавній системі захисту інтересів держави, суспільства і особистості.

В ОРД, як зазначає І.П. Козаченко, дотримання законності забезпечується правовими нормами, які вимагають і зобов'язують усіх суб'єктів ОРД, а також осіб, які залучаються до виконання її завдань, неухильно й точно виконувати всі принципи-норми Конституції України, чинного оперативно-розшукового, кримінального, кримінально-процесуального законодавства, норм моралі й етики[2].

На думку І.Р. Шинкаренка, І.О. Шинкаренка, О.В. Кириченка принцип законності сприяє утворенню системи органів, що здійснюють ОРД, з метою попередження, розкриття злочинів та забезпечення кримінального судочинства відповідно до вимог законів; забезпечує дотримання закону органами і посадовими особами, що здійснюють ОРД; гарантує дотримання закону громадянами залученими у правовідносини пов'язані з ОРД[3, с.29].

Питання забезпечення законності зводилося лише до його охорони і захисту у випадках порушень. Система ж забезпечення законності, звичайно, значно ширша. Чимало авторів справедливо включають до її системи гарантії, тобто позитивно діючі умови і фактори[4]. Але їх врахування недостатнє, бо існують і негативні моменти, що впливають на дотримання законності.

Тому необхідно, як зазначає В. С. Афанасьєв, врахування усього різноманіття чинників, що впливають на законність у діяльності окремих людей, їх груп, колективів тощо. Потрібно здійснювати розробку цієї проблеми на різних рівнях – загальносоціальному, великих і малих соціальних груп, індивідуального, а також щодо різних напрямів і видів правової діяльності. Водночас виникає завдання щодо виділення факторів, які максимально впливають на дотримання норм законодавства. Основну увагу дослідники приділяють розгляду законності як одного з принципів ОРД, обґрунтуванню правомірності окремих оперативно-розшукових заходів тощо. Не заперечуючи можливість і необхідність таких досліджень, додамо, що сучасні розробки проблеми забезпечення законності в ОРД не можуть обмежуватися лише цим. Важливим є комплексне соціально-правове дослідження проблеми, фактичного стану режиму законності в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції, механізму забезпечення відповідності оперативно-розшукових заходів нормативно встановленим вимогам, структури правопорушень, що допускають оперативні співробітники в процесі здійснення ОРД, особистості порушника і його суб'єктивного ставлення до скоєного і наслідків цього тощо.

Дані такого дослідження можуть бути використані для вжиття управ-

лінських заходів щодо забезпечення законності в ОРД, а також бути емпіричним матеріалом для подальшої теоретичної розробки означеної проблеми.

Вважаємо за можливе запропонувати комплекс теоретичних і прикладних питань забезпечення реалізації принципу законності в ОРД. Оптимальним у цьому аспекті можна вважати розробку методологічних основ діяльності щодо забезпечення законності в ОРД, визначення науково обґрунтованих засобів ідеологічного, правового, організаційно-тактичного характеру, реалізація яких дозволить практично забезпечити високий рівень законності в ОРД з огляду на сучасні тенденції суспільного розвитку на доволі тривалу перспективу.

Як методологічна основа вирішення проблеми може бути запропонована загальна концепція законності в ОРД, визнання недостатнім погляду на законність тільки як на відповідність дій співробітників оперативних підрозділів змісту правових норм. Зміцнення основної уваги на попередження її порушень, чітке розмежування ролі, яку в регулюванні суспільних відносин, що виникають в ОРД, виконують: з одного боку – закони та відомчі нормативні акти, з іншого – його морально-етичні основи.

На цій методологічній основі повинні вирішуватися, в межах цієї проблеми, найбільш важливі питання практичного забезпечення законності в ОРД. Центральне місце тут посідають заходи щодо організації політичної (питання оперативно-розшукової політики), моральної, правової та професійної підготовки співробітників оперативних підрозділів. А це найперше:

а) розробка питань оцінки діяльності оперативних підрозділів, включаючи оптимальні, з точки зору основоположень і вимог законності, особисті і ділові якості і властивості співробітників відповідних структур;

б) розробка системи знань, умінь і навичок, необхідних співробітникам оперативних підрозділів для виконання службових обов'язків, що відповідають основоположенням і вимогам законності в процесі застосування спеціальних сил, засобів і методів;

в) включення до програми підготовки оперативних співробітників спеціальних розділів і тем, що відображають особливості реалізації основоположень і вимог законності на найбільш важливих ділянках і напрямках ОРД;

г) забезпечення оперативних підрозділів практичними рекомендаціями з питань дотримання і забезпечення законності під час проведення оперативно-розшукових заходів;

д) періодичне проведення нарад, семінарів для обміну передовим досвідом роботи щодо забезпечення законності в ОРД;

е) розширення викладання питань законності в курсі «Оперативно-розшукова діяльність» на потоках підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у закладах освіти МВС України.

Одним із заходів у зміцненні законності є підвищення зацікавленості та активності співробітників у належній правореалізації та саморегуляції.

Принципове значення має акцентування на тому, що діяльність суб'єкта ОРД не повинна порушувати права суб'єктів правовідносин.

У зв'язку з цим важливим заходом запобігання порушенню законності в ОРД є стимулювання правомірної діяльності у поєднанні із заходами відповідальності за правопорушення. У механізмі забезпечення дотримання законності важливо знайти оптимальний баланс у використанні методів заохочення та примусу.

Ці заходи щодо зміцнення законності сприятимуть вирішенню завдань формування особистості співробітника, що є передумовою законності його дій, створення в кожному підрозділі обстановки, яка максимально сприяла б такому формуванню, водночас, стимулювала в конкретному випадку правомірність поведінки.

На всіх рівнях важливою складовою забезпечення дотримання принципу законності є посилення особистої відповідальності за стан законності в діяльності підлеглих, здійснення постійного контролю за законністю, підвищення ролі і якості інспектування у виявленні порушень законності.

Важливим, на нашу думку, є наявність науково обґрунтованих, ефективних методик виявлення порушень законності з боку керівників підрозділів, у ході інспектування тощо, забезпечення і постійне вдосконалення системи негайного реагування на повідомлення про порушення законності, якості службових розслідувань, притягнення винних до суворої відповідальності та інформованість про це особового складу.

Відтак, об'єктивна необхідність зміцнення законності в діяльності оперативних підрозділів вимагає посилення ролі вищих органів з контролю за її станом у низових ланках системи, щодо виявлення в їх діяльності порушень законності, викорінення порушень і розроблення заходів, спрямованих на зміцнення законності в майбутньому, де винятково важливе значення надається внутрішньовідомчому контролю. Для ефективного вирішення питань забезпечення високого рівня законності в ОРД оперативних підрозділів необхідне:

а) визначення стану законності в конкретних напрямках діяльності оперативних підрозділів та його узагальнення;

б) розробка конкретних шляхів нейтралізації порушень законності (профілактика порушень законності, охорона і захист законності, зміцнення законності тощо).

Перший аспект механізму забезпечення законності в діяльності оперативних підрозділів обов'язково передбачає:

– виявлення, попередження і припинення порушень законності, а також установлення причин та умов, що сприяють їх здійсненню; аналіз допущених порушень законності, визначення заходів для зміцнення законності;

– обговорення і врахування результатів аналізу під час планування заходів щодо вдосконалення діяльності оперативних підрозділів, розробки і вжиття заходів, спрямованих на усунення причин і умов порушення законності; розроблення заходів попередження їх негативного впливу, рекомендацій щодо науково обґрунтованого планування, координації тощо.

Важливою ланкою в цьому процесі є розробка питань щодо забезпе-

чення законності не тільки з конкретних напрямів, але й складових усіх видів діяльності, зокрема в агентурно-оперативній роботі.

Це насамперед:

– більш чітка регламентація юридичних прав і обов'язків оперативних співробітників і громадських помічників щодо вирішуваних питань;

– удосконалення правового і морально-етичного аспектів конфіденційного співробітництва як основного шляху забезпечення законності в ОРД оперативних підрозділів.

Важливими складовими другого аспекту є:

– постійне здійснення профілактики, попередження порушень законності, подальше зміцнення законності шляхом усебічного використання позитивно діючих факторів (удосконалення і посилення гарантій законності). Це повинно досягатися шляхом усунення наявних недоліків в ОРД і створення умов, що виключають порушення законності;

– контроль профілактичної діяльності щодо порушень законності;

– притягнення до відповідальності службових осіб, винних у порушенні законності, неминучість покарання у випадку порушення законності; ефективність заходів юридичної відповідальності, що застосовуються до правопорушників;

– заходи захисту, безпосередньо спрямовані на забезпечення відновлення порушеного права[5, с. 220].

У цьому аспекті важливе встановлення належного порядку здійснення запобіжної діяльності і правової регламентації конкретних профілактичних заходів. Розмежування зазначених напрямів запобігання правопорушенням доволі порівняне, оскільки в низці випадків вони переплітаються. Тому засадничими положеннями повинні бути:

а) орієнтація на систематичну комплексну роботу щодо забезпечення законності в діяльності оперативних підрозділів. Необхідність такого підходу до вирішення означеного завдання зумовлена низкою принципів обставин:

– по-перше, це бурхливий розвиток усіх сфер суспільного життя, ускладнення і водночас взаємопроникнення, взаємообумовленість соціально-політичних, економічних, ідеологічних процесів і тенденцій їхнього розвитку;

– по-друге, визначена складність законності як об'єкта практичного впливу;

– по-третє, необхідність усебічного впливу на законність із використанням системи певних форм, методів і засобів;

б) другою загальною умовою успішного забезпечення високого рівня законності в ОРД є вибір правильного підходу до вжиття заходів для вирішення цього завдання.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України : науково-практичний коментар / В.Д. Берназ, А.М. Притула. – Одеса : Фенікс, 2016. – 202с.

2. Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність: підручник / І. П. Козаченко. –

Луганськ: ЛІВС, 1999. – С. 16.

3. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посіб / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко О.В. Кириченко. – Дніпропетровськ: ДДУВС; Ліра ЛТД 2015 – 272с.

4. Колодій А. М. Загальна теорія права: навч. посібник / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 318 с.

5. Дотримання прав і свобод людини та законності в оперативно-розшуковій діяльності ОВС України: монографія / авт. кол. А.В. Баб'як, Л.Ф. Гула, А.П. Огородник, О.Г. Рибак; за заг. ред. В.П. Захарова. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 252 с.

Бардова М.А.

ад'юнкт Одеського державного
університету внутрішніх справ

Яковенко С.І.

доктор психологічних наук, професор
Київський інститут сучасної
психології та психотерапії

ПІДГОТОВКА ПАРЛАМЕНТЕРІВ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Психологічні особливості ведення переговорів працівниками Національної поліції значно відрізняються від будь-яких інших переговорів своєю специфічністю та аудиторією. Узагальнення різноманітних технік та засобів ведення переговорів й взаємодії людей в умовах ускладненого спілкування, характерного для сфери юридичної практики потребують аналізу різних галузей психології та наукових досліджень з юридичної, соціальної, загальної психології та психології особистості.

У процесі повсякденного професійного спілкування з населенням у поліцейських формуються деякі уявлення про протікання психічних процесів, про психічні властивості і стани людей у різних життєвих ситуаціях. Досвід кожного поліцейського містить приклади успішних переговорів і психологічних прийомів з правопорушниками. Однак, разом з тим на практиці мало уваги приділяється психологічній стороні переговорів, дуже низьким є рівень психологічних знань працівників Національної поліції щодо ведення кризових переговорів.

Одним з ключових засобів вдосконалення системи підготовки професійних переговорників для спеціальних оперативних підрозділів Національної поліції є окрема дисципліна або спецкурс, спрямований на створення спеціальних умов для ефективного навчання, розвитку та виховання особистісних якостей майбутніх фахівців-парламентерів – учасників екстремальних переговорів.

Парламентер (фр. *parlementaire*, від фр. «*parler*» – говорити) – особа, якій доручають під час війни передати ворогу пропозиції, вислухати зустрічні. За законами ведення війни особа парламентаря недоторкана. Це людина, яка вміє переконувати, домовлятися про щось, наприклад, на полі бою – про обмін полоненими, при політичних дебатах – про узгоджену позицію, а також уповноважена вести переговори із правопорушниками [2, с. 314].

Вивчення актуальних проблем ведення переговорного процесу із злочинцями, розробка науково обґрунтованих навчально-методичних й практичних рекомендацій, вдосконалення переговорної компетентності в рамках професійно-психологічної підготовки працівників Національної поліції є важливим напрямом роботи для подальшого його впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України, та, підготовки ефективних парламентарів для діяльності у спеціальних підрозділах Національної поліції в сучасних умовах, спрямованих на боротьбу з найбільш небезпечними проявами організованої злочинності – створеними терористичними угрупованнями.

В даний час вивченням переговорної діяльності в правоохоронній системі здійснюються вітчизняними юристами та психологами. Автори досліджують проблеми: комунікативної підготовки (С.І. Яковенко, О.М. Цільмак), психологічної підготовки працівників оперативних підрозділів (В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін), психологічне забезпечення переговорної діяльності у рамках психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності працівників правоохоронних органів (Д.О. Александров, В.Г. Андросюк), формування психологічної стійкості і навичок комунікації в екстремальних ситуаціях (В.А. Лефтеров) та ін.

Підготовка парламентарів включає в себе, на думку дослідників, кілька рівнів формування професійної переговорної ефективності: базову поведінкову тактику; переговорну грамотність; переговорну компетентність; переговорну культуру особистості переговорника, злагодженість дій переговорної групи і групи активних дій, які можуть складатися з фахівців інших служб Національної поліції під час протидії злочину.

Критерієм успішності переговорної підготовки є опанування базових алгоритмів та прийомів переговорів, перевірена на практичних навчаннях в спеціально змодельованих ситуаціях [3, с.127].

Слід також зазначити, що важливою умовою підготовки ефективних переговорників з числа працівників Національної поліції, є якісний професійно-психологічний відбір кандидатів з необхідними і важливими для переговорника якостями; навчання їх прийомам експрес-діагностики психічних станів; формування навичок ведення переговорів і психологічного впливу, практичне відпрацювання умінь і навичок у модельованих і реальних умовах, як безпосередньо, так і за допомогою засобів зв'язку.

Непередбачуваність та неповторність переговорів зі злочинцями в кризових ситуаціях вимагають від переговорників чималих знань в галузі психології особистості, стійких комунікативних навичок, і гнучкості в ході ведення

діалогу, а також знань психіатрії й наркології при переговорах з психічно хворими та неврівноваженими людьми (наприклад, суїцидентами, які готують розширене самогубство), загальної культури – при спілкуванні з людьми іншої культури, наприклад, з релігійними фанатиками чи радикально налаштованими націоналістами. Для успішних переговорів необхідна спеціальна підготовка, яка поєднує теорію та практику в спеціально створених навчальних ситуаціях [1; с.72].

Вивчення індивідуально-типологічних та професійно-важливих якостей ефективного парламентаря та їх урахування при підборі та підготовці до переговорів зі злочинцями є ключовим моментом в психологічній підготовці оперативного працівника, готового до екстремальних переговорів. Виходячи з цього, особливу увагу слід приділити наступним психологічним якостям та умінням, які цілком піддаються тренуванню й розвитку, а саме:

- розвиненій увазі та вмінням фокусуватися на співрозмовника;
- спостережливості, яка дозволяє вибрати правильну тактику поведінки;
- високому рівню стресостійкості та витримки;
- високому рівню інтелекту;
- швидкому, гнучкому та креативному мисленню;
- загальній ерудиції та розвиненої інтуїції;
- значному словниковому запасу, виразній мові, навикам переконування й навіювання;
- умінням викликати довіру та симпатію;
- емпатії, ввічливості і тактовності;
- умінням об'єктивно оцінювати інформацію та прогнозувати динаміку подій;
- вмінням давати точну кримінально-психологічну оцінку опонентам у протистоянні, завдяки навичкам особистісної та ситуативної експрес-діагностики;
- точному відчуттю часу, вмінням обирати оптимальну лінію поведінки та найкращу тактику взаємодії.

Важливим фактором успіху на переговорах із супротивником є підготовка осіб, що їх ведуть. Досвід вказує на необхідність спеціального відбору людей, які могли б займатися цією специфічною діяльністю.

Відомо що, у США майже у кожному підрозділі поліції є штат людей, які ведуть переговори, існують спеціальні програми їх підготовки. У Німеччині за останні десятиріччя переговори із злочинцями виділені в самостійну функцію поліцейської діяльності. Вони є обов'язковим компонентом дій поліції для вирішення найскладніших завдань, де активно залучають штатних переговорників при масових заворушеннях, при запобіганні спроб суїциду, при захопленні заручників, загрозах терористичного акту, при викраденні людей, при затриманні злочинців та ін.

За останній час ми маємо багато приводів для хвилювання у зв'язку з захопленнями заручників, як на території проведення Антитерористичної

операції, так й по всій території країни. Приводами для виникнення цих ситуацій можна вважати політично нестабільну ситуацію в Україні, обіг неконтрольованої зброї, активну фазу реформи правоохоронних органів та збільшення кількості скоєних злочинів.

Як відомо, в даний час в Національній поліції України існує брак фахівців у сфері переговорів з особами, які захопили заручників. Переговори в подібних випадках проводять люди, які інколи не усвідомлюють, що переговори як діяльність мають власні цілі, етапи, методи та прийоми впливу, та спираються на стихійно набутий досвід спілкування з кримінальним контингентом, не розуміючи особливості мотивації, вагомість аргументів, які можуть застосовувати сторони в переговорах.

Враховуючи вищезазначене, з метою розвитку переговорної компетентності та формування переговорної культури працівників Національної поліції України, аргументується необхідність підготовки парламентарів на базі навчальних закладів МВС України за програмою-мінімумом (для всіх поліцейських), яка б передбачала проведення теоретичних занять та тренінгів із різних аспектів переговорної діяльності, та розширеної програми-максимум для спеціально відібраних осіб із застосуванням імітаційних методів для моделювання типових сценаріїв подій.

1. Андреев Н.В. Психологическое обеспечение переговорной деятельности сотрудников ОВД в экстремальных ситуациях. – М., 1997. – С. 72;

2. Бардова М.А. Особиста безпека парламентаря під час ведення переговорів зі злочинцями / Бардова М.А., Яковенко С.І. // Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 21.10.2016 року. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – С. 314-318;

3. Илларионов, В.П. Переговоры с преступниками (правовые, организационные, оперативно-тактические основы) / В. П. Илларионов. – М. : Юрид. ин-т М-ва внутр. дел Рос. Федерации, 1994. – С. 127.

Бортун М.

кандидат юридичних наук
старший викладач відділу підготовки прокурорів
з нагляду за додержанням законів органами,
які проводять досудове розслідування
Національної академії прокуратури України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МОЖЛИВОГО ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та

корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України доповнено новим інститутом спеціального досудового розслідування.

Ця тема є актуальною, тому що завдяки впровадженню інституту спеціального досудового розслідування постає реальна можливість виконання завдань Кримінального процесуального кодексу України: в міру скоєної вини притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення. Проте через нетривалість існування даного інституту в правоохоронній діяльності низка його положень потребують наукового обґрунтування.

Відповідно до ст. 297-1 КПК України, спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених у ст.ст. 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, ч.ч. 2–5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст.ст. 209, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу (далі – КК) України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Згідно зі ст. 297-1 КПК України, однією з обов'язкових умов отримання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування є оголошення підозрюваного у міждержавний та/або міжнародний розшук.

У провадженні правоохоронних органів України перебуває ряд кримінальних проваджень стосовно осіб, які переховуються від слідства на тимчасово окупованій території півострова Крим. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» зазначена територія є невід'ємною частиною України. Переважна більшість цих проваджень внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 109, 110, 111 КК України.

Законом України від 15.01.2015 № 119-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідворотності покарання осіб, які переховуються на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції» внесено зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Зазначеними змінами, зокрема, ч. 3 ст. 12 Закону передбачено, що ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який перебуває на тимчасово окупованій території України, та оголошення його у розшук є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового прова-

дження в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, з особливостями, встановленими цим Законом.

Вимога про оголошення у міждержавний або міжнародний розшук не поширюється на випадки, якщо вирішується питання про застосування стосовно цих осіб спеціального досудового розслідування.

Виникає проблема щодо можливостей отримання доказів на зазначених територіях у врахуванням ризиків уникнення порушень основних засад кримінального судочинства визначених ст. 7 КПК України. З огляду на те, що проводити слідчі (розшукові) дії на зазначених територіях тимчасово неможливо, а територія де-юре залишається частиною України, було б доцільно, на наш погляд, змінити правила отримання інформації, яка вказуватиме на вчинення певними особами злочину.

Оскільки законодавець, приймаючи відповідні правові акти, не завжди переобтяжується питаннями визначення механізму реалізації норми (особливо це стосується норм КПК України), було б доцільно, як вихід із даної ситуації, дозволити проведення оперативно-розшукових заходів в рамках спеціального кримінального провадження з метою збору доказів на тимчасово окупованій території, а вже потім на підставі ст. 99 КПК України використовувати ці матеріали як докази (документи).

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється через систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, для реалізації яких застосовуються оперативні та оперативно-технічні засоби [1, 169]. Тому, можливо, викладена вище пропозиція отримає заперечення, оскільки це, по-перше, прямо суперечить ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а по-друге, такі заходи можна проводити як негласні слідчі (розшукові) дії.

На наш погляд, ситуація з проведенням спеціального досудового розслідування на тимчасово окупованих територіях потребує прийняття швидких і адекватних рішень, тоді як негласні слідчі (розшукові) дії проводяться оперативними підрозділами на підставі доручень слідчого, прокурора.

Натомість оперативно-розшукові заходи здійснюються на підставі рішень оперативного працівника, погодженого з керівником оперативного підрозділу, що дає змогу значно прискорити фіксування інформації, потрібної в кримінальному провадженні.

Крім того, проведення таких заходів потребує спеціальних знань і навичок, оскільки на тимчасово окупованій території така практика буде небезпечною для виконавця.

Під час проведення ОРЗ на тимчасово окупованій території з метою фіксації злочинної діяльності необхідно змінити і роль слідчого судді у заходах, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування. Слідчого суддю може повністю замінити прокурор. Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспо-

ртних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу на тимчасово окупованій території необхідно і доцільно поводити на підставі рішення керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи застосовуються виключно з метою фіксації злочинів, передбачених у ст. 297-1 КПК України на тимчасово окупованій території.

Зібрані в такий спосіб докази будуть викликати певні заперечення, але правоохоронці повинні мати ефективні механізми реалізації норм спеціального досудового розслідування особливо коли іде мова про державну і територіальну цілісність.

На нашу думку законодавець повинен, або в контексті глави 21 КПК України врахувати особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах спеціального досудового розслідування, або внести відповідні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

1. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / О. М. Бандурка. – Х. : Золота миля, 2012. – 620 с.

Ботнарєнко І.А.

кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник
наукової лабораторії
з проблем кримінальної поліції
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ

Злочинність є предметом досліджень багатьох наук, кожна з яких дає свою характеристику її фактичних проявів, акцентуючи увагу на найбільш суттєвих рисах цього небезпечного соціального явища [1, с. 30]. Відповідно, в науковому обігу набули розповсюдження кримінально-правова, кримінологічна, криміналістична та інші характеристики злочину. Науковою категорією оперативно-розшукової діяльності, що значною мірою характеризує злочин з практичного змісту, визначено оперативно-розшукову характеристику.

Питання визначення сутності та елементів оперативно-розшукової характеристики злочину вже тривалий час перебувають у колі наукових інтересів багатьох дослідників (К.В. Антонов, В.І. Васи́линчук, О.А. Гапон, Д.В. Гребельський, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, М.Ю. Літвінов, О.О. Мороз, Є.Д. Лук'янчиков, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, В.Д. Пчолкін та ін.). Така увага з боку науковців до зазначеної проблематики не є випадковою.

Оскільки злочин являє собою особливо небезпечну, протиправну діяльність особи, природно, що суспільство намагається викоринити це явище як шляхом своєчасного запобігання і протидії, так і успішного розслідування вже вчинених злочинів. Саме тому оперативно-розшукова діяльність, як найбільш дієвий механізм в профілактиці та розслідуванні злочинів, покликана сприяти ефективному розв'язанню цієї проблеми, що, безумовно, викликає необхідність наукового розроблення її теоретичних та прикладних аспектів.

На жаль, до цього часу серед вчених відсутнє єдине розуміння поняття оперативно-розшукової характеристики. Тому ми, на основі аналізу та співставлення різних точок зору фахівців, спробуємо узагальнити наукові дослідження і висловити власне бачення з указаної проблематики.

Так, І.М. Колошко визначив оперативно-розшукову характеристику як наукову категорію, яка являє собою систему відомостей, що характеризує кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінологічну, криміналістичну, оперативно-тактичну характеристики та інші аспекти злочинів в цілому [2, с. 44]. На думку Є.В. Тарасенка, оперативно-розшукова характеристика формується на основі як офіційних, так і конфіденційних відомостей, та становить сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних й інших упорядкованих і взаємозалежних специфічних ознак, розглядуваних з позицій ефективного застосування оперативно-розшукових сил, способів і методів відносно боротьби зі злочинністю [3, с. 4]. Майже так само (з деяким урахуванням інших ознак) трактують це поняття О.А. Гапон, В.П. Меживой, Ю.М. Худяков. В ході аналізу цієї наукової категорії, В.Д. Пчолкін, окрім сукупності зазначених вище аспектів ознак, вказує на їх розвідувально-пошуковий характер та конкретизує, що розглядаються вони з позиції ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо виявлення, запобігання злочинам, їх розкриття і розслідування [4, с. 122]. Е.О. Дідоренко та Б.І. Бараненко характеризують її як складну інформаційну модель, яка поєднує комплекс специфічних ознак, особливостей, що характеризують злочинні прояви як певні акти людської діяльності в поєднанні з безпосередніми причинами й умовами, а головне – у взаємозв'язку з потенційно кримінальним соціальним оточенням [5, с. 3]. І.І. Басецький звертає увагу на те, що це науково-практичний термін, «який означає сукупність специфічних ознак, властивих як злочинності загалом, так і окремим видам і конкретним злочинам, що застосовуються для створення рекомендацій, направлених на прийняття ефективних управлінських та оперативно-тактичних рішень» [6, с. 37]. Як науково розроблену систему найбільш суттєвих, типових для певної категорії злочинів ознак та властивостей, що відображаються в об'єктивній реальності й мають значення для найбільш доцільного та правильного застосування заходів та засобів оперативно-розшукової діяльності, формулює зазначену наукову категорію І.М. Зубач [3, с. 5].

Інша група вчених (О.І. Адамюк, Є.Д. Лук'янчиков, А.М. Тарсуков, Ю.М. Худяков, А.М. Шиєнок та ін.) характеристику злочинів у теорії ОРД

розглядають як «оперативно-тактичну», наголошуючи при цьому, що сукупність ознак злочинів певного виду зумовлює поняття тактичних заходів боротьби з ними, вимагає застосування саме оперативно-тактичних прийомів розкриття цих злочинів [7, с. 58].

Як бачимо, існує багато точок зору на формулювання указанного поняття. Наведені визначення цілком мають право на існування, є доступними для розуміння та свідчать про спроби вчених розкрити предметну сутність указанного поняття. Поряд з цим, ми підтримуємо позицію О.В. Грибовського, що теорія оперативно-розшукової діяльності вивчає ті аспекти злочинності, інформація про які необхідна для науково обґрунтованих та ефективних заходів організації й тактики застосування оперативно-розшукових сил, засобів і заходів щодо протидії злочинності. Тому оперативно-розшукова характеристика повинна органічно поєднувати в собі результати аналізу злочинів із позиції інших юридичних наук. [8, с. 68]. Відповідно, зміст поняття оперативно-розшукової характеристики потрібно формулювати, виходячи із загальних положень про оперативно-розшукову діяльність та її основних завдань.

1. Ермолович В. Ф. Состояние и основные направления исследования проблемы криминалистической характеристики преступлений / В. Ф. Ермолович // Проблемы повышения эффективности первоначального этапа расследования преступлений : сб. науч. тр. – Мн., 1999. – С.30.

2. Колошко І. М. Організація і тактика боротьби апаратів карного розшуку з навмисними вбивствами (за матеріалами органів внутрішніх справ України) : Дис. ... канд. юрид. наук: 10.00.09 / І. М. Колошко. – Х., 1996. – 350 с.

3. Тарасенко В. Є. Роль і значення оперативно-розшукової характеристики злочинів при аналізі оперативної обстановки / В. Є. Тарасенко // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. – 2004. – № 1. – С.3–7.

4. Пчолкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : монограф. / В. Д. Пчолкін. – О. : ОЮІ НУВС, 2005. – 376 с.

5. Дідоренко Е. О. Методологічні проблеми оперативно-розшукової діяльності як окремої галузі наукового знання / Е. О. Дідоренко, Б. І. Бараненко // Методологічні проблеми теорії і практики ОРД у сучасних умовах : Вісн. ЛАВС МВС ім. 10-річчя незалежності України. – 2004. – Спецвип. № 1. – С. 3–9.

6. Басецкий И. И. Словарь оперативно-розыскной терминологии / И. И. Басецкий. – Мн. : Академия МВД Республики Беларусь, 1993. – 264 с.

7. Тарсуков А. М. Анализ теоретического подхода к выработке понятия «оперативно-тактическая характеристика» в теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / А. М. Тарсуков, В. П. Шиенок // Актуальные вопросы получения оценки и использования информации в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: Межвуз. сб. науч. трудов. – К., 1986. – С. 54–63.

8. Грибовський О. В. Оперативно-розшукова характеристика одержання неправомірної вигоди / О. В. Грибовський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 2. С. 68–76.

Бурак М.В.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії
з проблем кримінальної поліції
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

ЗАГРОЗИ У ВОЄННІЙ СФЕРІ ТА СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Воєнно-політична обстановка навколо України характеризується динамічністю і нестабільністю подій та процесів, які виникають внаслідок різних чинників.

Так, тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права зумовлюють перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України.

Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Воєнна доктрина ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, принципах оборонної достатності, без'ядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування, а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики. Основні положення Воєнної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, розвивають її положення за напрямками забезпечення воєнної безпеки та спрямовані на протидію агресії з боку Російської Федерації, досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма заінтересованими державами-партнерами.

Воєнна безпека України – це стан захищеності національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності від посягань із застосуванням воєнної сили, складова національної безпеки України. Головною метою забезпечення воєнної безпеки України є усунення зовнішніх і

внутрішніх загроз національній безпеці України у воєнній сфері та створення сприятливих умов для гарантованого захисту національних інтересів.

Законом України “Про основи національної безпеки України” визначено, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України є: поширення зброї масового ураження і засобів її доставки; недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності; нелегальна міграція; можливість втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами; нарощування іншими державами поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що склалося; небезпечне зниження рівня забезпечення військовою та спеціальною технікою та озброєнням нового покоління Збройних Сил України, інших військових формувань, що загрожує зниженням їх боєздатності; повільність у здійсненні та недостатнє фінансове забезпечення програм реформування Воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України; накопичення великої кількості застарілої та не потрібної для Збройних Сил України військової техніки, озброєння, вибухових речовин; незавершеність договірно-правового оформлення і недостатнє облаштування державного кордону України; незадовільний рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей тощо [1].

Відтак, забезпечення воєнної безпеки є одним з найактуальніших для держави питань сьогодення і визначено одним із основних напрямів державної політики національної безпеки України відповідно до Стратегії національної безпеки України, схваленої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [2].

У свою чергу, Стратегія національної безпеки України спрямована на реалізацію до 2020 року визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, і Стратегією сталого розвитку “Україна - 2020”, схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5 [3].

Так, у Стратегії зазначено, що першочерговою метою є реалізація однієї з важливих реформ і програм - реформа системи національної безпеки та оборони.

Головна мета - підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних Сил України та інших військових формувань України відповідно до сучасних вимог та з урахуванням досвіду, набутого у ході антитерористичної операції, а також розвиток оборонно-промислового комплексу для максимального задоволення потреб армії.

Також слід зосередити увагу на формуванні нових органів управління у сфері забезпечення національної безпеки, зробити акцент на системі управління, контролю, комунікацій, комп'ютерної підтримки, розвідки та інформаційного забезпечення, а також логістики в усьому секторі безпеки. У

Збройних Силах України пріоритет має бути наданий повному оновленню структури, починаючи від органів управління і закінчуючи штатними розписами частин та підрозділів, а також оптимізації всіх систем та норм забезпечення, впровадженню нових зразків озброєння та військової техніки, перегляду тактики і стратегії з урахуванням вимог сучасності. Має бути повністю переглянута система розвідки - від розвідувальних комплектів частин до розвідувальних органів Міністерства оборони України.

Серед головних заходів реалізації реформи системи національної безпеки та оборони мають бути функціональна оптимізація (скорочення дублюючих і зайвих структур), централізація закупівель, оптимізація системи логістичного забезпечення, оновлення доктринальних та концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки, створення ефективної державної системи кризового реагування (мережі ситуаційних центрів центральних органів виконавчої влади) за провідної ролі Ради національної безпеки і оборони України, залучення іноземних інвестицій та формування ефективної моделі державно-приватного партнерства, запровадження кластерного принципу ротатії кадрів, перегляд кваліфікаційних вимог та забезпечення чіткого дотримання цих вимог і повна переатестація кадрів, водночас вирішальними мають бути не тільки професійні, а й особистісні якості людини.

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 черв. 1993 р. № 964-І. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

2. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

3. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

Варава В.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ТА РОЗВІДУВАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У МИТНІЙ СФЕРІ

Відсутність у системі органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну податкову та митну політику достатньої теоретичної бази та практичних розробок з проблем оперативно-розшукового

забезпечення заходів щодо викриття кримінальних правопорушень у митній сфері, негативно впливає на результативність діяльності зазначених органів.

Однією з причин цього є недосконалість та застарілість норм чинного оперативно-розшукового та митного законодавства на фоні новацій кримінального процесуального закону. Зокрема, виникла необхідність у перегляді теоретичних та правових основ ОРД у напрямку зміцнення її розвідувальної складової у контексті запобігання та протидії злочинам.

З приводу розширення сфери застосування розвідувальної складової ОРД, М.Л. Грібов наголошував, що розвідувальні заходи: “являють собою різновид оперативно-розшукових заходів та здійснюються на підставах та в порядку, передбачених Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність”; спрямовані на отримання інформації, що свідомо приховується об’єктами ОРД, необхідної для попередження, припинення та розкриття злочинів” [1, с. 33].

Викриття кримінальних правопорушень та осіб, які їх готують, в ході оперативно-розшукової діяльності здійснюється значною мірою через попередні розвідувальні заходи, які мають за мету одержання превентивної розвідувальної інформації.

Розвідувальна інформація – це продукт, отриманий в результаті збирання, узагальнення, оцінки, аналізу, інтеграції та інтерпретації зібраної інформації [2].

У закордонних наукових та методологічних джерелах розвідка поділяється на стратегічну та оперативну. Стратегічна розвідка забезпечує керівні органи інформацією, необхідною для розробки безпекової політики або прийняття рішень довготривалого значення. Збір стратегічної інформації часто вимагає інтеграції відомостей, що стосуються політики, економіки, взаємодії соціальних і технологічних змін, тощо. Зазвичай він здійснюється протягом тривалого періоду часу. Оперативна розвідка пов’язана з поточними або короткотривалими подіями. Вона використовується для розробки поточних програм або роботи на постійній основі, яка не потребує довгострокових прогнозів. Розвідувальна діяльність у сфері запобігання та протидії злочинам здійснюється переважно у формі оперативної розвідки.

У термінології розвідувальної діяльності необхідно звернути увагу на поняття “циклу розвідки” – процесу, за допомогою якого розвідувальна інформація отримується, опрацьовується та робиться доступною для користувачів. У США використовується розвідувальний процес з п’яти кроків. В інших країнах цей цикл може описуватись по-іншому, проте сам процес є тожним.

Першим кроком у циклі розвідки є планування, яке включає управління всіма розвідувальними заходами від визначення потреби в даних до заключної передачі кінцевого продукту розвідки споживачеві. Процес складається з визначення пріоритетів і перевірки допустимості розвідувальних заходів, підготовки планів і запитів щодо одержання інформації, обробки, розповсю-

дження і постійного контролю зібраних даних.

Збирання є другим кроком циклу розвідки та включає в себе отримання інформації та передачу її на обробку. Процес збирання даних включає в себе управління різними видами діяльності, включаючи розробку керівних принципів збирання, які забезпечують оптимальне використання наявних засобів оперативно-розшукової діяльності.

Третій крок, обробка, є перетворенням зібраної інформації в форму, придатну для виготовлення кінцевого продукту розвідки. У цьому процесі, інформація переводиться у формати, які можуть бути легко використані аналітиками. Обробка може включати в себе такі заходи, як переклад і скорочення зібраних даних, кореляцію результатів використання оперативно-технічних засобів.

Виготовлення, як четвертий етап циклу – це процес аналізу, оцінки, інтерпретації та інтеграції вихідних даних та інформації у готову розвідувальну продукцію для існуючих або передбачуваних цілей та програм.

Останній крок циклу розвідки – поширення, тобто передача розвідувальної інформації споживачеві в зручній формі. Розвідувальна інформація може передаватись у різних форматах, включаючи усні повідомлення, письмові звіти, зображення і аналітику баз даних. Поширення може бути досягнуто як шляхом фізичного обміну даними, так і за допомогою телекомунікаційних мереж [2, 2-3].

Найбільш перспективним напрямком подальших наукових розвідок у досліджуваному напрямку є теоретичне обґрунтування доцільності впровадження аналізу та управління ризиками, які апробовані у митній сфері та мають розвідувальний характер, до системи загальних методів ОРД.

1. Грібов М.Л. Розвідувальні заходи органів внутрішніх справ: сутність та питання застосування в боротьбі з організованою злочинністю / М. Л. Грібов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2009. – № 20. – С. 33.

2. Operations Security. Intelligence threat handbook [Electronic resource] // Published by The Interagency OPSEC Support Staff April 1996. Revised May 1996. – P.2-1–2-3.-Mode of access: World Wide Web: <http://fas.org/irp/nsa/ioss/threat96/index.html> (viewed on November 5, 2016). – Title from the screen.

Ведмідський О.В.
кандидат юридичних наук
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОФІЛАКТИКА ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Оперативно-розшукова профілактика, виступаючи як самостійний напрямок оперативно-розшукової діяльності та як одна із форм оперативно-розшукового запобігання злочинам, є специфічною підсистемою профілактики злочинності як на загальному, так і на індивідуальному рівнях. При цьому слід звернути увагу на те, що оперативно-розшукова профілактика злочинів – це специфічний вид діяльності правоохоронних органів, що складається з системи цілеспрямованих оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, які здійснюються оперативними підрозділами цих органів, спрямовані на недопущення вчинення злочинів, а також своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

Чимало сучасних дослідників цієї проблематики вважають, що головними завданнями оперативно-розшукової профілактики є такі:

1) здійснення комплексних оперативно-розшукових і профілактичних заходів, спрямованих на усунення конкретних умов та обставин, що сприяють правопорушенням;

2) організація і безпосереднє здійснення індивідуальних оперативно-розшукових і профілактичних заходів стосовно осіб, від яких через їх антигромадську поведінку можна очікувати вчинення злочинів;

3) організація і безпосереднє проведення заходів, котрі забезпечують недопустимість здійснення злочинів, що плануються та готуються;

4) участь оперативних підрозділів у загальних профілактичних заходах, що є складовою системи ідеологічної та виховної роботи, яку проводять державні органи разом з громадськістю [1, с. 272-273].

На загальному рівні оперативно-розшукова профілактика спрямована на обмеження дії негативних явищ і процесів, взаємопов'язаних зі злочинністю; усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинних проявів; ліквідацію криміногенних чинників у мікросередовищі особи, які формують її антигромадську позицію і мотивацію злочинної поведінки. Залежно від того, на які явища і процеси спрямовано загальні профілактичні заходи, можна виділити такі різновиди оперативно-розшукової профілактики:

– профілактика випередження, тобто сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, що спрямовані на завчасне запобігання виникненню криміногенних явищ і процесів у суспільному житті;

– профілактика обмеження, тобто сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, що перешкоджають поширенню в країні або на певній адміністративно-територіальній одиниці криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню особи злочинця;

– профілактика усунення, тобто сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, що спрямовані на ліквідування негативних явищ і процесів, та які запобігають новій активізації їх дій;

– профілактика захисту, тобто сукупність оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів, що здійснюються з метою усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів, та (опосередковано) антисупільних поглядів.

На індивідуальному рівні оперативно-розшукової профілактики на підставі аналізу інформації, яка була отримана оперативним шляхом, про осіб, які схильні до вчинення злочинів, та наявності фактів про злочинні наміри цих осіб, здійснюється превентивний вплив на особу, яка за своїм антигромадським способом життя спроможна вчинити злочин. Індивідуальна оперативно-розшукова профілактика має свій об'єкт впливу. Таким об'єктом є: поведінка та спосіб життя осіб з високою ймовірністю вчинення злочину; соціальні елементи їх особистості, які відображають антисупільну спрямованість; деякі соціально значущі при формуванні та реалізації умислу психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу; інші тривалі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину.

Як правило, процес індивідуальної оперативно-розшукової профілактики умовно поділяється на такі етапи:

1) виявлення й постановка на облік осіб, від яких через їх антигромадські погляди й поведінку можна очікувати вчинення злочинів;

2) організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку, погляди взятих на облік осіб;

3) організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів з метою недопущення вчинення потенційними правопорушниками злочинів;

4) організація належного аналізу ефективності профілактичних заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, тактику застосування оперативно-профілактичних засобів і методів до осіб, які підлягають профілактичному впливу.

Тому, на нашу думку, до основних заходів індивідуальної профілактики злочинів оперативними підрозділами органів правоохоронних органів слід віднести такі: 1) заходи переконання – процес логічного обґрунтування особою думки про відмову від антигромадської поведінки, антисупільних установок; 2) заходи соціальної допомоги – працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо; 3) заходи обмеження –

профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів із залученням громадськості; 4) заходи примусу – адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд, улаштування у приймальники-розподільники та ін.

У свою чергу, профілактика злочинів, у тому числі й оперативно-розшукова, складається з таких видів профілактики:

1) рання профілактика злочинів, що полягає у виявленні та усуненні криміногенних ситуацій, несприятливих життєвих умов у групі підвищеного ризику до моменту формування негативних ціннісних орієнтацій та мотивацій;

2) безпосередня профілактика злочинів, що поширюється на соціально не схвалювану поведінку особи, що перетворилася у систематичну протиправну діяльність, характер якої вказує на зростаючу небезпеку обрання злочинного шляху.

За своїм цільовим призначенням, умовами та способами пізнання тактичні прийоми профілактики злочинів складають систему спеціально спрямованого, нормативно врегульованого впливу на відповідні об'єкти.

За об'єктами заходи оперативно-розшукової профілактики поділяються на такі: 1) заходи, спрямовані на нейтралізацію та усунення причин та умов, які сприяють існуванню злочинності в цілому як негативного соціального явища; 2) заходи, спрямовані на нейтралізацію та усунення причин та умов, які сприяють існуванню окремих видів злочинності та вчиненню окремих видів злочинів; 3) заходи, спрямовані на нейтралізацію та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню конкретного злочину.

За масштабом (територією) виділяють такі заходи оперативно-розшукової профілактики: 1) на усій території країни; 2) в регіоні (на території кількох областей); 3) на території певної адміністративно-територіальної одиниці (область, район, місто, селище, село); 4) на окремому об'єкті.

Виявлені під час оперативно-розшукової діяльності особи, які становлять оперативний інтерес, після перевірки інформації про них здебільшого підлягають профілактичному впливу, крім випадків, коли вони обґрунтовано підозрюються у вчиненні злочину.

1. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина : підруч. / підзаг. ред. Л.В. Бородича ; [авт. кол. : Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. П. Пилипчук, В. Л. Регульський]. – Луганськ : РВВ ЛІВС, 1999. – Т.1. – 390 с.

Вінчук В.В.

кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри ОРД
та розкриття злочинів факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНИЙ ХАРАКТЕР ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Важливою подією в механізмі забезпечення прав і свобод людини стало прийняття Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), що докорінно змінило на ідеологічному рівні підходи до розуміння у кримінальному судочинстві таких правових категорій, як принцип верховенства права, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя та недоторканність права власності.

Питання визначення процесуального статусу негласних слідчих (розшукових) дій було покладено в предмет наукового дослідження таких вчених, як В. Д. Берназа, С. О. Гриненка, Є.О. Дідоренка, Є.А. Долі, І.М. Дороніна, В.І. Зажицького, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, В.Т. Нора, О.В. Капліної, І.М. Козьякова, Є. Д. Скулиша, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової та ін.. Науковий доробок вітчизняної юриспруденції висвітлює поняття та значення негласних слідчих (розшукових) дій, їхню правову природу, а ще більш важливе – їх співвідношення з оперативно-розшуковими заходами.

Узагальнюючи думки науковців стосовно даної проблеми, можна виділити декілька найбільш вагомих напрямків вирішення даного питання.

Перша точка зору, повністю збігається з концепцією реформування кримінальної юстиції України, що на правотворчому рівні була затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. Ключова теза цього нормативно-правового акту відповідає духу непорушності прав і свобод людини та громадянина при цьому, слід зауважити, увага акцентується на недопустимості посягання на конституційні права особи зі сторони органів державної влади, їх посадових осіб тощо. Так, серед пріоритетних завдань реформування кримінальної юстиції України, є запровадження нової, позбавленої обвинувального ухилу процедури досудового розслідування, під час якої гласними і негласними методами, встановленими законом, здійснюватиметься збирання фактичних даних, що мають значення для кримінального судочинства.

В рамках висвітлення відповідної тематики, слід звернути увагу на словосполучення (з авторської точки зору – програмну категорію) «гласними і негласними методами, встановленими законом», оскільки саме ця категорія

визначила подальший напрямок правового регулювання. Саме закріплення на законодавчому рівні у главі 21 КПК негласних слідчих розшукових дій стало логічним виконанням відповідних програмних положень згаданих вище.

Причиною таких новацій, на думку багатьох вітчизняних науковців, стало систематичними порушення правоохоронними органами основоположних природних прав людини при здійсненні оперативно-розшукової діяльності. Більш того, працівників міліції дедалі частіше сприймають не як захисників закону і правопорядку, а як фактор небезпеки (на питання, як ви сприймаєте зустріч з міліціонером: 31,2% опитаних відповіли, що сприйняли б його як фактор небезпек і лише 20,7% оцінили б це як гарантію безпеки).

Погоджуюсь з думкою М.А. Погорецького, який досліджуючи дану проблематику зауважив, що НСРД можуть бути як і ефективним засобом отримання доказів у кримінальному процесі, так і засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів. При цьому вчений підкреслює, що застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності.

Закріплення відповідних положень у КПК, з авторської точки зору, практично надає можливість без всяких обмежень щодо доступу до інформації дослідити випадки неможливості проведення відповідних НСРД, чим фактично дозволяється виробити тактику протидії правоохоронним органам зі сторони криміналітету. Аналізуючи дану проблему, пропонується, виключити відповідні положення з КПК України і віднести їх до інформації що становить державну таємницю, відповідно п.4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Державну таємницю» як інформацію у сфері державної безпеки та охорони правопорядку, а саме дані про засоби, зміст, плани, організацію, форми, методи оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності [4].

Характеризуючи розділ 21 КПК України, варто відмітити, що, наданий вітчизняним законодавцем, перелік негласних (слідчих) розшукових дій є набагато більшим від закріплених у законодавстві зарубіжних країн, зокрема, ФРН та Грузії.

Незважаючи на свою прогресивність у сфері захисту прав і свобод людини інститут негласних слідчих (розшукових) дій як ефективний засіб кримінально-процесуального доказування, носить вельми проблемний характер, і потребує вдосконалення як і процесуальної форми, так і узгодження організаційно-тактичних аспектів їх практичного застосування.

Грицаченко В.В.

ад'юнкт докторантури та аспірантури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

На сучасному етапі поняття «ефективність» використовується в багатьох сферах людської діяльності та у різних галузях науки. Термін «ефективність» походить від латинського слова «ефект» (від лат. Effectus – дія, результат) в широкому розумінні означає результат будь-якого процесу, наслідок яких-небудь причин, дій. Звідси ефективність – це результативність цілеспрямованої дії. Ефективність як наукова категорія прийшла у правознавство з економіки, де отримала всебічний аналіз і широко використовується в економічній літературі. У загальному ефективність (від лат. Effectivus – діяльний, творчий) – це відношення результату (ефекту) до витрат, які були затрачені на його отримання.

Вона показує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, це втім не виключає використання і абсолютних значень вихідних параметрів [1, с. 245].

Ефективність широко використовується й у правознавстві. За визначенням О.І. Марцева і С.В. Максимова, у правознавстві поняття ефективності вперше з'явилося у кримінальному праві [2, с. 52]. Спочатку поняття ефективності ототожнювалось, іноді повністю, іноді частково, з оптимальністю або навіть обґрунтованістю правових приписів. Пізніше, після введення Г.О. Злобіним у теорію ефективності кримінального покарання кількісно визначеної категорії «мета», це поняття набуло практичного значення [3, с. 60]. Синонімом ефективності стає спроможність правових приписів досягати соціально корисних результатів або цілей. У той самий час науковці починають говорити про напрацювання методики критеріїв оцінювання ефективності.

Активні спроби юристів щодо розробки інституту ефективності були здійснені науковцями в 70–80-і роки ХХ століття. У наукових працях В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, І.С. Самоценка, Л.І. Спиридонова, В.І. Никитинського, А.Б. Венгерова та інших учених висвітлені питання понять “оптимальність”, “корисність”, “ефективність правових заходів”, а також їх співвідношення. Однак на сьогодні питання проблем ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам Національною поліцією залишається не розробленим.

Ефективність – це поняття, яким характеризується заснована на законі

діяльність правозастосовувача, спрямована на досягнення соціально значущих цілей, що сформульовані в законі [4].

Очевидно, що з позиції виявлення співвідношення результату і соціальних цілей необхідно проаналізувати і встановити, щонайменше три положення: фактичний результат буде нижче очікуваного; фактичний результат відповідатиме очікуваному; фактичний результат перевищуватиме очікуваний.

Особливості конкретного виду діяльності вимагають врахування певних уточнень або додаткових ознак поняття ефективності, адже слід враховувати, що спроби сформулювати її єдине універсальне визначення не завжди можуть бути вдалими, оскільки для окремої галузі важко визначити загальну ефективність [5]

Таким чином, визначаючи поняття ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам Національної поліції як співвідношення між результатом та соціальними цілями, припускається ототожнення ефективності з результативністю, оскільки соціальна мета кожної окремої складової протидії підводить до єдиної соціальної мети всіх заходів, які традиційно визначаються як зниження рівня злочинності в країні.

Досягнення ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам Національною поліцією вимагає комплексного підходу. Ключовими факторами ефективності такої протидії мають бути: обґрунтоване застосування відповідних оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів у протидії злочинності і, передусім, виключення фактів незаконного їх застосування до громадян; викорінення фактів порушення принципів оперативно-розшукової діяльності.

Умови ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам залежать від досконалості: системи нормативно-правового регулювання; діяльності Національної поліції та їх службових осіб щодо застосування заходів впливу на злочинність; періодичної оцінки та визначення шляхів підвищення ефективності протидії злочинам; управлінських та організаційно-правових рішень щодо вдосконалення механізму протидії злочинам. Кожний із зазначених напрямків стає реальністю під впливом значної кількості соціальних, економічних, політичних, демографічних та інших чинників життєдіяльності суспільства.

Оперативно-розшукова протидія злочинам є складовою протидії злочинності, реалізація якої починається з правотворчої діяльності. У першу чергу це система норм, що регулює оперативно-розшукову протидію злочинам, яка розподіляється на норми, що визначають коло діянь, які визнаються злочинними, нормативне забезпечення засобів оперативно-розшукової протидії злочинам, підстави і умови застосування зазначених засобів; норми, що визначають порядок застосування засобів оперативно-розшукової протидії злочинності; норми, що визначають систему правоохоронних органів, які здійснюють оперативно-розшукову протидію злочинам, їх компетенцію та порядок взаємодії.

Удосконалення системи підрозділів Національної поліції повинно здійснюватися з метою підвищення ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам шляхом реалізації передбачених законом заходів впливу на злочинність. Застосування ними таких заходів відбувається шляхом виявлення підстав, об'єктів, вибору форм і засобів впливу, соціально-правової оцінки реакції об'єктів впливу та інших його наслідків із закріпленням цієї оцінки в процесуальних актах.

Якщо існує альтернатива застосування заходів, перевагу доцільно віддати тим, що мають превентивний характер. Вибір засобів та їх відповідність залежить від оперативної обстановки і тих можливостей, які мають працівники оперативних підрозділів Національної поліції.

Крім того, на ефективність оперативно-розшукової протидії злочинам Національною поліцією впливає організаційно-управлінська діяльність органів державної влади щодо політики протидії злочинності. Йдеться про такі фактори, як: належний матеріальний та технічний рівень забезпечення оперативних підрозділів Національної поліції для виконання завдань оперативно-розшукової протидії злочинам; вдосконалення інформаційного-аналітичного забезпечення; впорядкованість оцінки роботи окремих служб та підрозділів Національної поліції; удосконалення контролю за законністю оперативно-розшукової протидії злочинам; впорядкованість внутрішньої та зовнішньої взаємодії різних підрозділів Національної поліції; зміцнення їх зв'язків з населенням з метою підтримки у справі протидії злочинам; налагодження міжнародної співпраці у протидії злочинам, як з країнами Європейського союзу так і з державами-членами СНД.

Управлінські рішення органів державної влади також впливають на завдання, методи, сили, засоби та шляхи вдосконалення оперативно-розшукової протидії злочинам Національною поліцією України. Вони повинні враховувати: оцінку пропозицій щодо здатності підвищення ефективності протидії злочинам та їх наукову обґрунтованість; визначення доцільності заходів, що пропонуються, з огляду на співвідношення позитивного впливу на злочинність та можливих витрат від їх застосування; визначення економічної і політичної можливості реалізації рішення.

Метою оцінювання ефективності діяльності працівників Національної поліції є формування системи впливу на ефективність забезпечення такої діяльності у відповідності до вимог, встановлених Законом «Про Національну поліцію».

На підставі наукових розробок вітчизняних вчених та зарубіжного досвіду серед умов ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам Національною поліцією України визначені наступні групи:

- 1) нормативно-правового забезпечення (законодавче закріплення оперативно-розшукової протидії злочинам, актуальність та постійне вдосконалення законодавства відповідно до сучасних умов реалізації оперативно-розшукової протидії злочинам, законодавче забезпечення прав усіх учасників

оперативно-розшукової протидії злочинам, актуальність відомчого нормативно-правового регулювання чинному законодавству та сучасним умовам реалізації оперативно-розшукової протидії злочинам);

2) наукового забезпечення (новітні дослідження проблем оперативно-розшукової протидії злочинам, підготовка кваліфікованих кадрів для реалізації оперативно-розшукової протидії злочинам);

3) структурно-функціонального забезпечення (оптимізація структурно-функціональної побудови підрозділів кримінальної поліції відповідно до пріоритетних завдань їх діяльності з реалізації оперативно-розшукової протидії злочинам, вирішення проблем міжвідомчої координації оперативно-розшукової протидії злочинам, визначення критеріїв оцінки ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам);

4) кадрового та матеріально-технічного забезпечення суб'єктів оперативно-розшукової протидії злочинам.

1. Мельник Л.Г., Корінцева О.І. Економіка підприємства : Конспект лекцій : Навч. посіб. / Л. Г. Мельник, О. І. Корінцева. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 412 с.

2. Марцев А. И. Общее предупреждение преступлений и его эффективность / А. И. Марцев, С. В. Максимов. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1989. – 159 с.

3. Злобин Г. А. О методологии изучения эффективности уголовного наказания в советском уголовном праве и криминологии / Г. А. Злобин // Вопросы предупреждения преступности. – 1965. – Вып. 1. – С. 50–74.

4. Барабаш А. С. Прекращение уголовных дел по нереабилитирующим основаниям в стадии предварительного расследования / А. С. Барабаш, Л. М. Володина. – Томск, 1986. – С.116.

5. Наумов А.В. О понятии правоприменительной эффективности уголовного закона / А. В. Наумов, Ю. А. Красиков // Вестник Московского государственного университета. – 1991. – № 2. – С.12.

Дараган В.В.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри ОРД та СТ ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕПАРТАМЕНТУ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Інформація відіграє значну роль в діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та запобігання незаконній діяльності, у тому числі, й суб'єктів господарювання. Одним із шляхів інформаційного забезпечення ді-

яльності правоохоронних органів є ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств. Не виключенням є й підрозділи Департаменту захисту економіки Національної поліції. Однак, як показує практика, використання такого способу отримання інформації на сьогоднішній день залишається недостатньо врегульованим у правовому полі.

Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно підрозділи для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 зазначеного Закону підстав надається право ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, – витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку.

Вище зазначені положення Закону, майже дослівно, знайшли своє відображення у Інструкції про організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України (далі Інструкція). Однак в зазначеній інструкції вказане вище право оперативного працівника було представлено у якості окремого оперативно-розшукового заходу.

Саме у зв'язку з віднесенням зазначеного права до оперативно-розшукових заходів виникає низка питань.

Перш ніж перейти до розгляду проблемних питань використання зазначеного заходу доцільно звернутись до положень ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», відповідно до якої забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті. В свою чергу відповідно до положень ч. 1 ст. 9: «У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа.»

Тобто, оперативно-розшукові заходи, що здійснюються підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції (як підрозділ кримінальної поліції) здійснюються в рамках оперативно-розшукових справ.

Виходячи зі специфіки та мети заходу «ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств» можна виділити дві категорії оперативно-розшукових справ (п. 1 ч. 1 ст. 9-1) в межах яких такий захід може бути проведено: 1) щодо невстановлених осіб, які готують вчинення злочину; 2) щодо осіб, стосовно яких є дані про їх участь у підготовці до вчинення

злочину. Що стосується першого випадку то такі заходи можуть проводитися до встановлення таких осіб, а у разі їх встановлення (відповідно до вище зазначеної Інструкції), до встановлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. Тобто до відкриття кримінального провадження.

Тут виникає питання щодо тієї частини заходу, яка стосується саме «... витребування з дозволу слідчого судді в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку». Не зрозуміло яким чином зазначених захід буде здійснено щодо підозрюваних у вчиненні злочину, адже в такому разі вже повинно бути відкрите кримінальне провадження, а після його відкриття проведення оперативно-розшукових заходів припиняється.

Тому, на нашу думку, слова «або вчиненні» необхідно виключити з відповідних положень Інструкції.

Що стосується першої частини заходу: «ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу керівників підприємств, установ та організацій – виключно на території таких підприємств, установ та організацій», то тут виникає питання, яким чином та на підставі чого буде здійснено таке ознайомлення адже ні в Законі «Про оперативно-розшукову діяльність» ні в Законі «Про Національну поліцію» не передбачено такої процедури. Раніше зазначене право реалізовувалося або по запиті, або відповідно до направлення на перевірку суб'єкта фінансово-господарської діяльності.

Використання запитів, як способу отримання інформації підрозділами ДЗЕ НП визначене у положеннях наказу Національної поліції України від 07.11.2015 № 81 «Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України», а саме до прав департаменту віднесено *в установленому порядку* запитувати та отримувати від посадових осіб органів внутрішніх справ і центральних органів виконавчої влади документи, довідкові та інші матеріали (у письмовій або усній формі), необхідні для прийняття рішень з питань забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби із економічною злочинністю. Однак таке право не може бути реалізоване з тієї ж причини, що порядок отримання таким чином інформації не регламентовано.

На нашу думку, в Законах України «Про Національну поліцію» та «Про оперативно-розшукову діяльність» необхідно передбачити право на отримання інформації відповідно до запиту по справах що перебувають в прова-

дженні підрозділів Національної поліції (в Законі «Про ОРД» – оперативних підрозділів) відносно злочинів, що готуються або вчинені.

Але навіть у разі прийняття відповідних змін, можуть виникнути проблеми, пов'язані з відмови надання такої інформації або пасивному відношенні до виконання запиту, адже на сьогоднішній день в нормах національного законодавства України не передбачена відповідальність за такого роду дії або бездіяльність, що значно ускладнює здійснення проведення даного виду заходів.

З метою врегулювання зазначеної прогалини у законодавстві, на нашу думку, необхідно доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 185¹³ «Перешкоджання проведенню перевірки, експертизи або здійсненню інших дій, передбачених законодавством» (за прикладом Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення) такого змісту: *«Перешкоджання уповноваженій посадовій особі державного органу у проведенні перевірки, експертизи, в отриманні доступу до інформаційних систем і баз даних або в здійсненні інших дій, передбачених законодавством, або створення умов, що перешкоджають їх проведенню – тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»* (курсив наш. – В.В.).

Таким чином, можна дійти до наступних висновків, на сьогоднішній день в нормативно-правових актах України не на достатньому рівні закріплено питання, що стосується ознайомлення з фінансово-господарською діяльністю підприємств підрозділами ДЗЕ НП, оскільки не достатньо уваги приділено питанням організації проведення такого способу отримання інформації. Надані нами можливі шляхи вирішення зазначених питань можуть бути використані для розробки відповідних змін до нормативно-правових актів, а також для подальшого їх наукового вивчення.

Ємець О.М.

кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри
спеціальної техніки

та оперативно-розшукового документування
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ ЗІ СТВОРЕННЯМ ТА УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

Здавна надання сексуальних послуг є привабливим видом діяльності, однак сьогодні складається така ситуація, коли найбільші прибутки отримує не особа, яка надає сексуальні послуги, а організатор даного бізнесу, який,

зокрема, створює та утримує місця розпусти. Про серйозність питання боротьби з цими злочинами говорить той факт, що в Україні щороку реєструються сотні випадків створення або утримання місць розпусти і звідництва: 2008 рік – 584; 2009 рік – 627; 2010 рік – 666; 2011 рік – 655; 2012 рік (до листопада) – 534; 2013 рік – 683, 2014 рік – 509, 2015 рік – 476.

Відаючи належне науковим працям видатних вчених, які займалися дослідженнями у цій сфері, зокрема А. М. Бандурки, М. Г. Вербенського, І. О. Воронова, В. Я. Горбачевського, В. І. Дубини, Ю. О. Єрмакова, А. А. Небитова, Д. Б. Санакоева та інших, зауважимо, що проблема боротьби зі злочинами проти моральності залишається актуальною, особливо з урахуванням останніх змін в роботі правоохоронних органів. Враховуючи це, ставимо за мету вивчивши сучасні організаційно-правові аспекти боротьби зі створенням та утриманням місць розпусти надати оперативним підрозділам рекомендації для відповідної роботи.

Відповідальність за створення або утримання місць розпусти у нас передбачена статтею 302 Кримінального кодексу України [1]. Загалом місцем розпусти вважається будь-яке приміщення або інше місце, спеціально підготовлене чи пристосоване для постійного або періодичного вчинення розпусних дій (притон розпусти) невизначеним колом осіб, або постійними відвідувачами, які змінюють партнерів. Таке місце призначене для заняття простицією, для безладних сексуальних стосунків між особами різної або однієї статі, для задоволення сексуальних нахилів протиприродним способом і тому подібних дій. Ним може бути будинок, квартира, кімната в гуртожитку, номер у готелі, офіс чи інше службове приміщення, намет, підсобні приміщення (підвал, сауна, сарай, гараж та інше, що використовуються для розпусних дій). Термін “місця розпусти” використано в законі в розумінні різноманітності таких місць, а не їх кількості в кожному випадку вчинення злочину.

Об’єктивну сторону злочину утворює одна із таких дій: створення місця розпусти або його утримання. Створення місця розпусти – це, наприклад, завершений пошук відповідного приміщення чи іншого місця, відкриття закладу (масажний салон, сауна), яким маскується місце розпусти, облаштування такого місця, підбір обслуги, забезпечення засобами зв’язку, транспорту. Утримання місця розпусти означає вчинення дій, що забезпечують його використання та функціонування, зокрема пошук клієнтів, оплата оренди приміщення, транспортних витрат, інші фінансові розрахунки, придбання і реалізація для клієнтів білизни, напоїв, продуктів тощо [2].

В Україні для боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми та у сфері суспільної моралі, створюються окремі підрозділи, причому спочатку в структурі карного розшуку, але згодом вони виходять з його складу. На даний час Департамент боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми, є структурним підрозділом Національної поліції України, що функціонує у складі кримінальної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми,

запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі. Діяльність Департаменту контролює і координує перший заступник Голови Національної поліції України – начальник кримінальної поліції [3].

Департамент входить до складу кримінальної поліції, отже є суб'єктом оперативно-розшукової діяльності, до завдань якої згідно зі статтею 1 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” [4] віднесено пошук та фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України [1]. Відповідно до статті 6 цього Закону [4] підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, а також осіб, які готують вчинення злочину. Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав для цього. Згідно зі статтею 9, у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Це надає юридичну можливість проводити оперативно-розшукові заходи, направлені на фіксацію фактичних даних про створення або утримання місць розпусти. Проведене дослідження особливостей сучасних організаційно-правові аспектів боротьби зі створенням та утриманням місць розпусти дозволяє рекомендувати оперативним підрозділам здійснювати пошук та фіксацію фактичних даних про:

- осіб, які готують, вчиняють або вчиняли створення або утримання місць розпусти (максимально повну інформацію: анкетні дані, сімейний стан, спосіб життя та зв'язки, особистий характер та звички, можливе кримінальне минуле та обізнаність з методами оперативно-розшукової діяльності, місця відпочинку та можливі позашлюбні відносини, доходи та матеріальне становище, наявність автотранспорту, володіння зброєю чи технікою рукопашного бою тощо);

- у випадку підготовки або вчинення злочину групою осіб, – про її членів та ієрархічну структуру, особу лідера та способи керівництва, зв'язок між її учасниками, роль кожного із них на різних етапах протиправної діяльності;

- виявлені факти підготовки або створення та утримання місць розпусти, а також іншої злочинної діяльності, насамперед пов'язаної з сексуальною експлуатацією (торгівля людьми, сутенерство, звідництво для розпусти, ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів);

- конкретні будинки, квартири, приміщення та інші місця, які плануються використовувати або які вже використовуються як місця розпусти;

- осіб, яких втягують в розпусні дії, особливо якщо це діти (максимально повна інформація від анкетних даних до способу життя та матеріального становища);

- корупційні зв'язки осіб, які готують або створюють та утримують

місця розпусти, з посадовими особами органів державної влади та працівниками правоохоронних органів України;

- зв'язки осіб, які готують або створюють та утримують місця розпусти, з злочинними групами та організаціями;
- можливі міжнародні корупційні зв'язки осіб, які готують або створюють та утримують місця розпусти, з посадовими особами органів влади та працівниками правоохоронних органів інших країн;
- можливі міжнародні зв'язки осіб, які готують або створюють та утримують місця розпусти, з злочинними групами та організаціями за кордоном, окремими особами, які можуть допомагати у протиправній діяльності;
- місця зберігання коштів, а також відомостей про осіб, які їх отримують, розподіляють та мають до них доступ;
- спосіб грошових розрахунків між учасниками протиправної діяльності;
- місця, де знаходяться документи чи інші предмети, що можуть виступати речовими доказами (паспорти та інші документи осіб, яких втягують в розпусні дії, записники, носії цифрової чи аналогової інформації, документи про лікування від венеричної хвороби або обстеження у лікаря, про надання медичної допомоги тощо);
- можливий легальний бізнес осіб, які готують або створюють та утримують місця розпусти, який може використовуватись як прикриття протиправної діяльності;
- подальші злочинні наміри осіб, які готують або створюють та утримують місця розпусти;
- інші факти протиправної діяльності, а також обставини вчинення правопорушень.

Отримані під здійснення оперативно-розшукової діяльності матеріали використовуються як приводи та підстави для початку досудового розслідування, а також для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Запропоновані рекомендації можуть використовуватись при проведенні подальших наукових досліджень у цій сфері, а також працівниками оперативних підрозділів в боротьбі з створенням та утриманням місць розпусти.

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.

2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 1196 с.

3. Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України, затверджено наказом голови Національної поліції України від 2 грудня 2015 року № 135. – Київ, 2015.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст. 303.

Єфімов М.М.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИКА СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

На подальшому етапі розслідування злочинів проти громадського порядку може проводитись ряд слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Серед них особливе місце займає проведення слідчого експерименту та спеціального слідчого експерименту. Це пояснюється тим, що під час скоєння досліджуваних суспільно-небезпечних діянь правопорушник вчинює, в більшості випадків, певну кількість різноманітних дій. Для перевірки можливості їх здійснення, обізнаності особи про їх послідовність, а також з метою виконання інших завдань, і проводяться зазначені процесуальні дії. Адже слідчий крім збору доказової інформації повинен також провести їх перевірку та оцінку.

Говорячи про поняття слідчого експерименту одразу слід звернутися до його законодавчого визначення. Так, відповідно до КПК, слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [5]. На нашу думку, більш точно визначення надав Р.С. Белкін, визначивши, що це пізнавальна слідча дія, суть якої полягає у проведенні досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою слідчих версій про можливість або неможливість існування певних фактів, що мають значення для кримінальної справи [2, с. 5].

На основі аналізу криміналістичної літератури[7; 8] та анкетування працівників слідчих підрозділів поліції нами було виділено наступні тактичні помилки, що допускаються слідчими під час проведення слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти громадського порядку:

- не встановлення психологічного контакту з особою, за участі якої проводяться експериментальні дії – 72 %;
- незадовільне створення умов, які максимально наближені до тих, у яких відбувалася подія, факт або явище – 59 %;
- неякісний добір учасників експериментальних дослідів – 38 %;
- несвоєчасне проведення слідчого експерименту – 37 %;

– відсутність науково-технічних засобів фіксації слідчого експерименту – 19 %;

– порушення вимог щодо підбору понять – 11 %;

– ігнорування оперативно-розшукової інформації – 4 %.

Для недопущення виникнення зазначених тактичних помилок, а також для забезпечення ефективного проведення слідчого експерименту при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень необхідно використовувати наступні тактичні прийоми:

– підтримання психологічного контакту з учасниками слідчого експерименту;

– проведення експериментальних дослідів чи випробувань з кожним підозрюваним, свідком або потерпілим окремо;

– спостереження за поведінкою осіб, за участю яких проводяться досліді чи випробування;

– зіставлення дій, які відтворює особа під час слідчого експерименту, з реальною обстановкою на місці.

В розрізі нашої теми доречно звернутися до актуального питання застосування спеціального слідчого експерименту. Стосовно його поняття та змісту потрібно звернутися до пп. 1.12.4 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до нього, спеціальний слідчий експеримент полягає в створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [6].

Тобто його сутність полягає в тому, що уповноважена особа, яка його проводить, буде вносити необхідні та достатні зміни в обстановку, в якій діє підозрюваний. Проведення цієї дії зобов'язане визначатись зусиллями звести під безпосереднє спостереження слідчого та оперативних підрозділів поліції певні процеси, що пов'язані з посяганням на об'єкт кримінально-правової охорони.

З приводу розмежування спеціального слідчого експерименту та провокації В.П. Котін зазначає, що важливим критерієм цього є характер отриманої інформації, зміст якої й визначає правові межі та напрям подальших дій спецслужб [4, с. 82–87]. Зі свого боку В.І. Капканов визнає, що деяких відомостей не достатньо для проведення експерименту, оскільки вони не конкретизовані, проте свідчать, що певний чиновник був помічений у вчиненні корупційних діянь [3, с. 116].

Тобто, при проведенні спеціального слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти громадського порядку слідчий або оперативний працівник повинні уникати провокації, оскільки в такому разі експеримент буде безрезультатним, тобто докази злочинної поведінки особи будуть недопустимими, їх не можна буде використовувати під час доказування. Як зазначає

М.В. Багрій, існує потреба в законодавчому закріпленні спеціального слідчого експерименту хоча б на рівні підзаконного нормативно-правового акта. Це дозволило б слідчому або оперативному працівнику розширити свій арсенал процесуальних засобів збирання доказів у кримінальному провадженні [1, с. 89].

Підсумовуючи, зазначимо, що слідчий експеримент – це важлива слідча (розшукова) дія подальшого етапу розслідування злочинів проти громадського порядку. Слідчий експеримент проводиться з різними цілями, які можуть забезпечити ретельне дослідження доказової інформації. Спеціальний слідчий експеримент полягає в створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину. Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії зобов'язане визначатись зусиллями звести під безпосереднє спостереження слідчого та оперативних підрозділів поліції певні процеси, що пов'язані з посяганням на об'єкт кримінально-правової охорони.

1. Багрій М. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : [монографія] / М. В. Багрій, В. В. Луцик. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 308 с.
2. Белкин Р. С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / Р.С. Белкин. — М. : Юрид. лит., 1964. — 230 с.
3. Капканов В. И. Проблемы разграничения пресечения преступлений и провокации их совершения / В. И. Капканов // Уголовное право. – 2007. – № 6. – С. 116–120.
4. Котин В. П. Провокация взятки (к проблеме совершенства законодательства) / В. П. Котин // Государство и право. – 1996. – № 2. – С. 82–87.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: № 4651-VI станом на 02.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – ст.88.
6. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
7. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.
8. Шепитько В. Ю. Криминалистика : курс лекцій / В. Ю. Шепитько. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

Заєць О.М.

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Одеського державного
університету внутрішніх справ

АНАЛІТИЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Справедлива і ефективна система кримінального правосуддя, невід'ємною частиною якої є розслідування злочинів, сприяє зміцненню суспільної довіри і прищеплює повагу до законності і порядку. По суті, розслідування злочину являє собою процес, в ході якого шляхом збору фактів (доказів) встановлюється особа, яка вчинила злочин або мало умисел його зробити. Цей процес може також включати оцінку того, чи було взагалі скоєно злочин.

Аналіз практики розслідування і розкриття злочинів свідчить про те, що будь-яка злочинна діяльність, сфокусована в подію злочину, обов'язково залишає різні сліди-наслідки зовні, які до їх виявлення при криміналістичної діяльності у кримінальній справі виконують функцію потенційних носіїв інформації про нього. Щоб актуалізувати ці носії інформації про розслідуваній злочині, тобто зробити їх криміналістично, а також матеріально і процесуально значущими, вони повинні бути виявлені, зафіксовані, піддані криміналістичному дослідженню, а також оцінені, підсумовані і використані при вирішенні конкретної задачі розслідування.

На сучасному етапі розвитку криміналістики все більшої актуальності набувають пошуки інноваційних підходів до впровадження у практичну діяльність правоохоронних органів нових «продуктів» аналітичного характеру, способів систематизації та уніфікації широкого спектру науково-практичних рекомендацій, спроб розширення меж використання спеціальних знань, результатів розробки ефективних форм аналітичного супроводження кримінальних проваджень за допомогою методів кримінального аналізу.

Для розуміння процесу кримінального аналізу доцільно охарактеризувати його основні складові як окремі і специфічні етапи або функції. Але слід пам'ятати, що ці складові взаємозв'язані і зрештою їх необхідно розглядати як систему.

Процес кримінального аналізу, є ланцюгом оперативних дій або процедур, що ведуть до найточнішого і обґрунтованого висновку з даної інформації. Інформація збирається, оцінюється, і упорядковується. Аналітичний етап процесу починається з отримання відповідних даних і їх організації у формі, що дозволяє розумінню їх значення. Даний етап, опис даних, сприяє виявленню відсутньої інформації і допомагає направляти подальші заходи по збору даних на отримання відсутніх даних. Їм також утворюється основа для за-

стосування індуктивного висновку з метою розробки однієї або більш гіпотез про ключові аспекти злочинної діяльності.

Гіпотези апробуються повторенням збору, оцінки, впорядкування, опису даних і індуктивного циклу обґрунтування. Кожного разу при повторенні циклу, він все сильніше націлюється на конкретні види інформації, необхідної для підтвердження або спростування гіпотези, що веде до формування висновку з високим рівнем надійності. Кінцева мета цього процесу полягає в забезпеченні висновку – підсумку, прогнозування або розрахунків, на основі яких можна діяти з упевненістю [1, с. 11].

Збір даних є цілеспрямованим збором інформації відкритими і прихованими методами, зі всіляких джерел, у тому числі з правоохоронних і інших відомств і осіб.

Після збору інформації, її необхідно оцінити. Належна оцінка вимагає, перш за все, оцінки надійності джерела інформації, а також достовірності або правдивості її змісту. Оцінка має критично важливе значення для аналітичного процесу і формуванню висновків. Упевненість, з якою можна зробити висновки залежить від якості даних, які ведуть до висновку.

Впорядкування включає зберігання інформації і систему індексованих перехресних посилань для її отримання. Незалежно від засобів, що використовуються для впорядкування, мета полягає в забезпеченні оперативного і точного доступу до інформації, необхідної для аналізу.

Мета опису даних полягає в зборі і узагальненні наявної інформації, щоб її значення стало більш зрозумілим аналітику. Шматки інформації організовуються в таких формах, які сприяють розумінню і можуть допомогти аналітику або оперативній групі в зборі додаткової інформації, яка може бути потрібна. Приклади деяких методів по інтеграції і опису даних представлені і обговорюються нижче.

Аналіз взаємостосунків демонструє відносини між суб'єктами (фізичні особи, організації тощо).

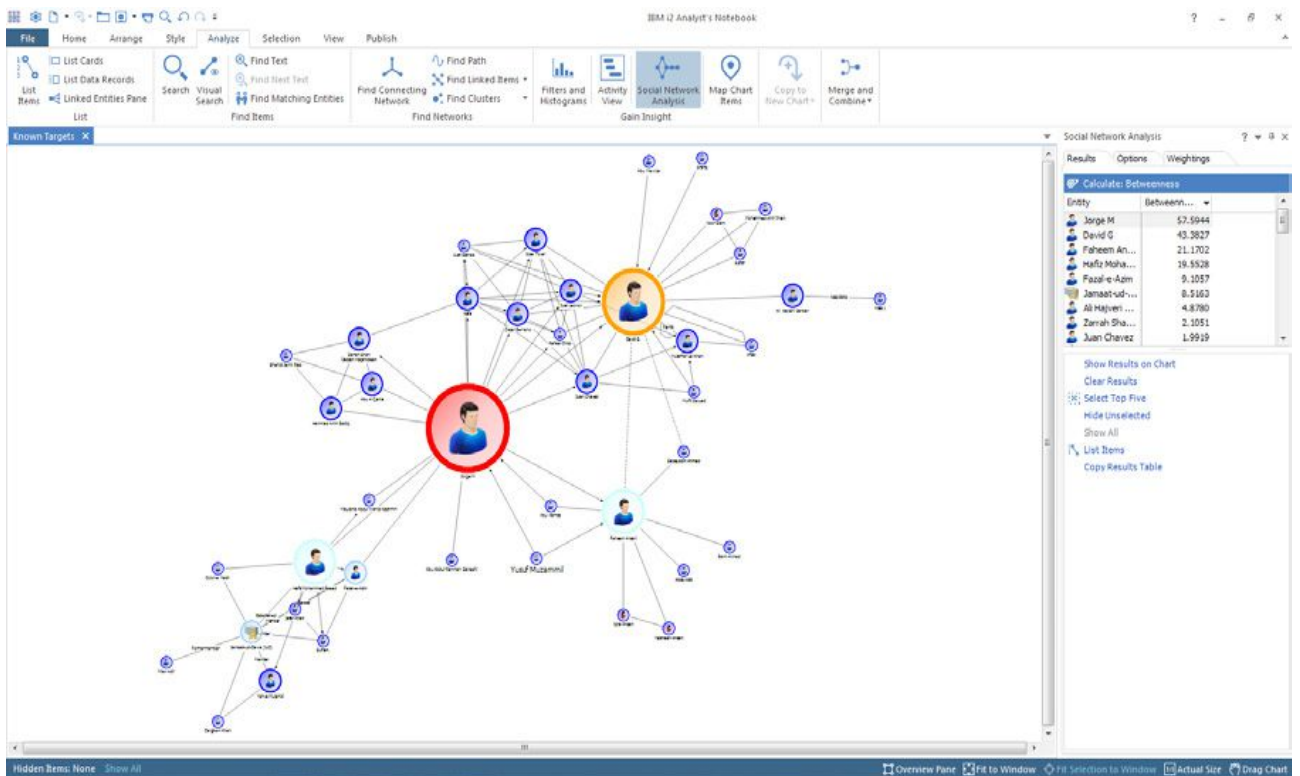

Схема потоку дій застосовується для ілюстрації потоку певних цінностей (гроші, наркотики, крадені товари і т.д.) серед груп суб'єктів – людей, місць, організацій тощо

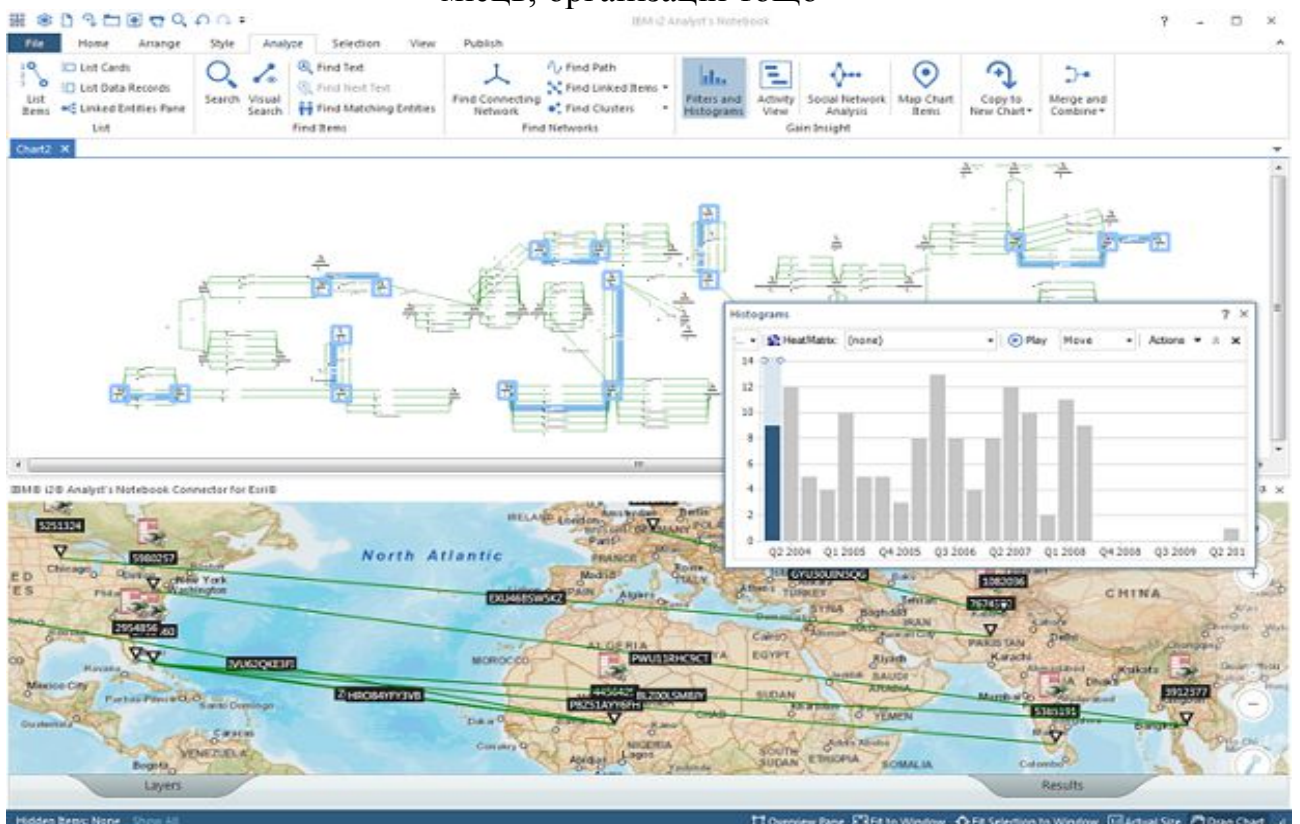
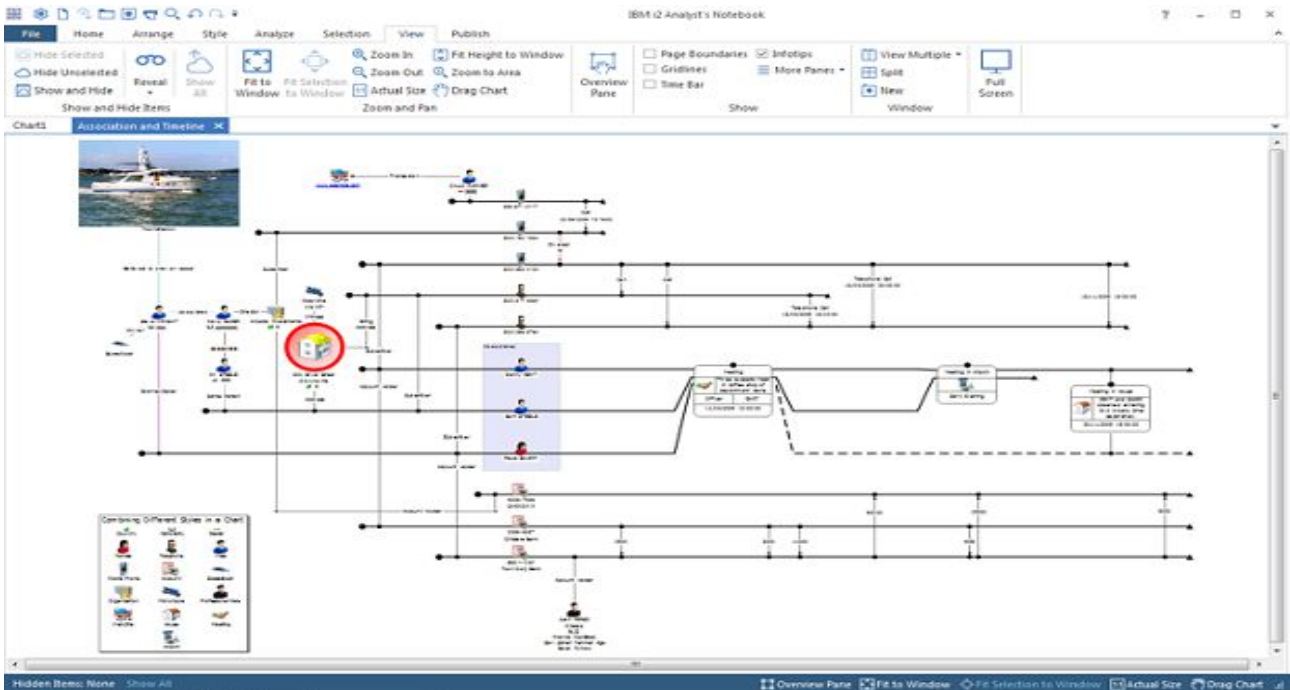
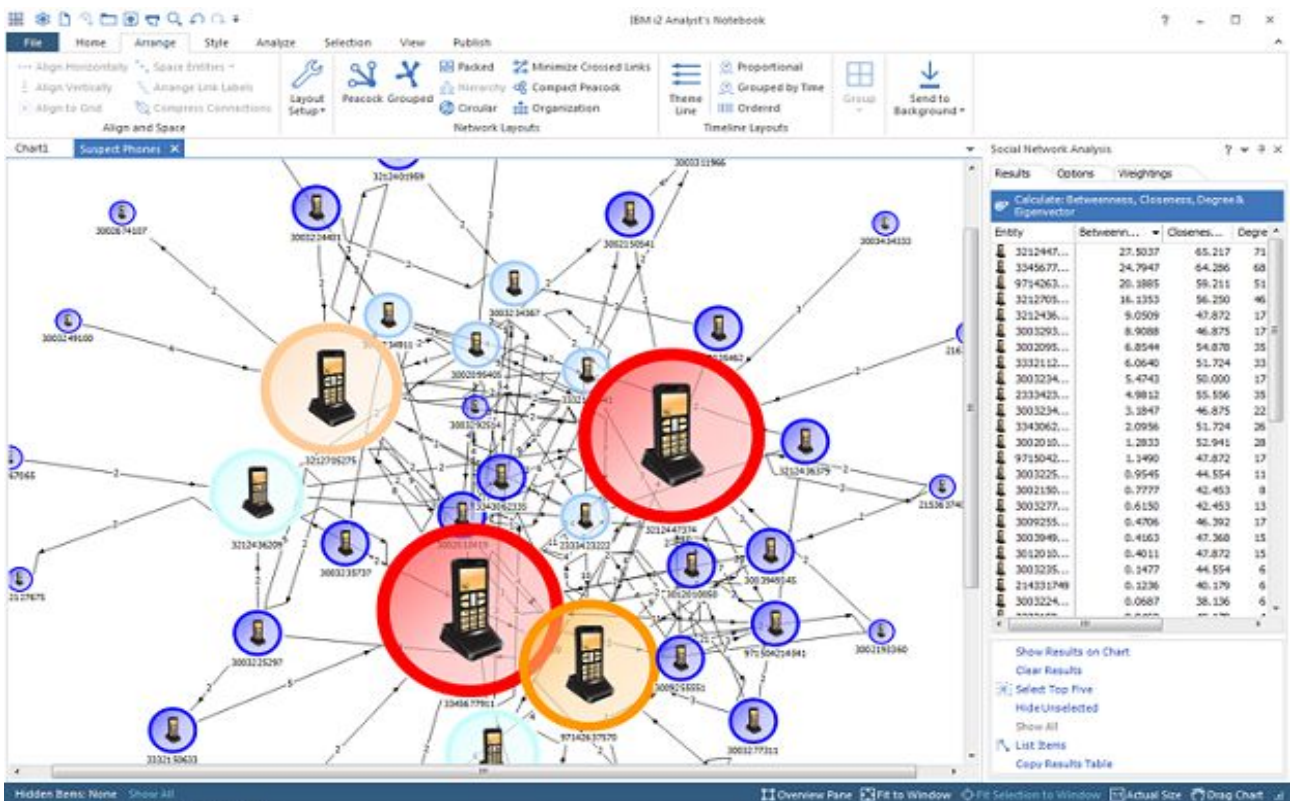

Схема подій ілюструє хронологічний зв'язок між взаємозв'язаними подіями

Аналіз зв'язків можна застосувати в складанні схеми телефонних дзвінків або використати автоматичний реєстратор телефонних дзвінків. Потрібні незначні модифікації, щоб схема не обмежувалася тільки діаграмою мережі взаємозв'язаних телефонних контактів

Сукупність зібраних в результаті цих дій фактичних даних створює на початковому етапі слідчої діяльності у справі достатні передумови інформаційного забезпечення подальшого ходу розслідування. Однак це стає можливим лише тоді, коли зазначені дії здійснюються з урахуванням всіх особливостей пошуково-пізнавальної діяльності слідчого та специфіки, властивої інформаційного відображення події злочину.

IBM I2 Analyst's Notebook аналітика забезпечує потужний аналіз та надає допомогу можливості візуалізації розроблена, щоб допомогти підвищити продуктивність аналітик і скоротити час, необхідний для доставки високого значення інтелекту в межах швидко зростаючих наборів даних [2, с.82].

1. Основи кримінального аналізу : посібник з елементами тренінгу / О.Є. Користін , С.В. Албул, А.В. Холостенко, О.М. Заєць та ін. – Одеса : ОДУВС, 2016 – 112 с.

2. Zaiets O.M. Application software IBM I2 ANALYST'S NOTEBOOK in law enforcement Ukraine for pretrial investigation of criminal offenses / O.M. Zaiets // European Reforms Bulletin. – 2016. – № 1. – P. 82-87.

3. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України / О.Є. Користін // Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 22-23 квітня 2015). – Одеса: ОДУВС, 2015. – С. 4-5.

4. Албул С.В. Кримінальна розвідка як функція оперативно-розшукової діяльності: Європейський досвід та Українські перспективи / С.В. Албул // European Reforms Bulletin: international scientific peer-reviewed journal: Grand Duchy of Luxembourg. – 2015. – № 2. – P. 2-6.

Злагода О.В.

кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри ОРД
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКРАДЕННЯМ ЛЮДИНИ, ВЧИНЕНОГО З КОРИСЛИВИХ МОТИВІВ

Розвиток правової держави та демократичних засад суспільства передбачають визнання пріоритету загальнолюдських цінностей. Конституція України 1996 року вперше закріпила достатньо широкий і різний за своїм змістом перелік прав людини. До їх числа належить право на свободу та особисту недоторканість (ч.1 ст.29) [1], а також право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень які встановлюються законом (ч. 1 ст.33) [1]. Одним із злочинних посягань, які грубо порушують це право, є викрадення людини.

Факти викрадень в Україні вже не поодинокі. Відповідно до даних Міністерства внутрішніх справ, розрізняють три види викрадень людей – побутові, за політичними мотивами та за бізнес інтересами [2].

За офіційною статистикою, щороку жертвами викрадення людей у світі стають близько 15 тис. осіб, з яких 10 тис. викрадають з метою отримання викупу. За даними британського аналітичного центру Foreign Policy Center, прибуток викрадачів складає від 500 до 800 млн. доларів. За статистичними даними, динаміка злочинів, пов'язаних з викраденням людей в Україні, має тенденцію до зростання. Так у 2005 р. за інформацією Департаменту інформаційних технологій МВС України за ст. 146 КК України було зареєстровано 178 злочинів [2]. Проте за статистичними даними Генеральної прокуратури України у 2015 р. зареєстровано 873 кримінальних правопорушень за ст. 146 КК України [3].

Щомісяця до органів Національної поліції надходить понад 1000 заяв про зникнення людей, серед яких трапляються заяви про кримінальні правопорушення, пов'язані з викраденням людей.

При надходженні до чергової частини повідомлень та заяв про зникнення особи, зміст перевірки умовно поділяють на три стадії:

- з'ясування обставин зникнення особи;
- висунення версій, зважаючи на причини зникнення;
- перевірка цих версій.

За фактами безвісної відсутності осіб висувуються ряд версії, але саме перше з'ясовують чи не вчинялося стосовно особи злочину, а це основна версія у даному випадку – убивство або викрадення, чи мало місце останнє з'ясовується, як правило, впродовж нетривалого проміжку часу надходження вимог викупу або за допомогою інших дій, у яких зацікавлений зловмисник, тощо.

У сучасних умовах все більш очевидним стає той факт, що виявлення та припинення злочинів, пов'язаних з викраденням людей, мають замаскований, прихований характер, що потребує комплексного застосування мір гласного (процесуального) і негласного (оперативно-розшукового) характеру. Їх комплексне дослідження дасть можливість в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій знаходити і документувати фактичні дані, які дозволяють слідчим і оперативним підрозділам органів Національної поліції вирішувати завдання, зазначені в законодавстві України.

Вивчення кримінальних проваджень показало, що мотиви викрадення людини, дуже різноманітні. Найчастіше цей злочин вчиняється з корисливих мотивів (з метою одержання викупу від родичів, близьких, інших осіб або заволодіння певним майном потерпілого тощо), з мотивів сексуального характеру, з помсти, з метою проведення експериментів, дослідів, зокрема медичного характеру, з використанням викраденої особи, з метою домогтися виконання певних дій, що сама викрадена особа або її близькі зобов'язані здійснити, з метою продажу або вчинення іншого злочину. Викупи, за наданою

МВС інформацією, від 10 тисяч доларів до кількох мільйонів.

Мають місце також й інші мотиви і цілі, а також їх різноманітне поєднання.

Найбільш поширеним з них є користь. Корисливий мотив при викраденні людини має місце в 72% випадків його вчинення [4, с. 165].

Викрадення людини вчинене з корисливих мотивів може мати різні відтінки залежно від способів одержання й змісту матеріальної вигоди, до досягнення якої прагнув винний. Найчастіше від потерпілих чи їх родичів як викуп вимагали гроші, цінності або виконання дій, що дозволяють вступити злочинцям у право розпорядженням майном. Вимога викупу стала використовуватися і для вирішення економічних спорів – для спонукання боржника до виконання своїх обов'язків, що впливають з умов договору, контрактів, а також позадоговірних зобов'язань. До корисливого мотиву ряд авторів, відносять викрадення людини з метою залучення до проведення певних робіт (будівництво, жебрацтво та інше), так і привласнення майна під час відсутності власника [5, с.53].

При вивченні судової практики декількох регіонів України (Вінницька, Львівська, Київська області та м. Київ) показало, що викрадення людини може вчинятися і з інших мотивів. До них належать ревності, помста, кар'єризм та інше. Так, винний неодноразово викрадав свою знайому з ревності і потім тримав її по 2-3 дні у своїй квартирі [6].

На даному етапі розвитку держави, перед правоохоронними органами України щодо виявлення та розслідування злочинів пов'язаних з викраденням людей, на наш погляд, виникають наступні проблеми:

- 1) складність у підготовці та проведенні окремих негласних слідчих (розшукових) дій;
- 2) відсутність комплексних напрацювань у даній сфері;
- 3) відсутність загальної слідчої та оперативно-розшукової практики по даній категорії проваджень.

На наш погляд, збільшення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинами пов'язаних з викраденням людей, на сучасному етапі необхідне вдосконалення методів збору оперативної інформації в цілях у встановленні організованих структур, які займаються злочинами проти особистої свободи особи, характеру їх діяльності, взаємопов'язаної між різними злочинними групами та організаціями.

Підводячи підсумки, хотілося б зазначити, що з метою успішного виявлення злочинів, пов'язаних з викраденням людей вчиненого з корисливих мотивів необхідно вчасно і тактично грамотно й кваліфіковано у найкоротший час проводити комплекс негласних слідчих (розшукових) дій.

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. В Україні продовжують масово викрадати людей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://znaj.ua/news/society/7649/kudi-znikayut-ukrayinci.html>.

3. Статистика ГПУ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.
4. Володіна О.О. Кримінальна відповідальність за викрадення людини: Монографія. Х., 2005. – 212 с.
5. Кузнецов А. Г. Роль всестороннього изучения личности преступника и криминалистическая характеристика группового киднепинга / Кузнецов А. Г., Иванов Л. Н., Волков А. С. // Право и политика. – 2001. – № 10. – С. 51-54.
6. Вирок Личаківського районного суду м. Львова № 1-205/2015.

Івашко С.В.

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРАБЕЖІВ НА ОБ'ЄКТАХ ЗАЛІЗНИЦІ

Провідною галуззю дорожньо-транспортного комплексу країни є залізничний транспорт, який відповідно до статистичних даних міністерства транспортної інфраструктури забезпечує 82 % вантажних і майже 50 % пасажирських перевезень, здійснюваних всіма видами транспорту. Вказане з однієї сторони пояснює те, чому кількість злочинів, що вчиняються на об'єктах залізниці складають приблизно 10 % від усієї кількості злочинів. З іншої сторони, аналізуючи статистичні дані можна дійти висновку, що за останні декілька років вказаний показник постійно має позитивну до зросту динаміку, при чому не тільки, що виражається в збільшенні кількості вчинених злочинів економічної направленості, а в збільшенні кількості вчинення злочинів загально кримінальної спрямованості, зокрема грабежів на об'єктах залізниці. В свою чергу, працівники карного розшуку визначають стан протидії грабеджам на об'єктах залізниці в більшості випадків як незадовільний (63,7 %) та такий, що потребує термінового покращення (21,4 %). Враховуючи вказане та те, що сьогодні у розповсюджених наукових положеннях все частіше фахівці з оперативно-розшукової діяльності вважають, що однією із головних складових успішної протидії злочинності є визначення її оперативно-розшукової характерники, оскільки її головною цінністю справедливо вважається те, що вона є об'єктивним відображенням соціального середовища, що змінюється, і обстановки, в умовах якої здійснюється оперативно-розшукова діяльність, вважаємо доцільним визначити оперативно-розшукову характеристику грабежів на об'єктах залізниці.

Сьогодні в оперативно-розшуковій науці відсутнє єдине тлумачення змісту поняття «оперативно-розшукова характеристика» та похідних від неї термінів. Можна навести декілька десятків або навіть сотень визначень поняття «оперативно-розшукова характеристика», однак, на нашу думку, слід погодитись із думкою В.Д. Пчолкіна про те, що сутність оперативно-розшукової ха-

раактеристики злочинів можна представити як сукупність кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних, психологічних та інших упорядкованих і взаємозалежних між собою ознак, що мають розвідувально-пошуковий характер і розглядаються з позицій ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо виявлення, попередження, розкриття і розслідування злочинів.

Враховуючи вказане та результати опитувань працівників карного розшуку, вважаємо доцільним розглянути оперативно-розшукову характеристику грабежів на об'єктах залізниці шляхом визначення типових ознак кримінально-правової, кримінологічної та криміналістичної характеристик, зокрема про: осіб потерпілих, осіб злочинців, способи, місця та час вчинення грабежів на об'єктах залізниці.

З точки зору кримінального права, визначити кримінально-правову характеристику грабежів на об'єктах залізниці можливо лише шляхом визначення вказаної характеристики злочину, передбаченого ст. 186 КК України «Грабіж», тобто відкрите викрадення чужого майна.

Що стосується кримінологічної характеристики грабежів на об'єктах залізниці, то розглянемо вказану характеристику як складову криміналістичної, та визначимо такі типові ознаки як: особа потерпілого, особа злочинця, час, місце та спосіб вчинення злочину.

Аналізуючи емпіричний матеріал можна визначити такі характерні ознаки: 1) потерпілої особи: середній вік (неповнолітні до 14 років – 10,1 %; від 14 до 18 років – 16,5 %; від 18 до 25 років – 3,2 %; від 25 до 35 років – 7,8 %; від 35 до 45 років – 16,6 %; від 45 до 55 років – 23,4 %; старші за 55 років – 22,4%); стать (чоловіча – 43,7 %; жіноча – 56,3%); освіта: неповна середня – 8,6 %; базова середня – 13,8 %; професійно-технічна – 34,9%; неповна вища – 26,8 %; повна вища – 15,9 %); сімейний стан (одружені – 34,5 %; неодружені – 26,7%; розлучені – 38,8 %); вид соціальної зайнятості (не працюючі – 18,9 %; сезонні робітники – 21,4; кваліфіковані працівники – 34,6 %; студенти – 8,6 %; пенсіонери – 16,6 %); вживання алкогольних або наркотичних речовин (не вживають – 23,4 %; зловживають алкоголем – 47,2 %; вживають наркотичні речовини – 14,9 %; вживають алкогольні та наркотичні речовини – 14,5 %); 2) осіб, які вчиняють грабежі на об'єктах залізниці: середній вік (неповнолітні до 18 років – 23,6%; від 18 до 25 років – 28,5%; від 25 до 35 років – 27,3 %; від 35 до 45 років – 18,3 %; від 45 до 55 років – 2,2 %; старші за 55 років – 0,1 %); стать (чоловіча – 63,3 %; жіноча – 36,7 %); освіта (неповна середня – 19,5 %; базова середня – 29,9 %; професійно-технічна – 38,7 %; неповна вища – 7,5 %; повна вища – 4,4 %); сімейний стан (одружені – 16,8 %; неодружені – 59,6 %; розлучені – 16,8); вид соціальної зайнятості (не працюючі – 36,6 %; сезонні робітники / різноробочі – 42,2 %; кваліфіковані працівники – 10,8 %; студенти – 9,1 %; пенсіонери – 1,3 %); вживання алкогольних або наркотичних речовин (не вживають – 19,5%; вживають алкогольні речовини – 45,8 %; вживають наркотичні речовини – 15,8 %;

вживають алкогольні та наркотичні речовини – 18,9 %); притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності (притягувались до кримінальної відповідальності – 33,1 %; притягувались до адміністративної відповідальності – 21,9 %; притягувались до кримінальної та адміністративної відповідальності – 29,7 %; не притягувались – 15,3%); 3) час вчинення (з 6 до 9 години ранку – 28,8 %; з 9 до 12 години – 11,2 %; з 12 до 18 години – 4,6%; з 18 години до 21 години – %; з 21 години до 24 години – 30,1 %; з 24 години ночі до 3 години ранку – 21,6 %; з 3 до 6 години – 3,7 %); 4) місце вчинення (вагон електротягу приміського сполучення – 28,7%; вагон електротягу міжміського або дальнього сполучення – 6,9 %; перони або переходи до перонів – 12,3 %; приміщення вокзалу – 2,9; територія прилегла до вокзалу (парки, сквери тощо) – 11,9 %; розважальні заклади, розташовані на привокзальній території – 22,6 %; станції зупинок залізничного електротранспорту – 14,7 %); 5) спосіб вчинення (без застосування насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я особи – 21,6 %; із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я особи – 39,6 %; із застосуванням погрози застосування насильства, що є небезпечним для життя чи здоров'я особи – 38,8 %); 6) предмет посягання (мобільні телефони або інші гаджети – 39,7 %; багаж ручної кладки – 8,9 %; одяг – 8,1 %; гаманці/барсетки/сумочки – 36,2%; інше – 7,1 %).

Отже, підсумовуючи наведене можна дійти висновку, що грабежі на об'єктах залізниці, по-перше, це відкрите заволодіння чужим майном шляхом застосування насильства, що не є небезпечним для життя та життя особи, по-друге, найбільш типовими потерпілими від грабежів на об'єктах залізниці є: неповнолітні, особи, що перебувають у стані алкогольного сп'яніння або особи похилого віку, з середнім рівнем достатку, які пересуваються за допомогою залізничного транспорту або перетинають прилеглу до залізничних об'єктів територію; по-третє, типовими ознаками осіб, що вчиняють грабежі на об'єктах залізниці є молоді особи, здебільшого чоловічої статі, які не мають постійного місця роботи, а також зловживають алкогольними або наркотичними речовинами.

Кацуба Р.М.

кандидат юридичних наук
декан факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО НАПРЯМІВ ПОКРАЩЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року було схвалено Концепцію першочергових заходів з реформування системи Міністерства внутрішніх справ та Стратегію розвитку органів внутрішніх справ.

З метою реалізації заходів з реформування органів внутрішніх справ Міністерством внутрішніх справ було розроблено проект Закону України «Про Національну поліцію», який було прийнято Верховною радою України 02.07.2015 року та вступив у силу 5 листопада 2015 року.

На сьогодні в Україні процес реформування МВС, здебільшого стосується органів Національної поліції. На сьогодні вже розроблено та прийнято значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання поліцейської діяльності. Однак, для реформування системи Міністерства внутрішніх справ в цілому та створення поліції як якісно нового правоохоронного органу, якому буде довіряти суспільство, не можливе без цілеспрямованих, знаючих свою справу поліцейських-професіоналів. Як слушно зазначає начальник Управління професійної освіти та науки МВС України О.Є. Користін: «якими б досконаліми не були закони в державі, технічне оснащення поліції, саме людський фактор, особиста культура та світогляд поліцейського, мотиви вчинків і його реальні соціальні дії визначають ступінь успіху поліцейської діяльності. Яким буде рівень професійної компетенції працівника поліції, таким буде і рівень безпеки в суспільстві. А звідси – і рівень довіри до поліції» [1].

Одним із основних підрозділів Національної поліції, що безпосередньо бере участь у попередженні, виявленні, документуванні та розкритті кримінальних правопорушень є підрозділи кримінальної поліції.

Аналіз підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції показав, що сучасні підходи до підготовки працівників правоохоронних органів не в повній мірі забезпечують необхідну якість такої підготовки.

З огляду на зазначене можна прийти до висновку, що на сьогодні нагальним є питання удосконалення професійної підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції.

Потреба практики передбачає перехід від формального теоретичного

освітнього процесу до запровадження тренінгових технологій, особливо в останній рік навчання, формування сталих та професійних навичок [1].

Основні знання, уміння та навички необхідні для здійснення майбутньої діяльності у якості працівників підрозділів кримінальної поліції, закладаються на дисциплінах оперативно-розшукового циклу. Тому, на нашу думку, основним напрямком удосконалення такої підготовки потрібно бути удосконалення освітнього процесу під час викладання дисциплін оперативно-розшукового циклу.

Зокрема, з метою удосконалення якості професійної підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції у вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських нами пропонується:

1. На четвертому курсі за кожною навчальною групою закріпити одного науково-педагогічним працівником кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки з метою проведення як основних аудиторних занять, так і додаткових (факультативних).

2. Здійснювати моніторинг прийнятих нормативно-правових актів Національної поліції та своєчасно вносити відповідні зміни у навально-методичний матеріал.

3. Здійснити підготовку навчальних матеріалів щодо алгоритму дій під час виявлення і документування окремих видів злочинної діяльності та встановлення осіб, що вчинили злочини.

4. Підготувати навчальні макети оперативно-розшукових справ за окремими категоріями, справ на негласний апарат, справ оперативного супроводження кримінального провадження та справ контрольно-спостережного провадження.

5. Надання лекційного матеріалу здійснювати у бінарній формі із залученням працівників підрозділів кримінальної поліції за напрямком лекції.

6. Передбачити проведення практичних занять з дисциплін по 4 год. на день.

7. З метою ознайомлення роботи оперативних частин установ Департаменту пенітенціарної служби України в Дніпропетровській області у позанавчальний час відвідати курсантами 4 курсу слідчий ізолятор (під час вивчення дисципліни «Організація роботи підрозділів карного розшуку»).

8. У якості самостійної роботи здобувачів вищої освіти передбачити складання останніми макетів оперативно-розшукових справ, справ на негласний апарат, справ оперативного супроводження кримінального провадження та справ контрольно-спостережного провадження. При цьому необхідно визначити мінімальний кількісний та якісний обсяг таких справ (загальна кількість документів, документи обов'язкового характеру та додаткові документи), що повинно впливати на критерії оцінки під час нарахування балів за самостійну роботу.

9. Заняття по відпрацюванню практичних навичок щодо проведення

особистого пошуку проводити за межами університету в умовах міста з обов'язковим залученням практичних працівників підрозділів кримінальної поліції.

10. Практичні заняття по відпрацюванню практичних навичок щодо проведення оперативно-розшукових заходів здійснювати у виді рольових ігор.

11. Запровадити оперативно-тактичні навчання в усіх вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських (за прикладом Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ).

Запровадження виділених нами напрямків удосконалення якості професійної підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції у вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, на нашу думку, сприятиме підвищенню рівня професійної компетенції майбутніх працівників підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України.

1. Користін О.Є. Професійна освіта поліцейського: в якому напрямку рухатись? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politrada.com/news/profes-yna-osv-ta-pol-tseyskogo-v-yakomu-napryamku-rukhatis/>.

Кириченко О.В.

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри ОРД та СТ ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Підвищення ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції, стан захисту прав і свобод громадян, громадська безпека повністю залежать від рівня законодавчого забезпечення. Але, на жаль, сьогодні в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би регулював суспільні відносини щодо протидії злочинності. Незважаючи на те, що в країні діє ряд законів щодо протидії та недопущення вчинення злочинності (злочинів), зокрема «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993; «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15.02.1995; «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28.11.2002; «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003; «Про запобігання корупції» від 14.10.2014; «Про протидію то-

ргівлі людьми» від 20.09.2011 та ін., на наш погляд, необхідним є прийняття також Закону України «Про протидію злочинності», в якому слід надати визначення категорії «протидія злочинам», у тому числі й «оперативно-розшукова протидія злочинам» як різновиду протидії злочинам, її форм, сил і засобів тощо [1, с. 146]. Прийняття зазначеного нормативно-правового акта буде лише сприяти напрацюванню стратегії протидії злочинності взагалі та окремим її видам, у тому числі й злочинам проти громадської безпеки.

Слід наголосити, що стратегія протидії злочинам проти громадської безпеки повинна базуватися на стратегії протидії злочинності в суспільстві. З цього приводу В.М. Кудрявцев зазначив, що стратегія боротьби зі злочинністю в сучасному суспільстві відрізняється складністю та невизначеністю головним чином через те, що у цій сфері одночасно діють дві тенденції, які значною мірою суперечать одна одній. З одного боку, суспільство, яке хоче жити за демократичними законами, повинно проводити гуманізацію своєї кримінальної політики. Захист і забезпечення прав людини торкаються не тільки вільних громадян, а й правопорушників у межах закону. З іншого боку, злочинність у всьому світі набуває таких небезпечних форм, з якими не впорюється правоохоронна система традиційними засобами. Населення деморалізовано ростом злочинності та невдоволено безсиллям влади. Суспільство вимагає посилення покарання та використання надзвичайних заходів щодо протидії злочинності [2, с. 213-214].

Стратегія протидії злочинності будується за принципом поетапного вирішення цієї глобальної проблеми. З урахуванням криміногенної ситуації в країні визначаються пріоритетні на певний проміжок часу першочергові завдання та напрями протидії злочинності, окремим її видам.

Вирішення проблем оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки можливе лише за наявності єдиної стратегії протидії зазначеним злочинам, яка неможлива без існування парадигми національної безпеки, протидії злочинності взагалі та злочинам проти громадської безпеки зокрема.

Стратегія протидії злочинам проти громадської безпеки сприяє вирішенню проблем оперативно-розшукової протидії цим злочинам. Окремі аспекти стратегії відображені в нормативно-правових актах, що спрямовані на забезпечення національної безпеки держави, протидію терористичній діяльності та організованій злочинності, а також злочинам, які порушують правила поведінки з окремими джерелами загальної (підвищеної) небезпеки. Наприклад, згідно з Рішенням РНБО України «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 06.05.2015, введеним у дію Указом Президента України від 16.06.2015 № 341/2015, та з метою недопущення загострення криміногенної ситуації в окремих регіонах України, мінімізації впливу відповідних загрозливих чинників на національну безпеку, підвищення ефективності захисту прав і свобод громадян було визначено пріоритетним напрямом щодо протидії злочинам проти громадської безпеки, зокрема:

1) зниження рівня злочинності в державі, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї, інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин; 2) виявлення і ліквідація каналів контрабанди, незаконного переміщення територією України вогнепальної зброї, інших засобів ураження, вибухових речовин; 3) посилення контролю на об'єктах, де зосереджено вогнепальну зброю, інші засоби ураження, бойові припаси, вибухові речовини; 4) припинення проявів бандитизму, забезпечення якісного досудового розслідування і передачі до суду наявних кримінальних проваджень у справах про бандитизм, злочини, вчинені організованими групами чи злочинними організаціями; 5) виявлення і припинення каналів фінансування банд і контрабанди вогнепальної зброї та інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин. Також запропоновано розробити та внести в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо: посилення спроможностей та координації діяльності правоохоронних органів стосовно протидії незаконним збройним формуванням; припинення нелегального обігу вогнепальної зброї, інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин; посилення боротьби з терористично-диверсійною і сепаратистською діяльністю та створення ефективних механізмів її виявлення і припинення; унормування порядку використання зброї, зокрема для захисту від посягання на життя та здоров'я особи, її житло та власність.

Стратегію протидії злочинності визначає концепція, яка є системою офіційно прийнятих поглядів і уявлень, принципів і положень про шляхи, засоби і механізми захисту життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що виходять із злочинності [3, с. 414].

До недавнього часу основним нормативно-правовим актом, спрямованим на протидію злочинності, була Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1209 р., термін дії якої закінчився 31 грудня 2015 р. Але на підставі аналізу статистичних даних і з урахуванням криміногенної ситуації в державі та сучасних тенденцій існування та розповсюдження злочинності вважаємо, що в Україні необхідним є прийняття аналогічної Концепції на період до 2020 р., в якій слід передбачити питання протидії окремим видам злочинності, в тому числі й злочинам проти громадської безпеки.

Враховуючи те, що злочини проти громадської безпеки відносяться до латентних, і як правило виявляються силами та засобами оперативно-розшукової діяльності, з метою удосконалення оперативно-розшукової протидії цим злочинам вважаємо за необхідне прийняття також Концепції оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. Зазначена концепція повинна, на наш погляд, охоплювати такі напрями: концептуальне визначення оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки; аналіз сучасного стану розповсюдження злочинів проти громадської

безпеки; визначення об'єктів оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки; з'ясування чинників, що сприяють існуванню злочинів проти громадської безпеки; визначення умов ефективності оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки; встановлення критеріїв оцінки діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо протидії злочинам проти громадської безпеки як основних суб'єктів протидії цим злочинам; окреслення основних напрямів удосконалення оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки тощо. Запропонована Концепція не буде суперечити Концепції боротьби з тероризмом від 25.04.2013 р. та Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю від 21.10.2011 р., які, на наш погляд, потребують удосконалення з урахуванням вимог сучасності.

Головна мета протидії злочинам проти громадської безпеки полягає у комплексному забезпеченні громадської безпеки та надійного захисту прав і свобод людини, власності від злочинних посягань, які віднесені чинним Кримінальним кодексом України до злочинів проти громадської безпеки. І тому основні зусилля державних органів і суспільства варто направити на реальне обмеження та припинення всіх форм і видів злочинної діяльності, які порушують громадську безпеку як цінність. При цьому стратегічне важливе значення матиме здійснення цілої низки правових заходів з метою надання суб'єктам протидії злочинності реальних інструментів, що дозволять їм і надалі ефективно протидіяти злочинам проти громадської безпеки.

У зв'язку з викладеним вважаємо за необхідне розробку на національному або регіональному рівнях комплексних програм протидії злочинам терористичної спрямованості; злочинам, що пов'язані зі створенням банд, злочинних організацій і незаконних воєнізованих або збройних формувань; злочинам, які пов'язані з незаконними обігом вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин.

1. Кириченко О. В. Предотвращение преступлений в системе противодействия преступности / О.В. Кириченко // Актуальные проблемы теории и истории права и государства на современном этапе : сб. науч. тр. IX Междунар. науч.-практ. конф. ; отв. ред. А.С. Евстигнеев. – Кострома : Изд-во Костром. гос. технол. ун-та, 2012. – С. 144–147.

2. Кудрявцев В. Н. Преступность и нравы переходного общества : монограф. / В. Н. Кудрявцев. – М. : Гардарики, 2002. – 238 с.

3. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монограф. / О. М. Литвинов. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2008. – 446 с.

Козонок В.М.

начальник відділу (у складі управління)

кримінальної поліції

ГУНП в Кіровоградській області

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Будь-яка діяльність, а тим паче правоохоронна, яка безпосередньо стикається з правами та свободами людей, повинна ґрунтуватися на певних основах, засадах, правилах – принципах, для недопущення несправедливості, свавілля, беззаконня і т.д. Тому знання і правильне реалізування певних канонів дає можливість продуктивно попереджувати, виявляти, припиняти та розслідувати злочини будь-якої тяжкості.

Принцип (лат. *principium* – начало, основа) – це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. У науці принципи – це загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як те первинне, що лежить в основі певної сукупності фактів. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення. [1].

Принципи оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД) мають визначальне значення для регулювання правових відносин, що функціонують у цій правовій сфері. Вони також мають велике значення для практики ведення ОРД оперативними підрозділами у зв'язку з тим, що забезпечують правильне застосування правових норм, прийняття в стані оперативного ризику законних та обґрунтованих оперативних й оперативно-тактичних рішень, правильне використання результатів окремих оперативно-розшукових заходів зокрема, й оперативно-розшукової діяльності в цілому. При цьому вповноважені оперативні підрозділи й, відповідно, їх посадові особи усіх рівнів підпорядкування зобов'язані дотримуватися принципів ОРД та несуть відповідальність, згідно з чинним законодавством України, за їх порушення. Цими ж принципами повинні керуватися й інші державні органи, посадові особи, окремі громадяни у разі, якщо вони виступають суб'єктами оперативно-розшукових правовідносин [2].

О.Ю. Шевчук зазначає, що принципи ОРД характеризуються такими ознаками:

1) це вихідні, загальні, керівні положення, що повинні виражати сутність і зміст ОРД та відповідати на запитання: для чого і яким чином здійснюється ОРД, в яких випадках можуть бути обмежені права і свободи громадян, як діяльність контролюється суспільством і державою;

2) повинні виражати демократичну й гуманістичну сутність ОРД;

- 3) закріплені в чинному законодавстві;
- 4) поширюються на всіх учасників правовідносин;
- 5) є невід'ємними елементами професійного мислення та нормою поведінки оперативних працівників;
- 6) утілені в законі та взаємопов'язані з іншими принципами ОРД; тісно взаємопов'язані з державною політикою у сфері кримінального судочинства, з урахуванням положень міжнародно-правових актів з прав людини [3].

Отже, під принципами оперативно-розшукової діяльності слід розуміти закріплені в законодавчих та інших нормативних актах і напрацьовані оперативно-розшуковою практикою керівні ідеї, основні засади, а також моральні уявлення суспільства відносно суті, цілей і задач організації і тактики застосування оперативно-розшукових сил, засобів та методів [4].

З вищесказаного можна зробити висновок, що принципи оперативно-розшукової діяльності – це певні основоположні засади, яких повинні дотримуватися, без виключень, усі працівники оперативних підрозділів Національної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби та ін., задля виконання покладених на них завдань.

Тож відповідно до ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» основоположними загальними принципами діяльності оперативних підрозділів є верховенство права, законність та дотримання прав і свобод людини.

На нашу думку принцип законності полягає в тому, аби працівники оперативних підрозділів, а також органи та особи, які сприяють проведенню оперативно-розшукової діяльності, а також здійснюють контроль та нагляд за її проведенням, повинні чітко та неухильно виконувати вимоги діючого законодавства та дотримуватись законів, які відповідно до ст.3 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» становлять правову основу ОРД.

В.Г. Уваров, трактує верховенство права як: «систему правовідносин, де природні права і свободи людини знайшли законодавче закріплення, визнані найвищою цінністю, а їх забезпечення стає пріоритетом діяльності посадових осіб, правовідносин, за якої максимально усуваються можливості свавілля чиновників, а діяльність усіх без винятку державних інститутів підпорядкована потребам реалізації та захисту прав людини.» [5]. Тобто принцип верховенства права у діяльності оперативних підрозділів визначає пріоритетних напрямків їхньої роботи, а саме захист прав, свобод та законних інтересів кожного громадянина нашої держави.

Отже, принципи є фундаментальною основою яка формує вектор роботи підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. На сьогодні Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплено лише три принципи – верховенства права, законності та дотримання прав і свобод людини.

1. Визначення поняття «Принцип» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Основи оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник / О. Ю. Анциферов, О. М. Чистоліноц, С. В. Єськов та ін. / за редакцією С. М. Гусарова; Харків, нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Золота миля, 2015. – 312 с.
3. Шевчук О. Ю. Правова характеристика принципів оперативно-розшукової діяльності [Електронний ресурс] / О. Ю. Шевчук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 255-262. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2013_1_36.
4. Принципи оперативно-розшукової діяльності // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://studopedia.su/6_25790_printsipi-operativno-rozshukovoi-diyalnosti.html.
5. Уваров В. Г. Верховенство права в системі принципів оперативно-розшукової діяльності [Електронний ресурс] / В. Г. Уваров // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 335-340. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2013_4_48.

Колінко В.О.

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО ОГЛЯДУ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Аналіз статичних даних правоохоронних органів України свідчить про наявність тенденції до зростання вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів з одночасним спостереженням зростання кількості організованої злочинності, яка з метою подальшого злочинного функціонування постійно намагається нагромаджувати ресурсний і функціональний потенціал, використовуючи останні інноваційні технології та різноманітні способи вчинення протиправних дій. Зазначене дає підстави обґрунтовано констатувати, що якісна протидія злочинності з боку правоохоронних органів, зокрема кримінальної поліції, можлива лише за умови використання та оптимізації останніми усіх наявних заходів і засобів, запровадження інноваційних методів, визначення шляхів вдосконалення нормативно-правового регулювання такої діяльності. Разом з цим, як свідчить аналіз практики оперативних підрозділів кримінальної поліції, одним із найбільш дієвих засобів протидії злочинності є здійснення підрозділами кримінальної поліції оперативно-розшукових заходів, зокрема оперативного огляду. Однак, самі працівники кримінальної поліції відмічають, що сьогодні в практичній діяльності існують проблеми із визначенням законних підстав проведення вказаного заходу. Враховуючи вказане, вважаємо доцільним розглянути сучасні особливості нормативного

регулювання проведення оперативного огляду підрозділами кримінальної поліції.

В теорії оперативно-розшукової діяльності, незважаючи на велику кількість проведених досліджень щодо нормативного регулювання оперативно-розшукової діяльності, на сьогодні відсутня єдина точка зору стосовно, по-перше, визначення змісту самої дефініції «нормативне регулювання», по-друге, існує декілька протилежних підходів до вирішення питання щодо елементів правового регулювання оперативно-розшукової діяльності. Вказане можна підтвердити, аналізуючи наукові дослідження фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Так, наприклад, І.П. Козаченко та І.Р. Шинкаренко вважають, що правове регулювання будь-якої правозастосовної діяльності, в тому числі і оперативно-розшукової, засноване тільки на законодавчих актах держави. Відомчі нормативні акти не створюють правової основи регулювання оперативно-розшукової діяльності, оскільки вони містять не нові правові норми, а визначають механізм застосування діючих правових норм, затверджених вищими органами державної влади [1, с. 62.]. На відміну від зазначеної думки, Н.Є. Філіпенко відмічає, що нормативно-правові акти підзаконного характеру також є частиною нормативного регулювання [2, с. 41].

Аналогічної до наведеної думки дотримуються і такі вчені як О.Ф. Долженков та А.Ф. Думко, які виділяють три основні групи норм, що становлять правову основу, в залежності від їхньої юридичної чинності [3, с. 10; 4, с. 8; 5].

Водночас, відмітимо, що в положеннях ст. 3 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено нормативною основою оперативно-розшукової діяльності вказаний Закон, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Податковий, Митний кодекси України, закони України про прокуратуру, Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Службу безпеки, Державну прикордонну службу, Державну кримінально-виконавчу службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, статус суддів, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, державний захист працівників суду і правоохоронних органів, інші законодавчі акти та міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна.

Отже, враховуючи вказане можна дійти висновку, що до нормативно-правових актів, які регулюють проведення підрозділами кримінальної поліції оперативного огляду належать наступні:

1. Конституція України. Вказаний нормативно-правовий акт має найвищу юридичну силу в нашій державі та визначає конституційне гарантування дотримання прав людини та недоторканість її життя, здоров'я та власності. При проведенні оперативного огляду працівники кримінальної поліції стикаються з тим фактом, що до об'єктів негласного огляду належать: службові приміщення, ручна поклажа, службовий транспорт та ін. Однак, найбі-

льшої складності викликає огляд приміщень, недоторканість яких, як вказувалось, визначається означеним правовим актом. Водночас, саме Конституцією України з метою протидії злочинності визначається і порядок здійснення оперативного огляду в таких приміщеннях, тобто можливе порушення конституційних прав людини виключно на підставі ухвали суду [6].

2. Кодифіковані нормативно-правові акти, зокрема:

- Кримінальний процесуальний кодекс України, який визначає порядок досудового розслідування, права та обов'язки всіх суб'єктів кримінального провадження. Можливо дехто не погодиться з тим, що вказаний нормативно-правовий акт регулює процес проведення оперативного огляду працівниками кримінальної поліції, однак відмітимо, що саме вказаним нормативно-правовим актом визначається порядок та надається можливість легалізації результатів оперативного огляду у якості речових доказів в кримінальному провадженні [7];

- Кримінальний кодекс України. Здебільшого розглядаючи вказаний нормативно-правовий акт як основу здійснення оперативно-розшукової діяльності більшість вчених визначає, що ним закріплюють ті чи інші діяння як злочини, яким повинні протидіяти правоохоронні органи [8].

3. Закони України:

- Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Аналізуючи положення вказаного нормативно-правового акту можна дійти висновку, що в ньому: по-перше, визначаються підрозділи кримінальної поліції як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності (ст. 5); по-друге, визначається порядок та підстави здійснення оперативного огляду (ст.6); та, по-третє, закріплюється право здійснення оперативного огляду, при чому із можливістю залучення до цього негласних джерел оперативної інформації та використання спеціальних технічних засобів [9].

- Закон України «Про Національну поліцію», у якому в ст. 23 визначені повноваження працівників поліції на здійснення оперативно-розшукової діяльності та зокрема проведення оперативно-розшукових заходів [10].

4. Міжвідомчі та відомчі правові акти. Так, даний вид правових актів, в залежності від ступеню доступу можливо розподілити на два типи: відкритого та закритого характеру (зокрема, Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджену спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби, міністерств фінансів та юстиції України від 16 жовтня 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [11]).

У той же час, слід відмітити, що у правових актах відкритого характеру відсутнє визначення змісту оперативного огляду, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком системи нормативного регулювання досліджуваного питання.

Підсумовуючи викладене та враховуючи результати аналізу емпіричного матеріалу вважаємо допустимим резюмувати, що питання правового ре-

гулювання проведення оперативного огляду працівниками кримінальної поліції потребує поглибленого вивчення як зі сторони науковців з подальшою розробкою перспективних шляхів його вдосконалення, так і зі сторони практичних працівників.

1. Козаченко І.П. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності / І. П. Козаченко, В. Л. Регульський. – Львів : ЛІВС при НАВСУ, 1999. – 219 с.

2. Филипенко Н. Е. Деятельность оперативных подразделений пенитенциарных учреждений по профилактике правонарушений среди женщин, отбывающих уголовное наказание : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / Филипенко Наталья Евгеньевна. – Х., 2001. – 263 с.

3. Глієвий А. А. Взаємодія кримінальної міліції та оперативних підрозділів Державного департаменту України з питань виконання покарань у боротьбі із злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / Глієвий Андрій Анатолійович. – Х., 2002. – 260 с.

4. Долженков О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О. Ф. Долженков, А. Ф. Думко, І. П. Козаченко. – Одеса : Вид-во ОЮІ НУВС, 2000. – 134 с.

5. Євтушок В. П. Взаємодія в ОРД як фактор вирішення оперативно-тактичних завдань боротьби зі злочинністю / В. П. Євтушок // Вісник Львів. ін-ту внутр. справ. – 1998. – № 8 (1). – С. 155–167.

6. Конституція України : Закон України від 26 червня 1996 р. № 254к/96-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_№/webproc4_1?id. – Редакція від 05.12.2012.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (поточна редакція на підставі Закону України від 04 липня 2013 р. № 406-VII) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88. – Режим доступу до журн. : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Загол. з екрана.

8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III; поточна редакція на підставі Закону України від 14 травня 2013 р. № 228 –VII) [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920. – Режим доступу до журн. : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Загол. з екрана.

9. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

10. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

11. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби, міністерств фінансів та юстиції України від 16 жовтня 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Колосков В.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри спеціальних дисциплін
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
ім. Б. Хмельницького

Басалик С.А.

старший викладач
кафедри спеціальних дисциплін
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
ім. Б. Хмельницького

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

Минуло вже майже 25 років з часу прийняття 18 лютого 1992 року Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" (ОРД) [1]. Він суттєво змінив відношення вчених-теоретиків і практиків до цього виду діяльності. Це відноситься, у першу чергу, до таких правоохоронних органів спеціального призначення, як Служба безпеки та Державна прикордонна служба України. Таке пояснюється тим, що до прийняття Закону "Про ОРД" у зазначених структурах, котрі майже до кінця 1991 року входили до складу КДБ СРСР, застосовувався такий термін, як "розвідувальна діяльність", "контррозвідувальна діяльність" тощо.

Проблемами оперативно-розшукової діяльності, як самостійною галуззю юридичних наук, у радянський період першими (з 1958 року) почали займатись органи внутрішніх справ. Офіційно правова необхідність здійснення ОРД вперше була викладена в Кримінально-процесуальному кодексі УРСР, затвердженому Верховною Радою УРСР 28 грудня 1960 р. і введеному в дію з 1 кварталу 1961 року. Згідно з КПК, на органи дізнання (міліцію, органи державної безпеки, Прикордонних військ, котрі входили до складу КДБ, начальників виправно-трудоустанов) покладалось вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили [2, с. 7].

Деякі науковці ще 22 роки тому слушно зауважували, що сама оперативно-розшукова діяльність стала предметом наукових досліджень порівняно недавно, у зв'язку з чим у правовій науці до цього часу не визначено ставлення до неї або подається як не зовсім законна або другорядна в порівнянні зі слідством і дізнанням [3, с. 7].

Аналізуючи таку дефініцію, як "оперативно-розшукова діяльність", ми погоджуємося з думкою, що ОРД по своїй суті є діяльністю таємною, спеціальною, на відміну від інших видів правоохоронної діяльності [4, с. 32]. Та враховуючи той факт, що сам Закон "Про оперативно-розшукову діяльність" є гласним, доступним для кожного, можна вважати більш відкритою саму вказану діяльність. Те, що раніше було за кількома замками, про що можна було лише здогадуватись, – тепер стало явним.

У баченні даного питання деякі науковці допускалися помилки, вказуючи, що оперативно-розшукова діяльність є частиною розшуку і, виходячи з цього, розшук є сукупністю оперативно-розшукових та слідчих дій. Розшук не є щось таке, що стоїть поза попереднім розслідуванням. Навпаки, він з'єднаний з розслідуванням, входить в зміст останнього як його необхідна, складова частина [5, с. 11]. У цьому плані Р.С.Белкін справедливо зазначав що оперативно-розшукові заходи носять не процесуальний, переважно пошуковий, характер і здійснюється спеціальними засобами. Це дозволяє **чітко** (виділено нами – авт.) відмежувати їх як від слідчих дій, так і від інших заходів органів дізнання [6, с. 178]. Проте органи дізнання, виходячи з сучасного законодавства, втратили свою чинність.

У 60-х роках ОРД трактувалась як система розвідувальних (пошукових) заходів, які ґрунтуються на застосуванні, в основному, негласних засобів і методів попередження і розкриття злочинів, а також розшуку злочинців, які переховуються [7, с. 20]. Також зазначалось, що оперативно-розшукова діяльність – "... система регламентованих підзаконними нормативними актами і взаємозв'язаних за метою оперативно-розшукових и організаційно-управлінських заходів, покликаних в комплексі забезпечувати своєчасне запобігання, швидке і повне розкриття злочинів, а також розшук злочинців, що переховуються та осіб, без вести зниклих" [8, с. 23].

У зв'язку з обмеженим часом виступу, ми намагатимемось коротко розкрити проблеми недосконалості діючого Закону "Про ОРД" та проектів, поданих до Верховної Ради України.

На заміну проектів Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", група народних депутатів подала проект цього законодавчого акту реєстраційний № 2134 від 13.06.2008. Крім народних депутатів до авторського колективу ввійшло ще дев'ять науковців та фахівців. Із них вісім представників органів внутрішніх справ і тільки один із Головного управління розвідки Міністерства оборони України. У ньому зазначалось, що оперативно-розшукова діяльність – це вид правової діяльності пошукового, розвідувального, контррозвідувального характеру, що здійснюється гласно і негласно спеціально уповноваженими на те державними органами, у межах їх компетенції, з метою захисту життя і здоров'я, прав і свобод людини та громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства і держави від противоправних посягань. У даному законопроекті серед суб'єктів ОРД була виключена Держприкордонслужби, котра з давніх-давен займається розвідувальною та

контррозвідувальною діяльністю.

Розглянемо новий законопроект Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" реєстраційний № 4778 від 3 червня 2016 року. Згідно статті 2 діючого законодавчого акту 1992 року, а також зазначеного префекту, оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

У пояснювальній записці законопроекту вказується: "Нагальна потреба прийняття нового Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" обумовлена не тільки моральною застарілістю чинного закону, а й, у першу чергу, необхідністю узгодження законодавства, яке врегульовує оперативну та процесуальну діяльність, із метою повернення оперативним підрозділам права застосування їхніх можливостей щодо протидії злочинності".

Проте діючий Закон є вже неузгодженим із діючим законодавством. Законодавці не чують (чи не хочуть не хочуть прислуховуватись) до практиків та теоретиків усіх суб'єктів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

Нарешті у даному законопроекті *першою* статтею є дефініція оперативно-розшукової діяльності. Що у ній змінилось? Абсолютно нічого! Як і раніше – "оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів" [9].

Невже законодавці не читають закони, котрі ж самі (чи їхні попередники) прийняли?

Звертаємось до законів України "Про розвідувальні органи України" та "Про контррозвідувальну діяльність".

У статті 1 Закону України "Про розвідувальні органи України" зазначається, що "розвідувальна діяльність – діяльність, яка здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці України (виділено нами – авт.)". Тобто розвідка здійснюється за межами України.

Стаття 6 вказаного Закону (частина 1) визначає, які є розвідувальні органи України та сфери їх діяльності:

Служба зовнішньої розвідки України – у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній;

розвідувальний орган Міністерства оборони України – у воєнній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній;

розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону – у сферах прикор-

донної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

Таким чином, розвідувальну діяльність, тобто здійснювати розвідувальні заходи, мають право тільки ці зазначені три суб'єкти. Іншим шістьом суб'єктам, які здійснюють ОРД, здійснювати розвідувальну діяльність забороняється. Про це прямо зазначається у частині 4 статті 6 Закону "Про розвідувальні органи України": "Здійснення розвідувальної діяльності з метою отримання інформації у сферах, що стосуються національної безпеки і оборони, іншими органами державної влади, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності, які не передбачені в цьому Законі, а також фізичними особами *забороняється*".

Що стосується контррозвідувальної діяльності (КРД) і, відповідно, контррозвідувальних заходів (КРЗ). У статті 5 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" зазначається, що спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності є Служба безпеки України.

Окрім КРЗ, виключно в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, а також забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків можуть проводити розвідувальні органи України та Управління державної охорони України, яким законами України "Про оперативно-розшукову діяльність" та "Про розвідувальні органи України" надано право здійснювати ОРД чи РД.

Правоохоронні та інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації України, незалежно від форми власності, в межах, визначених законами України та іншими нормативно-правовими актами, *сприяють* органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки.

Здійснення контррозвідувальних заходів іншими суб'єктами, крім визначених цим Законом, *забороняється*.

Отже, КРД мають право здійснювати тільки 5 суб'єктів: СБУ, СЗР, розвідувальні органи МО України, ДПСУ та УДО. З цього можна зробити висновок, що іншим суб'єктам, яким надано право здійснення ОРД, здійснювати контррозвідувальну діяльність забороняється.

З огляду на вищенаведеного, пропонується наступна дефініція поняття оперативно-розшукової діяльності.

Оперативно-розшукова діяльність – це заснована на законах України і регламентована підзаконними і внутрішньовідомчими нормативними актами, науково організована система гласних і негласних пошукових та розшукових заходів, котрі здійснюються спеціально уповноваженими на те оперативними підрозділами в межах їх компетенції з використанням оперативних сил та опе-

ративно-технічних засобів з метою захисту життя, здоров'я, прав, свобод, власності громадян, забезпечення суспільства і громадян від злочинних посягань.

1. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність"/ ВВР, 1992, №22, ст.303.
2. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби зі злочинністю : поняття, суть, завдання та підстави : Навч. посіб. – К., 1995. – 44 с.
3. Бандурка А. М., Горбачев А. В. Оперативно-розсыскная деятельность: правовой анализ: Научно-практическое пособие – К. : РИО МВД Украины, 1994. – 160 с.
4. Яценко В. А., Щуровский А. Н. К проблеме методологии оперативно-розсыскной деятельности // Теорія та практика оперативно-розшукової діяльності Служби безпеки України: Матеріали науково-практичної конференції, 23-24 квітня 1996 р. – К. : Вид-во Академії СБУ, 1996. – С. 31-34.
5. Демидов И.Ф. Деятельность советской милиции по раскрытию и расследованию преступлений. Автореф. дис. канд.юр.наук: – Ростов : 1969. – 19 с.
6. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории – М.: "Юридическая литература", 1987. – 272 с.
7. Основы оперативно-розсыскной деятельности органов милиции УССР. – К.: 1965. – 584 с. – С. 20.
8. Лукашов В.А. Введение в курс "Оперативно-розсыскная деятельность органов внутренних дел". – К.: 1976. – 128 с.
9. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" Законопроект. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59321.

Комарницька О.Б.
кандидат юридичних наук
старший викладач відділу підготовки
прокурорів з нагляду за додержанням законів
органами, які здійснюють досудове розслідування
Національної академії прокуратури України

ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ

Процесуальний закон наділив прокурора – керівника розслідування широкими повноваженнями щодо ініціювання, а також проведення або участі у проведенні слідчих (розшукових) та процесуальних дій з метою дієвої реалізації принципу «єдиного прокурора». Основне призначення цього принципу у світлі запроваджених міжнародних стандартів у КПК України полягає в зміні ролі прокурора із «зовнішнього спостерігача» на активного учасника досудового розслідування.

Одним із міжнародних стандартів, тягар доведення якого покладено на прокурора, є переконання поза розумним сумнівом. Процесуальний закон не містить визначення поняття «поза розумним сумнівом». Розкриття цієї категорії здійснюється через окремі засади кримінального судочинства.

Зокрема, наведений стандарт слід інтерпретувати у сукупності з поло-

женнями про те, що «усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи» (ч. 4 ст. 17 КПК України) і що суд оцінює докази, базуючись на «внутрішньому переконанні» (ч. 1 ст. 94 КПК України), а також із додатковими чинниками, що визначені КПК як обов'язкові при вирішенні тих чи інших питань [1, с. 9]. Зазначений стандарт полягає у застосуванні на стадії судового розгляду кримінального провадження, зокрема при ухваленні вироку.

Досить часто, постановлені виправдувальні вироки судді обґрунтовують міжнародним стандартом – «не доведення винуватості особи поза розумним сумнівом» шляхом співвіднесення наявних у матеріалах кримінального провадження доказів із інформацією з інших джерел доказування.

ЄСПЛ зазначає про важливість застосування цього стандарту нагадуючи, що «таке переконання може впливати з наявності достатньо сильних, чітких і узгоджених між собою висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту» [1, с. 10].

Разом із тим, необхідно враховувати, що ухвалення виправдувальних вироків певною мірою може залежати від категорії кримінального провадження щодо якого здійснюється судовий розгляд та проведених слідчих (розшукових) дій. Зокрема, певними особливостями характеризуються справи, пов'язані з незаконним збутом наркотичних речовин, психотропних речовин або їх аналогів. Такі особливості зумовлені способами розслідування аналізованого злочину та, відповідно, існуванням правових позицій Європейського суду з прав людини, в одному із рішень «Шенк проти Швейцарії», відповідно до якого *інформація, отримана в результаті проведенні оперативної закупівлі наркотиків не повинна бути єдиним доказом, на якому ґрунтується обвинувачення.*

При цьому необхідно зважати на те, що саме лише дотримання процесуальної форми при проведенні слідчих (розшукових) дій та оформлення їх результатів у відповідних протоколах не свідчить про те, що такий доказ має більш істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. У судовій практиці існують випадки визнання одних лише відомостей з протоколів проведення слідчих (розшукових) дій недостатніми для встановлення обставин кримінального правопорушення, якщо такі відомості не підтверджуються іншими зібраними у кримінальному провадженні доказами.

Так, залишаючи в силі виправдувальний вирок суду першої інстанції та ухвалу суду апеляційної інстанції, якою зазначений вирок було залишено без змін, в своїй ухвалі від 29.05.2014 Вищий спеціалізований суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ України зазначив, що попри додержання органом досудового розслідування процесуального порядку проведення оперативних закупок наркотичних засобів легендованими особами шляхом їх оформлення відповідними постановами та протоколами із залученням понятих та застосуванням спецтехніки, дані, які в них містяться, під час судового слідства не підтвердилися, оскільки обвинувачена до кримінальної ві-

дповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів раніше не притягувалася, що зумовило перевірку її особи на збут нею наркотичних засобів, під час обшуку її місця проживання наркотичних засобів не виявлено, наявність коштів від збуту наркотичних засобів у неї не перевірялося, допитані свідки М.Є., Х.В., Д.О. та О.Д., які під час оперативної закупки залучалися в якості понятих, очевидцями збуту нею наркотичних засобів легендованим особам не були із-за їх перебування в автомобілі біля будинку та не могли підтвердити її особу, як їх збувача, у тому числі за винагороду, свідки Р.А. та Д.В. спростували перебування обвинуваченої 19.07.2012 по вул. 6-го Грудня.

Таким чином, у стороні обвинувачення не було інформації, яка б надавала підстави для перевірки особи обвинуваченої, а всі долучені прокурором докази вказують лише на процесуальне оформлення кожної слідчої (розшукової) дії без доведення їх до вирішального завершення на підтвердження змісту інкримінованого їй кримінально-караного діяння, а також на наявність у обвинуваченої лише психічно-поведінкового розладу внаслідок вживання опіоїдів, синдром залежності. Тобто прокурор не було доведено кожний елемент злочину поза межами розумного сумніву.

Вироком Солом'янського районного суду м. Києва від 02.08.2013 року Г. визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України, а за ч.2 ст.307 КК України виправдано за не встановленням достатніх доказів для доведення її винуватості.

Ухвалою колегії суддів Судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду міста Києва від 4 листопада 2013 року вирок суду залишений без зміни. Як зазначено в ухвалі суду, за умови невизнання Г. своєї вини за ч.2 ст. 307 КК України та заперечення показань свідка з вигаданими анкетними даними К., стороною обвинувачення не надано достатніх доказів, які спростовували б її твердження про непричетність до злочину та об'єктивно підтверджували б показання особи, яка здійснювала оперативну закупівлю.

Власне кажучи, на тягар доведення прокурором винуватості особи поза розумним сумнівом під час проведення оперативної закупки впливає не тільки відсутність доказів, але наявність доказів та їх характер.

Доказ поза межами розумного сумніву означає доказ, що є настільки переконливим, що ви, не вагаючись, покладатесь на нього і будете діяти, спираючись на нього, під час прийняття найбільш важливих рішень. Доказ поза межами розумного сумніву не означає доказу поза межами усіх можливих сумнівів. Можливі сумніви або сумніви, що базуються виключно на доміслах, не є розумними сумнівами [1, с. 10].

1. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / Н.О. Марчук, В.В. Касько, Р.О. Куйбіда, М.І. Хавронюк та ін. /за ред. Н.О. Марчук. – К. : Арт-Дизайн, 2015. – 248 с.

Крижна В.В.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
кримінальної поліції
Національної академії внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Для виконання завдань кримінального судочинства в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій необхідні підстави, перелік яких передбачено законодавством. Питання про наявність достатніх підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій в кожному конкретному випадку вирішується слідчим, прокурором, а у випадках, передбачених КПК, – слідчим суддею за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, які приймають рішення про наявність чи відсутність фактів або обставин, що потребують проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій вирішується на основі вже отриманої гласної чи негласної інформації, письмових доручень правоохоронних органів, слідчих та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, запитів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав. Закон дозволяє проведення негласних слідчих (розшукових) дій при наявності необхідних підстав для їх проведення і використання відповідних засобів, тобто для початку цих дій суб'єкти їх проведення повинні мати якісь законні приводи. Законні підстави негласних слідчих (розшукових) дій є гарантією дотримання законності при їх проведенні. Перелік підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є вичерпним. Кожна з підстав має свої особливості і різну питому вагу, що обумовлюється здебільшого завданнями, цілями і способами здійснення кримінального судочинства. Негласні слідчі (розшукові) дії, відповідно до КПК, проводяться оперативними підрозділами за дорученням суб'єктів кримінального провадження (ст. 41 КПК) [1, с.242].

Необхідно підкреслити, що проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії допускається тільки при наявності одночасно і приводу, і підстави, тому приводи — це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально та містять відомості про підставу для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Першою з підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про злочини, що готуються або вчинені

невстановленими особами. Запобігання злочинам є однією з головних функцій правоохоронних органів. Інформацію про злочини, що готуються, суб'єкти кримінального судочинства отримують із різних джерел. Це можуть бути заяви і повідомлення громадян, підприємств, установ та організацій, службових осіб, представників влади про підготовку злочину, що є приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У ряді випадків така інформація може стати приводом для порушення кримінального провадження за готування до злочину (готуванням до злочину визначається підшукування або пристосування засобів чи знарядь або інше умисне створення умов для вчинення злочину). Проте в більшості випадків отримана з таких джерел інформація потребує перевірки, підтвердження достовірності викладених фактів чи встановлення інших даних, що вказують на наявність ознак злочину. У цих випадках і виникає необхідність залучення оперативних підрозділів для перевірки і оцінки отриманої інформації. Приводами для проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо виявлення, припинення та запобігання злочинів можуть бути також письмові доручення і ухвали слідчого, слідчого судді, вказівки прокурора, ухвали суду, матеріали органів дізнання. Це впливає з вимог кримінально-процесуального законодавства, коли при розслідуванні або судовому розгляді кримінального провадження необхідно з'ясувати безпосередні причини злочинів та умови, які сприяли їх вчиненню чи підготовці, а також вжити необхідних заходів щодо усунення цих причин та умов.

Відомості про підготовку злочину правоохоронні органи отримують також із оперативно-розшукових джерел: інформація негласних джерел, матеріали спостереження, застосування фото-, кіно-, відеозйомки, результати огляду транспортних засобів, приміщень, інформацію, яка отримана від інших оперативних підрозділів, тощо. Це також може слугувати приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2, с.367].

Отже, наявність гласної чи негласної інформації про підготовку злочину буде не тільки приводом до порушення кримінального провадження, а й приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, діяльності оперативних підрозділів з метою перевірки повноти і правильності отриманої інформації, пошуку першоджерел отримання фактичних даних та їх формування як доказів у кримінальному судочинстві.

Порядок заведення оперативно-розшукових справ, їх реєстрації, форм взаємодії з іншими оперативними підрозділами визначається нормативними актами органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Другою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочини. Такими, що готують або вчинили злочини, слід вважати тих фізичних осіб, інформація про яких свідчить, що вони причетні до нерозкритих злочинів. Це можуть бути: виконавці – особи, які безпосередньо вчинили злочин; організатори – особи, які організували чи керували його вчиненням; підбу-

рювачі – особи, які схилили інших до вчинення злочину; посібники — особи, які сприяли вчиненню злочину (порадами, вказівками, наданням засобів вчинення злочину); приховувачі – особи, які укривають злочинця, знаряддя і засоби вчиненого злочину, сліди злочину або предмети (речі), добуті злочинним шляхом. Інформація про таких осіб надходить оперативними підрозділами як з гласних, так і негласних джерел, визначених Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» [2, с. 364].

Зміст та тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій відносно особи, яка готує або вчинила злочин, залежить від форми оперативно-розшукової діяльності (у теорії це – оперативний пошук; оперативно-розшукова профілактика; оперативна розробка), у рамках якої здійснюються оперативно-розшукові заходи (негласні слідчі (розшукові) дії здійснюються виключно в рамках кримінального провадження та ініціюються його суб'єктами), застосовуються оперативно-технічні засоби та спеціальні обліки. Усі вони мають свої особливості і різну питому вагу, що обумовлюється здебільшого завданнями тієї або іншої форми.

При пошуку осіб та фактів, які становлять оперативний інтерес, оперативно-розшукові заходи спрямовуються на: виявлення та припинення злочинних посягань; затримання і викриття осіб, що підготували або вчинили злочини; пошук очевидців та свідків злочинів; встановлення місць зберігання знарядь злочинів, зброї, наркотиків, викраденого майна; вирішення інших завдань оперативно-розшукової діяльності [3, с. 26].

Третьою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінальної відповідальності. У кожному випадку, коли надходить інформація про таких осіб, підрозділи правоохоронних органів мають усі підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою розшуку. Послідовність і цілеспрямованість негласних слідчих (розшукових) дій та інших спеціальних заходів залежить від категорій осіб, що розшуковуються.

До осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінального покарання і потребують розшуку, належать: особи, які втекли з-під варти, конвою або караулу; обвинувачені та підсудні, які ухиляються від слідства та суду; особи, обвинувачені у злісному порушенні правил адміністративного нагляду; які переховуються; обвинувачені військовослужбовці, які ухиляються від військової служби; обвинувачені в ухиленні від відбування покарання; засуджені, яким було дозволено короткострокову відпустку з місць відбування покарання; особи, які були направлені судами на примусове лікування до психіатричних лікарень, лікувально-трудових профілакторіїв для хронічних алкоголіків, наркоманів, а також спеціальних виховно-трудових установ, якщо вони втекли звідти; умовно засуджені, умовно звільнені з обов'язковим залученням до праці, які ухиляються від виконання покарань; засуджені до виправних робіт без позбавлення волі

та такі, що злісно ухиляються від виконання покарання; засуджені до позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку суду, які ухиляються від виконання ухвали суду про скасування відстрочки вироку та відбування покарання, визначеного вироком; неповнолітні, які самовільно залишили спеціальні навчально-виховні заклади, домівку та інші правопорушники, які розшуковуються за вчинення правопорушень.

Отже, метою проведення негласних слідчих (розшукових) дій є пошук та фіксація фактичних даних, що підлягають використанню у доказуванні на досудових та судових стадіях кримінального провадження, також для розшуку осіб, що безвісно зникли, або переховуються від органів досудового розслідування та суду або ухиляються від відбування кримінального покарання. Проведенням негласних слідчих (розшукових) дій також забезпечується розшук предметів, документів, що можуть використовуватись у кримінальному провадженні як докази.

1. Криміналістика: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х. : ХНУВС, 2011. — 665 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. — Х. : Право, 2012. — Т. 1. — 768 с.

3. Шумило М. Є. Оперативно-розшукові і слідчі дії: взаємозв'язок і розбіжність (гносеологічна і правова природа) / М. Є. Шумило // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України. — К. : НАВС, 2011. — С.24-29.

Кучеренко В.А.

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РОЗКРАДАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ

Криміналізація сфери будівельних підрядів, що здійснюються за рахунок державних коштів набуває загрозливих масштабів. Бюджет України щороку втрачає сотні мільйонів гривень у зв'язку з наявністю в таких процесах корупційних схем. В окремих випадках така діяльність загрожує не тільки економіці країни, але й нормальному функціонуванню інших сфер діяльності держави (наприклад, медичної або оборонної).

Ефективність діяльності оперативних підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції з протидії злочинам у сфері економіки здебільшого визначається повнотою знань окремих елементів, які у своїй су-

купності характеризують те або інше протиправне діяння. Вони ж у свою чергу з позиції оперативно-розшукової діяльності розглядаються як елементи оперативно-розшукової характеристики.

Варто погодитися з поглядами тих науковців, які до структури елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері економіки відносять сукупність кримінально-правових, криміналістичних та кримінологічних ознак таких злочинів.

Кримінально-правова складова. Предметом злочинного посягання по злочинах, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням є бюджетні кошти.

Об'єкт злочину. Як показали результати дослідження, злочини, пов'язані з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням, як і більшість злочинів, що вчиняються у сфері економіки, вчиняються у сукупності декількох складів, як правило це привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом використання службового становища, яке супроводжується різного роду службовими злочинами. Крім того, це злочини що вчиняються в бюджетній сфері. Виходячи з зазначеного можна виділити родові об'єкти злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням, а саме суспільні відносини у сфері: власності; господарської діяльності; забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Об'єктивна сторона. Виходячи з положень Кримінального кодексу України (ст. 191) об'єктивною стороною таких злочинів є: привласнення чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні; розтрата такого майна такою особою (ч. 1 ст. 191); привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191).

Суб'єкт злочину. Виходячи з окремих складів злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням, суб'єкт таких злочинів може бути як загальним (осудна приватна особа, яка досягла 16-річного віку) так і спеціальним (службова особа).

Суб'єктивна сторона. Виходячи з окремих складів злочинів, що вивчаються, їх суб'єктивною стороною може бути: прямий умисел; прямий умисел та корисливий мотив, а також непрямий умисел (шляхом недбалого ставлення до покладених на службову особу обов'язків).

Кримінологічна складова. Згідно з статистичними даними МВС України оперативними підрозділами Національної поліції щороку виявляється понад 1 000 злочинів (2014 – 1014; 2015 – 1278), пов'язаних з розкраданням

бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням. Збитки від такого роду злочинних посягань складають сотні мільйонів гривень на рік.

Динаміка. Аналіз статистичних даних МВС України за останні три роки показав, що кожного року відбувається тенденція збільшення кількості виявлених злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням (2013 – 923; 2014 – 1014; 2015 – 1278). Найбільша частка виявлення таких злочинів зафіксована в Дніпропетровській та Харківській областях (близько 7 % від загальної кількості), найменшу частку таких злочинів виявлено в Вінницькій, Донецькій, Закарпатській, Луганській та Київській областях (близько 1,1 % від загальної кількості).

Особа злочинця. Специфіка вчинення злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням характеризується їх певною організацією та наявністю корупційних зв'язків між замовником робіт та їх виконавцем. Виходячи з зазначеного особою злочинця може бути як посадова особа державної установи, підприємства чи організації, так і представник організації, яка здійснює (повинна здійснювати) будівельні роботи.

Серед представників замовника можна виділити наступні категорії осіб: керівники; особи відповідальні за здійснення технічного нагляду за об'єктом будівництва; особи, які здійснюють приймання виконаних робіт; працівники бухгалтерії тощо.

Серед представників організації, яка здійснює (повинна здійснювати) будівельні роботи, можна виділити наступних: керівники; особи, які підписують акти виконаних робіт; особи, які складають проектно-кошторисну документацію тощо.

Аналіз справ кримінального провадження по злочинах зазначеної категорії показав, що зазначені злочини як правило вчиняють чоловіки (82 % злочинців) віком від 29 до 46 років (73 % злочинців), що мають вищу освіту (81 % злочинців).

Причини злочинів досліджуваного виду та умови, які сприяють їх вчиненню. Як показали результати дослідження, до детермінантів вчинення злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням, можна віднести наступні: наявність корупційних зв'язків між замовником будівельних робіт та їх виконавцем; занадто ускладнений процес виявлення та документування таких злочинів; відсутність спеціальної підготовки працівників правоохоронних органів відносно протидії таким злочинним явищам; відсутність розроблених методик виявлення, документування та розслідування таких злочинів.

Криміналістична складова. Типові й оригінальні способи вчинення та маскуванню злочину. Способи вчинення злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за

державним замовленням, умовно можна поділити на дві групи. З боку замовника будівельних робіт: підписання завідомо фіктивних актів виконаних робіт; не виконання обов'язків відносно прийняття об'єму виконаних робіт; отримання неправомірної вигоди. З боку підрядної організації: підробка проектно-кошторисної документації; завищення об'ємів виконаних робіт; завищення вартості виконаних робіт; завищення витрат, пов'язаних з виконанням будівельних робіт; підробка актів виконаних робіт; підробка документів, що підтверджують відповідність матеріалів, які використовувались під час будівництва, специфікації визначеній умовами договору.

Способи маскування досліджуваного виду злочину. Як правило, маскування злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням, здійснюється шляхом підробки документів, пов'язаних з виконанням таких робіт. Крім того, трапляються випадки укладання між замовником та виконавцем робіт фіктивних угод.

Сліди вчинення злочину. Як показали результати дослідження, сліди вчинення таких злочинів прямо залежать від способу їх вчинення, але в переважній більшості випадків такі сліди містяться як на самих об'єктах будівництва, так і в документах, які складаються під час розробки проекту, виконання робіт або після виконання таких робіт.

Таким чином, можна дійти висновку, що оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних з розкраданням бюджетних коштів під час проведення спеціалізованих будівельних робіт за державним замовленням складає систему впорядкованих та взаємозалежних кримінально-правових, кримінологічних та криміналістичних параметрів, які акумулюють у собі окремі ознаки (елементи) вказаного виду протиправної діяльності, що у сукупності складають інформаційну модель, елементи якої всебічно характеризують зазначений вид протиправної діяльності та є основою для розробки моделі оперативно-розшукової протидії таким злочинам.

Літун О.О.

заступник начальника
відділу кримінальної поліції
Дніпропетровського відділу поліції
ГУНП в Дніпропетровській області

ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО РОЗШУКУ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ

Складний суспільно-економічний та політичний стан в Україні обумовив поширення кількості сімей із низьким матеріальним статком, що супроводжується втратою поваги до основних соціальних і моральних цінностей,

тотальним поширенням наркоманії та алкоголізму, побутовими конфліктами у родинях та насильством до неповнолітніх, результатом чого є зайняття дітей бродяжництвом та в подальшому вчинення стосовно них тяжких і особливо тяжких злочинів.

Поряд з цим, кризова суспільно-побутова ситуація і відсутність надійного захисту неповнолітніх зі сторони правоохоронних органів під час проведення антитерористичної операції (далі АТО) у Донецькій та Луганській областях, сприяє появі нових видів злочинів, що вчинюються у відношенні до дітей, які полягають у їх таємному викраденні, продажу на тіньовому ринку, насильницькому донорстві, убивстві з метою трансплантації органів та ін.

Одночасно спостерігається погіршення стану розшуку дітей, які зникли безвісти, що підтверджують статистичні дані МВС України. Поряд з тим, що офіційні показники з 2013 р. до 2015 р. свідчать про зниження кількості безвісного зникнення дітей, зокрема: у 2013 р. до підрозділів МВС надійшло 6193 заяви про зникнення дітей, у 2014 р. – 4504, за 9 міс. 2015 р. – 3265 (9 міс. 2014 – 3521, -8%), кількість дітей, які залишаються у розшуку на кінець кожного звітного періоду щороку зростає. Так, не розшуканими у 2013 р. залишилось 34 дитини, у 2014 р. – 49, за 9 міс. 2015 р. – 60 (9 міс. 2014 – 39, +54%) [1]. Крім цього, ефективність розшуку дітей протягом найближчого часу доби також знижується. У 2013 р. протягом доби розшукано 84,1 % безвісти зниклих дітей, у 2014 р. – 82,5 %, за 9 міс. 2015 р. – 80,4 % (9 міс. 2014 – 82%) [1].

Структурні зміни, що відбулися у зв'язку з ліквідуванням підрозділів кримінальної міліції у справах дітей та створенням підрозділів молодіжної превенції Національної поліції позначилися відсутністю оперативно-розшукової функції останніх, ефективність діяльності яких стосовно розшуку дітей, що зникли безвісти, значною мірою знизилась, а відтак, оперативно-розшукове забезпечення цієї діяльності потребує переосмислення та нового наукового вирішення.

Проблемам розшукової роботи приділяли певну увагу такі науковці, як К.В. Антонов, С.І. Апухтін, Б.І. Бараненко, О.І. Бастрикін, Р.С. Белкін, С.В. Богданов, Д.В. Бойчук, В.Р. Вагін, М.С. Вертузаєв, А.І. Вінберг, В.І. Громов, О.Ф. Долженков, Г.О. Душейко, В.П. Захаров, Д.О. Ішук, О.О. Кисельов, І.П. Козаченко, О.Г. Колб, О.М. Колесніченко, Д.О. Компанієць, Я.Ю. Кондратьєв, Є.Ф. Коновалов, А.М. Кравченко, В.А. Лукашов, В.Я. Мацюк, П.П. Михайленко, К.В. Муравйов, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, В.Ф. Новосядло, С.В. Обшалов, П.О. Олейник, В.П. Пилипчук, В.І. Попов, Є.В. Поляков, О.В. Поярков, Е.В. Рижков, М.В. Салтєвський, І.В. Сервецький, В.О. Сілюков, М.В. Терзієв, О.Й. Хомут, Ю.Е. Черкасов, Б. М. Шавер, М.П. Шаламов та ін., однак праці зазначених дослідників не містять комплексного дослідження організаційних та тактичних проблем розшуку дітей, які зникли безвісти, не враховують новел чинного Кримінального процесуального кодексу України та сучасних потреб правоохоронної практики, що частково пов'язані із реформаційними процесами у правоохоронних органах і ста-

ном розшуку дітей у зоні проведення АТО.

Зазначені обставини у своїй сукупності визначають необхідність нових наукових досліджень розшуку дітей, які зникли безвісти, у таких напрямках: правове, інформаційно-аналітичне та технічне забезпечення розшуку дітей, які зникли безвісти; взаємодія підрозділів Національної поліції з правоохоронними органами інших країн та міжнародними поліцейськими організаціями; організаційно-тактичні засади розшуку дітей, які зникли безвісти, під час кримінального та оперативно-розшукового провадження.

1. Експрес-інформація про стан злочинності на території України за 12 місяців 2013 р., 2014 р., 9 міс. 2015 р. // Інформаційний бюлетень ДІТ МВС України. – К., 2015.

Любчик В.Б.

кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри ОРД факультету № 1
Одеського державного
університету внутрішніх справ

Костюк В.В.

курсант 414 взводу факультету №3
Одеського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний період в якому перебуває зараз Україна характеризується зміною орієнтації нашого суспільства в економічній, соціальній, політичній сферах та різким підвищенням криміногенної ситуації в країні. Це обумовлюється розвитком специфічної системи наукових знань, предметом дослідження яких є безпосередньо типові ознаки латентних злочинів і найбільш дієві, переважно негласні заходи, засоби і методи які застосовуються оперативними підрозділами органами Національної поліції України у процесі оперативно-розшукової діяльності.

Оперативно-розшукова діяльність виникла як галузь наукових знань в результаті інтеграції та диференціації наук кримінально-правового циклу. Взагалі у системі наук сама теорія оперативно-розшукової діяльності покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю комплексом наукових висновків і рекомендацій, які є необхідними для ефективності організації та проведення оперативно-розшукових заходів, створення методологічних, правових, організаційних, інформаційних передумов для успішної діяльності оперативно-розшукових підрозділів щодо виявлення, розкриття та попередження злочинності [1, с.25]. Зрозуміло, що фундаментом цієї теорії є чис-

ленні сучасні та попередні напрацювання науковців, і головне, це прийняття в Україні закону який би регламентував оперативно-розшукову діяльність.

За роки незалежності в розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні вагомий внесок зробили К. В. Антонов, О. М. Бандурка, Б. І. Бараненко, Е. О. Дідоренко, Ф. Долженков, Є. О. Желєзов, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, М. М. Перепелиця, В. П. Пилипчук, М. А. Погорецький, В. Л. Регульський, В. Сервецький, О. П. Снігерьев, І. Р. Шинкаренко. Вони взяли активну участь у розробці проектів законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2, с.19], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інших нормативно-правових актів, що регламентують правові засади, організацію і тактику оперативно-розшукової діяльності у проведенні наукових досліджень та підготовці наукового та освітнього потенціалу у вищих закладах МВС України.

До найбільш актуальних проблем сьогодення, що потребують наукового осмислення, можна віднести :вдосконалення правових механізмів, дотримання прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукових заходів, використання новітніх засобів для оперативної роботи й сучасних методів ОРД, запровадження негласних слідчих (розшукових) дій та нових форм ОРД, підвищення ефективності конфіденційного співробітництва з особами в умовах громадського суспільства.

Прийняття нового Кримінально процесуального кодексу України стало поштовхом для наукового опрацювання низки проблем які виникли, які стосуються використання оперативно-розшукової інформації в досудовому та судовому розслідуванні, взаємодії між слідчим й оперативним підрозділом, участь суду та прокурора у формуванні доказів на основі інформації, яка була отримана оперативним шляхом. Тому визначення актуальних напрямків у теорії ОРД є необхідною умовою при подальшому розвитку. Насамперед потрібно з нових позицій осмислити зміст роботи оперативних підрозділів, що включатиме як кримінальну процесуальну, так і оперативно-розшукову складову. Заходи які повинні проводити оперативні підрозділи, мають різний правовий статус та відповідно різне нормативно-правове регулювання.

До цих заходів слід віднести: 1) негласні слідчі (розшукові) дії, вичерпний перелік яких регламентований кримінальним процесуальним законом; 2) оперативно-розшукові заходи: а) пов'язані з тимчасовим обмеженням конституційних прав особи і потребують дозволу суду на їх проведення; б) передбачають узгоджені дії кількох оперативних та (або) інших працівників (підрозділів) і потребують дозволу керівника органу (начальника оперативного підрозділу); в) здійснюються оперативним працівником самостійно, не потребуючи спеціального дозволу. Вичерпний перелік оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з обмеженням прав особи, має бути визначено в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». Перелік інших заходів, на нашу думку, обмежувати законом недоцільно, оскільки такий під-

хід не сприяє ефективності ОРД; 3) заходи організаційно-управлінського та організаційно-тактичного характеру, які ще в 70-х роках ХХ ст. виділив В.А. Лукашов [3, с.130]. Усі ці заходи мають бути закріплені на рівні відомчих нормативно правових актів.

Формування в Україні громадянського суспільства потребує перегляду соціальної ролі ОРД, що зумовлює актуалізацію принципів, на яких вона здійснюється. До сучасних принципів ОРД, на нашу думку, мають бути віднесені, зокрема: верховенство прав і свобод людини, законність, рівність громадян перед законом незалежно від їх майнового та службового становища, гуманізм, дотримання норм моралі, незалежність від політичного впливу, відповідність оперативно-розшукового реагування ступеню суспільної небезпечності кримінального правопорушення, дотримання вимог конспірації, всебічність, повнота й об'єктивність дослідження обставин події, стійкість до негативного впливу з боку кримінального середовища [4., с.18]. Серед методологічних проблем теорії ОРД потрібно, ще вказати необхідність уточнення об'єкта її дослідження. Класичним об'єктом дослідження в теорії ОРД вважають злочинність (латентну, а також злочини – інциденти, учинені в умовах неочевидності) [5, с.49].

На нашу долю випав важкий епохальний час. Час у який існує протистояння злочинному світу проти світу законності. Органи Національної поліції України реалізують важливу соціальну функцію держави – охоронну. Вагому роль у цьому відношенні посідає і оперативна – розшукова діяльність, яка наука яка забезпечує інтелектуальний потенціал і теоретичний базис для ефективної та дієвої роботи органів Національної поліції України. Оновлена національна система законодавства, світова гуманізація, зміна правосвідомості суспільства зі спрямованістю на загальнолюдські цінності вимагають поновому глянути на діяльність оперативних підрозділів. Тому одним із найбільш важливих і актуальних для оперативно-розшукової діяльності є проведення наукових досліджень з метою розробки нових, які б відповідали сьогоденню, тактичних і методичних рекомендацій по розкриттю злочинів. Для розвитку самої науки вченим слід самоорганізуватися, розробити загальну гносеологічну концепцію оперативно-розшукової діяльності, поклавши тим самим фундамент для її еволюційного розвитку.

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1998р. – № 22. – Ст. 303.

2. Оперативно-розшукова діяльність : підручник. – Ч. I / О. М. Бандурка. – Х. : Видавництво національного університету внутрішніх справ, 2006. – 336 с.

3.Козаченко І. П. Правові морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності: монографія / І. П. Козаченко, В. Л. Регульський. – Л. : ЛІВС при НАВС України, 1999. – 219 с. 6.

4.Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс ; ЛТД, 2007. – 576 с.

5. «Оперативно-розшукова діяльність» / В. Л. Грохольский . – К., 1999. – 230 с.

Люлько С.П.
науковий співробітник відділу
науково-методичного забезпечення
участі прокурорів у кримінальному
провадженні управління науково-методичного
забезпечення прокурорської діяльності
Національної академії прокуратури України

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИНЕНИМ ПРОКУРОРАМИ: ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ

Недобросовісність та корумпованість людей у погонах підривають рівень довіри суспільства і міжнародних інституцій до усього силового блоку України, не дозволяють ефективно забезпечувати безпеку громадян, загрожують демократичному врядуванню та фундаментальним принципам існування держави у сучасному світі, а отже, посилюють внутрішню вразливість держави від впливу потенційних викликів безпеки [1].

Тому, повнота процесуальної фіксації обставин злочинів, вчинених правоохоронцями в цілому і прокурорами зокрема, а також якісна взаємодія слідчих і оперативних працівників, та якісне процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях такої категорії, забезпечує не лише дотримання принципу невідворотності покарання а й позитивно впливає на імідж держави.

Зокрема, досвід взаємодії оперативних і слідчих підрозділів у розслідуванні кримінальних проваджень у сфері службової злочинності, свідчить про те, що важливе значення має завчасне інформування слідчих працівниками оперативних служб про наявність матеріалів дослідчих перевірок, що готуються до реалізації. Поліпшення якості матеріалів, що передаються до слідчого, дозволяє запобігти випадкам їх повернення оперативним працівникам для доопрацювання через неповноту, необґрунтованих відмов у порушенні кримінальних проваджень, незаконного їх порушення або закриття. Такий результат досягається шляхом надання методичної допомоги оперативним працівникам досвідченими слідчими, ще перед заведенням оперативно-розшукової справи.

Для досягнення позитивного результату не менше важливою є стадія реалізації матеріалів оперативної розробки, порушення кримінального провадження та виконання першочергових слідчих дій. Практика свідчить, що саме на цій стадії здобувається значна частина доказів, які в подальшому складають основу обвинувального акту. Тому реалізацію матеріалів оперативних розробок необхідно планувати, як правило, лише за наявності максимально повної інформації.

Процесуальним керівникам, слід мати на увазі, що на стадії створення слідчо-оперативних груп, з обов'язковим включенням до їх складу оператив-

них працівників, за матеріалами яких порушується кримінальна справа, складення узгодженого плану слідчих дій та оперативно-розшукових заходів дозволяє максимально врахувати пропозиції та зауваження слідства, заздалегідь підготувати необхідні процесуальні документи, зробити вірні розрахунки сил та засобів, необхідних для виконання запланованих заходів (затримання фігурантів, проведення виїмок, обшуків, забезпечення прибуття до слідчого потерпілих і свідків для допитів, проведення впізнання та очних ставок, призначення експертиз, вжиття дієвих заходів щодо розшуку майна, яке може підлягати конфіскації або може слугувати джерелом відшкодування збитків завданих потерпілому).

У цих планах мають бути відображені заходи проведення негласних слідчих дій у вигляді: візуального спостереження за особою у публічно доступних місцях з використанням відеозапису, аудіо -, відео контролю особи, візуального спостереження за річчю (грошовими коштами) у публічно доступних місцях з використанням відеозапису, фотографування, застосування спеціальних технічних засобів для спостереження, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу абонентського номеру, тощо). Слід передбачити також заходи щодо встановлення фактів використання коштів і майна (банківських рахунків, вкладів, коштовностей, приватизованих квартир, будинків, дач, автомобілів та інших матеріальних цінностей). В контексті моніторингу способу життя, опосередкованими орієнтирами неправомірного збагачення прокурорів може слугувати отримання інформації: про марку та модель мобільного телефону; наявність витратних хобі (утримання коней, участь у авто чи авіа змаганнях, членство в гольф-клубах тощо); марку та вартість речей, що використовуються у побуті; вартість годинника; наявність та вартість зареєстрованої зброї, місце та вартість навчання членів сім'ї тощо.

В цілому, слід мати на увазі, що під слідами службових злочинів корупційної спрямованості розуміються результати їх відображення на різноманітних елементах навколишнього світу, у якому така злочинна діяльність відбувається. Особливостями розслідування є те, що злочинна діяльність має досить низький відсоток її відображення очевидцями. Часто очевидцями стають колеги службової особи, які в силу корпоративних причин не завжди стають надійними джерелами отримання інформації, а навпаки, здійснюють протидію розслідуванню. Як носії слідів найбільше значення мають різноманітні документи, виконані під час здійснення певних дій корупційного характеру [2].

Повнота збирання матеріалів, всебічність їх правової оцінки, своєчасність реалізації, обґрунтованість порушення кримінального провадження та якісна плановість вжитих заходів у поєднанні з чітким розподілом ролей та усвідомленням алгоритму дій слідчого, оперативного працівника та процесуального керівника у комплексному підході дозволяє вжити вичерпних заходів забезпечення невідворотності покарання прокурорів за вчинені злочини.

Всі учасники взаємодії мають будувати свою роботу виходячи з наступного:

- усі службові злочини корупційної спрямованості об'єднує подібність в основних, принципових рисах механізму підготовки, учинення, приховування й відображення злочинної діяльності; подібність типових носіїв та джерел слідової інформації [3, с. 30].

- фігурант обізнаний з формами, методами, процедурою та законодавчою регламентацією здійснення слідчих дій;

- вірогідність обізнаності фігуранта щодо заходів, передбачених главою 21 Кримінального процесуального кодексу України слід враховувати навіть за умови, що за час кар'єри він не обіймав прокурорські посади пов'язані зі здійсненням нагляду за органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та не мав допуску до державної таємниці;

- врахування мотивації вчинення злочину [4, с. 142-143]. Зокрема можуть бути притаманними прокурорам наступні мотиви:

- а) корисливі, тобто спонукають до особистого збагачення;

- б) прагнення підтримати рівень комфорту, що відповідає вимогам престижу в службовому або побутовому середовищі, до якого належить особа;

- в) зневажливе ставлення до норм соціальної поведінки, які заважають здійсненню особистих планів, прагнень, бажань, амбіцій;

- г) агресивність або жорстокість як самоціль, прояв перекрученої потреби в самоствердженні, самореалізації.

Безумовно можливо зауважити, що притаманність прокурорам такого мотиву як агресивність або жорстокість як самоціль, прояв перекрученої потреби в самоствердженні, самореалізації є сумнівним, однак слід звернути увагу на такий феномен у свідомості прокурора як перекручення у свідомості факту усвідомлення себе у якості представника закону на окремій території з обмеженою юрисдикцією на абсолютно неприйнятну тезу «я тут хазяїн і це моя земля».

Саме з'ясування реальної мотивації фігуранта а не формальне відображення мети злочину, як кваліфікуючої ознаки у процесуальних документах, дозволить визначити як необхідний зміст тактики слідчому та і обсяг збирання доказової бази процесуальному керівнику, вже не згадуючи про позитивні аспекти для оперативного працівника в ході здійснення відповідних оперативно-розшукових дій. Крім того, встановлення цієї обставини матиме неабиякий вплив на вирішення питання про вид запобіжного заходу.

Разом з тим, суб'єкти взаємодії мають в ході реалізації всіх планових та позапланових (невідкладних) заходів враховувати можливість протидії слідству як з боку фігуранта так і пов'язаних з ним осіб (як прояв псевдокорпоративної етики досить притаманної кожному правоохоронному органу). Зокрема, врахувати такі напрями попередження протидії розслідуванню, як:

- правові та процесуальні засоби попередження протидії (наприклад, вибір слідчим відповідного запобіжного заходу, який унеможливив би мак-

симально протидію з боку підозрюваного та інших суб'єктів);

- заходи, що запобігають витоку значущої для розслідування інформації;
- конкретні заходи щодо захисту доказів, носіїв інформації, документів

тощо;

- при необхідності заходи щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства [5].

1. Національний інститут стратегічних досліджень. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України". Аналітична записка // [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1848/>

2. Бурбело Б.А. Основи методики розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Вип.. 2., 2015. – С.236. // [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2015_2_293.

3. Букаев Н. М. Особенности методики расследования должностных преступлений коррупционной направленности : [монография] / Н. М. Букаев, В. В. Крюков. – М. : Юр-литинформ, 2012. – 176 с.

4. Криминология: Учебник /Под ред. Н.Ф.Кузнецовой, Г.М.Миньковского. – М.: Изд-во БЕК, 1998. – 566 с.

5. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : Дис...канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2016. – 96 с. // [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/dissertation/2016/1604/dis_romtsiv_o.i.pdf.

Мазійчук В.А.

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Перед оперативними підрозділами захисту економіки Національної поліції України поставлена складна задача щодо захисту економіки від злочинних посягань й насамперед попередження кримінальних правопорушень в сфері економіки, для чого вони використовують різноманітні організаційні та інші засоби. Особливе місце серед економічних злочинів займає неправомірна вигода.

Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2014 році в агропромисловому комплексі (далі – АПК) викрито 81 факт отримання неправомірної вигоди. За 2015 рік викрито майже 89 фактів неправомірної вигоди, за якими

відкрито кримінальні провадження¹, що підкреслює важливість питання оперативно-розшукового попередження неправомірної вигоди в АПК України.

Оперативно-розшукове попередження злочинів – достатньо складна процесуальна діяльність. Якщо проаналізувати літературу, то можна знайти значну кількість науково-концептуальних пояснень відповідних понять та їх співвідношення, оскільки вказаний термін використовується не тільки в кримінологічному та криміналістичному аспектах, але й, наприклад, у медичній практиці.

Оперативно-розшукове попередження неправомірної вигоди – складний процес, при цьому виділяють ряд складових частин, а саме: профілактика, запобігання та припинення. Кожний із цих елементів є відносно самостійним, але всі вони взаємопов'язані і мають одну і ту ж мету – не допустити вчинення злочину [2].

Більшістю дослідників наголошується, що традиційні методи попередження застаріли, в умовах сучасної кримінальної ситуації вони вже буксують. Успіх попереджувальної діяльності зараз багато в чому залежить від інформації, одержуваної оперативним шляхом.

Слід відзначити, що з метою своєчасного попередження неправомірної вигоди в АПК України необхідно усвідомлювати криміногену ситуацію та чинники правового характеру, що сприяють вчиненню неправомірної вигоди в аграрному секторі економіки. Як свідчить аналіз емпіричного матеріалу, до них відносяться такі:

- видання окремих нормативних актів, які прямо сприяють завуалюванню джерел накопичення капіталів злочинного походження;
- недостатня кількість нормативно-правових актів щодо реалізації повноважень Державного комітету України по земельних ресурсах і місцевих органів влади;
- відсутність чіткого правового механізму купівлі-продажу земельних сертифікатів (права на земельну) та контролю за цим процесом з боку Державного комітету України по земельних ресурсах і місцевих органів влади;
- відсутність чіткого визначення правового режиму земель несільсько-господарського призначення;
- невизначеність щодо надання права іноземним громадянам на придбання земель;
- недосконалість чинних природоресурсних кадастрів і ведення окремого кадастрового обліку майна.

Чинниками організаційно-управлінського характеру, що сприяють вчиненню неправомірної вигоди в аграрному секторі економіки, є такі:

- неналежний контроль з боку державних органів і громадських організацій за процесом використання землі та об'єктів АПК;
- неналежна організація бухгалтерського обліку, обліку та контролю за

¹ Аналітична довідка ДЗЕ Національної поліції України за 2015 рік.

збереженням і використанням товарно-матеріальних цінностей на об'єктах АПК;
 – відсутність єдиного узгодженого підходу правоохоронних органів до проблеми організації взаємодії оперативних підрозділів і слідства, щодо викриття злочинної діяльності.

Беручи до уваги, що фундаментальною ознакою неправомірної вигоди, пов'язаної з використанням бюджетних коштів в АПК, є її вчинення із приховування інших економічних злочинів під прикриттям легальних форм господарської діяльності, можемо стверджувати, що типовими носіями їх матеріальних слідів будуть виступати документи [3; 4].

Аналіз кримінальних проваджень по фактах неправомірної вигоди дозволяє виділити такі групи документів, що виступають як джерела доказів у ході розслідування вказаного роду кримінальних правопорушень та містять (можуть містити) їхні сліди:

- а) документи щодо державної реєстрації та діяльності підприємств АПК України;
- б) документи щодо діяльності державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади – Міністерства аграрної політики та продовольства України;
- в) документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- г) документи щодо отримання підприємствами АПК фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів;

Підводячи підсумок, можна констатувати, що особливостями оперативно-розшукового попередження неправомірної вигоди в АПК України є забезпечення належного рівня взаємодії з підвідомчими організаціями міністерства аграрної політики та продовольства, виконавчими органами, що реалізують державну соціально-економічну політику в сфері сільського господарства. Високопрофесійна діяльність новостворених оперативних підрозділів Національної поліції по напрацюванню оперативних позицій разом з контролюючими організаціями, задіяними у сфері реалізації державних програм розвитку АПК, дозволить вчасно одержувати первинну оперативно-розшукову інформацію для попередження вказаного виду злочинної діяльності.

1. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України Наказ Національної поліції України від 07.11.2015 № 81.

2. Оперативно-розшукова профілактика, запобігання і припинення злочинів на індивідуальному рівні. (Назва з екрану) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravolib.pp.ua/operativno-razyisknaya-profilaktika-13694.html>.

3. Пекін А.Ю. Загрози економічної безпеки підприємств АПК з боку економічної злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teorija_ta_praktika_15_03_15_04/pekin_a_ju_zag_razi_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstv_apk_z_boku_ekonomichnoji_zlochinnosti/10-1-0-309.

4. Сюравчик В. Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України. автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ – 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ydisser.com/files/98874983.doc.

Максимів Л.В.

кандидат юридичних наук
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Відповідно до статті 246 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК [1]. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Підставами для проведення конкретної негласної слідчої (розшукової) дії є наявність відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, які потребують перевірки, для їх підтвердження або спростування, за умови, що в інший спосіб, ніж шляхом проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, це зробити не можна [2, с. 555].

Система негласних слідчих (розшукових) дій включає: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК), огляд і виїмку кореспонденції (ст. 262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК) [1].

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину. Проводити негласні слідчі (ро-

зшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи [1].

Суб'єктами організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій слід вважати службових осіб уповноважених законом органів, що приймають рішення щодо їх здійснення, організують та виконують необхідні дії, спрямовані на отримання відомостей, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Відповідно суб'єктами проведення негласних слідчих (розшукових) дій є: слідчий суддя (за винятком передбачених законом випадків (статті 271, 272 КПК); слідчий, що веде досудове розслідування; прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; керівник органу досудового розслідування; оперативний підрозділ, що виконує доручення слідчого на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Суб'єктами проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення їх організації та здійснення може використовуватись допомога та сприяння осіб, що добровільно співпрацюють із правоохоронними органами на засадах конфіденційного співробітництва. Особи, що співпрацюють з органами досудового розслідування на конфіденційній основі, також можуть допомагати у створенні умов для безпосереднього проведення негласних слідчих (розшукових) дій, або ж брати особисту участь в їх здійсненні (статті 271, 272 КПК) [3, с. 356].

У практичній діяльності непоодинокими є випадки неузгодженості дій між слідчими та оперативними працівниками під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. Серед основних проблем взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами доцільно виділити такі:

- відсутність єдиної узгодженості дій, нерідко слідчий та оперативний працівник діють кожен «на свій розсуд»;
- небажання оперативними працівниками визнавати лідерство слідчого у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій;
- слідчий, як представник органу досудового розслідування, не завжди готовий прислухатися до порад працівників оперативного підрозділу з приводу проведення тих чи інших негласних слідчих (розшукових) дій, хоча вони більш компетентні з питань щодо застосування оперативно-розшукових заходів та методів;
- психологічні протиріччя між ними щодо досягнення кінцевої мети: слідчий переслідує мету всебічного, повного і об'єктивного розслідування кримінального правопорушення і направлення кримінального провадження до суду, тоді як оперативний працівник – встановлення особи злочинця.

Такі проблеми, на думку молодого науковця Р.В. Дубрової, як психологічне протиріччя між слідчим та працівником оперативного підрозділу, неосвіченість слідчого в аспектах оперативно-розшукової діяльності, покращення матеріально-технічного забезпечення органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, удосконалення управлінської, організаторської та контролюючої діяльності потребують негайного вирішення з метою підвищення ефективності взаємодії між співробітниками органів досудового розслідування і оперативних підрозділів та підвищення коефіцієнту розкриття кримінальних правопорушень [4].

Непоодинокими є випадки на практиці, коли негласна слідча (розшукова) дія проведена, однак докази, здобуті в результаті її проведення, втрачають свою значимість. Так, відповідно до вимог КПК, слідчий може звернутися із клопотанням до слідчого судді на отримання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Вносячи ухвалу слідчий суддя вказує, якому саме слідчому надано дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В подальшому, слідчий доручає в порядку, передбаченому п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК, проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії працівнику уповноваженого оперативного підрозділу. Тобто, безпосереднім виконавцем являється інша особа, ніж та, що передбачена в ухвалі слідчого судді, і відповідно такі докази втрачають свою силу, визнаються неналежними, оскільки здобуті з порушенням вимог законодавства. З метою уникнення в майбутньому означених помилок, вбачаємо два варіанти дій:

1) заздалегідь узгоджувати з керівником оперативного підрозділу прізвище оперативного працівника, який буде безпосереднім виконавцем негласної слідчої (розшукової) дії за дорученням слідчого, для того, щоб в ухвалі слідчий суддя міг його вказати;

2) проводити негласні слідчі (розшукові) дії слідчому із залученням оперативного працівника.

Отже, підводячи підсумки вищевказаного, у практичній діяльності є чимало проблем щодо взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що потребує більш детального наукового дослідження і розробки шляхів їх вирішення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар [Текст] / За заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 [Текст] / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова – Х. : Право, 2012. – 664 с.

4. Дуброва Р. В. Проблемні питання взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів ОВС України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій / Р. В. Дуброва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc13/part_2/31.pdf.

Марков М.М.

кандидат юридичних наук
завідувач кафедри спеціальної техніки
та оперативно-розшукового документування
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

Варваринець В.І.

старший викладач кафедри спеціальної техніки
та оперативно-розшукового документування
навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Як показує практика, після набрання чинності новим КПК та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року № 4652-VI, між Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК виникли певні колізії.

У першу чергу, це стосується порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які новим КПК дозволяється провадити безпосередньо слідчим (до набрання чинності КПК цю функцію було покладено виключно на оперативно-розшукові підрозділи). При цьому чіткий розподіл повноважень між слідчим і працівниками підрозділів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, чинним законодавством наразі не передбачений.

Враховуючи викладене, потребує внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо проведення контролю за вчиненням злочину. Таке удосконалення норми КПК призведе до вдосконалення правового регулювання порядку проведення негласної слідчої (розшукової) дії – контролю за вчиненням злочину та дозволить суттєво підвищити ефективність роботи правоохоронних органів.

У вказаному законопроекті необхідно запропонувати надати слідчому право приймати рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину.

На сьогодні згідно з частиною четвертою статті 246 Кримінального процесуального кодексу України виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії як контроль за вчиненням злочину, що, у свою чергу, не дає змоги слідчим разом з оперативними працівниками оперативно приймати рішення про проведення вказаних негласних слідчих (розшукових) дій, що негативно впливає на збір дока-

зової бази протиправної діяльності наркозбувачів, оскільки саме проведення оперативної закупки наркозасобів є найбільш ефективним методом отримання доказів зазначеної категорії.

Міхнян М.І.

слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Єфімов М.М.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НЕПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТА СЛІДЧОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, може бути пов'язане з деякими складнощами як в кваліфікації, так і в самому процесі розслідування. Тому однією з важливих його умов є взаємодія правоохоронних органів, які беруть в цьому участь. Проблемні питання їх взаємодії в процесі розкриття різноманітних суспільно-небезпечних діянь є актуальною і сьогодні.

Прийняття нового КПК змінило концепцію досудового розслідування кримінальних правопорушень шляхом розширення повноважень його суб'єктів. З цього приводу деякі автори зазначають, що правильне поєднання й ефективне використання цих повноважень становить швидше проміжну мету взаємодії, умову результативності, ніж її сутність. Визначати ж будь-яку діяльність тільки через її проміжний результат є недостатньо обґрунтованим. У таких визначеннях залишається нерозкритим механізм взаємодії, оскільки не зрозуміло, як, за рахунок чого досягається правильне поєднання й ефективного використання методів і форм діяльності різних суб'єктів [1, с. 183].

Поняття взаємодії зазначених підрозділів, В.Д. Пчолкін розкриває як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного виявлення, розкриття та розслідування злочинів [2, с. 110]. В свою чергу, В.В. Топчій зазначає, що сутність взаємодії при виявленні та розкритті зло-

чинів полягає у комплексі узгоджених процесуальних й оперативно-розшукових дій, що спрямовані на розкриття, розслідування і запобігання злочинів [3, с. 168].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що основними непроцесуальними (організаційними) формами взаємодії оперативних підрозділів та слідчого при розслідуванні умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є:

- узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи;
- погоджене планування спільних негласних слідчих (розшукових) дій;
- обмін оперативно значущою інформацією (зокрема, з використанням можливостей криміналістичних та оперативних обліків);
- спільне використання криміналістичних та оперативно-технічних засобів тощо;
- координація проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій.

Як бачимо, зазначена форма взаємодії стосується питань передачі слідчому матеріалів про виявлені шляхом оперативно-розшукових заходів ознаки кримінального правопорушення, проведення оперативно-розшукових заходів, приводу різних учасників процесу, виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

На основі позиції В.Д. Пчолкіна [2, с. 117] до основних непроцесуальних (організаційних) форм взаємодії слідчих і оперативних підрозділів при розслідуванні умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, ми віднесли наступні:

- ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами в межах, передбачених відомчими нормативними актами;
- спільне обговорення й оцінювання даних, одержаних у результаті проведення оперативно-розшукових заходів, щодо їх достатності для внесення відомостей до ЄРДР;
- спільне планування слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій, спрямованих на виявлення доказової інформації;
- спільна діяльність слідчих і оперативно-розшукових підрозділів на початковому та наступних етапах розслідування;
- створення слідчо-оперативної групи за конкретним кримінальним провадженням;
- взаємний обмін усною та письмовою інформацією оперативних працівників і слідчих з питань, що стосуються їхньої діяльності;
- спільні виїзди слідчого й оперативних працівників для проведення слідчих (розшукових) дій;

Аналіз опитування працівників оперативних і слідчих підрозділів поліції дав змогу виділити серед непроцесуальних форм їх взаємодії найбільш розповсюджені при розслідуванні умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання:

- спільне чергування у складі СОГ;
- колективне планування початкового етапу розслідування;
- взаємний обмін інформацією між співробітниками оперативних підрозділів та слідчим під час протидії злочину;
- спільні виїзди оперативних працівників та слідчого для проведення СРД та НСРД.

Констатуючи вищезазначене, слід вказати на те, що непроцесуальна форма взаємодії полягає у безпосередній реалізації функціональних обов'язків оперативних підрозділів у процесі протидії злочинам. Це пояснюється тим, що вона не має процесуального характеру і зазвичай регулюється відомчими нормативними актами. Саме в них передбачена більшість організаційних заходів, що спрямовані на забезпечення узгодженої та цілеспрямованої діяльності працівників Національної поліції в кримінальному судочинстві. В той же час, ця регламентація зазначених питань досить загальна й не конкретизує ці форми.

1. Кубарев І. В. Поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів / І. В. Кубарев // Наук. вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 2. – С. 181–185.

2. Пчолкін В. Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС / В. Д. Пчолкін, В. М. Ечченко // Вісн. Луганськ. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України : спецвипуск. – 2004. – Вип. 3, ч. I. – С. 109-121.

3. Топчій В. В. Взаємодія та координація в діяльності органів внутрішніх справ з виявлення та розкриття злочинів / В. В. Топчій // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. – Серія ПРАВО. – Вип. 30 (Том 2). – С. 165-169.

Міщанинець О.М.
кандидат юридичних наук
заступник начальника Управління
з обслуговування Львівської,
Івано-Франківської та Закарпатської
областей Департаменту протидії
наркозлочинності Національної поліції України

АЛГОРИТМ ДІЙ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ФАКТІВ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ КУРИЛЬНИХ СУМІШЕЙ

Для виявлення осіб, які причетні до незаконного обігу курильних сумішей (міксів, спайсів), до складу яких входять речовини, що мають галюциногенну і психотропну дію, працівники оперативних підрозділів використовують різноманітні джерела інформації, основним з яких є негласний апарат. Це обумовлено, перш за все, високим рівнем латентності таких злочинів.

Крім того, такі відомості можливо отримати при вивченні матеріалів кримінального провадження, облікових карток на осіб, які вживають наркотики, повідомлень юридичних та фізичних осіб, матеріалів радіо, телебачення і преси, мережі Інтернет, тощо.

У зв'язку з цим, для успішного виявлення обставин, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним обігом курильних сумішей (міксів, спайсів), до складу яких входять речовини, що мають галюциногенну і психотропну дію, фактів злочинної діяльності і осіб, які причетні до цього, громадян, які б могли виступати свідками за матеріалами кримінального провадження, предметів і документів, які можуть бути визнані речовими доказами, а також для проведення оперативної закупки використовуються позаштатні негласні працівники, спеціально підібрані для роботи в цьому напрямі, що мають зв'язки серед збутчиків цих предметів, та які працюють в місцях зберігання або використання зазначених предметів.

Успіх протидії незаконному обігу курильних сумішей (міксів, спайсів), до складу яких входять речовини, що мають галюциногенну і психотропну дію, залежить від своєчасного, активного, цілеспрямованого і кваліфікаційного проведення конкретних оперативно-розшукових заходів, від того, як вони сплановані, організовані, які сили, заходи, методи, тактичні прийоми використовуються при їх проведенні достатньо чи ні вони забезпечені в матеріально-технічному відношенні; наскільки в професіональному та морально-психологічному відношенні співробітники підготовлені; на якому рівні забезпечена взаємодія між ними, централізоване управління силами та засобами. Успіх таємної операції багато в чому залежить від конспіративності, режиму секретності при підготовці та проведенні оперативно-розшукових заходів.

Робота оперативних підрозділів за цим напрямом має свою специфіку і обумовлена характером протиправних діянь. Вона потребує з моменту надходження інформації про злочин певного підходу до вирішення завдань щодо виявлення фактів незаконного збуту курильних сумішей (міксів, спайсів), до складу яких входять речовини, що мають галюциногенну і психотропну дію, а також осіб, які причетні до незаконного обігу цих предметів.

За фактами незаконного зберігання та збуту курильних сумішей (міксів, спайсів), до складу яких входять речовини, що мають галюциногенну і психотропну дію, здійснюються пошукові заходи.

З метою протидії розповсюдженню курильних сумішей на території обслуговування начальникам територіальних органів поліції необхідно:

- 1) організувати систематичне проведення відпрацювання місць можливого розповсюдження курильних сумішей з метою профілактики та припинення таких фактів, притягнення осіб, які їх розповсюджують, до відповідальності;
- 2) орієнтувати підлеглий особовий склад, у першу чергу працівників підрозділів патрульної служби та оперативних підрозділів, на виявлення та документування фактів продажу курильних сумішей, у тому числі у громадських місцях, у торговельних, учбових, розважальних закладах, через мережу Інтернет

тощо; 3) зобов'язати працівників поліції під час проведення бесід з окремими громадянами, зустрічей та зборів з населенням, представниками трудових колективів, громадських організацій тощо, доводити до їх відома про негативні наслідки вживання курильних сумішей та необхідність інформування органів поліції про усі факти їх обігу; 4) забезпечити проведення працівниками оперативних підрозділів, із залученням лікарів-наркологів, роз'яснювальної роботи серед підлітків, у педагогічних колективах, навчальних закладах, батьківських комітетах, з учнівською та студентською молоддю, щодо негативного впливу курильних сумішей на організм людини.

До основних заходів, спрямованих на виявлення та припинення діяльності суб'єктів господарювання та осіб, які займаються розповсюдженням курильних сумішей, до складу яких входять наркотичні засоби та психотропні речовини, слід віднести наступні: 1) відпрацювання місць імовірної торгівлі курильними сумішами; 2) перевірка місць можливого розповсюдження зазначеної продукції, в переважній більшості це місця проведення дозвілля молоддю; 3) встановлення та перекриття каналів надходження на територію держави курильних сумішей, до складу якої входять наркотичні засоби та психотропні речовини; 4) встановлення провайдерів Інтернет-сайтів, через які вони розповсюджуються, а також суб'єктів господарювання, які здійснюють таку незаконну діяльність.

Найбільш ефективними оперативно-розшуковими заходами щодо виявлення та документування зазначених злочинів є оперативна закупка та контрольована поставка. У разі здійснення кримінального провадження щодо постачання та збуту психотропних речовин застосовується така негласна слідча (розшукова) дія, як контроль за вчиненням злочину у формі контрольованої поставки та оперативної закупки.

Якщо в наявності є інформація щодо причетності особи до збуту психотропних речовин або із використанням мережі Інтернет, що потребують додаткових знань, то до складу слідчо-оперативної групи включають працівників підрозділів протидії кіберзлочинності.

На сьогодні широкі масштаби набуває розповсюдження курильних сумішів шляхом «закладок», через мережу Інтернет, де продавець курильних сумішів намагається без контактної їх збуту та унеможливує своє затримання та документування злочинної діяльності правоохоронними органами. Тобто, особа-покупець через оператора сайта замовляє собі дозу курильної суміші і виконуючи інструкції, які як правило, вказані на сайті, перераховує гроші на грошовий гаманець продавця та отримує на свою електронну пошту місце знаходження замовленого «товару» («закладка»).

При цьому ні покупець, ні продавець між собою візуально не контактують. До «закладок» наркоділки залучають молодь, у тому числі і неповнолітніх. Як правило, сайт оператора реєструється за межами країни (наприклад в країнах Латинської Америки), а грошовий гаманець (Російська Федерація), самі же курильні суміші, які знаходяться в обігу в Україні, здебільшого виро-

бляються у Китаї та на український ринок надходять шляхом міжнародних поштових переказів.

Під час виявлення та документування збуту курильних сумішей, слід враховувати термінологію, яка використовується членами груп, які займаються збутом цих предметів: 1) «КТ» або «картон» – курильна суміш; 2) «дроп» – отримувач поштових посилок, які містять курильні суміші; 3) «дроповод» – особа, яка займається пошуком та вербуванням дропів (утримувачів посилок); 4) «кури» – кур'єр (є посередником між дроповодом та оператором), який безпосередньо займається закладкою та передачею товару; 5) «оператор» («бухгалтер») – є розподільником товару, тобто здійснює консультації покупцям товару; отримує замовлення, як правило, через сайт; після підтвердження грошового переказу на грошовий гаманець, вказує на місце зберігання товару; звітує «шефу» за рух коштів; 6) «шеф» – забезпечує організацію та функціонування діяльності групи щодо збуту курильних сумішей.

У разі безпосереднього виявлення працівниками поліції факту розповсюдження курильних сумішей вони зобов'язані повідомити про це в найближчий орган Національної поліції та скласти мотивований рапорт про обставини цієї події. Крім цього, якщо розповсюдження здійснюється поза межами приміщень (безпосередньо з рук, на ринках, виносних столиках тощо), працівник поліції зобов'язаний також вжити заходів щодо з'ясування особи продавця, унеможливлення ним залишення місця події, встановлення можливих свідків та очевидців.

Якщо факт розповсюдження курильних сумішей встановлено поза межами приміщень, на місце події негайно направляється слідчо-оперативна група з метою фіксації відомостей щодо обставин вчинення правопорушення. У разі, якщо розповсюдження здійснюється у приміщеннях (житлові приміщення, торгівельні об'єкти тощо), що унеможлиблює проведення їх огляду без отримання дозволу суду, слідчо-оперативна група на місце події не направляється.

Начальник слідчого підрозділу, за наявності ознак вчиненого кримінального правопорушення зазначеної категорії, визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування. Слідчий, невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання зазначеної заяви або повідомлення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. У подальшому, з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування його знаряддя, слідчий, відповідно до ст. 234 КПК України, за погодженням з прокурором, повинен звернутись до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку приміщення, де зафіксовано збут курильних сумішей.

При підготовці до обшуку слід передбачити технічне оснащення для пошуку, необхідність залучення спеціалістів. Якщо обшук проводиться одночасно у декількох приміщеннях або на значній за площею ділянці місцево-

сті, а також при вилученні великої кількості курильної суміші, кількість понятих має бути збільшена.

Також, при вилученні курильної суміші важливе значення має щоб поняті бачили дії, що проводить працівник поліції. Поняті мають особисто впевнитися у тому, де і як вилучається курильна суміш, а також спостерігати процес пакування і опечатування вилученого. Якщо в подальшому поняті не зможуть підтвердити зазначені факти, то юридична сила складених при виявленні і вилученні документів буде поставлена під сумнів.

Вилучені речовини слідчим негайно направляються для проведення судової експертизи, з метою встановлення відношення вказаних речовин до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, у тому числі наявності в них отруйних та сильнодіючих речовин, мікробіологічних або інших біологічних агентів чи токсинів, а також визначення розміру цих речовин.

У рамках відкритого кримінального провадження уживаються усі необхідні заходи за встановлення і перекриття каналів постачання на територію обслуговування курильних сумішей та осіб, що здійснюють їх постачання.

Морквін Д.А.

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

З кожним роком злочинність набуває все складніших форм та видів, а особи, які вчиняють злочини, зокрема тяжкі та особливо тяжкі, все частіше використовують більш витончені способи підготовки до їх вчинення, приховання слідів та доказів. Емпіричні дані свідчать, що лише здійсненням оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій можливо отримати у 87 % випадків інформацію, що матиме оперативно значиму інформацію та в подальшому може використовуватись у вигляді доказової бази. Разом з цим, як свідчить практика, серед різновидів оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій в 34 % оперативні працівники здійснюють негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, однак вони доволі часто стикаються з тим, що після здійснення вказаної діяльності особи, відносно яких вони були здійснені, стверджують про порушення їх конституційних прав, зокрема статті 30 Кон-

ституції України у вигляді порушення недоторканності їх житла. Тому на нашу думку, доцільно розглянути питання дотримання принципу законності при здійсненні обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи оперативними підрозділами в процесі протидії злочинності.

Більшість із вчених у таких сферах юридичної науки, як кримінальне процесуальне право, криміналістика та оперативно-розшукова діяльність дотримується думки, що оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії не є однорідними та аналогічними, а лише корелюють між собою за сутністю та тактикою здійснення безпосередньо заходу або дії. Водночас, всі фахівці – юристи дотримуються думки про те, що спільним для проведення вказаних дій та заходів є обов'язкове дотримання принципу законності. Оперативно-розшукова діяльність, в силу своєї специфіки та здебільшого негласних методів роботи потребує надійної гарантії конституційних прав і свобод громадян. Тобто, будучи принципом і методом діяльності учасників суспільних відносин, режимом соціального життя, законність є основою діяльності держави і всіх її правоохоронних органів.

Законність, на думку В.Д. Ткаченко, можна розглядати в аспекті необхідності (вимоги, обов'язки) виконувати норми права. Це свідчить про її органічний, нерозривний зв'язок з правом як системою норм і принципів. Суспільство, а також держава, яка визнає і захищає правові норми, вимагають неухильного і суворого їх дотримання та виконання усіма суб'єктами суспільних відносин. Такі вимоги норми права (закону) склалися ще тисячоліття тому і лише сьогодні дістали в юридичній науці назву законності як прояву загальної обов'язковості права. Однак вимоги виконання права для характеристики законності недостатньо. Необхідно забезпечити реальний вплив права на поведінку людей. У цьому аспекті законність – це додержання і виконання норм права (законів) органами держави, посадовими особами, громадянами та їх соціальними організаціями, тобто здійснення ними правомірних дій. У разі, коли норма права (закон) приписує учасникам суспільних відносин здійснювати певні дії, законність виявлятиметься в точному виконанні норм права (законів); якщо норма права (закон) забороняє здійснювати певні дії, законність означатиме утримання від здійснення таких дій; якщо закон (норма права) надає суб'єктам суспільних відносин право здійснювати на свій розсуд певні дії, законність диктуватиме неможливість виходу за її межі. Законність завжди означає відповідність поведінки (діяльності) суб'єктів суспільних відносин нормі права (закону).

В свою чергу, О.Ф. Скакун термін «законність» інтерпретує як комплексне поняття, що охоплює усі сторони існування права – від його ролі у створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці. Законність відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічність зв'язків права і влади, права і держави, права і суспільства. Вимоги законності в рівній мірі відносяться до вищих органів державної влади, до інших державних органів, які приймають в рамках своєї компетенції підзаконні

акти (сфера правотворчості), до безпосередніх виконавців законів – посадових осіб, а також громадських організацій, комерційних корпорацій, громадян (сфера правореалізації). Законність характеризується єдністю двох ознак: зовнішньої (формальної) – обов'язком виконувати приписи законів та підзаконних актів державними органами, посадовими особами, громадянами та іншими об'єднаннями; внутрішньої (сутнісної) – наявністю науково обґрунтованих та відповідаючих праву законів, якістю законів.

Принцип законності – це вимога нормативного характеру, яка зобов'язує суб'єктів ОРД, а також усіх осіб, які залучаються до виконання завдань ОРД, неухильно і точно виконувати всі норми-приписи Конституції, чинного оперативно-розшукового, кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Наприклад, при виявленні відомостей про осіб, які викликають оперативний інтерес, за допомогою оперативної техніки важливо не порушити чи обмежити сферу конфіденційності інформації про особу, таємницю сімейного і особистого життя, поваги до честі і гідності людини.

Вивчаючи в своїх працях сутність згаданого принципу, О.М. Бандурка підкреслює, що принцип законності полягає у тому, що посадові особи органів внутрішніх справ, які займаються оперативно-розшуковою діяльністю, а також особи, які сприяють її здійсненню, або контролю і нагляду за нею, зобов'язані виконувати вимоги законодавства у точній відповідності до їх змісту. Будучи принципом і методом суспільних відносин, режимом соціального життя, законність ... є складовою частиною механізму регулювання суспільних відносин, представляє собою обов'язкову умову правопорядку, державної і громадської дисципліни, важливий елемент демократії та культури.

Цей принцип в ОРД набуває особливого значення, ще й тому, що дана діяльність протікає переважно у негласних формах і не може контролюватися у такому ступені, як, наприклад, адміністративна чи слідча праця.

Забезпечення принципу законності при здійсненні ОРД можливе при реалізації багатьох вимог. До числа найбільш значущих можна віднести:

- 1) суворе додержання вимог законів та підзаконних нормативно-правових актів;
- 2) високий рівень правосвідомості (загальної та професійної) оперативних працівників;
- 3) постійне вдосконалення правових та морально-етичних основ ОРД і відповідних відносин між її суб'єктами;
- 4) наявність юридичної відповідальності оперативних працівників як сукупності правових відносин (прав та обов'язків) між ними та державою;
- 5) визначення конкретних об'єктів та осіб, які становлять оперативну зацікавленість;
- 6) наявність конкретних ознак кримінальної причетності осіб, предметів чи фактів до злочину;
- 7) визначення правомірних підстав для проведення оперативно-розшукових заходів;

8) правомірність та законність застосування оперативно-технічних засобів, хімічних та інших речовин у документуванні причетності осіб до нерозкритих злочинів;

9) забезпечення таємниці відомостей, що стосуються особистого життя, честі і гідності підозрюваної особи;

10) дотримання вимог чинного законодавства та нормативних актів щодо постановки криміногенних осіб на оперативний облік;

11) зміцнення престижу оперативної професії.

Отже, законність являє собою обов'язкову передумову правопорядку, є важливим елементом демократії й культури, і в якості необхідної складової входить до механізму правового регулювання суспільних відносин взагалі та правового забезпечення діяльності оперативних підрозділів ОВС, зокрема.

Сучасним законодавством визначається перелік нормативно-правових актів, які покликані забезпечувати дотримання вказаного принципу при здійсненні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Безумовно основним нормативно-правовим актом, який регулює обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи працівниками оперативних підрозділів, є Конституція України, яка є основним законом держави і має верховенство на всій території України. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України, Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі та повинні відповідати їй. Тобто, аналізуючи положення Конституції України у контексті здійснення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи оперативними працівниками, можна дійти висновку, що в основу вказаної діяльності покладено положення статті 30 Конституції України, відповідно до яких: «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку».

Отже, можна констатувати, що саме вказані положення надають працівникам оперативних підрозділів можливість здійснення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Мороз С.М.
ад'юнкт кафедри
ОРД та СТ ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИМ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ІНШИМИ ОСОБАМИ

Проведений аналіз практики та думок О.М. Бандурка, В.Д. Берназа, О.А. Білічак, Є.Д. Лук'янчикова, В.І. Максимова, І.І. Мусієнко, М.А. Погорецького, Д.Б. Сергєєвої, С.С. Тарадойни, В.Г. Уварова та ін. [1-6]. щодо використання конфіденційного співробітництва слідчого з іншими особами під час кримінального провадження та проведене опитування слідчих Національної поліції України, дозволяє констатувати, що перед слідчим постають проблеми: стосовно організації роботи з конфідентами, а саме аналізу отриманої ними інформації з метою подальшого використання під час кримінального провадження; організації та тактики використання конфідентів під час НСРД, а також інших осіб, які на конфіденційній основі сприяють досудовому слідству.

Організаційне забезпечення конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження обумовлює інтеграцію усіх його частин в єдину систему і створює необхідні передумови для ефективного вирішення тактичного завдання. Це підтверджується думкою Д.Й. Никифорчука, В.Й. Василичука, О.М. Неживця, які вважають що організаційний чинник є основним важелем ефективності використання конфіденційного співробітництва [8].

В той же час практично відсутні публікації стосовно перших двох аспектів. Науковці як правило приділяють увагу дослідженню проблем: планування досудового розслідування у контексті елементу організації розслідування конкретних злочинів [9-12]; окремих аспектів організації розслідування злочинів у сенсі їх місця у структурі криміналістики [13; 14].

Таким чином праці вчених – криміналістів взагалі спрямовані на визначення моделі організації розслідування злочинів (ОРЗ). При чому виокремлюють три аспекти організації розслідування злочинів:

По-перше, організація розслідування злочинів може аналізуватися як система компетентних державних органів, уповноважених на розкриття і розслідування злочинів.

По-друге, організація розслідування злочинів може вивчатися як організаційно-управлінська діяльність по створенню системи цих органів і впорядковуванню її стану.

По-третє, організація розслідування злочинів може досліджуватися як діяльність елементів цієї системи – слідчого, органу дізнання, що провадять розслідування конкретних кримінальних справ, осіб і органів, що здійснюють нагляд і контроль за розслідуванням [15, с. 62].

Однак не існує жодної праці, в якій було б надано організаційну модель використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження. На сьогодні не визначено зміст та чинники ефективності організації використання слідчим конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження.

Проведений нами аналіз наукових праць у сфері кримінального процесу, криміналістики та теорії оперативно-розшукової діяльності, дозволяє констатувати, що перші дві групи науковців в основному приділяють увагу визначенню особливостей допустимості використання у якості доказів інформації отриманої під час НС(Р)Д взагалі та з використанням конфідентів зокрема [5, с. 6].

Означене стало причиною, що 61 % працівників органів досудового розслідування Національної поліції та 51% оперативних працівників кримінальної поліції визнали стан організації та тактики використання конфіденційного співробітництва під час кримінального провадження таким, що як не відповідає вимогам часу. Напрямоком усунення такого стану вважаємо за необхідно визначити на теоретичному та нормативному рівні сутність та структуру організації слідчим досудового розслідування взагалі та використання конфіденційного співробітництва з іншими особами зокрема.

Враховуючи наведене та проведене опитування слідчих та працівників оперативних підрозділів показало, що організація використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами має два рівня: макрорівень (стратегічний) та мікрорівень (тактичний). При чому на стратегічному у межах державної політики протидії злочинності Формується: правове підґрунтя (кримінальне, кримінально-процесуальне, оперативно-розшукове та інші галузі законодавства), визначаються функції і задачі всіх суб'єктів кримінального провадження, система підготовки фахівців органів слідства, структура уповноважених оперативних підрозділів (підрозділи – ініціатори) та спеціальних технічних та оперативних служб, система координації органів досудового розслідування різних правоохоронних органів та їх уповноважених оперативних підрозділів.

На думку вчених криміналістів в діяльності слідчого щодо організації розслідування у межах конкретного кримінального провадження теж існує стратегічний рівень. На їх думку стратегічний рівень підрозділяється на наступні етапи організаційної діяльності слідчого:

1) збирання і оцінка інформації, її вивчення, визначення шляхів і завдань розслідування. Він включає:

- збір первинної інформації, її вивчення, аналіз слідчої ситуації;
- визначення конкретних цілей етапу розслідування;

- висунення версій, їх логічне дослідження і визначення наслідків;
- уточнення конкретних завдань розслідування на майбутньому етапі.
- визначення шляхів рішення сформульованих завдань, що включає:
- визначення сукупності дій, які необхідно виконати для перевірки версій (в усіх можливих варіантах);
- зіставлення варіантів між собою і з цілями етапу розслідування, вибір оптимального і тактично доцільного при цій ситуації комплексу дій.
- вибирання засобів, що забезпечують виконання наміченого комплексу дій. Він складається з:
 - перевірки наявності і стану наявних у розпорядженні слідчого засобів (матеріальних, людських, інших);
 - вибирання найбільш доцільних засобів забезпечення намічених дій;
 - визначення часу, необхідного для здійснення запланованих заходів, вибір місця проведення кожної наміченої слідчої дії. Тут вирішується:
 - який час потрібний для виконання кожної запланованої дії окремо і їх комплексу в цілому;
 - чи досить для цього терміну, передбаченого КПК;
 - коли повинна початися кожна із запланованих дій;
 - у якому місці воно проводитиметься, спосіб виклику або доставки учасників до місця проведення слідчої дії [15, с. 62].

Фактично означена думка розкриває модель діяльності слідчого при організації розслідування. Дослідження також показало, що організація використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами на тактичному рівні має свої особливості відповідно до форми реалізації. Всі форми використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами можливо поділити на дві групи:

Інформаційні форми: використання інформації для забезпечення реалізації загальних завдань кримінального провадження; використання інформації для отримання доказів за конкретним кримінальним провадженням; використання інформації для визначення тактики здійснення конкретних С(Р)Д; використання інформації для коректування методики досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження і т. ін. Під час означених форм дії повинні бути спрямовані на перевірку об'єктивності, допустимості та достовірності отриманої інформації та надійності осіб джерел.

Організаційні форми: участь у проведенні конкретного С(Р)Д або НС(Р)Д; забезпечення конкретного С(Р)Д або НС(Р)Д; створення умов для ефективного досудового розслідування у межах конкретного кримінального провадження (участь у тактичних комбінаціях); свідчення у суді у тому числі з використанням псевдонімних, технічних заходів та пастижорських засобів.

Аналіз думок працівників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, показав, що під час реалізації другого виду форм використання конфіденційної співробітництва з іншими особами під час кримінального провадження необхідно: чітко визначити вид НС(Р)Д; його задачі; умо-

ви проведення; вимоги до здібностей та навичок конфідента для вирішення завдань НС(Р)Д; заходи з забезпечення учасників НС(Р)Д; заходи з реалізації отриманих матеріалів та легендування особи конфідента у кримінальному провадженні тощо.

У цьому сенсі деякою мірою слід погодитися з думкою І.В. Рогатюка, який вважає, що організація проведення негласних слідчих (розшукових) дій лежить у площині оперативного забезпечення, під яким розуміють створення належних умов для їх проведення (оперативних, агентурних, технічних тощо) [16]. У той же час від слідчого залежить прийняття рішення про використання конкретної форми та визначення її завдань. Тому слідчий повинен здійснити весь перелік організаційних заходів.

На сьогодні всі методичні праці та нормативні акти розкривають особливості організації використання конфіденційного співробітництва під час оперативно-розшукового провадження. Однак проведення як оперативно-розшукових заходів, так і НСРД має передбачати комплексну негласну роботу у відношенні осіб, які є фігурантами оперативного та кримінального провадження, у тому числі й з активним використанням інституту конфіденційного співробітництва. Напрацювання теорії оперативно-розшукової діяльності та практичних оперативних підрозділів у цьому напрямку безперечно є більш значними, ніж у слідчого та у межах криміналістичної тактики. Тож ще одне питання: чи буде ефективним організація використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами без використання розробок теорії оперативно-розшукової діяльності.

Враховуючі досягнення теорії оперативно-розшукової діяльності та праці криміналістів останніх років, можемо виокремити, що організація конфіденційної співпраці з іншими особами під час кримінального провадження включає: аналіз і оцінку слідчої ситуації, визначення форми використання слідчим конфіденційного співробітництва на ґрунті визначення: а) мети; б) інформаційної, матеріальної і правової підстави; в) критерії допустимості його використання; ухвалення рішення; планування: створення умов забезпечення; використання засобів фіксації, документальне оформлення отриманих результатів та напрями використання.

1. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : моногр. / Бандурка О. М. – Х. : Золота миля, 2012. – 620 с.

2. Берназ В.Д. Нові професійні функції слідчого при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та напрями вдосконалення їх підготовки / В.Д. Берназ // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. – № 1. – 2013. – С. 8-14.

3. Білічак О. А. Теорія і практика проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами СБ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / О.А. Білічак. – К. : НА СБ України, 2015. – 33 с.

4. Сергєєва Д. Б. Теоретичні, правові та пракселогічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кри-

мінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д.Б. Сергеева. – Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2015. – 40с.

5. Максимов В. І. Використання конфіденційного співробітника у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В. І. Максимов. – К. : «ВУРЛ Україна», 2014. – 18 с.

6. Тарадойна С. С. Контроль за вчиненням злочину в системі негласних слідчих (розшукових) дій: процесуальні та тактичні аспекти (за матеріалами практики СБ України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / С. С. Тарадойна. – К. : НА СБ України, 2015. – 20 с.12

7. Уваров В. Г. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій / В. Г. Уваров // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. – № 2. – 2013. – С. 266-270.

8. Никифорчук Д. Й. Удосконалення агентурно-оперативної підрозділів ДСБЕЗ МВС України / Д. Й. Никифорчук, В. Й. Василичук, О. М. Неживець // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 3. – Ч. 2. – С. 68-76.

9. Яковенко М.О. Організація розслідування злочинів терористичної спрямованості органами внутрішніх справ України / М. О. Яковенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2014. – Вип. № 3-4. – С. 262-267.

10. Остапчук М. С. Організація та планування провадження досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми / М. С. Остапчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів, 2014. – Вип. 2. – С. 344-356.

11. Олішевський О.В. Організація розслідування злочинів та наукова організація праці слідчого: проблема співвідношення / О. В. Олішевський // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 травня 2011 р.). – Суми, 2011. – С. 236-238.

12. Міронов С. В. Типові слідчі ситуації в методиці розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів / С. В. Міронов // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Х., 2014. – Вип. 14. – С. 120-128.

13. Хань Г. А. Теоретичні засади планування та організації розслідування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Г. А. Хань. – Х. : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2007. – 20 с.

14. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів та її місце у структурі криміналістики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / О. В. Олішевський. – Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. – 18 с.

15. Черечукина Л. В. Організація досудового розслідування : Навчальний посібник / Л. В. Черечукина. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2005. – 536 с.

16. Рогатюк І. В. Правові та організаційні засади проведення негласних (слідчих) розшукових дій / І. В. Рогатюк // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. – № 1. – 2015. – С. 52-64. – [Електронний доступ]: <http://www.naiiu.kiev.ua/lawjourn/images/documents/vupysk-1-2015/ua/7.pdf>.

Морозова Я.О.

докторант Харківського національного
університету внутрішніх справ

**ЗМІСТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ
СПРЯМОВАНOSTІ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СКЛАДІ
ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

Взагалі, термін «оперативно-розшукове забезпечення» в різних інтерпретаціях (наприклад: оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження, оперативно-розшукове забезпечення доказування, оперативно-розшукове забезпечення проведення слідчих дій, оперативно-розшукове забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження тощо) уже досить давно використовується вченими у сфері оперативно-розшукової діяльності та суміжних з нею науках, проте до цього часу не запропоновано єдиного визначення змісту даного формулювання. Разом з цим, аналіз наукових джерел свідчить, що значна кількість вчених сьогодні виділяє оперативно-розшукове забезпечення у самостійну форму ОРД, та як доцільно зазначає М.В. Стащак, в останнє десятиріччя поняття «оперативно-розшукове забезпечення» переживає період актуалізації, повернення з пасивного запасу наукової терміносистеми та – паралельно – проходить процес переосмислення [1, с. 88].

Слід підкреслити, що у 1989 році В.П. Хомколов одним із перших серед фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності визначив зміст поняття «оперативно-розшукове забезпечення», під яким запропонував розуміти систему заходів, заснованих на законі та відомчих нормативних актах, які здійснюються оперативно-розшуковими підрозділами ОВС і спрямована на безперервне, своєчасне і повне забезпечення досудового слідства інформацією, що містить сукупність фактичних даних про обставини вчинених злочинів та осіб, які їх вчинили, а також інших відомостей, необхідних для розслідування і розкриття злочинів [2, с. 18].

Проведені В.П. Хомколовим дослідження щодо сутності та змісту дефініції «оперативно-розшукового забезпечення» стали в подальшому науковим підґрунтям для наступних визначень окресленого поняття такими вченими як: Ю.М. Крамаренком, П.М. Павликом, О.О. Подобним, М.В. Стащакком та ін. В більшості випадків спільним для робіт вказаних науковців є виокремлення елементів змісту досліджуваного процесу у вигляді: спеціального суб'єкта оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування – оперативних підрозділів; здійснення певного виду діяльності – гласних та негласних заходів оперативно-розшукової діяльності; досягнення певної мети –

виконання завдань кримінального провадження.

З метою визначення дефініції «оперативно-розшукове забезпечення підрозділами кримінальної поліції досудового розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості, що вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій» вважаємо доцільним більш детально розглянути складові наведеного процесу.

По-перше, слід визначитись із можливим суб'єктом окресленої діяльності. Аналізуючи положення Закону України «Про Національну поліцію» [3], наказу Національної поліції України від 14.11.2015 № 90 «Про затвердження положення про департамент карного розшуку» [4], можна резюмувати, що суб'єктом оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості, що вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій, є підрозділи кримінальної поліції.

Що стосується другої характеристики процесу оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості, що вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій, то відповідно до положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи не мають право здійснювати будь-яку, зокрема оперативно-розшукову, діяльність у випадку відкриття кримінального провадження, окрім виконання доручення слідчого або прокурора [5]. Однак, як вірно відмічає О.О. Дерев'ягін стосовно того, що оперативно-розшукове забезпечення досліджування розслідування злочинів є комплексною формою взаємодії органів дізнання та слідства, в процесі якої реалізуються різні її види: процесуальні, передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України, й непроцесуальні (організаційно-тактичні), визначені відомчими правовими актами та вироблені багаторічною правозастосовною практикою [6, с. 169]. Тобто, оперативно-розшукове забезпечення не може зводитися до пасивної функції його супроводження або до лише кваліфікованого виконання окремих слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, а повинно бути таким, що має активно забезпечувальний характер.

Все наведене свідчить й про наявність третьої ознаки процесу оперативно-розшукового забезпечення підрозділами кримінальної поліції досудового розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості, що вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій – наявність єдиної мети. Згідно із проведеним дослідженням, такою метою є: виявлення первинної оперативно-розшукової інформації та інформації, що може становити оперативний інтерес або інтерес для кримінального провадження; встановлення та фіксація всіх епізодів злочинної діяльності членів злочинних груп та злочинних організацій, які вчиняють злочини загальнокримінальної спрямованості; виявлення осіб, які мають інформацію, що становить інтерес для кримінального провадження та які можуть бути в подальшому свідками; отримання відомос-

тей, які в подальшому можливо використовувати у якості речових доказів, в тому числі й матеріалів, отриманих в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності (легалізація); проведення повного комплексу слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в контексті виконання доручення слідчого, прокурора або слідчого судді; забезпечення захисту осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, членів їх сімей та близьких родичів, у випадку існування реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу, майну, а також відповідних працівників правоохоронних органів та їх близьких родичів, у зв'язку зі службовою діяльністю цих працівників, з метою створення необхідних умов для належного виконання своїх повноважень та ін.

Отже, аналізуючи наведене, можна дійти висновку, що оперативно-розшукове забезпечення підрозділами кримінальної поліції досудового розслідування злочинів загальнокримінальної спрямованості, що вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій – це ціленаправлена діяльність підрозділів кримінальної поліції із постійним виконанням вимог наступальності, метою якої є виконання завдань кримінального провадження із використанням засобів, заходів та сил оперативно-розшукової діяльності, яка характеризується такими ознаками, як: наявність спеціального суб'єкта; специфічне нормативно-правове регулювання; виконання допоміжної функції для досягнення завдань кримінального провадження.

1. Стацак М. В. Теоретична інтерпретація концепту «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» / М. В. Стацак // Бюлетень з обміну досвідом роботи. – 2014. – № 199. – С. 86-94.

2. Хомколов В. П. Некоторые проблемы оперативно-розыскного обеспечения предварительного следствия / В.П. Хомколов // Проблемы взаимодействия оперативных аппаратов с иными службами органов внутренних дел, с государственными и общественными организациями. – К. : КВШ МВД СССР им. Ф.Е. Дзержинского, 1989. – С. 17-26.

3. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Положення про Департамент карного розшуку Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 14.11.2015 № 90.

5. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України // Верховна Рада України; Закон від 18.02.1992 № 2135-XII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. – Назва з екрану.

6. Деревягін О. О. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування злочинів у сфері кіберзлочинності / О. О. Деревягін // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2012. – №2. – С. 167-173.

Мукоїда Р.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри ОРД факультету № 1
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Мельнікова О.О.

викладач кафедри кібербезпеки
та інформаційного забезпечення
Одеського державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ І ФАКТІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Зважаючи на транснаціональний характер торгівлі людьми, успіх кримінального переслідування торгівців людьми оперативними підрозділами значною мірою залежить від якості їх взаємодії.

Досліджуючи взаємодію суб'єктів протидії торгівлі людьми, варто брати до уваги, що для торгівлі людьми у світі характерна перманентна динаміка, мінливість, нестабільність, тісний зв'язок із іншими явищами та, загалом, з економічним, політичним, культурним розвитком країни тощо. Більшість жертв торгівлі людьми переміщують торгівці з України до іноземних держав, на території нашої держави відбувається лише частина об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Таке становище вимагає проведення перевірки інформації, оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій як на території нашої держави так і за кордоном.

Отже, необхідним є дослідження особливостей взаємодії підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми між собою та з іншими правоохоронними органами з метою виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, а також вироблення шляхів удосконалення зазначеної діяльності.

Здійснений нами догматико-юридичний аналіз українського законодавства уможливив стверджувати, що в Україні існує нормативна база (хоч і недосконала), яка дає змогу комплексно протидіяти торгівлі людьми. Зокрема, Верховною Радою України прийнято новий Кримінальний кодекс України, до складу якого включена стаття 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини»; прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011, створено Національну координаційну раду щодо запобігання торгівлею людьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини; затверджено Програму запобігання торгівлі жінками

та дітьми; у системі Національної поліції України створено підрозділи боротьби з торгівлею людьми; ратифіковано Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря); у 2010 р. ратифіковано Конвенцію Ради Європи щодо протидії торгівлі людьми, ухвалену в 2005 р.; Кабінетом Міністрів України затверджено Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року, метою якої є створення умов для протидії торгівлі людьми та пов'язаної з нею злочинної діяльності, підвищення ефективності роботи з виявлення таких злочинів та осіб, що їх учиняють, вирішення питання щодо реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Окремим питанням організації взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції у протидії злочинам присвячено значну кількість відомчих нормативних актів.

Будь-яка діяльність, у тому числі і оперативно-розшукова, завжди має форму зовнішнього вираження. Взаємодія оперативних підрозділів як інститут оперативно-розшукової діяльності не є виключенням з цього правила. Форма – це спосіб організації чого-небудь, тип упорядкування. Форма взаємодії як спосіб організації включає в себе комплекс способів і прийомів взаємодії, систему зв'язків і правовідносин, суб'єктів, які взаємодіють між собою.

Взаємодія – одна з основних філософських категорій, яка відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість та зміну стану або взаємообмін, а також породження одним об'єктом іншого. Взаємодія являє собою вид прямого або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення зв'язку. Управлінський підхід визначає взаємодію як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування системи в цілому[1]. Він дозволяє виявити: а) системні ознаки взаємодії суб'єктів боротьби зі злочинністю; б) елементи взаємодії суб'єктів боротьби зі злочинністю; в) засоби підтримання взаємодіючими суб'єктами; г) підстави диференціації функцій суб'єктів боротьби зі злочинністю [4]. Поняття взаємодія пов'язане з управлінськими функціями і тому, на думку деяких авторів, може розглядатися як форма зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для належного функціонування всієї системи в цілому.

Ми поділяємо думку К.К. Єрмакова, який визначає взаємодію, як засновану на законах та підзаконних актах, погоджену за метою, місцем та часом діяльність різних ланок системи відповідного правоохоронного органу в боротьбі зі злочинністю [2, с.4]. Не можна також не погодитися із тим, що взаємодія – це взаємозв'язок органів і посадових осіб, які забезпечують правильне співвідношення повноважень, методів і засобів, які притаманні кож-

ному із учасників взаємодії [3, с. 662].

За твердженням Г.П. Цимбал взаємодія – це узгоджена (взаємозацікавлена) діяльність правоохоронних, контролюючих і інших державних органів, спрямована на досягнення загальної мети, із правильним співвідношенням повноважень, засобів і методів, які передбачені законом (відомчими нормативними актами) для виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері оподаткування [7, с. 23].

Аналіз терміна «взаємодія» дає можливість з усієї сукупності виділити його основні ознаки: взаємодія – це діяльність; наявність декількох (не менше двох) суб'єктів взаємодії; погодженість заходів за метою, місцем, часом, методами; спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів; наявність нормативної (правової) бази взаємодії; становище, яке обіймають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи; зміст завдань, які виконуються суб'єктами взаємодії; спільна діяльність.

Спираючись на ці ознаки, власне визначення взаємодії оперативних підрозділів Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (далі- ДБЗПТЛ), Національної поліції України з іншими структурними підрозділами правоохоронних органів під час оперативного пошуку можна сформулювати як спеціальним чином організована, належно регламентована, узгоджена за метою, завданнями, місцем і часом спільна діяльність, спрямована на ефективне та комплексне використання сил, засобів і методів ДБЗПТЛ, інших правоохоронних органів під час проведення пошуку осіб, фактів і об'єктів матеріального світу, що становлять оперативний інтерес, а також для забезпечення управління пошуковою роботою.

Суттєвим моментом, який потребує врахування, є те, що об'єкти, на які спрямовано вплив суб'єктів взаємодії, складні, багатосторонні й динамічні, як і соціальні та інші процеси, що відбуваються в них. Під впливом загально-економічних, політичних, культурних та інших факторів одні процеси у сфері вказаної протидії затухають, припиняють своє існування (відповідно, відповідає необхідність у впливі, управлінні цими процесами), інші навпаки, посилюються та набувають нового якісного змісту. Тому характер взаємодії з приводу виконавсько-управлінської діяльності у сфері протидії торгівлі людьми не можна вважати стійким. Зміст взаємодії змінюється і в результаті зростання обсягів керованих процесів, більш глибокого та науково-обумовленого їх пізнання.

На думку, О. С. Ліпкан критеріями класифікації взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми є: 1) мета (постійна та тимчасова взаємодія); 2) характер зв'язків (безпосередня та опосередкована взаємодія); 3) спосіб розв'язання завдань (спільне або самостійне функціонування взаємодіючих служб); 4) кількість учасників (двостороння та багатостороння (змішана) взаємодія); 5) тривалість спільних дій (постійна, регулярна, періодична, разова, тимчасова взаємодія); 6) напрями (стратегічна, оперативна і тактична взаємодія); 7) відношення до системи або підсистеми органів, що здійснюють вка-

зану протидію (внутрішньосистемна та зовнішньосистемна взаємодія); 8) ступінь конспірації або конфіденційності (гласна і негласна взаємодія); 9) організаційно-правова форма (координаційна, субординаційна та реорди-наційна взаємодія); 10) підстави виникнення (регламентована, за вказівкою вищестоящих органів або ініціативна взаємодія); 11) спрямованість функціонування (позитивна, негативна або нейтральна взаємодія); 12) положення суб'єктів ПТЛ у системі управління (вертикальна, горизонтальна та змішана). Наведений перелік не претендує на те, щоб бути вичерпним при визначенні видів взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми. Однак на наше переконання, він охоплює найбільш суттєві сторони їх узгодженої діяльності та дає змогу провести загальний аналіз сутності цього явища. Водночас від комбінацій взаємодії різних видів залежить її ефективність. Удосконалення взаємодії вимагає класифікаційного аналізу та організаційного впорядкування взаємодії за видами, формою, часом та обсягом робіт [6].

Взаємодія може бути внутрішньою (у межах однієї системи) і зовнішньою – між оперативними підрозділами двох і більше державних органів України, уповноважених здійснювати ОРД, іншими державними органами, громадськими організаціями і установами, громадськістю тощо. До напрямів зовнішньої взаємодії ми відносимо взаємодію з іншими правоохоронними та судовими органами, державними та громадськими організаціями, установами та громадськістю. За результатами нашого дослідження встановлено, що під час протидії злочинам пов'язаними з торгівлею людьми працівники оперативних підрозділів найбільш частіше взаємодіють з судовими органами, органами прокуратури, працівниками оперативних підрозділів Державної пенітенціарної служби України, оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, представниками органів місцевого самоврядування, медичних установ, засобів масової інформації тощо.

До суб'єктів Національного механізму взаємодії відносяться: Міністерство соціальної політики; Національна поліція; Міністерство закордонних справ; Міністерство юстиції; Міністерство охорони здоров'я; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту; Міністерство закордонних справ; Адміністрація Державної прикордонної служби; Державна міграційна служба; Державна служба зайнятості; інші центральні органи виконавчої влади; Служба безпеки; заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; заклади охорони здоров'я; органи місцевого самоврядування; міжнародні, громадські організації, фізичні та юридичні особи. Названі вище органи і заклади є суб'єктами Національного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми. Тому Закон у п. 1 ч. 2 ст. 13 вказує, що Національний механізм визначає суб'єкти, які задовольняють потреби осіб, постраждалих від торгівлі людьми [5, с. 131].

Під час здійснення оперативного пошуку саме ці органи і заклади є першоджерелом отримання первісної інформації. Саме там, доцільно викори-

стовувати і розставляти осіб, які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами.

Різновидом зовнішньої взаємодії є міжнародне співробітництво оперативних підрозділів. МВС України відповідно міждержавної угоди може використовувати можливості РА Інтерполу в Україні; представників МВС України в іноземних державах.

Однією з важливих умов успіху в виявленні осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес є правильна організація взаємодії відповідних правоохоронних органів, які беруть участь у цій роботі. Варто нагадати, що під взаємодією всіх правоохоронних органів і посадових осіб у процесі розкриття злочинів потрібно розуміти такий взаємозв'язок їх діяльності, який би забезпечував правильне співвідношення повноважень, методів та засобів, які притаманні кожному учаснику взаємодії.

1. Аксенов А. А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / А. А. Аксенов. – М. : Академия МВД СССР, 1974. – С. 53.

2. Ермаков К. К. Взаимодействие и координация в органах внутренних дел : [лекция] Ермаков К. К. – М., 1971. – 24 с.

3. Криминалистика / [под. ред. Н. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина, Е. П. Ищенко]. – М. : Высш. школа, 2000. – 672 с.

4. Мазурин М. И. Отдельные вопросы взаимодействия органов финансовых расследований с другими государственными органами в борьбе с налоговыми правонарушениями / М. И. Мазурин // Проблемы криминалистики. – Минск, 2003. – С. 41–44.

5. Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: мета створення та способи реалізації/ Михайло Фіалка // Публічне право № 4 (8) (2012) – С. 129-135.

6. Правові та організаційні засади протидії торгівлі людьми в Україні [Текст] : монографія / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір ; Глобальна організація союзницького лідерства, Акаде. безпеки відкритого суспільства, Акад. наук вищ. освіти України. – Київ : ФОП Ліпкан О. С., 2013. – 376 с.

7. Цимбал Г.П. Взаємодія податкової міліції з правоохоронними та державними органами при виявленні і розслідуванні злочинів у сфері оподаткування: [монографія] / Г.П. Цимбал. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2007. – 256 с.

Найдьон Ю.О.

кандидат юридичних наук, доцент
докторант відділу
аспірантури і докторантури
Національної академії СБ України

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап розбудови національної державності України характеризується складним соціально-політичним та економічним станом розвитку нашої країни. Зважаючи на викладене та невідкладну необхідність подолання терористичної загрози й збереження територіальної цілісності України, особливої ваги набувають проблеми удосконалення правового та організаційного забезпечення протидії терористичній, розвідувально-підбивній та іншій протиправній діяльності. Зазначене досягається, у тому числі, проведенням уповноваженими підрозділами оперативної діяльності, як складової протидії злочинності, у тому числі організованого та транснаціонального характеру. Зазначене потребує відповідного дослідження та наукового супроводження.

Незважаючи на те, що оперативна діяльність як теоретична, правова та практична категорія вживається у нормативно-правових актах, наукових доробках та практичних матеріалах переважної більшості правоохоронних органів, її теоретичне та правове визначення не знайшло відповідного закріплення. Зазначене породжує неоднозначність розуміння сутності, змісту, мети, завдань та основоположних засад організації оперативної діяльності, що значним чином може впливати на здійснення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності протидії протиправним посяганням на безпеку особи, суспільства, держави.

Аналіз дисертаційних досліджень, монографій, окремих наукових доробок, присвячених проблемам правового та організаційного забезпечення державної безпеки різних історичних періодів свідчить про відсутність однастайності наукових позицій щодо розуміння поняття, сутності та змісту оперативної діяльності. Дослідження динаміки теоретико-прикладного осмислення оперативної діяльності свідчить, що остання, як теоретична та прикладна категорія з'явилась за часів діяльності органів державної безпеки СРСР.

Важливість та необхідність наукового осмислення оперативної діяльності підтверджується й результатами досліджень стану забезпечення державної безпеки у пострадянський період. Так, під оперативною діяльністю на думку В.А. Ліпкана та О.С. Ліпкана розуміється конспіративна частина діяльності спецслужб, здійснювана специфічними силами, засобами і методами, що складається з агентурної, оперативно-технічної та інформаційно-аналітичної складових [1, с. 237]. Заслуговує на увагу запропонований В.О. Білецьким підхід до розуміння оперативної діяльності як поняття, що

характеризує діяльність усіх підрозділів правоохоронних органів та спеціальних служб України, уповноважених на її здійснення Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». При цьому, на думку В.О. Білецького основними видами оперативної діяльності є: розвідувальна, контррозвідувальна та оперативно-розшукова [2]. У той же час, доцільно звернути увагу на те, що наукова дискусія щодо розуміння сутності та змісту оперативної діяльності має місце у спеціальній науковій літературі, що має обмежений доступ.

Вироблення єдиного підходу до розуміння оперативної діяльності матиме значення й для удосконалення правового забезпечення діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності у зв'язку із тим, що у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, що становлять правову основу діяльності уповноважених оперативних підрозділів, вживається термін "оперативний" в словосполученні з іншими словами, у тому числі й словом "діяльність".

Зокрема, у змісті Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" (далі – ОРД), зазначено, що ця діяльність здійснюється із застосування у тому числі оперативних засобів (ст. 2). ОРД може здійснюватись виключно оперативними підрозділами визначеними у Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність" державних органів (ст. 5). Уповноважені оперативні підрозділи мають право, серед інших, проводити оперативну закупку (ст. 5) [3]. У Законі України "Про контррозвідувальну діяльність" визначається, що підрозділи та співробітники СБ України серед інших, передбачених ст. 7 зазначеного закону прав, мають право: використовувати оперативні сили та засоби; вести оперативний облік тощо [4]. Згідно положень Закону України "Про Службу безпеки України", СБ України уповноважена проводити гласні та негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" (ст. 25) [5].

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, що визначає систему поглядів на розвиток безпекових та оборонних спроможностей України у середньостроковій перспективі, передбачається удосконалення бюджетної політики у секторі безпеки і оборони шляхом раціонального розподілу видатків на розвиток, бойову підготовку і оперативну діяльність відповідно до найкращих практик держав – членів НАТО [6]. Окреслене вище свідчить про те, що оперативна діяльність існує як правова та практична категорія сектору безпеки та оборони не тільки в Україні, а й інших країнах та міжнародних організаціях, у тому числі військово-політичного характеру. Проте, на жаль, розуміння її сутності та змісту не знайшло своє відображення у жодному із законодавчих актів, ні у наукових джерелах.

Аналіз наукових доробок, наукової та навчальної літератури свідчить, що термін "оперативність" вживається, у багатьох сферах життєдіяльності держави. Зазначене знайшло своє відображення у різних підходах до тлумачення його значення серед яких: 1) пов'язаний із хірургічною операцією; хірургічний 2) пов'язаний з воєнною операцією; 3) той, що безпосередньо здійснює що-небудь, виконує певне завдання [7,с. 845] 4) здатний правильно і

швидко виконувати ті чи інші практичні завдання; дійовий [8, с. 704]. Зважаючи на викладене, ми можемо дійти висновку, що у загальноприйнятому розумінні "оперативний" – пов'язаний із виконанням певних завдань. У такому разі використання у положеннях чинного законодавства, словосполучень "оперативні підрозділи", "оперативні засоби", "оперативні обліки" тощо є виправданим та має тлумачитись як підрозділи, засоби обліки тощо, пов'язані із виконанням покладених на уповноважені оперативні підрозділи завдань.

Для визначення розуміння оперативної діяльності доцільно розглянути зміст діяльності уповноважених оперативних підрозділів, яка згідно визначених чинним законодавством завдань, спрямована на виявлення, попередження та припинення протиправної діяльності. Зазначену діяльність у сукупності необхідно розглядати як цілісне, родове явище, що сприятиме виробленню поняття оперативної діяльності, як окремої змістовної частини цієї діяльності, що відрізняється від іншої характером завдань, на виконання яких остання безпосередньо спрямована, а також притаманними саме для їх вирішення методами та прийомами.

Згідно положень чинного законодавства виявлення, попередження та припинення протиправної діяльності уповноважені оперативні підрозділи мають право здійснювати як гласно, так й негласно. Підтвердженням зазначеного є зміст Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", положень глави 21 Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, що у сукупності становлять правове забезпечення діяльності уповноважених оперативних підрозділів. Негласність виконання покладених завдань обумовлена й зростанням рівня латентної злочинності, використанням іноземними спеціальними службами, окремими організаціями, групами та особами конспіративних методів реалізації їх злочинних посягань на державну безпеку України, протидія чому набуває особливої актуальності в умовах подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності нашої держави.

Негласність діяльності у виявленні, попередженні та припиненні розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності має низку характерних ознак, які відображають її сутність, а саме:

- проведення системи негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів із метою недопущення викриття об'єктами оперативної зацікавленості форм та методів виявлення, попередження та припинення протиправної діяльності;

- дотримання конспірації у діяльності уповноважених оперативних співробітників із метою недопущення розшифрування задіяних у проведенні оперативно-розшукової діяльності оперативних сил та засобів;

- потреба в отриманні оперативно важливої інформації щодо дійсних намірів та планів реалізації злочинних посягань на державну безпеку України, необхідності здійснення своєчасного виявлення, попередження та припинення зазначених дій та відвернення настання суспільно-небезпечних наслід-

ків, що досягається шляхом проведення негласної діяльності;

- необхідність здійснення негласного виявлення та фіксування слідів тяжких та особливо тяжких злочинів, документів, слідів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення таких злочинів;

- застосування системи негласних режимних, організаційних, оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на встановлення дійсних причин та умов, що сприяють вчиненню протиправної діяльності, виявлення інформації щодо сил, засобів, форм, методів проведення розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності тощо.

Зважаючи на викладене, можемо зробити висновок, що оперативна діяльність є невід'ємною складовою протидії протиправній діяльності. З метою формулювання розуміння єдиного підходу до розуміння сутності та змісту оперативної діяльності, під останньою слід розуміти негласну діяльність уповноважених оперативних підрозділів шляхом реалізації наданих їм положеннями чинного законодавства прав у сфері оперативно-розшукової, контррозвідувальної та розвідувальної діяльності, спрямовану на виявлення, попередження та припинення розвідувально-підривної та іншої протиправної діяльності іноземних спеціальних служб, окремих організацій, груп та осіб, а також усунення причин та умов, що сприяють виникненню загроз державній безпеці України.

Враховуючи зазначене, оперативна діяльність має посідати важливе місце в системі оперативно-службової діяльності правоохоронних органів та спеціальних служб та потребує ґрунтовного наукового осмислення, багатодисциплінарного аналізу у контексті протидії злочинності, а також розвитку теоретичних поглядів, здатних відповідним чином відобразити у наукових категоріях уявлення про сучасні соціальні, політичні та економічні процеси, пов'язані із діяльністю спеціальних служб та правоохоронних органів у протидії розвідувально-підривної та іншій протиправній діяльності.

1. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека. – Вид. 2-е, доп. і перероб. – К.: "ТЕКСТ", 2008. – 400 с.

2. Білецький В. О. Оперативно-розшукова діяльність як складова інтегрованого управління кордонами / В. О. Білецький // Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=602>.

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

4. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» від 03.04.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 12. – Ст. 89.

5. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

6. Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016, що затверджує Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України. – Режим електронного доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.

7. Великий тлумачний словник української мови (з додат., доповн. та CD) / Уклад. і головн. ред.. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2007. – 1736 с.

8. Словник української мови: в 11 т. / [ред. кол. І.К. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – 1974. – Т. 5. – 940 с.

Обшалов С.В.

кандидат юридичних наук, доцент
декан факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗМІ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Науковцями вже широко розглядаються питання щодо якісного покращення проведення організаційних, оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій з виявлення та розслідування злочинів, забезпечення можливості їх ефективного використання у кримінальному судочинстві. Досягненню позитивних результатів у цьому буде сприяти використання в повній мірі можливостей оперативних підрозділів, в тому числі, на стадії виявлення, фіксації та документування злочинної діяльності осіб. На нашу думку, можливість ефективного використання зазначених положень у діяльності оперативних та слідчих підрозділів може бути забезпечена тільки за умови морального сприйняття їх населенням, законодавчого та організаційного регулювання на рівні КПК та Закону «Про ОРД», норми яких вкрай необхідно впорядкувати один до одного.

Оперативні підрозділи завжди стоять захисті прав і свобод громадян та виконують завдання по попередженню й розкриттю злочинів. Їхнє виконання усе більше ускладнюється на сучасному етапі розвитку суспільства у зв'язку з тим, що злочинність здобуває усе більше організовані й тверді форми. Для захисту прав і законних інтересів громадян подальший розвиток теорії й практики оперативно-розшукової діяльності, як основу попередження й розкриття злочинів, повинен бути спрямованим на підвищення професійного рівня співробітників оперативних підрозділів, удосконалення їхньої морально-психологічної підготовки, а також навчання особового складу вмінням і навичкам виконання завдань у нових соціальних умовах.

Теоретичними розробками використання психологічних знань при попередженні та розкритті злочинів в різні роки займалися: О.І. Алексеев, О.М. Бандурка, О.Ф. Возний, Д.В. Гребельский, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондрацьєв, О.Г. Лекарь, В.О. Черепанов, В.І. Черненілов, Ю.В. Чуфаровский та ін.

Значна частина злочинів попереджається та розкривається завдяки допомогі населення. Разом з тим, у сучасному суспільстві співробітництво громадянина із правоохоронними органами може викликати осуд з позицій побутової моралі. Незважаючи на розуміння необхідності допомоги, конкретні випадки взаємодії з органами внутрішніх справ, частиною населення сприймається негативно. Кількісний і якісний рівень попередження й розк-

риття злочинів прямо залежить від розуміння населення необхідності взаємодії із правоохоронними органами. Велику роль у формуванні світогляду населення відіграють засоби масової інформації. Особливо це стосується телебачення, радіомовлення та інтернету. На нашу думку, належний рівень забезпечення зазначеної взаємодії може бути досягнутий шляхом розробки й введення програми роботи з населенням, яку структурно можна поділити на чотири послідовних і взаємозалежних етапи.

1. При постійній роботі співробітників оперативних підрозділів з населенням, по телебаченню й у пресі необхідно доводити інформацію, яка позитивно характеризує роботу правоохоронних органів, що показує їхню дійсну значимість у попередженні та розкритті злочинів.

2. Для досягнення більш ефективного позитивного впливу на психологічне сприйняття громадян, після доведення зазначеної інформації, необхідно прогнозувати населенню негативні наслідки, що виникають у випадку здійснення злочину, при цьому наголошуючи на конкретні категорії громадян (по регіону проживання, галузі праці). Відбувається зіставлення у психіці людини наслідків злочину у відношенні до себе, членів родини, друзів, знайомих. Розглянутий вплив буде сприяти більше правильному й швидкому розумінню конкретною особою негативу злочину.

3. Звертання до громадян із проханням про допомогу в попередженні або розкритті конкретного злочину. На наш погляд, спочатку необхідно наголошувати на резонансні тяжкі корисливо-насильницькі злочини, які в даний історичний період викликають у населення найбільш негативне відношення. Звернення повинне містити пропозиції з конкретними діями громадянина: 1). Бути обережним у певних місцях і в певний час доби, приділяти увагу дітям і родичами, спрямоване на запобігання від злочинного посягання; 2). Звертати увагу на незнайомих осіб, нових сусідів, поведження яких викликає підозру або має девіантний характер; 3). Повідомляти інформацію за наданими телефонами; доводити інформацію іншим, зручним для громадянина способом (Інтернет, лист, конфіденційна зустріч із оперативним працівником).

4. Незалежно від результатів (на початку програми може бути низька активність громадян), населенню обов'язково повинна доводитись інформація про те, що, завдяки саме їхньої допомоги (при необхідності можливе акцентування уваги на нерозголошенні, кого саме або навпаки) злочин розкритий, злочинець затриманий, що надалі виключає можливість вчинення ним злочинів. Роз'яснюються позитивні сторони розкриття конкретного злочину й попередження аналогічних інших.

Психологічне забезпечення попередження й розкриття злочинів може бути представлено, у вигляді комплексу заходів щодо використання спеціальних психологічних пізнань в оперативно-розшуковій діяльності, які плануються й систематично реалізуються працівниками оперативних підрозділів, залученими фахівцями відносно осіб, подій та фактів, які представляють оперативний інтерес або мають відношення до кримінального судочинства.

Постійне спілкування з населенням, спрямоване на попередження й розкриття злочинів, здебільшого здійснюють працівники оперативних і слідчих підрозділів. Саме тому конче потрібно придбання ними відповідних психологічних знань і комунікативних якостей, для їхнього подальшого розвитку й використання в процесі спілкування. Більшою мірою застосування психологічних знань може бути використане в роботі з особами, які, згідно статті 8 Закону України "Про оперативно пошукову діяльність", залучаються до розкриття злочину.

Об'єктивне психологічне знання, розроблене психологічною наукою, лише тоді стає інструментом виконання завдань кримінального судочинства, коли воно застосовується на практиці з метою попередження, розкриття й розслідування злочинів, судового розгляду кримінальних справ, пізнання окремих кримінально-правових, не процесуальних і процесуальних явищ та фактів. Це дозволяє оперативному працівникові пізнати обставини, що мають психологічну природу: непатологічні особливості психіки підозрюваного, потерпілого, свідка, що є важливими для прийняття правильного рішення по оперативно-розшуковій справі або справі кримінального провадження.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - К., 1997.
2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність". - 1992.
3. Кондратьєв Я.Ю. Психологічне забезпечення діяльності оперативних підрозділів МВС України: Монографія / Україна, МВС, НАВСУ. - К., 1999. С.31.
4. Юридична психологія. Підручник / Під заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. - К., 1999.

Одарченко М.С.

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГАРАНТІЙ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Діяльність підрозділів Національної поліції України базується, перш за все, на забезпеченні гарантій законності такої діяльності. Вказане обумовлено тим, що правоохоронні органи не «всевладні», а обмежені законодавчими рамками. Так, Конституцією України та Законами України визначені основи правового статусу всіх учасників правоохоронної діяльності, їх повноваження та обов'язки. Тобто, сучасний стан правоохоронної діяльності, зокрема підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України, неможливо уявити без чіткого законодавчого визначення прав і обов'язків всіх учасників оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу, які ґрунтуються на принципах свободи, рівності, і мають універсальний характер. Однак,

аналіз практики роботи підрозділів Національної поліції, зокрема кримінальної поліції, свідчить про наявність суттєвих порушень діючого законодавства при здійсненні оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, особливо напружене положення із забезпеченням прав громадян склалося саме в сфері діяльності правоохоронних органів.

Яскравим прикладом можна навести надану інформацію Уповноваженим з прав людини при президенті України щодо того, що у липні 2015 року в ході проведення спеціального провадження Уповноваженого з прав людини було виявлено низку порушень прав та свобод людини в діяльності поліції та прокуратури. Це незаконні затримання осіб за підозрою у вчиненні злочинів без ухвали слідчого судді та суду; маніпуляції з часом фактичного затримання; порушення, які впливають на дотримання прав людини при складенні процесуальних документів; порушення при призначенні строку тримання під вартою внаслідок маніпуляцій з часом затримання; порушення права на захист. Виявлено також факти, що вказують на ознаки порушення прав людини й з боку суддів, які, вирішуючи питання про обрання затриманій особі запобіжного заходу, неналежним чином реагують на незаконні затримання та інші порушення прав людини з боку правоохоронців.

Основною причиною виникнення проблем забезпечення прав і свобод людини та громадянина є неефективне налагодження комунікацій або неналежне розуміння поставлених завдань. У деяких випадках до цього призводить небажання співпрацювати для налагодження порозуміння.

Варто наголосити, що законність – атрибут існування та розвитку демократично організованого суспільства, необхідний для забезпечення свободи і реалізації прав осіб, утворення та функціонування громадянського суспільства, та є обов'язковим для усіх елементів державного механізму (державних органів, державних організацій, державних службовців), громадянського суспільства (громадських та релігійних організацій, політичних формувань, підприємств та господарських товариств тощо), а також для фізичних осіб (як громадян держави, так і для іноземних громадян та для осіб без громадянства). При чому виникнення законності, як стверджує В.І. Іванов, пов'язане з виникненням права і не мусить від нього відриватись, й обумовило на проведенні великої кількості ґрунтовних досліджень у різних сферах юридичної науки, які були присвячені різним аспектам законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

Отже, аналізуючи наукову літературу, можна резюмувати, що теоретичні аспекти гарантій законності під час здійснення правоохоронної діяльності, зокрема оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції, були предметом розгляду:

1) в сфері кримінального процесу в наукових дослідженнях, проведених А.М. Ахпановим, Я.С.Заворотнім та ін.;

2) з точки зору адміністративного права та адміністративної діяльності свої праці обраній тематиці присвятили такі вчені, як: О.О. Іляшко,

Е.А. Черенков та ін.;

3) щодо висвітлення проблемних аспектів забезпечення законності правоохоронними органами, зокрема кримінальною поліцією, при здійсненні оперативно-розшукової діяльності в дослідженнях П.М. Кузьменка, М.Й. Курочки, А.П. Огородника, С.М. Піскуна, В.Л. Соколкіна, О.В. Федосової та ін.

В той же час, слід відмітити, що аналізуючи дослідження вказаних вчених, можна відзначити, що у них здебільшого розглядались такі питання як:

- прокурорський нагляд за законність при здійсненні ОРД;
- забезпечення прав та свобод людини при здійсненні адміністративної, кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності;
- законність як різновид принципів оперативно-розшукової діяльності.

Тобто, враховуючи докорінні зміни в кримінальному процесуальному та оперативно-розшуковому законодавстві, а також появу таких суб'єктів як підрозділи національної поліції, питання гарантій законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції в реаліях сьогодення ще не достатньо досліджене, зокрема не висвітленими є до цього часу залишились питання щодо: 1) міжнародного досвіду забезпечення законності при здійсненні ОРД; 2) сучасних шляхів вдосконалення нормативно-правового регулювання гарантій законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції; 3) організації дотримання гарантій законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції.

Враховуючи вказане можна обґрунтовано стверджувати про наявну необхідність дослідження та переосмислення напрацьованого теоретично-емпіричного матеріалу, а також вироблення нових шляхів удосконалення гарантій законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції, на монографічному рівні.

Пахолук О.І.

здобувач кафедри ОРД

Національної академії внутрішніх справ

**ДОСТАТНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦНКИ ІНФОРМАЦІЇ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ЗАХОДІВ
У ДІЯЛЬНОСТІ З АДМІНІСТРУВАННЯ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ
ДЛЯ ПРИДБАННЯ ТОВАРІВ У ГРУПАХ**

Здійснюючи науковий аналіз розмежування шахрайства та невиконання умов цивільно-правового договору, як проблему яка виникає у діяльності небанківських фінансових установ, у тому числі, що здійснюють адміністру-

вання фінансових активів для придбання товарів у групах, слід враховувати, те, що у ході проведення слідчих (розшукових) дій на практиці досить проблематично здобути докази прямого умислу особи на заволодіння коштами та способу вчинення кримінального правопорушення – обману чи зловживання довірою.

Проведення оперативного пошуку оперативними працівниками підрозділів захисту економіки Національної поліції України дає змогу значно ефективніше здійснювати комплекс подальших оперативно-розшукових заходів по документуванню злочинної діяльності осіб під час адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах (нерухомість, транспорт, інше рухоме майно). Водночас, для досягнення відповідних вагомих результатів у боротьбі зі злочинністю у вказаній сфері останнім необхідно дотримуватись наведених рекомендацій.

Тактикою отримання та перевірки інформації про кримінальні правопорушення у вказаній сфері, визначено коло суб'єктів кримінальних правопорушень, що здійснюють діяльність з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах, а також обставини, події, явища та інші фактори, що можуть свідчити про наявність оперативної інформації про вчинені кримінальні правопорушення, а також засоби перевірки інформації.

Відповідно до п.1 ч.1 ст. 6 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” однією із підстав проведення оперативно-розшукових заходів є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про злочини, що готуються та осіб, які готують вчинення злочину [1].

Важливим є не тільки отримання оперативно-розшукової інформації про можливі злочинні дії працівників (менеджерів, консультантів), уповноважених представників, що діють згідно з дорученням, службових осіб (керівників, заступників, керівників структурних підрозділів, відділень, філій) та засновників небанківських фінансових установ, що здійснюють адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах, а й особистий аналіз інформації на предмет достовірності, зокрема необхідно оцінити чи дійсно мають місце можливі злочинні дії працівників, уповноважених представників, службових осіб небанківської фінансової установи чи можливе нерозуміння джерел або ж споживачів фінансових послуг законодавства, неуважність під час укладення договору тощо; до того-ж перевірити достовірність інформації.

Достатність, достовірність, повнота, точність, комплексність, адекватність, своєчасність та цінність отриманої оперативної інформації щодо кримінальних правопорушень у сфері діяльності установ, що здійснюють адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах є важливими категоріями під час її перевірки та оцінки з метою прийняття рішення щодо подальших оперативно-розшукових чи процесуальних дій. Науковцями визначаються три основні характеристики достатності інформації: відповідний

обсяг, наповненість змісту, надійність джерела походження.

Достовірність – це властивість інформації бути правильно сприйнятою, ймовірність відсутності помилок, безсумнівна вірність наведених відомостей, які сприймає людина. При цьому достовірність – не те ж саме, що істинність. Відомості можуть бути достовірними або недостовірними для того, хто їх сприймає, а не взагалі. Достовірність – суб'єктивна, істина – об'єктивна [2].

Так, за результатами анкетування, проведеного автором серед оперативних працівників підрозділів захисту економіки Департаменту захисту економіки Національної поліції України 83 % (281 працівник) однією із причин не заведення оперативно-розшукових справ вважають суб'єктивне оціночне поняття працівників органів прокуратури, які здійснюють нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю в частині кваліфікації кримінального правопорушення у небанківській сфері [3].

Зокрема останні вважають за недоцільність заведення оперативно-розшукової справи, оскільки згідно з отриманою інформацією та підтверджуючих документів кримінальне правопорушення даного виду уже вчинено (хоча наявні ознаки приготування), та відомості про це правопорушення (після доопрацювання) підлягають реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань згідно з вимогами ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України [4], після чого документування необхідно здійснювати в межах кримінального провадження. Натомість, недостатність інформації свідчить про безпідставність заведення оперативно-розшукової справи.

Таким чином, достатність інформації є оціночним поняттям, що створює різні підходи у її трактуванні та використанні. Тому подальші дії оперативних та слідчих працівників залежать від суб'єктивного оцінювання та аналізу перевіреної інформації про кримінальне правопорушення.

Крім цього, перевірка інформації щодо кримінальних правопорушень у сфері діяльності установ, що здійснюють адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах, так і в небанківській сфері в цілому має ряд особливостей, зокрема усне підтвердження отриманої оперативної інформації є недостатнім та завжди потребує документального підтвердження, шляхом отримання світлокопій, фотокопій або ж оригіналів документів, що містять докази про кримінальне правопорушення.

Такою інформацією, що знаходить своє підтвердження про підготовку, створення умов, виношення наміру на вчинення кримінального правопорушення можуть бути звернення громадян, що надходили раніше, у тому числі зареєстровані належним чином в Журналі єдиного обліку заяв і повідомлень органів поліції про вчинені кримінальні правопорушення та інші події [5], водночас відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань з різних причин внесено не було.

У зв'язку із неузгодженістю законодавства, з метою уникнення непорозумінь при прийнятті рішення про використання результатів оперативного (ініціативного) пошуку чи перевірки оперативної інформації, щодо співвід-

ношення отриманих перевірених відомостей про кримінальне правопорушення, які підлягають реєстрації відповідно до Кримінального процесуального кодексу України та таких же відомостей, які можуть перевірятись в ході оперативної розробки по оперативно-розшуковій справі, пропонуємо внести відповідні доповнення в нормативно-правові акти.

Так, вважаємо за необхідне законодавчо закріпити можливість заведення оперативно-розшукової справи щодо тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, які готуються, незважаючи на те, що достатність таких відомостей підтверджується інформацією, про аналогічні події, які уже мали місце, проте документально не підтвердженні, зокрема відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань не вносились.

1. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992 № 2135XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22.-Ст. 303.

2. Достовірність інформації. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Достовірність>.

3. Аналітична довідка за результатами анкетування проведеного серед працівників Управлінь захисту економіки ДЗЕ Національної поліції України.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Голос України. – 19.05.2012. – № 90-91.

5. Наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377 Про затвердження Інструкції "Про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події" // Офіційний вісник України. – 2015. – № 99. – Ст. 236.

Пекарський С.П.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри спеціальних дисциплін
та адміністративної діяльності
Донецького юридичного
інституту МВС України

ОСОБИ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ПОВНОЛІТТЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Однією з умов реалізації конституційного принципу законності в процесі кримінального судочинства і досягнення поставлених перед ним завдань є повне, всебічне та об'єктивне встановлення обставин, які складають особливості предмета доказування у справах про злочини, в тому числі, що вчиняються дітьми. Особлива роль в цьому процесі належить підрозділам кримінальної поліції, які направляють свою діяльність на попередження і розкриття злочинів вчинених дітьми, або стосовно дітей. Наявність ряду вікових

психофізіологічних особливостей, не сформованість особистості, недостатня соціальна адаптованість дітей різних вікових категорій роблять їх надзвичайно сприйнятливими до зовнішніх впливів, насамперед негативних.

Відповідно до діючих норм Сімейного кодексу України [1, ст.6] правовий статус дитини має особа до досягнення нею вісімнадцяти років. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Також ми дійшли висновку, що законодавство України все більше замість терміна «неповнолітні (неповнолітній)» використовує термін «діти (дитина)». Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх» від 07.02.2007 за N 609-V [2] внесено зміни до низки законодавчих актів України. Після ухвалення цього закону набуло розповсюдження поняття «у справах дітей» замість «у справах неповнолітніх». На нашу думку, такий підхід повністю відповідає вимогам законодавства, зокрема Закону України «Про охорону дитинства» [3], якими захист дітей проголошений без розподілу на вікові категорії.

Визначення правового статусу дитини має суттєве значення для визначення віку з якого притягують дитину до кримінальної відповідальності. Статтею 18 КК України [4] під суб'єктом злочину визнається фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Загальним віком притягнення до кримінальної відповідальності законодавством визначено 16 років. Особи, що вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини притягаються до відповідальності при досягненні 14 років [4, ст.18]. Це має важливе значення для здійснення оперативно-розшукових заходів з протидії злочинності. Так, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», заводити оперативно-розшукові справи з метою документування злочинної діяльності дозволяється у випадку досягнення особою віку притягнення до кримінальної відповідальності [5], тобто за тяжкі та особливо тяжкі злочини – 14 років.

За даними Генеральної прокуратури України [6] за дев'ять місяців 2016 року 3017 дітей приймали участь у злочинних діях. Зокрема виявлено 153 малолітніх, які вчинили суспільно-небезпечне діяння у віці до 14 років. 808 дітей у віці від 14 до 15 років і 2056 дітей у віці від 16 до 17 років вчиняли злочини за вказаний період. Дітьми у 2015 році вчинено злочинів: проти життя та здоров'я особи – 512; проти власності – 5442; проти громадської безпеки – 82; проти безпеки руху та експлуатації транспорту – 583; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення – 257. У той же час, для порівняння, у період з січня по вересень у 2016 році дітьми вчинено злочинів: проти життя та здоров'я особи – 337; проти власності – 2367; проти громадської безпеки – 28; проти безпеки руху та експлуатації транспорту – 220; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або пре-

курсорів та інших злочинів проти здоров'я населення – 65.

Одночасно за дев'ять місяців 2016 року зареєстровано 1582 кримінальних правопорушень за фактами вчинення злочинів, пов'язаних з утягненням дітей у злочинну діяльність (ст. 304 КК України), 698 особам повідомлено підозру за вчинення даного злочину [6].

Аналіз узагальнених статистичних матеріалів наочно свідчить, що, по-перше, кількість злочинів, що вчиняються дітьми, або пов'язаних з утягненням дітей у злочинну діяльність залишається на досить високому рівні; по-друге, втягнення дітей у злочинну діяльність має переважним чином латентний характер і найчастіше виявляються при розкритті інших злочинів загально-кримінальної спрямованості. По-третє злочинці використовують прорахунки законодавства України, яким регульовано правовідносини у сфері охорони дитинства, з метою ухилення від відповідальності. По-четверте, протидія даним злочинам повинна сприяти зниженню криміналізації дитячого, молодіжного середовища, що своєю чергою повинно привести до загального зниження рівня злочинності. І по-п'яте в умовах структурного реформування Національної поліції, розвитку превентивних напрямів її діяльності нам необхідно визначити компетенції уповноважених підрозділів кримінальної поліції щодо протидії злочинам, що вчиняються дітьми.

Отже, відповідно до діючих норм безпосередньо проводять заходи щодо протидії дитячій злочинності наступні підрозділи кримінальної поліції [7]: Департамент карного розшуку, Департамент протидії наркозлочинності, Департамент захисту економіки, Департамент кіберполіції та Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Зокрема співробітники Департаменту карного розшуку уповноважені попереджувати та розкривати злочини загальнокримінальної спрямованості, зокрема злочини, що вчиняються дітьми, злочини дорослих осіб, які вчиняють злочини відносно дітей, втягують дітей у злочинну діяльність. Також співробітники карного розшуку беруть участь у проведенні оперативно-профілактичних заходів та відпрацюваннях, метою яких є попередження негативних явищ у дитячому середовищі.

Підрозділи Департаменту протидії наркозлочинності ведуть облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні речовини, отруйні й сильнодіючі лікарські засоби, здійснюють пошук інформації про джерела й канали незаконного надходження наркотичних засобів, психотропних речовин, отруйних і сильнодіючих лікарських засобів до місць, призначених для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів та інших місць масового перебування громадян; установлюють причини та умови, що сприяють розповсюдженню наркоманії в середовищі дітей та молоді; беруть участь в оперативно-профілактичних заходах із метою протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, отруйних і сильнодіючих лікарських засобів у дитячому та молодіжному середовищі.

Підрозділи Департаменту захисту економіки здійснюють заходи щодо

виявлення: фактів трудової експлуатації дітей із метою отримання прибутку на об'єктах господарювання незалежно від форм власності; порушень законодавства при функціонуванні об'єктів грального бізнесу в місцях масового перебування дітей; порушень чинного законодавства в частині продажу торговельними установами незалежно від форм власності спиртних напоїв та тютюнових виробів дітям (і розглядають питання щодо позбавлення цих установ ліцензії на право торгівлі); беруть участь у оперативно-профілактичних заходах, що мають на меті профілактику негативних явищ у дитячому середовищі.

Підрозділи Департаменту кіберполіції організовують та забезпечують проведення оперативно-профілактичних операцій, спрямованих на виявлення та документування злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, їх сексуальною експлуатацією; уживають організаційних та практичних заходів, спрямованих на викриття злочинних груп та окремих осіб, що вчиняють злочини у сфері суспільної моралі з утягненням дітей; проводять оперативно-профілактичні заходи з виявлення та документування осіб, причетних до виготовлення, збуту та розповсюдження продукції порнографічного характеру, що пропагує жорстокість та насильство, створеної за участю дітей, а також забезпечують постановлення на обліки дорослих осіб, котрі втягують дітей у заняття проституцією, примушують до виготовлення продукції порнографічного характеру, а також є схильними до педофілії.

Підводячи підсумок зазначаємо, що особи, які не досягли повноліття тобто діти є об'єктом діяльності підрозділів кримінальної поліції. Тому нами визначена компетенція уповноважених підрозділів кримінальної поліції щодо протидії злочинам, що вчиняються дітьми.

1. Харитонов Є.О. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Білоусов Ю. В.; за ред. Є.О. Харитонova. – 2-е вид., доповнене. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 560 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх: Закон України від 07.02.2007, №609-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 15. – С. 194;

3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 за N 2135-XII (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – С.303.

6. Статистична інформація Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення в державі у період за січень-вересень 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

7. Структура Національної поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1795723>.

Рижков Е.В.

кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Поширення тіньових форм соціальної та економічної взаємодії на фоні глобалізаційних процесів та структурної перебудови вітчизняної економіки в напрямку розширення її взаємодії зі світовим господарством призвело до збільшення масштабів економічної злочинності, виникнення нових форм і способів учинення протиправних діянь в економіці. При цьому неухильно зростає кількість випадків використання при вчиненні економічних злочинів сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій (Інтернету, мобільного зв'язку) [1]. Особливу небезпеку в контексті появи нових видів злочинів у сфері економіки становить поява віртуальних форм розрахунків. Більшість фінансових операцій, учасниками яких виступають як фізичні, так і юридичні особи, сьогодні відбувається за допомогою Інтернету. Електронні системи кредитно-фінансових установ і банків, як потенційні об'єкти злочинного посягання, а також активне користування цими системами фізичними особами, стали природною причиною виникнення, існування та збільшення економічних злочинів з використанням сучасних інфокомунікаційних технологій. Тому контроль і втручання правоохоронних органів у цю діяльність вкрай важливе і доцільне [10, с. 204].

У зв'язку з цим усе більш актуальним стає питання вдосконалення методики й тактики діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії економічним злочинам з використанням таких способів організації роботи, які дозволять оперативним підрозділам законно, максимально швидко та з мінімальними ресурсними витратами отримувати оперативну та доказову інформацію, швидко її передавати на відстані, з можливістю її подальшої реалізації в оперативно-розшуковому та кримінальному провадженні. Такого ефекту можна досягти шляхом використання в діяльності наукомістких інноваційних методик, сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Роль сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності кримінальної поліції визначається обсягом інформації про злочини у сфері економіки, яку можливо отримати в ході цієї діяльності. При цьому слід враховувати фактор уявної анонімності в інфор-

маційно-телекомунікаційних мережах, користувачі яких приховують свої справжні імена, використовуючи псевдоніми [3].

Не торкаючись організаційно-тактичних особливостей оперативного обслуговування об'єктів і галузей економіки підрозділами кримінальної поліції, за рахунок чого здійснюється ефективна протидія економічній злочинності, зазначимо, що оперативно-розшуковий аспект такого обслуговування розкривається в інформаційному забезпеченні оперативних підрозділів [4], що дозволяє отримати чітке або відносно чітке уявлення про злочинні наміри осіб, спрогнозувати розвиток майбутніх подій та планувати подальші заходи щодо протидії злочинності.

У свою чергу тактика отримання оперативної інформації про злочини у сфері економічної діяльності тісно переплітається з тактикою економічної розвідки, що посідає визначне місце в арсеналі засобів економічної безпеки. Адже з метою вивчення оперативної обстановки на об'єкті обслуговування та її оцінки на наявність інформації, що містить ознаки злочинів у сфері економіки, оперативні підрозділи проводять комплекс гласних і негласних заходів, більшість із яких має розвідувальний характер. Необхідність вжиття таких заходів зумовлена посиленням загроз з боку злочинної діяльності, новими можливостями та вимогами до потенціалу сил і засобів правоохоронної діяльності щодо протидії економічній злочинності [5].

Сутність економічної розвідки можна представити як різновид спеціальних заходів забезпечення економічної безпеки, що застосовуються в ОРД.

Тактика отримання економічної інформації оперативного характеру обумовлена як специфікою завдань підрозділів кримінальної поліції, так і особливостями економічної інформації, що представляє оперативний інтерес, що відрізняють її від оперативної інформації про злочини загальнокримінальної спрямованості. У свою чергу джерела даних про економічні злочини можна поділити на такі, що містять інформацію про будь-який злочин (універсальні), і такі, що містять інформацію, яка представляє інтерес лише в межах протидії економічним злочинам і не використовується при виявленні та припиненні інших (загальнокримінальних) злочинів.

Сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології відіграють важливу роль в організації обліково-звітної діяльності банківських і кредитно-фінансових установ. Однак їх можливості не обмежуються завданнями організації документообігу в сфері банківської діяльності, а також бухгалтерського обліку та аудиту з використанням комп'ютерних технологій [6], в результаті проведення яких, дійсно, можна отримати відомості, які представлятимуть інтерес лише в рамках протидії економічним злочинам.

Так, контроль за доступом до комп'ютерних систем шляхом чіткої обліково-звітної діяльності зменшує ймовірність втручання у роботу цих систем програм-«вірусів». У подальшому в процесі розслідування фактів використання шкідливої комп'ютерної програми чи технічного засобу досліджуються такі джерела інформації: журнали обліку (робочого часу, доступу до

обчислювальної техніки, її збоїв і ремонту, реєстрації користувачів комп'ютерної системи чи мережі, проведення регламентних робіт); ліцензійні угоди та договори на користування комп'ютерними програмними продуктами, технічними засобами та їхню розробку, порівняння їх із діючими комп'ютерними програмами та технічними засобами; книги паролів, доступу до автоматизованої системи; накази та інші документи, що регламентують роботу установи і, зокрема, використання автоматизованої інформаційної системи, тощо [7].

Отримання інформації, що утворюється при використанні сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, передбачає застосування спеціальних технічних засобів та дотримання певного процесуального порядку, що забезпечує її доказове значення. Процесуальною формою пізнавальної діяльності негласного характеру при розслідуванні кримінального правопорушення є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД), які, згідно ч. 2 ст. 246 КПК, проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу-злочинця, неможливо отримати в інший спосіб. НСРД «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» (ст. 263 КПК) та «зняття інформації з електронних інформаційних систем» (ст. 264 КПК) в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [8].

Незалежно від тяжкості злочину проводиться установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження (ст. 268 КПК), а також зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України) [9].

Шляхом проведення негласної слідчої (розшукової) дії «установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу», можна встановити зв'язки осіб, що вчинили злочин, розшукати підозрюваного (обвинуваченого), вирішити широке коло інших завдань. У свою чергу пізнавальне значення негласної слідчої (розшукової) дії «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» може мати не лише зміст інформації, що передається каналами зв'язку, але й її емоційне забарвлення, фонові та інша інформація, що супроводжує мову. Крім того інформація, виявлена в засобах (мережах, системах) зв'язку, підлягає реалізації при проведенні слідчих (розшукових) дій, у пошуковій діяльності ОВС, а також для подолання протидії розслідуванню [10].

Процес виявлення та припинення злочину економічної спрямованості уточнюється та конкретизується залежно від того, яким способом і на які сфери функціонування економічної структури впливає злочинна діяльність.

Разом з тим важливо встановити всі обставини кримінальної події та інші дрібні деталі вчиненого за допомогою інформації, що міститься в облі-

ково-звітних документах. Тому важливим і актуальним завданням підрозділів ОВС по боротьбі з економічною злочинністю є виявлення метаслідів, а особливо слідів метадезінформування в сфері економічної діяльності, утворених у результаті використання інформаційно-телекомунікаційних технологій [11].

Автоматизовані комп'ютерні системи оперують у своїй роботі інформацією в бінарному вигляді, багаторазово змінюючи її форму та зміст. Саме через те, що інформація не є матеріальним об'єктом, а лише може бути матеріально зафіксована у різній формі, класичне розуміння слідів та процесу слідоутворення, у розрізі злочинів, що вчиняються в інформаційно-телекомунікаційній мережі, не є співвідносним. При цьому визначальна роль у процесі слідоутворення в комп'ютерній мережі належить процесу інкапсуляції – важливому інструменті об'єктно-орієнтованого програмування, що обмежує доступ до компонентів (методів і властивостей), які складають об'єкт, та робить їх приватними (доступними лише всередині об'єкта).

При вчиненні економічного злочину за допомогою застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій відбувається зміна матеріального стану елементів телекомунікаційної системи мобільного зв'язку або Інтернет, що утворює системи електронних слідів-відображень, придатних до сприйняття за допомогою відповідних програмно-технічних засобів. Це показує корисну властивість телекомунікаційних систем (мереж) щодо фіксації обліково-звітних даних про факт передачі та зміст переданої телекомунікаційними мережами інформації в формі електронного документа, завдяки чому цей процес можна назвати унікальним способом виявлення, попередження та припинення сучасних способів учинення злочинів у сфері економіки [12].

Зазначені технології мають перевагу в отриманні оперативними підрозділами кримінальної поліції по боротьбі з економічною злочинністю криміналістично значущої інформації при оперативно-розшуковому документуванні та розслідуванні кримінальних правопорушень, а тому повинні використовуватись під час виявлення, попередження та припинення злочинів цими підрозділами за конкретними напрямками, обумовленими виконанням завдань кримінального провадження, згідно визначеної КПК процедури шляхом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем, а також встановлення контролю за місцезнаходженням злочинців з урахування специфіки протидії злочинам економічної спрямованості.

Говорячи про унікальну властивість обліково-звітних даних про факт передачі та зміст переданої телекомунікаційними мережами інформації, при використанні її за певним напрямком (в ОРС або кримінальному провадженні) слід враховувати криміналістичну цінність такої інформації, можливість її законного отримання та виходити з розвідувальних можливостей (стратегічного становища) оперативного підрозділу.

Таким чином, роль інформаційно-телекомунікаційних технологій у забезпеченні економічної безпеки є багатоаспектною. З одного боку вони ви-

ступають як інструмент виявлення та припинення економічних злочинів, з іншого – як засіб їх вдосконалення. Економічна злочинність має пряму залежність від характеру та темпів розвитку інформаційно-телекомунікаційного сектору та трансформується разом з ним як кількісно так і якісно. В зв'язку з цим першочерговим завданням оперативних підрозділів кримінальної поліції за для забезпечення ефективної протидії таким проявам є постійне оновлення тактично-ресурсного забезпечення своєї діяльності, здійснення постійної аналітично-розвідувальної роботи в економічному секторі та вдосконалення підготовки відповідних кадрів. Саме з цією метою у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ у 2016 році створено кафедру економічної та інформаційної безпеки, яка успішно проходить етапи свого становлення.

1. Всесвітній огляд економічних злочинів – 2011. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pwc.com/ua/en/services/forensic/assets/gecs_2011_report_ukraine_ukr.pdf.
2. Савченко О.О. Оперативно-розшукова профілактика й розкриття злочинів у сфері діяльності банківських і кредитно-фінансових установ. Курс лекцій : (навчальний посібник) / Олександр Олександрович Савченко. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 292 с.
3. Рижков Е.В. Інформаційно-телекомунікаційні технології у протидії злочинності: сучасні підходи до використання / О.В. Меживой, Е.В. Рижков // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. – С. 135-138.
4. Ільницький О.В. Оперативне обслуговування об'єктів і галузей економіки підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ) МВС України / О.В. Ільницький // Віче : (теоретичний і громадсько-політичний журнал). – К., 2009. – № 22. – С.7-10.
5. Предборський В.А. Економічна безпека держави : (монографія) / Валентин Антонович Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 391 с.
6. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : (навчальний посібник) / С.В. Івахненко. – 4-е вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
7. Виявлення та розслідування злочинів у сфері комп'ютерних технологій : (метод. рекомендації). http://www.nai.au.kiev.ua/tslc/pages/arm/operatpr/metod_rek/r14.html.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012. – К., 2012. – № 90-91.
9. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
10. Отримання інформації з телекомунікаційних мереж мобільного зв'язку та її використання у кримінальному провадженні : [науково-практичний посібник] / О.В. Меживой, О.І. Хараберюш, Д.В. Безруков, І.Ф. Хараберюш ; за ред. професора І.Ф. Хараберюша. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. – 297 с.

11. Савченко О.О., Новикова Н.І., Рижков Е.В. Основи економічної безпеки та попередження злочинів у процесі інвестиційної діяльності банківських та фінансових установ: Науково-практичний посібник / За заг. ред. О.О. Савченко. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 204 с.

12. Рижков Е.В. Отримання підрозділами ОВС по боротьбі з економічною злочинністю інформації про злочини у сфері економіки за допомогою сучасних інфотелекомунікаційних технологій /Е.В. Рижков/ Митна справа. Науково-аналітичний журнал, м. Одеса, № 2 (92). – 2014, частина 2, книга 2. – С. 194- 205.

Санакосв Д.Б.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
ОРД та СТ ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Останніми роками споживчий ринок України почав збагачуватися фальсифікованими лікарськими та фармацевтичними препаратами, виготовленими з порушеннями технологічного процесу, та реалізованими з незаконним використанням товарного знаку. Обсяги незаконного обігу лікарських засобів (далі – ЛЗ) становлять, за даними експертів, 20-30 млн. доларів США. Зокрема, в Україні виявляли фальсифіковані ЛЗ як іноземного, так і вітчизняного виробництва. Найчастіше фальсифікують дорогі препарати, а також найбільш рекламовані ЛЗ, що входять до ТОП-10 найбільш підроблюваних і розрекламованих препаратів: Кетанов, Уролесан, Циклоферон, Омес, Доларен, Мезим форте, Фестал. Протягом 2013 року: «Л-лізину есценат», «Мукалтин», «Фезам», «Амізон», «Мезим-форте», «Фуросемід». Із сучасної номенклатури ЛЗ підробляють найчастіше антибіотики (42% від загальної кількості), гормональні препарати (до 20%) та найбільш рекламовані, зокрема Фестал і Мезим.

Протягом 2011-2016 рр. Держлікслужбою, у співпраці з НП, ДФС, СБ України, не допущено до споживача (знищено, утилізовано, повернуто постачальникам) близько 10 млн. упаковок лікарських засобів неналежної якості на загальну суму близько 285 млн. грн. (2432 найменування неякісних, фальсифікованих та незареєстрованих лікарських засобів) [1]. Так, лише наприкінці вересня 2016 року, під час обшуку працівниками прокуратури спільно з співробітниками кримінальної поліції ГУНП, УЗЕ НП, а також СБ України в Івано-Франківській області вилучено велику партію фальсифікованих ліків та обладнання (партія нерозфасованих лікарських засобів різних фармацевтичних торгових виробників та обладнання, яке використовували для виробниц-

тва фальсифікату). Серед підроблених ліків найбільш поширені препарати – «Циприкол», «Амізон», «Ротокол», «Кратал», «Cipro Floxacin» «Наотролін», «Бімітол», «Grirex Nos» та ін. [2].

Узагальнення практики протидії таким злочинам і правопорушенням свідчить, що складність у їх документуванні зумовлена наявністю чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Об'єктивні: 1) неочевидність злочинної діяльності; 2) відсутність потерпілої сторони; 3) відсутність офіційної статистики щодо фактів споживання неякісних, підроблених, сфальсифікованих ЛЗ і наслідків для людей від їх споживання; 4) неочевидність джерел інформації про обставини вчинення цих злочинів та осіб, які брали в них участь; 5) використання можливостей підприємницької діяльності офіційно зареєстрованих суб'єктів господарювання; 6) наявність фрагментарної інформації у правоохоронних органів про факти розповсюдження сфальсифікованої підробленої продукції; 7) незацікавленість правоохоронців у виявленні фактів незаконного обігу ЛЗ; 8) спрямування діяльності правоохоронних органів лише на виявлення та документування незаконного поширення товарів акцизної групи (ст. 204 КК України); 9) відсутність узагальнень практики діяльності правоохоронних органів щодо протидії незаконному обігу товарів і відповідних спеціальних наукових досліджень з оперативно-розшукового та криміналістичного забезпечення такої діяльності; 10) вжиття правопорушниками спеціальних заходів щодо приховування слідів злочинної діяльності, використання корупційних зв'язків; 11) труднощі в отриманні первинної інформації про зміст злочинної діяльності, спричинені необхідністю дотримання наявних процедур отримання банківської інформації, проведення перевірок діяльності суб'єктів господарювання, здійсненням контрольних закупівель ЛЗ, проведенням їх експертних досліджень тощо.

Суб'єктивні фактори: 1) неналежний рівень професійної підготовки співробітників правоохоронних і контролюючих органів, задіяних у проведенні ОРЗ, досудового слідства, здійсненні контрольної-перевірочної роботи, тощо; 2) корумпованість зазначеного напряму й участь окремих працівників правоохоронних, контролюючих органів у супроводженні виготовлення, реалізації означених ЛЗ; 3) відсутність належного кадрового (професійного) забезпечення підрозділів ОНП, ДФС [3].

З огляду на значне поширення фактів незаконного обігу ЛЗ, надзвичайно актуальним є питання вдосконалення організаційних засад і тактики оперативного пошуку ознак злочинів, виявлення фактів незаконного обігу ЛЗ й установлення кола осіб, причетних до вчинення злочинних діянь, які становлять оперативний інтерес і володіють необхідною інформацією. Важливо також визначити джерела інформації та сукупність даних, які можуть бути використані як докази в ході проведення ОРЗ і досудового слідства.

Аналіз практики оперативних підрозділів ОНП та ДФС, а також фахової літератури [3-7] дав змогу визначити окремі особливості, які певним чином

впливають на процес виявлення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом ЛЗ:

- 1) на момент державної реєстрації суб'єкта господарської діяльності створюють враження легальності майбутньої підприємницької діяльності;
- 2) реєстраційні документи, зокрема статут суб'єкта підприємництва, містить значний перелік видів діяльності, якими в майбутньому планує займатися суб'єкт підприємництва;
- 3) зареєстрований суб'єкт підприємництва виконує передбачені законодавством процедури щодо постановки на податковий облік, облік у підрозділах ПФУ, фондах соцстрахування;
- 4) зареєстровані суб'єкти підприємництва, відповідно до наявних правил, перебувають у сфері контролю оперативних підрозділів правоохоронних органів (НП України, СБУ, ДФС та ін.);
- 5) у напрямку протидії злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом ЛЗ, перетинається діяльність оперативних підрозділів ОНП (ст. 277 КК), ДФС (щодо незаконного обігу підакцизних товарів (ст. 204 КК) та незаконного обігу акцизних марок (ст. 216 КК), підрозділів СБУ (щодо фактів контрабанди (ст. 201 КК));
- 6) первинну оперативну інформацію про обставини вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом ЛЗ, отримують на різних етапах злочинної діяльності (підготовка – придбання спеціального обладнання, сировини; безпосереднє виготовлення фальсифікованої продукції; транспортування підробленої продукції до місць її зберігання та реалізації);
- 7) господарські операції щодо придбання сировини, обладнання, реалізацію підробленої продукції здійснюють, використовуючи фіктивних суб'єктів підприємництва, з допомогою яких приховують зміст злочинної діяльності;
- 8) грошові кошти як розрахунок за реалізовані товари проходять через транзитні фірми на розрахункові рахунки фіктивних суб'єктів господарювання, де їх переводять у готівку чи використовують для фінансування виробничого процесу підробленої, сфальсифікованої продукції;
- 9) формально відсутні підстави проведення ОРЗ/НСРД, адже складно довести участь у вчиненні злочинів, коли продукцію підробляють легальні суб'єкти підприємницької діяльності;
- 10) складність у документуванні та доведенні участі організаторів та керівників злочинних угруповань, оскільки суб'єкти підприємництва зареєстровані на підставних осіб, діяльністю щодо безпосереднього виробництва, контролю за процесом виробництва, охороною місць виготовлення підробленої продукції займаються наймані особи, грошові кошти із фіктивного обігу підприємства виводять з використанням фіктивних підприємницьких структур.

Зазначені вище особливості злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом ЛЗ, фактори, що ускладнюють виявлення та документування цих злочинів, вимагають від оперативних підрозділів ОНП, ДФС, СБУ:

- 1) застосування сучасних методів здійснення ОРД й комплексного виконання її завдань;
- 2) розширення сфери використання спеціальних ОРЗ та НСРД з відповідної організації й планування їх проведення, що залежить від змісту первинної оперативної інформації, способів злочинної діяльності, особливостей технологічного процесу виготовлення ФЛЗ, каналів збуту, використання можливостей фіктивних суб'єктів господарювання;
- 3) активізації співпраці

по лінії НЦБ Інтерполу та участі у міжнародних операціях «Pangea» та «Storm» (протидія незаконному продажу ЛЗ он-лайн) [9].

1. В.о. голови Держфіксслужби Ірина Суворова виступила на пленарному засіданні... / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sphu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1380%3A-vii-14-16-2016-&catid=8%3A2010-08-24-17-02-14&Itemid=1&lang=ru.

2. На Прикарпатті правоохоронці виявили фальсифіковані медичні препарати на мільйони гривень (29.09.2016). / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&t=rec&id=193466&s=print.

3. Курілов Г.М. Загальні умови виявлення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом товарів в Україні / Г.М. Курілов // Науковий вісник НАВС: [наук. журн.] / Нац. акад. внутр. справ. – К., 2010. – № 6. – С.142-151.

4. Санакоєв Д.Б. Особливості документування злочинів, пов'язаних із фальсифікацією лікарських засобів або обігом фальсифікованих лікарських засобів: [метод. реком.] / Укл.: Д.Б. Санакоєв. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2013. – 44 с.

5. Кузнецов О.О. Розслідування злочинів, пов'язаних із виготовленням і збутом фальсифікованих алкогольних напоїв : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кузнецов Олександр Олександрович. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 215 с.

6. Бондарева Л.В. Боротьба з виробництвом та розповсюдженням фальсифікованих лікарських засобів [Електронний ресурс] / Л.В. Бондарева // Провізор. – 2008. – № 17. – Режим доступу : http://www.provisor.com.ua/archive/2008/N17/bondar_178.php?part_code=112&art_code=6791.

7. Мазєїн В. Алгоритм дій особи організації, що виявила лікарський засіб, яка володіє ознаками фальсифікації або недоброякісності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.biosan.kharkov.ua/algoritm-dij-osoby-organizaciji-shho-vyuvayu_lalikarskyj-zasib-shhovolo-diye-oznakamy-falsyfikaciji-abo-nedobroyakisnosti.html.

8. Ткаліч В.Є. Окремі напрями протидії фальсифікації лікарських засобів / В.Є. Ткаліч // Криміналістичний вісник : зб. наук. пр. / Держ. н.-д. експерт.-криміналіст. центр МВС України. – К., 2012. – № 2 (18). – С.101-105.

9. International Criminal Police Organization – Interpol. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.interpol.int/Crime-areas/Pharmaceutical-crime/Operations/Operation-Pangea>.

Сидоренко Л.В.

старший лаборант кафедри ОРД
Національної академії внутрішніх справ

НЕГЛАСНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАННЯ

Сучасний кримінальний процес неможливо уявити без використання технічних засобів. Цілком природно, що це знайшло відбиток у низці норм КПК України, які передбачають використання цих засобів. Загалом щодо технічних засобів, які використовуються у кримінальному процесі законодавець вживає різні терміни: «технічні засоби» (п. 20, ч 1 ст. 7; ст. 27; п. 11 ч. 3 ст. 42; п. 3 ч. 2 ст. 99; п. 2, ч. 1. ст. 103; ч. 1 ст. 256; ст. 265; ст. 266; ч. 1 ст. 267 та ін.), «технічні засоби, прилади та спеціальне обладнання» (п. 2 ч. 4 ст. 71); «необхідне технічне обладнання» (п. 1 ч. 5 ст. 71) «технічні засоби

фіксації» (п. 1 ч. 3 ст. 104); «технічні засоби фіксування кримінального провадження» (ст. 107; п. 2 ч. 2 ст. 520); «технічні засоби фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії» (ч. 7 ст. 223); «технічні засоби відеозапису» (ч. 9 ст. 232); «інші технічні засоби» (ч. 4 ст. 241); «технічні засоби контролю» (ч. 2 ст. 262); «відповідні технічні засоби спостереження, відбору та фіксації змісту інформації» (ч. 3, ст. 263); «технічні засоби аудіо-, відеоконтролю особи» (п. 5 ч. 1 ст. 267); «технічні засоби для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу» (ч. 1, ст. 268); «спеціальні технічні засоби для спостереження» (ст. 269). При цьому КПК України не дає будь-якого визначення жодному з цих понять.

Запровадження законодавцем інституту негласних слідчих (розшукових) дій зумовлює можливість негласного використання технічних засобів стороною обвинувачення. При цьому, здебільшого, відбувається порушення прав і свобод громадян, має місце втручання в особисте життя, а в окремих випадках існує імовірність завдання шкоди їх здоров'ю. До того ж існує вірогідність зловживання представниками сторони обвинувачення використанням технічних засобів, що перебувають на їх озброєнні. Викладене зумовлює актуальність дослідження питань юридичного регулювання негласного використання технічних засобів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні.

Запровадивши інститут НСРД законодавець не визначив перелік та правові підстави застосування технічних засобів. Такий підхід є вже традиційним для вітчизняного правотворення (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» з моменту його прийняття та допер не містить норм, що регламентують використання оперативної техніки.

Аналіз положень § 2 глави 3 («Сторона обвинувачення») та глави 21 («Негласні слідчі (розшукові) дії») КПК України дає підстави для висновків, що негласне використання технічних засобів може бути проведене слідчим, прокурором та за їх дорученням на проведення НСРД – оперативними підрозділами. Але аналіз практики засвідчує, що якщо прокурор і бере участь в проведенні НСРД, то він особисто технічних засобів не використовує.

Детально дослідивши розуміння засобів ОРД, Ю.Ю. Орлов визначив їх як сукупність знаряддя (матеріального інструментарію) та науково обґрунтованих прийомів його правомірного застосування суб'єктом ОРД з метою виконання завдань цієї діяльності [1, с. 32]. Вчений запропонував й власний перелік засобів ОРД: оперативні та інші обліки; розвідувальні комп'ютерні програми; оперативна техніка; житлові, службові та інші приміщення; засоби маскування та імітації; об'єкти, які виконують функцію предмета злочину (гроші, цінності, зброя, наркотичні речовини тощо); спеціально навчені тварини.

Застосування багатьох із цих засобів (без необхідної законодавчої регламентації) має місце і під час проведення відповідних НСРД. Причини цього полягають у неможливості виконання поставлених завдань без використання

відповідних засобів або у значному підвищенні ефективності й результативності НСРД у разі їх застосування. Зокрема це стосується техніки.

Однак, при цьому вчені не подають власного визначення «спеціальним технічним засобам» й стверджують, що цей термін, як і «оперативні» та «оперативно-технічні засоби», походить від термінів «оперативно-розшукові заходи», «оперативно-розшукові дії». Аналіз положень, запропонованих науковцями, дійсно свідчить, що «спеціальними технічними засобами» вони вважають все те, що в теорії ОРД має усталену назву – «оперативно-технічні засоби». Під такими засобами Ю.Ю. Орлов розуміє технічні засоби, що мають специфічні конструктивні ознаки або властивості, які вказують на їх призначення для застосування в ОРД (зокрема, на їх призначення для негласного отримання інформації) [3, с. 41].

Разом з тим, потрібно урахувати, що є багато технічних засобів, які можуть бути використані при проведенні різних НСРД, зокрема це: засоби фотографування, відео- та звукозапису (засоби фіксації); технічні засоби встановлення місця знаходження конкретних матеріальних об'єктів (в теорії ОРД – пошукова техніка); технічні засоби зв'язку, оптичні прилади, транспортні засоби та ін. Використання означених засобів у публічно доступних місцях не можна вважати втручанням у приватне спілкування та особисте життя [4], що дає підстави для унормування їх застосування без спеціальних дозволів при проведенні всіх НСРД.

Отже, статтю 273 КПК України потрібно доповнити нормою, згідно з якою під час проведення НСРД слідчий, прокурор та уповноважені оперативні підрозділи отримують право використовувати технічні засоби проникнення у публічно недоступні місця; технічні засоби аудіо і відео контролю; технічні засоби зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж й електронних інформаційних систем; засоби фотографування, відео- та звукозапису; технічні засоби встановлення місця знаходження конкретних матеріальних об'єктів; технічні засоби зв'язку, оптичні прилади, транспортні засоби. При цьому, слід зазначити, що дозволом на використання технічних засобів проникнення у публічно недоступні місця, технічних засобів для проведення там аудіо і відео контролю є ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, передбачених відповідно ст. 267 та 260 цього Кодексу. Дозволом на використання технічних засобів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, передбаченої ст. 263 цього Кодексу. Дозволом на використання технічних засобів зняття інформації з електронних інформаційних систем доступ до яких обмежується її власником, володільцем або утримувачем або пов'язаний з подоланням системи логічного захисту – ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, передбаченої ч. 1 ст.264 цього Кодексу.

Крім того ст. 273 варто доповнити зауваженням про те, що при проведенні НСРД у публічно доступних місцях дозволено вільно використовувати технічні засоби аудіо і відео контролю, фотографування, відео- та звукозапи-

су; технічні засоби встановлення місця знаходження конкретних матеріальних об'єктів; оптичні прилади, технічні засоби зв'язку, транспортні засоби.

1. Орлов Ю. Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теорія і практика) : [моногр.] / Орлов Ю. Ю. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 559 с.

2. Підюков П.П. Використання у кримінальному судочинстві спеціальних технічних засобів під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій: історія, сучасний стан і перспективи // П.П. Підюков, Ю. В. Скудар, О. В. Камінська / Наука і правоохорона. – 2013. – № 1(19). – С. 190–194

3. Грібов М. Л. Технічні засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій / М. Л. Грібов, С. М. Пугач // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2 (33). – С. 3–6

4. Грибов М. Л. Правовое регулирование визуального наблюдения / М. Л. Грибов // APRIORI. – Серия : Гуманитарные науки (г. Краснодар). – 2014. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://apriori-journal.ru/seria1/1-2014/Gribov.pdf>.

Тараніч Є.А.

ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розвиток глобальних комп'ютерних та телекомунікаційних мереж дає можливість наркоділкам використовувати „кібер-простір” у злочинних цілях (пропозиція та продаж наркотиків, обмін інформацією, координація дій тощо).

З іншого боку, відсутність спеціально підготовлених оперативних працівників, здатних вести комп'ютерну розвідку в комп'ютерних мережах щодо пошуку та фіксації фактичних даних про протиправну діяльність осіб, які займаються незаконними операціями з наркотиками, унеможливорює ефективну протидію наркозлочинності та її наступальний характер.

Злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, скоєні з використанням комп'ютерних мереж мають такі характерні риси:

- труднощі у визначенні „місця знаходження” злочину та його суб'єкта;
- слабкі зв'язки між ланками в системі доказів;
- відсутня можливість спостерігати і фіксувати докази візуально;
- використання наркозлочинцями засобів шифрування інформації;
- використання наркозлочинцями безконтактних форм „купівлі-продажу” наркотиків.

Усе це потребує впровадження нових форм та методів роботи оперативних підрозділів у протидії наркозлочинам в комп'ютерних мережах.

Як свідчить аналіз дослідження, одним із напрямків такої протидії по-

винно стати створення у системі Національної поліції України єдиної відомчої бази даних Інтернет-сайтів, які використовуються наркоділками або містять інформацію щодо незаконних виготовлення, придбання чи збуту наркотиків. Метою створення такої бази є моніторинг Інтернет-простору, своєчасне виявлення, блокування або ведення розробки усього ланцюга осіб, причетних до висвітлення інформації про протиправні обладнання з наркотиками, та осіб, які використовують у злочинних цілях мережу Інтернет.

Використання оперативними працівниками єдиної відомчої бази даних Інтернет-сайтів повинно здійснюватися відповідно до вимог, що унеможливить проникнення до них сторонніх користувачів.

Таким чином, створення та використання єдиної відомчої бази даних Інтернет-сайтів дозволить ефективно проводити моніторинг інформації щодо незаконного обігу наркотиків у комп'ютерних мережах та своєчасно вживати заходи по запобіганню її витоку, а також дасть можливість цілеспрямовано координувати діяльність правоохоронних органів у протидії наркозлочинам, які вчиняються із використанням комп'ютерних мереж.

Тишлек Д.П.

здобувач Донецького юридичного інституту МВС України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ

Інформація та сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології є одним із важливих факторів функціонування суспільства у XXI столітті. Бездротовий зв'язок, що є результатом поєднання телекомунікацій та комп'ютерних технологій, сьогодні поширився у всьому світі. Досить активно досягнення в області науки і техніки використовують і при реалізації злочинних схем сучасні злочинці.

Для забезпечення виконання поліцією правоохоронної функції та ефективною протидією високотехнологічним злочинам органи Національної поліції мають володіти як висококваліфікованих фахівців, так і мати на озброєнні сучасні програмно-технічні засоби.

Прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України вимагає кардинальних змін у підготовці кваліфікованих фахівців, формування якісно нового ядра правоохоронців. Існує думка про те, що у зв'язку зі зміною принципів кримінального провадження доцільно на базі ВНЗ МВС започатковувати нові курси, які проводитимуться викладачами з США, Великобританії, та інших країн з англосаксонською системою права [1].

Говорячи про перспективи розвитку зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж слід зазначити, що для забезпечення ефективного розслідування вчинених злочинів працівники правоохоронних органів мають володіти спеціальними знаннями у сферах телекомунікацій, електронних розрахунків та Інтернет-технологій.

Щодо поліпшення технічного забезпечення слід акцентувати увагу на те, що сама по собі інформаційна складова кримінального процесу чи оперативно-розшукової діяльності не може виявлятися без системи техніко-криміналістичного забезпечення, пов'язаного із застосуванням спеціальної техніки. Залишається вельми актуальним питання корінного поліпшення технічного оснащення органів досудового розслідування відповідно до сучасних вимог протидії злочинності, особливо у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Для вирішення виділених завдань кримінального провадження можуть розроблятися й застосовуватися багатофункціональні системи реєстрації, документування, зберігання і відтворення мовленнєвої інформації і зображень по телефонних (аналогових, цифрових), радіо-, відео- та інших каналах зв'язку.

Багатофункціональні системи оперативної реєстрації можуть активно застосовуватися для реєстрації переговорів у цілодобовому автоматичному режимі роботи. Вже сьогодні подібні системи можуть реєструвати до декількох тисяч каналів зв'язку одночасно з автоматичною настройкою коефіцієнтів підсилення для кожного каналу записів [3, с. 103].

Компонентами таких мереж можуть бути *мобільні цифрові комплекси реєстрації сигналів*, здатні фіксувати інформацію, що передається, по супутникових каналах зв'язку, які нерідко використовуються на наркотрафіках і серед екстремістських терористичних організацій [3, с. 104].

Разом з прослуховуванням телефонних переговорів спеціалізованими підрозділами із застосуванням вказаного комплексу можуть проводитися *радіоперехоплення повідомлень від абонентів*. Вказані дії засновані на додатковому застосуванні спеціальних засобів радіоперехоплення, контролю і фіксації на інформаційному носіїві.

Багатофункціональні комунікаційні системи можуть успішно застосовуватися для реєстрації переговорів осіб, що представляють оперативний інтерес, для отримання фонограм переговорів, що відбулися у минулому, а також використовуватися для боротьби з «телефонним тероризмом» [3, с. 105].

Ми підтримуємо пропозицію В.А. Козінкіна щодо створення єдиної (екстреної) служби, яка, підтримуючи безпосередній контакт з операторами зв'язку, мала б постійний доступ до інформації про місцезнаходження особи, що виходить на зв'язок з екстреними службами [4].

Слід зазначити, що після реформування кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, підвищеної уваги до діяльності органів Національної поліції з боку громадськості пріоритети надаються високотехнологічним методам протидії злочинності. У свою чергу, поліція як

державний правоохоронний орган, враховуючи тенденції глобальних змін, має бути в епіцентрі інформаційно-технічного розвитку.

Багатозначність і складність діяльності органів та підрозділів Національної поліції у сучасних умовах об'єктивно обумовлюють застосування інформаційних технологій щодо виявлення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень.

З метою пошуку та використання криміналістично значущої інформації працівники органів Національної поліції мають докладати зусиль для:

- пошуку джерел інформації про осіб та факти, які становлять оперативний інтерес;
- систематичного і якісного отримання інформації від осіб, які перебувають на зв'язку, через постійну їх орієнтацію на виявлення злочинів;
- використання необхідних відомостей з відкритих масивів інформації (мас-медіа, громадськість);
- об'єднання інформаційних масивів оперативних підрозділів різних відомств (Національної поліції України, СБУ, Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України тощо) для встановлення повноепізодності вчинення злочинів;
- пошуку фактичних даних, що підтверджують факт протиправного діяння;
- виявлення, документування та закріплення всіх обставин протиправного діяння [5, с. 7].

Як свідчить практика, суть використання інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів Національної поліції означає, насамперед, застосування сучасних технічних засобів і телекомунікаційних систем для отримання оперативної інформації. Слід зазначити, що інформація, яка надходить у підрозділи, використовується переважно для вирішення локальних завдань, хоча значна її частина може бути реалізована неодноразово, багатопланово, декількома виконавцями й навіть оперативними підрозділами різних регіональних рівнів.

Тому доцільною є схема реалізації ідеї централізованого накопичення та обміну криміналістично значущої інформації за напрямками:

- інформація має універсальний криміналістичний характер і може бути корисною для інших працівників, а так само для інших підрозділів у рамках окремих правоохоронних органів;
- інформація становить інтерес для підрозділів інших органів, у тому числі в межах регіонів, міжрегіональних кордонів, у цілому по країні або в транснаціональних масштабах [3, с. 165].

Між тим, головною тенденцією розвитку нових напрямків застосування комп'ютерних технологій у діяльності правоохоронних органів має бути перехід від автоматизації обліків і побудови інформаційно-пошукових і експертних систем до створення ідентифікаційно-пошукових і діагностично-пошукових

комп'ютерних мережевих комплексів та систем, заснованих на мультимедійній платформі.

У практиці інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів економічно розвинених країн досить відома технологія накопичення й обробки даних «i2» (в україномовній транскрипції «ай-ту»), яка використовується в Інтерполі та поліції багатьох європейських країн [2].

Ми вважаємо, що створення Єдиної національної системи накопичення й обробки даних (на зразок технологій накопичення й обробки даних, що використовуються у більшості економічно розвинених країн світу) дозволить підвищити ефективність використання сил оперативних підрозділів. При цьому, чим скоріше відбудуться зміни, тим легше буде оперативним підрозділам адаптуватися до вимог сучасного інформаційного суспільства і тим ефективнішою буде їх діяльність.

Ми вважаємо, що впровадження концепції глобальної АПС, до якої матимуть доступ і використовуватимуть за призначенням підрозділи Служби безпеки України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України дозволить ефективніше використовувати інформацію, збереже її «триваючу» цінність, забезпечить найшвидший доступ до неї, встановлення повноепізодності вчинення злочинів, що призведе до більш раціонального використання сил оперативних підрозділів, забезпечить перехід на вищий, якісно новий рівень протидії злочинності.

1. Сизоненко А. С. Підготовка фахівців для слідчих підрозділів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naiou.kiev.ua/nnipsk/index.php/ru/life-instutyt/nauk-diyaln/694-pidgotovk>. – Назва з екрану.

2. Рижков Е. В. Досвід підготовки кадрів для оперативних підрозділів по боротьбі з кіберзлочинністю в донецькому юридичному інституті МВС України / Е. В. Рижков // Боротьба з інтернет-злочинністю : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 12-13 червня 2013 р.). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. - С. 193-196.

3. Михальчук Т. В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Т. В. Михальчук. – К. : КНУВС, 2009. – 224 с.

4. Козинкин В. А. Использование в расследовании преступлений информации, обнаруживаемой в средствах сотовых систем подвижной связи : автореф. дис... канд. юрид. наук ; спец. 12.00.09 // Владислав Анатольевич Козинкин. – Москва : Московский университет МВД России, 2009. – 28 с.

5. Берлач А. І. Інформаційне забезпечення діяльності оперативно-розшукових підрозділів у сфері захисту фінансової системи України : (навчальний посібник) / А. І. Берлач. – К., 2006. – 190 с.

Федосова О.В.

кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

В умовах зростання загального рівня злочинності в Україні велику занепокоєність викликає тенденція збільшення частки корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Важливу роль у своєчасному їх виявленні, попередженні та розслідуванні відіграє належне використання знань оперативно-розшукової характеристики цих злочинів.

Зазначимо, що проблема визначення оперативно-розшукової характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності досліджується порівняно недавно. Фахівцями у сфері оперативно-розшукової діяльності, серед яких К.В. Антонов, В.М. Аتماжитов, В.І. Василичук, Д.В. Гребельський, М.Л. Грібов, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, Д.Й. Никифорчук В.Д. Пчолкін зроблено значний внесок у наукову розробку визначення загального поняття, кількісного і якісного складу елементів, місця оперативно-розшукової характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності. Однак, незважаючи на значний внесок науковців у розробку даної проблематики, вона залишається актуальною й сьогодні.

Загальноприйнято в теорії оперативно-розшукової діяльності розглядати оперативно-розшукову характеристику злочинів з позицій функціонування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, яка містить у собі найбільш важливі, пошукові ознаки, що у сукупності дають більш глибоке уявлення про суб'єкта злочину, дозволяють прийняти правильне рішення щодо застосування тих оперативно-розшукових засобів і методів, що забезпечують ефективно виявлення і розкриття досліджуваних видів злочинів [1; 2; 3]. Такі пошукові ознаки є структурно-змістовними елементами оперативно-розшукової характеристики, що відіграють важливу роль у плануванні й організації розкриття всіх видів злочинів і, зокрема, корисливо-насильницьких, що вчиняються неповнолітніми.

Слід відмітити, що використання елементів оперативно-розшукової характеристики сприяє здійсненню оперативно-розшукових заходів у межах загальних форм оперативно-розшукової діяльності Національної поліції Украї-

ни, а саме: оперативної розробки за оперативно-розшуковими справами; організації негласної роботи; ведення профілактичних, криміналістичних та оперативних обліків; оперативної профілактики тощо.

Отже, до елементів оперативно-розшукової характеристики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми слід віднести наступні: 1) способи вчинення і приховування неповнолітніми корисливо-насильницьких злочинів; 2) особистість неповнолітнього злочинця; 3) слідова картина як «комплекс ознак» (слідів), що мають специфіку, властиву вчиненню корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніми; 4) час і місце вчинення злочинів; 5) предмет зазіхання.

Необхідно зазначити, що всі названі елементи перебувають у тісному зв'язку, при якому аналіз одного з них (способу злочину) дозволяє висувати обгрунтовані версії про осіб, що вчинили злочин. Це ж положення поширюється і на інші ознаки. Наприклад, сліди злочину відображають зв'язок з особистістю злочинця. Сліди приховання також орієнтують на коло осіб, що вчинили злочин.

Серед основних елементів оперативно-розшукової характеристики злочину домінуючу позицію займає *спосіб* його вчинення. Він охоплює систему взаємопов'язаних дій суб'єкта, що вчиняються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети злочину [4, с. 38]. Для способу вчинення злочинів за участю неповнолітніх характерним є, перш за все, непрофесіоналізм їх дій. Зокрема: відсутність ретельної підготовки до вчинення злочину; непослідовність або відсутність логіки дій (наприклад, інколи обирається найскладніший шлях проникнення на об'єкт при ігноруванні найбільш реального шляху, простого та безпечного); відсутність заздалегідь обраних місць для приховування майна, набутого злочинним шляхом, і каналів його реалізації тощо. Характерними діями неповнолітніх можна вважати факти безглузлого знищення або пошкодження майна на місці злочину, залишення нецензурних написів тощо. Розбої та грабежі, які вчиняються неповнолітніми, часто є зухвалими, цинічними, супроводжуються безглуздою жорстокістю стосовно потерпілих (наприклад, нанесення великої кількості тілесних ушкоджень людині, навіть коли вона не чинить опору нападникам).

Одним з основних ознак способу вчинення корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх є їх груповий характер. Це обумовлено тим, що в суспільстві собі подібних у підлітка створюється відчуття свободи, з'являється можливість проявити себе на очах у друзів, що піднімає його самооцінку. Групові злочини неповнолітніх найбільш небезпечні за своїми наслідками, оскільки у кожного виникає бажання проявити себе, довести самому собі і оточуючим свою силу. При скоєнні грабежів і розбійних нападів групи неповнолітніх, як правило, використовують відкритий підхід до потерпілого з негайною вимогою у них речей і грошей, рідше підхід до потерпілого під певним приводом, після чого відбувається насильницьке вилучення цінностей та

речей.

Одним із важливих елементів у структурі оперативно-розшукової характеристики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, є типові властивості *особистості злочинця*, оскільки саме вони визначають вибір підлітками обстановки і способу злочинної дії, предмета посягання, мотиви його поведінки як в момент вчинення злочину так і після цього.

У науковій літературі прийнято виділяти декілька груп властивостей особистості: соціально-демографічні (стать, вік, соціальне становище, освіта, сімейний стан, наявність судимості та ін.), морально-психологічні (потреби, прагнення, захоплення, інтереси, світогляд підлітка) та біологічні. За даними окремих досліджень, багато неповнолітніх (особи віком від 14 до 18 років) належать до різних видів ситуативних типів злочинців, які вчиняють злочин в силу сформованих обставин, ситуації, під впливом імпульсів. Невміння володіти своїми емоціями, контролювати почуття, оцінювати ситуацію, знаходити компроміси призводить до вчинення ними злочинів з ознаками особливої жорстокості, з заподіянням фізичної чи моральної шкоди. Зазначимо, що всі властивості особистості неповнолітніх правопорушників так чи інакше знаходять відображення в їх поведінці, вчинках, стосунках з суспільством і конкретними людьми.

До *предмета зазіхання* корисливо-насильницьких злочинів, вчинених групами неповнолітніх слід віднести насамперед гроші, а також речі і предмети, що мають вагомий грошовий еквівалент, – золоті прикраси, мобільні телефони, планшети, автотранспорт, модні предмети одягу, годинники тощо. Разом з тим в силу віку і відсутності зрілого соціального досвіду вони можуть не усвідомлювати цінності окремих предметів – хутряних виробів, модних аксесуарів, творів мистецтва. В той же час, нерідко предметом посягання стають продукти харчування, спиртні напої, а також малогабаритні предмети, що можуть бути швидко реалізовані.

До *типових слідів* можна віднести залишені на місці злочину сліди рук та взуття, які мають невеликий розмір, характерний для підлітків; сліди застосування неякісних знарядь злочину та саморобної зброї, виготовлених за відсутності відповідних навичок; нецензурні написи; недопалки, пляшки з під спиртного.

Потерпілими від злочинів неповнолітніх нерідко є їх знайомі з числа однолітків або дітей молодшого віку – сусіди по будинку, подвір'ю, однокласники, учні молодших класів. Жертвами вуличних грабежів і розбоїв стають незнайомі люди, однак тут необхідно зазначити закономірні взаємозв'язки між властивостями жертви і особистістю неповнолітнього злочинця – потерпілими, як правило, є найменш захищені категорії громадян, які не можуть чинити опір, тобто самотні перехожі, жінки, літні люди, особи в стані алкогольного сп'яніння.

Час і місце вчинення злочинів неповнолітніми. Абсолютна більшість корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми відбува-

ється на вулиці, в парках, скверах, магазинах, на вокзалах і транспорті, в місцях відпочинку (кафе, нічні клуби, салони ігрових автоматів) та ін. Як правило, це район, де проживає неповнолітній, або місце, де він з групою підлітків звичайно проводить свій вільний час. Виключення з цього становили хіба що розбійні напади та грабежі з проникненням в житло та інші приміщення. Вибір часу вчинення злочинів підлітками також визначається особливостями їх життєвого розпорядку. Дозвілля підлітків в певному віці, навіть за умови їх виховання в неблагополучних сім'ях, знаходиться під контролем дорослих. Тому вони звичайно вчиняють злочини у час, вільний від навчання, роботи, однак у нічний – рідше.

Щодо розкриття корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, узагальнення й аналіз практики дозволяє віднести до типових взаємозв'язків елементів оперативно-розшукової характеристики наступні: а) слідова картина – особистість злочинця; б) предмет зазіхання – особистість злочинця; в) спосіб вчинення – коло осіб, причетних до його вчинення. Названі взаємозв'язки дозволяють знайти свого роду закономірності, використання яких є підставою для висунування типових, а в окремих випадках і конкретних оперативно-розшукових версій, що виконують важливу роль у процесі планування й організації розкриття злочинів.

Таким чином, дані про предмет злочинного посягання, спосіб вчинення та перелік наявних слідів злочину можуть дозволити висунути обґрунтовану версію про вчинення корисливо-насильницького злочину саме неповнолітніми.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що належне використання елементів оперативно-розшукової характеристики в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України, допомагає ефективно виявляти події та факти, що становлять оперативний інтерес, а також забезпечувати проведення оперативно-розшукових заходів щодо попередження та розкриття корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми.

1. Гребельский Д. В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик [Текст] / Д.В. Гребельский // Криминалистическая характеристика преступлений: сб. науч. тр. – М.: Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер по предупреждению преступности, 1984. – С. 73.

2. Пчолкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : монографія / В. Д. Пчолкін. – Одеса : ОЮІ НУВС, 2005. – 376 с.

3. Грібов М. Л. Оперативно-розшукова характеристика розбоїв, що вчиняються організованими злочинними формуваннями / М. Л. Грібов // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». –2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hmlozf.pdf>.

4. Гора І. Поняття, спосіб вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні / І. Гора // Закон и жизнь. Международный научно-практический правовой журнал. – Кишинев, 2012. – № 9 – С. 35–38.

Федотенко А.В.
здобувач кафедри
ОРД та СТ ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІЦІЄЮ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛІДЧИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ПІД ЧАС ГЛАСНОГО ТА НЕГЛАСНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинне законодавство країн світу, пройшло розвиток від абсолютизації ролі оперативно-розшукової діяльності у боротьбі зі злочинністю до констатації повної несумісності негласної частини поліцейського дізнання з основними принципами правової держави, до її диференційованого використання особливо у боротьбі з організованими формами злочинності пов'язаними з тероризмом особливо після 11 вересня 2001 р. [1, с. 499; 2; 3]. Аналогічна трансформація спостерігається в Україні.

Визначення закономірностей виникнення спеціальних оперативно-технічних підрозділів у поліціях та спецслужбах світу може бути здійснено на підставі історичного аналізу їх виникнення. Як свідчать документи поліції різних країн появу спеціальних заходів спрямованих на перехоплення інформації слід пов'язувати з потребами боротьби зі злочинністю та захистом державності. До появи телеграфного та телефонного зв'язку використовувалася перлюстрація кореспонденції.

В цей період в розшуковій діяльності також використався метод перлюстрації кореспонденції, який проводився чиновниками поштових установ з метою виявлення фактів протизаконної політичної діяльності. Найбільших масштабів перлюстрація кореспонденції досягла у при кінці XIX початку XX віків. Щорічно департамент поліції готував звіт о перлюстрації за рік [4].

З появою телеграфного та телефонного зв'язку поліція з метою контролю контактів злочинців стала перехоплювати телеграфні повідомлення та прослуховувати телефонні розмови [5, с. 45].

Перехоплення телеграфних повідомлень на при кінці XIX століття стали настільки поширені у США, ще, наприклад, в Каліфорнії в 1862 році був ухвалений спеціальний закон, що забороняє таку практику. Початок використання прослуховування перегорів у боротьбі зі злочинністю вважають винахід у 1876 році телефонного Апарату А.Г. Беллом (США) та подальшим створенням першої телефонної. Наступним етапом стала розробка Т.А.Едиссоном прилад для запису та прослуховування звуку.

Уперше про прослуховування телефонних переговорів у США згадується у 1881 році в [6, с. 9]. Як свідчать дослідження науковців у США в се-

редині 80-х років XIX століття активно прослуховування телефонних переговорів. Це призвело до того, у 1905 році в Каліфорнії була здійснена законодавча заборона прослуховувань телефонних переговорів [7, с.115].

В подальшому у 1898 р. В. Паульсеном у Данії розроблено спосіб магнітного звукозапису. Це стало підґрунтям того, що, вже 1916 року поліція США прослуховувала телефонні конфіденційні розмови адвокатів, лікарів, священнослужителів. Означена тенденція порушень прав і свобод людини стала причиною постановки питання щодо правової регламентації зазначеного заходу. У 1928 році там була визнана доцільність судового контролю за прослуховуванням телефонів [8, с. 50].

У 1928 году Ф. Пфлаймер виготовив магнітну ленту. У 1934 р. на виставці радіоапаратури в Берліні упершу продемонстрував звукозаписуючу апаратуру, яку назвав та запатентував як «магнітофон». Практично одночасно у радянській юридичній літературі з'явилися перші вислови щодо можливості застосування звукозапису під час боротьби зі злочинністю.

Досвід США свідчить про найбільше використання їх під час боротьби в часи «сухого закону» 1920-х рр. [9]

Слід відзначити, що значного розвитку досягла служба прослуховування та магнітного звукозапису під час диктатури Гітлера у Німеччині. У Головному управлінні імперської безпеки сформувалася технічна служба, до якої входили відділ радіо-, фото-, кіно – служби та відділ телеграфно-телефонної служби, що здійснювали перехоплення відповідних каналів інформації та оперативну фото-, кінозйомку та радіопеленгацію [10].

У 1956 р. у США був виготовлений перший зразок електронного відеомагнітофона, а у 1967 р. був створений перший промисловий зразок, означене започаткувало еру оперативного відеозапису інформації [11, с.5].

Важливо відзначити, що до 1973 року всі органи правопорядку США вже мали докладні інструкції про порядок застосування спецтехніки, у тому числі, при проведенні заходів на каналах зв'язку [12].

Звертає на себе увагу тенденція до поширення кола суб'єктів і об'єктів застосування сучасних технологій негласного розслідування. Тільки в США, крім поліцейських органів різного рівня, можна нарахувати більш десятка федеральних відомств, що використовують методи таємного розшуку, оптичне та повітряне спостереження, прослуховування телефонних переговорів та інших засобів електронного стеження за об'єктами контролю. [13, с.126; 14; 15, С. 41–43.] За свідченням професора Г. Маркса (Garry Marx), до спеціальних методів розслідування всі частіше вдаються також федеральні відомства, що, на перший погляд, дуже далекі від правоохоронної діяльності (департаменти сільського господарства, внутрішнього житлового і міського розвитку, адміністрацію урядових служб, комісію з ядерного регулювання, комісію з товарів і торгівлі, деякі комітети Конгресу, а також відомство, що займається питаннями споживання, здоров'я і захисту навколишнього середовища, агентство по транспортних засобах і ін.) [16, Р. 24-31.].

В останні роки в більшості країн Заходу в законодавчому порядку були наділені повноваженнями правоохоронних органів податкові відомства щодо перлюстрації поштової кореспонденції, прослуховування телефонних розмов, використання спеціальних оперативно-технічних засобів і негласних інформаторів [17].

Незважаючи на таку кількість суб'єктів, що мають право здійснювати перехоплення телефонних розмов та електронне спостереження, законодавство США забороняє будь-які прослуховування без відповідного судового ордеру. При цьому правила підслуховування розрізнялися відносно усних переговорів (oralcommunication) і переговорів за допомогою дротяних засобів зв'язку (wirecommunication).

Не кодифікованість законодавства було відмінністю багатьох демократичних держав у ХХ столітті. Це змінилося на рубежі 2000 років. Так у Великобританії, у 2000 році був прийнятий нормативно-правовий акт, "Про регулювання розшукових повноважень" [18, С. 6.]. Аналогічні законодавчі акти були прийняті у значній більшості країн Європи: Німеччина, Франція, Італія, Країни Бенілюксу, Швейцарія, Фінляндія, Польща, Румунія та ін. [19; 20].

Згідно Законів Фінляндії «Про поліцію» та "Про примусові заходи" поліція може проводити "Перехоплення телекомунікацій", "технічне стеження" та «встановлення супутніх дзвінку обставин» на ґрунті принципу пропорційності:

- «перехоплення телекомунікацій» допускається, коли є підстави підозрювати когось в державній зраді або вбивстві, неумисному вбивстві, узятті заручників, грабежі при обтяжливих обставинах, професійній скупці краденого, викраденні літака, диверсії проти повітряного судна, фальшивомонетниці при обтяжливих обставинах, злочині, пов'язаному з наркотиками, злочині при обтяжливих обставинах, здирстві при обтяжливих обставинах або поганому впливі при обтяжливих обставинах, або у підготовці вказаних правопорушень;

- «встановлення супутніх дзвінку обставин» допустимо, коли є причини підозрювати когось в правопорушенні, за яке передбачене покарання не менше чотирьох місяців ув'язнення, або в правопорушенні, здійсненому через термінал проти системи автоматичної обробки інформації, або в правопорушенні, пов'язаному з наркотиками, або в злочинній спробі зробити вищеназвані правопорушення [21].

З метою уніфікації національного законодавства країн Європи у 2007 р. відділом стратегічних питань поліційної діяльності Управління Генерального Секретаря Організації з Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ) підготовлено Довідкове керівництво з кримінального судочинства з переліком та вимогами до спеціальних слідчих методів та прийомів (ССМП) [100].

Відповідно до Довідкового керівництва ССМП складаються з: спеціальних операцій включаючи впровадження, спостереження з елементами прослуховування та стеження, використання інформаторів, контрольованих поставок.

На думку фахівців ОБСЄ ССМП це виключні заходи та під час них повинні використовуватися збалансованість між громадською безпекою та забезпеченням прав і свобод людини. Як наслідок у переважній більшості країн визначений перелік злочинів для викриття, яких використовуються ССМП. Одна з основних вимог це судовий контроль за використанням ССМП, який розглядає звернення про законність їх здійснення та скарги про порушення прав юридичних та фізичних осіб.

Таким чином поліція зарубіжних країн в цілях отримання необхідної інформації здійснює оперативно-розшукові заходи з використання технічних засобів. Для проведення означених ССМП у складі відповідних правоохоронних органів створюються спеціальні технічні підрозділи. Аналіз законодавства країн світу дозволяє визначити особливі правові вимоги використання оперативно-технічних заходів (ССМП):

- визначеність переліку злочинів, підготовка або вчинення, яких може привести до проведення конкретних видів ОРЗ, що обмежують права і свободи людини;
- конкретизація осіб, відносно яких можуть бути використані конкретні види ОРЗ, що обмежують права і свободи людини;
- виключність оперативно-розшукових заходів, що обмежують права і свободи людини та не можливість їх здійснюватися по первинній інформації;
- визначеність тривалості оперативно-розшукових заходів, що обмежують права і свободи людини: повинний бути зазначений період, протягом якого санкція на конкретний захід дійсна;
- визначення порядку зберігання та знищення копій, первинних матеріалів, якщо не буде отримано підтверджень злочинної діяльності;
- регламентованість порядку прийняття рішення, отримання відповідної судової, санкції та визначення конкретних суб'єктів проведення відповідних видів оперативно-технічних заходів та злочинів розслідування, яких відносяться до їх компетенції.

Стосовно України до 60-80-ті роки в діяльності міліції з використання можливостей КДБ активно використовувалися оперативно-розшукові заходи: «Захід-1», «Захід-2», «Захід – ПК». Свого оперативно-технічного підрозділу у складі ОВС не було.

Після прийняття у 1992 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», який надав право підрозділам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації, контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштової відправлення, було створено окремі оперативно-технічні підрозділи у складі МВС України.

15 листопада 2000 року приєднання до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї ООН), яка визначила необхідність використання оперативно-розшукових, технічних та електронних методів та засобів виявлення та контролю за злочин-

ною діяльністю з метою її припинення та знешкодження. Наслідком Імпле-ментації норм означеної Конвенції було надання права оперативним підроз-ділам негласного встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем цифрового стільникового зв'язку (оперативно-розшуковий захід, який полягає в локалізації місця знаходження радіоелектронного засобу, мобільного терміналу систем зв'язку (без розкриття змісту повідомлень) та інших радіо випромінювальних пристроїв, у тому числі білінг).

Реалізація означених заходів у сфері протидії організованій злочинно-сті визначила створення на першому та другому етапі у складі спеціалізова-них підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю МВС України оперативно-технічної розвідки.

12 квітня 2012 року прийняття ВР України новітнього Кримінального Процесуального Кодексу та внесення відповідних змін до чинного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та прийняття новітніх ін-струкцій з організації ОРД у складі ОВС осталися тільки оперативно-технічні підрозділи, які у межах оперативно – розшукового провадження за тяжкими або особливо тяжкими злочинами, у зв'язку з розшуком осіб, які їх учинили або зникли безвісти, проводили наступні оперативно-технічні заходи та не-гласні слідчі (розшукові) дії.

Розформування підрозділів боротьби з організованою злочинністю призвело до ліквідації технічної розвідки та втрати її набутків (2015-2016 рр.) що було враховано при формуванні новітньої організаційної моделі опера-тивно-технічних підрозділів Національної поліції. Організаційна модель опера-тивно – технічних підрозділів складається з двох блоків: перший – підрозділи оперативно-технічних заходів (ПОТЗ) територіальних органів поліції (ГУ НП), другий – оперативно-технічні підрозділи (далі – ОТП).

Останні функціонують у складі Департаменту внутрішньої безпеки та Департаменту захисту економіки Національної поліції України та їх терито-ріальних підрозділів. Означеним оперативно-технічним підрозділам дозволя-ється проводити окремі оперативно-технічні заходи та негласні слідчі (роз-шукові) дії для вирішення задач оперативно-розшукового та кримінального провадження. Напрямок забезпечення оперативно-розшукового та криміна-льного провадження щодо злочинів пов'язаних з організованою злочинність окремо не визначений у завданнях всіх структурних служб оперативно-технічних підрозділів.

З визначеного можемо констатувати, що становлення оперативно-технічних підрозділів у складі поліції України пройшло декілька етапів:

- XVIII – початок XX ст.ст. – існування у складі МВС спеціальної уста-нови, що займалася перлюстрацією кореспонденції;
- початок XX ст. – 1017 р. – використання політичною поліцією пере-хоплення телефонних розмов;
- 20-80 – ті роки XX ст. – проведення технічними підрозділами КДБ

СРСР за завданнями оперативних підрозділів міліції заходів з аудіозапису перемовин, прослуховування телефонних розмов, контролю кореспонденції;

- 1992 – 2000 рр. – створення у складі ОВС оперативно-технічних підрозділів та підрозділів технічної розвідки (ПБОЗ);

- 2001 – 2012 рр. – розширення переліку заходів, проведення яких віднесено до компетенції оперативно-технічних підрозділів;

- 2012 – листопад 2015 р. – наділення оперативно-технічних підрозділів повноваженнями проведення НСРД та ліквідація підрозділів технічної розвідки;

- листопад 2015 р – до наступного часу – створення підрозділів оперативно-технічних заходів кримінальної поліції та оперативно-технічних підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки та Департаменту захисту економіки.

Таким чином на сьогодні сформована трьох ланкова система оперативно-технічних підрозділів. Однак для впровадження світового досвіду у діяльність Національної поліції повинно йти шляхом конкретизації на законодавчому рівні правового статусу оперативно-технічних підрозділів кримінальної поліції та їх компетенції щодо проведення оперативно-технічних заходів. Необхідно також законодавчо визначити структуру кримінальної поліції з визначенням функцій – задач підрозділів оперативно-технічних заходів кримінальної поліції та оперативно-технічних підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки та Департаменту захисту економіки.

1. Дженис М. Европейское право в области прав человека. Практика и комментарии: пер. с англ / М. Дженис, Р. Кэй, Э. Брэдли. – М.; Будапешт, 1997. – 684 с.

2. G. Marx Undercover policing and emerging enforcement powers: perspectives from two sides of the Atlantic. – University of Illinois- College of Law, 2005. -424 p.

3. Report to the President. Cost Estimates for Security Classification Activities [Електронний ресурс], 2011. – 4 р. – [Режим доступу]: <http://www.archives.gov/isoo/reports/2Oil-cost-report.pdf>.

4. Перегудова З.И. Важный источник по истории революционного движения / Коллекция перлюстраций ЦГАОР СССР. – М.: Юр. лит, 1986. – 126 с.

5. Федоров С.Е. Политический розыск царской России в начале XX века: средства и методы: Канд. дисс. ... к.ю.н. – Х. : ХЮА України, 1992. – 176 с.

6. Оперативно-розыскные мероприятия на каналах связи (правовой анализ): монография / [Б.М.Евстратиков, С.И.Захарцев, В.Н.Медведев, В.П. Сальников] / Под общей редакцией В.П. Сальникова. – СПб.: Фонд «Университет». 2005. – 256 с.

7. Махов Н. Уголовный процесс США (досудебные стадии): учебное пособие / В.Н. Махов, М. А.ПЕШКОВ. – М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1998. – 208 с.

8. Литвинюк М.Г. Некоторые тенденции законодательного регулирования использования специальных технических средств в США // Проблемы формирования уголовного-розыскного права (оперативно-розыскная теория и практика в государствах – участниках СНГ): Вневедомств. сб. науч. работ / Под. ред. А.Ю. Шумилова. – М.: Издатель Шумилова И.И., 2003. – С. 42-68.

9. Юрина Л. Г., Юрин В. М. Контроль и запись переговоров М. 2002. С. 11-53. – [Режим доступу]: <http://www.bestreferat.ru/referat-230728.html>.

10. Главное управление имперской безопасности РСХА [Режим доступу]: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

11. Костырин В.Н. Применение видеозаписи в оперативно – розыскной и следственной

работе: учебное пособие / В.Н. Костырин и др. – Ташкент: ТВШ МВД СССР, 1988. – 38 с.

12. Линдсей А. Обзор норм федерального права об электронном наблюдении и прослушивании. М., 1997. С. 42—50.

13. Голиков Б. К. Управление разведывательной службой полиции США / Б. К. Голиков, А. П. Полежаев. – М. : Акад. МВД СССР, 1985. – 183 с.

14. Савченко А. В. ФБР ХХІ століття: погляд зсередини / А. В. Савченко // Іменем Закону. – 2001. – № 15.– С. 7.

15. Савелий М. Полицейская разведка США в начале ХХІ века / М. Савелий, А. Полежаев // Профессионал. – 2005. – № 1 (45). – С. 41–43.

16. G. Marx, “The Interdependence of Private and Public Police as Illustrated by Undercover Investigations”. – Crime and Justice system Annuals 21. – 1987. – P. 24-31.

17. Смирнов М. П. Зарубежная налоговая и криминальная полиция и их оперативно-розыскная деятельность / М. П. Смирнов. – М. : АНП : Изд-во МГУ : ЧеРо, 2000. – 584 с.

18. Regulation of Investigatory Powers Act 2000 // The Public General Acts and General Synod Measures. – London: HMSO, 2001. – Ch. 23.

19. Kreis, Georg (ed.) Staatsschutz in der Schweiz. Die Entwicklung von 1935 – 1990, Berne (Haupt) 1993. – 548 s.

20. Закон Польської Республіки «Про службу захисту Держави» від 1990 р.

21. Dennis Toellborg. Report on Wire Tapping Legislation in Sweden // Прослушивание телефонов в международном праве и законодательстве одиннадцати европейских стран (Великобритания, Германия, Финляндия, Франция, Швейцария, Швеция, Венгрия, Польша, Российская Федерация, Румыния, Украина) / Онлайн библиотека Харьковской правозащитной группы. – Спец. Вып. № 49. – 2012: [Электронный доступ] : [shttp://library.khpg.org/index.php](http://library.khpg.org/index.php).

Хмеленко В.В.

здобувач кафедри

ОРД та СТ ФПФКП

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ОСІБ, ЯКІ КОНФІДЕНЦІЙНО СПІВРОБІТНИЧАЮТЬ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ, ПІД ЧАС ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Відповідно до п.1 ч.1 ст.7 Закону України від 18.02.1992 р. “Про оперативно-розшукову діяльність”, одним із обов’язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є вживання необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [1].

Важливого значення при проведенні ефективних оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами правоохоронних органів щодо виявлення та нейтралізації осіб, які можуть вчиняти злочини, та недопущення скоєння злочинів на різних стадіях злочинної поведінки набуває ви-

користання такої специфічної діяльності, як робота з конфідентами.

Конфіденційне співробітництво – це стосунки, що зумовлюють взаємні зобов'язання і відповідальність суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в особі їх працівників з громадянами, які погодилися сприяти виявленню, попередженню та припиненню злочинів, забезпеченню захисту працівників правоохоронних органів від протиправних посягань при виконанні службових обов'язків [2, с. 64].

Принцип залучення конфідентів в оперативно-розшуковій діяльності – це зашифрування (негласність) структури й функцій окремих оперативних підрозділів, тактика й методика агентурної роботи, застосування оперативних і оперативно-технічних засобів. Важливу роль у запобіганні злочинам відіграє виявлення й перевірка осіб з антигромадськими поглядами, способом життя та протиправною поведінкою. Зосередження таких осіб утворює криміногенне середовище, що впливає на оперативну обстановку певної території обслуговування. Оперативні працівники за допомогою негласних сил, використовуючи засоби і методи оперативно-розшукової діяльності, проникають до криміногенного середовища й отримують інформацію, яку використовують в подальшому для планування відповідних запобіжних заходів [2, с. 58].

На сьогодні для протидії злочинності дуже важливе значення має використання оперативними працівниками осіб, які співпрацюють з правоохоронними органами на конфіденційній основі, оскільки:

- 1) такі особи можуть входити в довіру до осіб з антигромадською поведінкою, що допомагає вивчати й аналізувати їх дійсні погляди, отримувати інформацію про їх дійсні злочинні наміри;
- 2) вони можуть безпосередньо здійснювати заходи запобіжного характеру;
- 3) отримана інформація з негласних джерел миттєво може бути використана з метою недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки;
- 4) за допомогою їх інформації можуть бути отримані відомості про умови, які сприяють вчиненню злочинів.

За допомогою конфідентів можливо й вивчення осіб, які представляють оперативний інтерес, з метою виявлення ознак (процесу) розвитку злочинної поведінки. Якщо й не будуть встановлені конкретні факти злочинної поведінки, то зміст суджень даної категорії осіб з приводу злочинності, моральні оцінки, погляди на вибір засобів задоволення потреб, дозволить судити правоохоронним органам про ціннісні орієнтації цих осіб, плани на майбутню перспективу, інтереси, про уявлення допустимості чи недопустимості задоволення тих чи інших потреб злочинним шляхом [3, с. 54].

За допомогою цієї категорії осіб вирішуються наступні основні завдання:

- 1) встановлення осіб, схильних до вчинення злочинів, вивчення їх способу життя, злочинних намірів і дій з метою виявлення, попередження і припинення злочинів;
- 2) встановлення злочинної діяльності осіб (груп осіб);

- 3) виявлення латентних злочинів і осіб, що їх вчинили;
- 4) одержання та фіксації фактичних даних, що можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні;
- 5) розшук осіб, які ухиляються від органів досудового розслідування, суду, слідчого судді та відбування покарання;
- 6) встановлення місць зберігання майна, грошей та матеріальних цінностей, здобутих злочинним шляхом;
- 7) встановлення місць зберігання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; інших заборонених до обігу предметів;
- 8) виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Таким чином, використання осіб, які конфіденційно співробітничать з правоохоронними органами, має велике значення для запобіжної діяльності оперативних підрозділів. Будь-яка інформація про осіб з антигромадською спрямованістю поведінки, яка містить дані про підготовку ними протиправних чи аморальних дій, є сигналом для реагування з боку оперативних підрозділів і громадськості. Тільки за умов своєчасного отримання інформації, глибокого і всебічного вивчення особи, яка становить оперативний інтерес, умов її життя й даних прогнозу індивідуальної поведінки, створюються реальні передумови для вжиття оптимальних заходів щодо недопущення вчинення нею злочинів.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №22. – Ст.303 (із змінами та доповненнями).

2. Усенко В.Ф. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: Погляд сьогодення : монограф. / В. Ф. Усенко, В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк – К.: КНТ, 2007. – 204 с.

3. Чуфаровский Ю. В. Психология ОРД правоохранительных органов : монограф. / Ю. В. Чуфаровский. – М., 1996. – 88 с.

Христов О.Л.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

Панасенко А.О.

слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Організаційно-правові аспекти забезпечення участі незалежних осіб під час досудового розслідування до сьогодні ще не знайшли повного вирішення.

Слід зазначити, що чисельна плеяда правників визначає важливість і необхідність існування інституту понятих у кримінальному провадженні, оскільки поняті є незалежними джерелами і відіграють вагомє значення під час визнання доказами тих чи інших фактичних даних.

Зі вступом в дію Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) України 2012 року значення інституту понятих значно зросло, однак, збільшилась і кількість проблем, які виникають з організацією їх залучення. До таких в першу чергу, на нашу думку відносяться:

1. До сьогодні спірним залишається питання щодо необхідності залучення понятих при проведенні слідчих (розшукових) дій (далі – СРД). Так, ч. 7 ст. 223 КПК України визначено, що слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незацікавлених осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи. Винятком є випадок застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної СРД. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Поряд з цим, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної СРД [1]. Слід зазначити, що при проведенні одних СРД (обшуку або огляду житла) КПК регламентує обов'язкову участь понятих, тоді як під час проведення інших – допускає зазначені вище виключення із загального правила.

Сучасне науково-технічне забезпечення розслідування, на нашу думку, є достатнім для того, щоб відмовитись від застарілих поглядів стосовно існування інституту понятих у кримінальному провадженні.

Одним із важливих аргументів, на наш погляд, є те, що, наприклад, відеозапис може в повній мірі відтворити хід і результати проведення СРД, тоді як інформація яку сприймають поняті – з часом стирається у пам'яті і може викривлятися, що негативно впливає на встановлення істини під час наступних стадій кримінального провадження.

Існування в КПК вимоги щодо обов'язкової участі понять породило ситуацію, коли одні і ті ж особи постійно (або періодично) приймають участь у проведенні СРД (так звані «чергові» поняті), зацікавленість в участі під час розслідування яких, як правило, підкріплюється матеріальним заохоченням зі сторони працівників правоохоронних органів.

Згодом, це впливає на самовільну спрощеність працівниками правоохоронних органів процедури участі таких осіб у якості понять (часткову участь, неухважність до деталей та ін.). Це в свою чергу ставить під сумнів об'єктивність і достовірність показань понять в якості джерел доказової інформації.

2. Згідно з положень, висвітлених в Главі 3 КПК, а також ч. 7 ст. 223 поняті є учасниками кримінального провадження, однак законодавець не визначив їх права. При цьому, однією з вимог проведення процесуальних дій є необхідність роз'яснення їх учасникам процесуальних прав та обов'язків, в ході чого, одразу впливає проблема визначення і їх кола для понять.

В правозастосовній практиці, понятим, за таких умов слідчий, прокурор роз'ясняє лише загальні положення та вимоги щодо їх залучення, що є на нашу думку не зовсім правильним. Тому, існування інституту понять у кримінальному провадженні, на нашу думку, повинен бути забезпечений відповідною правовою основою щодо визначення прав і обов'язків понять.

3. Відсутність регламентованого законодавством механізму залучення понять до проведення СРД. Слідчий (оперативний працівник) досить часто стикається із ситуацією, коли особа, яку він запрошує для участі в СРД у якості понятого, відмовляються від набуття такого статусу (прийняття участі у проведенні СРД).

За результатами аналізу О.Л. Булейком опитування працівників правоохоронних органів відомо, що 96% респондентів відповіли, що в їхній практиці мають місце факти відмови понять від участі у СРД, при цьому 63% вказали, що такі випадки трапляються часто. Крім того, стало відомо, що найбільш поширеними мотивами такої відмови є: зайнятість; відсутність вільного часу; небажання піддатися можливому в подальшому допиту; стурбованість щодо можливого ускладнення в стосунках з сусідами, в житлі яких проводиться обшук, накладення арешту на майно; небезпека щодо можливої помсти; небажання надавати допомогу правоохоронним органам [2, с. 133].

З метою подолання вищевказаної проблеми, на думку науковців, яку ми підтримуємо, для залучення понять варто застосовувати заходи покарання та заохочення.

Поряд з цим, вітчизняне законодавство не містить норм, які б передба-

чали юридичну відповідальність за відмову особи без поважних причин брати участь в якості понятого при проведенні СРД. При чому подібних норм не містив і КПК 1960 року [3].

Окремі науковці пропонують вирішити питання щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та передбачити адміністративну відповідальність за відмову особи від виконання обов'язку понятого [4]. Подібні норми містяться в законодавстві ряду країн. Так, наприклад подібним чином регламентується відповідне питання ст. 86 КПК Республіки Казахстан [5], а також ряді інших держав пострадянського простору.

Варто також зауважити, що однією із частих причин відмови особи від участі в процесуальних діях в якості понятого є відсутність зацікавленості у залученні в якості незалежної особи. Адже в ряді випадків особа з постійним місцем роботи змушена бути відсутньою на робочому місці в робочий час, будучи залученою до СРД, втративши внаслідок цього заробіток. Таким чином, особу необхідно зацікавити не лише необхідністю виконання суспільного обов'язку, але і матеріально.

Ми підтримуємо думки А.А. Котової, яка з цього приводу вважає, що доцільно врегулювати питання виплати матеріальної компенсації в рамках глави 8 КПК України, що стосується процесуальних витрат [6].

Подібним чином це питання було врегульоване ч. 2 ст. 92 КПК редакції 1960 року, а практична реалізація даного положення відбувалася відповідно спеціальної Інструкції, що затверджена постановою Кабміну України від 01.07.1996 року №710 [7].

4. Крім того, необхідно чітко визначити процедуру залучення понятих. Зокрема, на нашу думку, було б доцільно обрати понятих із визначеного кола осіб, які у хаотичному порядку вибираються із завчасно створеної автоматизованої бази даних понятих. Подібну систему ми пропонуємо створити на кшталт автоматизованої бази, котра на даний момент функціонує в судовій системі України. При цьому необхідно передбачити, щоб коло понятих визначалось на кожний окремий день.

Висновки: 1) підсумовуючи вищеописане, слід зазначити, що сьогодні доцільно переосмислити застарілі погляди на інститут понятих у кримінальному провадженні; 2) здійснити відповідні наукові дослідження щодо ефективності та необхідності залучення понятих до проведення СРД; 3) у разі отримання результатів, які підтвердять потребу в існуванні інституту понятих, – прийняти відповідні зміни до вітчизняного законодавства, де передбачити питання організації залучення понятих при проведенні відповідних процесуальних дій, їх відповідальність та матеріальне заохочення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI в редакції від 16.08.2015 [Електронний ресурс] / Офіційний Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до код. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Булейко О. Л. Участь понятих у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 2009 / Ольга Леонідівна Булейко. – К., 2009. – 196 с.

3. Малярєнко В. Т. Про інститут понятих у кримінальному процесі України / В. Т. Малярєнко, І. В. Вернидубов // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 3. – С. 22-27.
4. Губіна Є. Н. Деякі питання участі понятих при провадженні слідчих (розшукових) дій / Є. Н. Губіна // Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка) : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. – Х. : Видавець Строков Д. В., 2013. – С. 124-127.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 1997. – № 23. – Ст. 335.
6. Котова А.А. Інститут понятих у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. А. Котова. – К., 2013. – 218 с.
7. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплат винагороди особам, які викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду та органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 р. №710 // Офіційний вісник України. – 2007. – №48. – ст. 1970.

Черняк А.М.

кандидат юридичних наук
здобувач кафедри правосуддя
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ОПЕРАТИВНІ ПІДРОЗДІЛИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СТУДЕНТСЬКОГО ОБМІНУ

Важливість міжнародного студентського обміну для нашої держави завжди була значною. Водночас, за останні п'ять років кількість іноземних студентів в Україні зросла більш ніж на 50 %, відповідно суттєво збільшились надходження до державного бюджету нашої держави, а враховуючи трьохразову девальвацію національної валюти та те, що потенційні іноземні студенти сплачують за навчання у іноземній валюті, відповідні надходження у державний бюджет збільшились у понад два рази. Окрім цього, потрібно констатувати й іміджеву важливість навчання в нашій державі значного числа іноземних студентів з різних континентів.

Водночас, слід зазначити, що разом з позитивними аспектами розвитку міжнародного студентського обміну, зростає й рівень злочинності у вказаній сфері. Значно почастишали випадки використання обміну студентами як прикриття для нелегальної міграції, яка сполучається з контрабандою предметів

та речовин заборонених для вільного обігу, тероризмом, шпигунством тощо. З метою попередження та припинення вищевказаних негативних проявів, постає нагальна потреба у ефективній протидії протиправним діянням у міжнародному студентському обміні нашої держави. Чи не головну роль у цій справі відіграють оперативні підрозділи правоохоронних органів.

Завдяки працям вітчизняних і зарубіжних учених у цілому створено теоретичне підґрунтя для вдосконалення системи, структури та діяльності оперативних підрозділів. Разом з тим, вивченню діяльності оперативних підрозділів як суб'єктів виявлення та розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну сьогодні бракує уваги.

Визначення переліку оперативних підрозділів, компетенцію яких становить протидія злочинам у сфері міжнародного студентського обміну має ґрунтуватися на визначенні переліку конкретних кримінальних правопорушень, що вчиняються у цій сфері.

Проведені нами дослідження засвідчили: основним видом злочинів у сфері міжнародного студентського обміну є нелегальна міграція у формі незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Ці злочини, здебільшого, сполучаються з іншими, які можна розмежувати на дві категорії: ті, що необхідні для безперешкодного вчинення нелегальної міграції (одержання неправомірної вигоди службовою особою, підроблення документів, печаток, штампів, використання підроблених документів тощо) та ті заради вчинення яких здійснюється нелегальна міграція. Останні можна розмежувати можна розмежувати на такі, що вчиняються з метою отримання матеріальної користі (корисливі) та такі, що не приносять матеріальної вигоди суб'єктам їх вчинення (за винятком одержання грошової винагороди організаторами та безпосередніми виконавцями від замовників).

До корисливих злочинів, заради яких вчиняється незаконне переправлення осіб через державний кордон є злочини у сфері господарської діяльності (зокрема, контрабанда, ввезення в Україну та збут підроблених грошей, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом та ін.), наркозлочини (контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, використання коштів здобутих від незаконного обігу цих засобів, їх незаконне виробництво та збут тощо) торгівля людьми, шахрайство тощо

Серед інших (не корисливих) злочинів заради подальшого вчинення яких здійснюють нелегальну міграцію потрібно виокремити шпигунство, диверсію, організацію групових порушень громадського порядку та масових заворушень, а також кримінальні порушення, пов'язані з тероризмом. Серед останніх можна виділити терористичний акт, втягнення до терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації.

Ґрунтуючись на усьому викладеному, а також на результатах комплексного аналізу норм ст. 41 та ст. 216 КПК України «Підслідність» [1], а також статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] можна дійти висновку про те, що серед оперативних підрозділів правоохоронних

органів України основними суб'єктами протидії злочинам у сфері міжнародного студентського обміну є оперативні підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Окрім вказаних вище оперативних підрозділів до виявлення та розслідування злочинів у сфері міжнародного студентського обміну можуть бути залучені оперативні підрозділи й інших правоохоронних органів. Це, зокрема, оперативні підрозділи управління державної охорони України (у разі необхідності запобігання злочинам, що пов'язані з посяганням на життя та здоров'я осіб у відношенні яких здійснюється державна охорона); органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України (у разі необхідності одержання інформації якою можуть володіти особи, які тримаються під вартою або відбувають покарання у місцях позбавлення волі); Національного антикорупційного бюро (у разі причетності до корупційних діянь, пов'язаних із студентським обміном вищими посадовими особами міністерства освіти і науки України, Державної міграційної служби України); Служби зовнішньої розвідки України (у разі необхідності здійснення агентурно-оперативного забезпечення розкриття та розслідування досліджуваної категорії злочинів не території інших держав).

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс]// Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. [Електронний ресурс]// Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Черняк О.М.

викладач відділу підготовки прокурорів
з нагляду за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову діяльність,
дідання та досудове слідство
Національної академії прокуратури України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В КОНТЕКСТІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сьогодні у законотворчій практиці України відстежуються тенденції інтеграції національного законодавства у світову та європейську правові системи. Широко відомо, що успішні системи забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів, засновані на ґрунтовно розробленій нормати-

вно-правовій базі, яка зрозуміла кожному правоохоронцю.

Принципова відмінність правоохоронних органів України від відповідних органів західноєвропейських країн полягає в тому, що вони «за інерцією» продовжують захищати не народ, а державу, точніше, державний апарат [1].

Зміни до Основного Закону, внесені відповідно до вимог Закону України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», сприяють покращенню діяльності органів прокуратури у сфері кримінального судочинства.

В умовах запровадження конституційних змін щодо обов'язку прокурора організувати розслідування кримінальних правопорушень вимагає невідкладного оновлення нормативно-правова база діяльності правоохоронних органів (у тому числі міжвідомча), особливо це стосується їх взаємодії.

У державах, які домоглися вагомих результатів у забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів, існує, як правило, чіткий, регламентований законом розподіл обов'язків та контролю. Як слідує з рішень Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), закон має відповідати якісним вимогам, бути «доступним» та «передбачуваним» (рішення від 13.07.1995 у справі «Толстой – Милославський проти Сполученого Королівства», заява № 18139/91).

Це стосується також і кримінального процесуального законодавства України, в межах якого продовжується «процесуалізація» оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД), впроваджується загальносвітовий досвід із удосконалення правової регламентації, пов'язаної з введенням нових слідчих (розшукових) дій – негласних, пов'язаних із застосуванням конспіративних методів отримання доказової інформації.

Зокрема, главою 21 КПК України закріплено систему негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), що фактично забезпечує злиття до цього часу двох окремих видів державно-владної діяльності: оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної [2], тобто зараз «процесуалізовано» значну частину оперативно-розшукових заходів шляхом надання їм статусу слідчих дій [3].

Разом з тим проблеми співвідношення оперативно-розшукової та процесуальної діяльності, уповноважених законом органів у виявленні та розслідуванні злочинів, на цей час не знайшли свого остаточного закріплення у законодавстві. Наразі серед правоохоронців та науковців немає одностайності думок щодо можливості їх поєднання.

Практика свідчить про те, що у деяких випадках, порушення балансу між цими видами діяльності дає змогу говорити про неякісність законодавчого забезпечення, його непередбачуваність, що призводить до різного розуміння норм законів судьями, прокурорами, слідчими, оперативними працівниками.

Нещодавно, під час візиту в Україну Голова Європейської комісії "За демократію через право" (Венеціанська комісія) Джанні Букіккіо, аналізуючи

проблеми правосуддя в Україні, заявив, що вони пов'язані не лише з корупцією, а й з простою некомпетентністю. За його словами, рішення судів часто недостатньо обґрунтовані, непоодинокі випадки, коли такі рішення приймалися і вищими судовими інстанціями [4].

Проте, можливо говорити про некомпетентність не лише суддів, а також і працівників правоохоронних органів. Але головною причиною є відсутність єдиної практики правозастосування, а в умовах реформування, законодавство, яке регламентує проведення ОРД та НСРД, потребує удосконалення, оскільки є суперечливим і складним; його положення остаточно роз'яснюються значною кількістю відомчих нормативно-правових актів, у тому числі засекречених.

Як наслідок, судами, у тому числі і вищими судовими інстанціями, виносяться суперечливі рішення, у яких при схожих обставинах проведення оперативних закупок наркотичних засобів в межах оперативно-розшукових справ, в окремих випадках матеріали визнаються допустимими при використанні, як приводи і підстави для початку досудового розслідування, а в інших не визнаються.

Так, в одному із судових рішень було зазначено, що оперативна закупка, як вид оперативно – розшукових заходів, може проводитися лише після внесення відомостей про злочин до ЄРДР та в рамках досудового розслідування. Формування такої практики ставить під сумнів можливість проведення будь-яких оперативно – розшукових заходів.

При цьому, ухвалюючи рішення про недопустимість матеріалів оперативно-розшукової діяльності суди ототожнюють один із видів НСРД – контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки, який проводиться на стадії готування або вчинення злочину (ст. 271 КПК України), з оперативно – розшуковим заходом – оперативною закупкою товарів, предметів та речовин, метою якої є виявлення та документування можливих фактів протиправних діянь, у тому числі пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин (п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно – розшукову діяльність») (далі – Закон про ОРД). На нашу думку, вказані дії (заходи), при всій схожості, значно відрізняються між собою.

Так, законодавець, враховуючи важливість виявлення та фіксації діянь пов'язаних з незаконним обігом наркотиків (ст.ст. 305, 307, 309, 311, 318 КК України) закріпив право оперативних підрозділів проводити операції з контрольованого вчинення таких діянь (п. 7 – 1 ч. 1 ст. 8 Закон про ОРД).

Відповідно до вимог чинного законодавства (п. 2 ч. 1 ст. 8 Закон про ОРД) оперативно – розшуковий захід – оперативна закупка здійснюється згідно з положеннями статті 271 КПК України у порядку, визначеному нормативно – правовими актами правоохоронних органів, погодженими між собою та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України.

Таким актом є Інструкція про порядок проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів, речей, пос-

луг, документів, засобів та речовин..., яка затверджена спільним наказом МВС, СБУ та Міністерства доходів і зборів України і зареєстрована у Міністерстві юстиції України № 1776/24308 від 17.10.2013.

Як правило, при надходженні до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) скарг щодо проваджень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, та їх розгляді досліджуються питання відповідності законів країни вимогам Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), наявності фактів провокації вчинення злочину та втручання у приватне життя.

Останнім часом поширена практика ухвалення судами виправдувальних вироків стосовно осіб, які притягувалися до відповідальності за збут наркотичних засобів. Порушеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, на які звертають увагу суди, є провокація вчинення злочину та відсутність інших, крім результатів оперативної закупки, доказів причетності особи до злочинної діяльності.

В основу прийнятих рішень покладено практику ЄСПЛ, яка сформувалась у ході розгляду справ: «Тейшейро де Кастро проти Португалії», скарга № 044/1997/828/1034, рішення від 09.07.1998; «Ваньян проти Російської Федерації», скарга № 53203/99, рішення від 15.12.2015; «Худобін проти Російської Федерації», скарга № 59696/00, рішення від 26.10.2006, зі змісту яких слідує, що у разі, коли у справі відсутні дані про те, що особа збувала наркотичні засоби іншим особам, крім легендованої, в органів слідства та суду є достатні підстави підозрювати, що мала місце провокація.

Що стосується втручання у приватне життя, то заслуговує на увагу рішення ЄСПЛ від 15.06.1992 – «Люді проти Швейцарії», (скарга №12433/86). У цій справі використання таємного агента ані саме по собі, ані в поєднанні з прослуховуванням телефонних розмов, не зачепило приватне життя в контексті статті 8 ЄКПЛ.

На підставі цього рішення, ЄСПЛ досі розглядає просте використання таємного агента, без будь-якого застосування записуючих пристроїв, як таке, що не «впливає на приватне життя [5]. Слід зазначити, що у цій справі задача агента полягала лише у встановленні контакту. Якщо на агентів покладено задачу збирати також дані про особу, то ризик порушення недоторканності приватного життя, ймовірно, є високим.

Незаконний обіг наркотичних засобів, їх збут є однією із сучасних безпекових викликів і загроз. Відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України за № 287/2015 від 26.05.2015, основні зусилля з розвитку сектору безпеки повинні зосереджуватися на узгодженому нарощуванні оперативних спроможностей цих сил та доведення рівня їх готовності до невідкладного реагування на виклики й загрози національній безпеці України, що дасть змогу підвищити його інституційну та структурну збалансованість.

1. Мартиненко О. А., Теличкін І. О. Запобігання злочинам серед працівників в органах внутрішніх справ України: міжнар. та націон. аспекти – К., 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://police-reform.org/files/docs/1437048916.pdf>

2. Глушков В. О., Білічак О. А. Процесуалізація оперативно-розшукової діяльності у контексті реформування кримінально-процесуального законодавства України: Акт пробл. держави і права, випуск 65, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5652/Glushkov,%20Bilichak%20proces.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Білічак О.А. Щодо поняття «негласні слідчі (розшукові) дії»: Науковий вісник Херсонського державного університету: 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2015/pravo03/part_3/18.pdf.

4. Голова Венеціанської комісії зауважив ...: Інтернет – сайт «Лівий берег»: 07.10.2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukr.lb.ua/news/2016/10/07/347241_golova_venetsianskoi_komisii.html.

5. Джеремі Макбрайд Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. – К.: «К.І.С.», 2010 – 576 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/Echr_and_natimplement/Source/documentation/Echr_and_crim_procedure_ukr.pdf.

Шинкаренко І.І.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри ОРД та розкриття злочинів
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ЗБРОЇ, БОЙОВИХ ПРИПАСІВ АБО ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У НЕЗАКОННОМУ ПОВОДЖЕННІ

В Україні все актуальніше постає питання порушення встановлених правил поведження з загальнонебезпечними предметами, найбільш поширеним злочином з яких є незаконне поведження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами. Неконтрольований обіг відповідних загальнонебезпечних предметів приховує в собі високий рівень небезпеки спричинення шкоди людям та довкіллю. Суспільна небезпека злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, обумовлена тенденцією розвитку насильницької озброєної злочинності, а ще і незаконним збройним підприємництвом. Про наявність такої зброї та відповідних небезпечних предметів і активно насичення ними держави свідчить аналіз офіційної статистики за останні роки. Так, у 2013 році було зареєстровано 6929 злочинів, передбачених ст. 263 КК України, 2014 – 7228, 2015 – 7409, що вказує на стійкий зріст кількості зазначених злочинів. Саме тому комплексне вивчення дій оперативних працівників ОВС України направлене на виявлення незаконного обігу зброї, бойо-

вих припасів або вибухових речовин на території обслуговування має важливе значення для вирішення як наукових, так і практичних завдань.

У різні часи окремі аспекти оперативно-розшукової діяльності вивчали такі науковці: Б. І. Бараненко, С. В. Діденко, Я. С. Ленюк, В. В. Луговської, В. П. Меживой, П. М. Мітрухов, М. Г. Пінчук, Т. М. Приходько, В. І. Рибачук, В. П. Тихий та інші. Однак виходячи з аналізу публікацій, в яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми, видно, що вони не враховують особливості сучасного політичного стану в Україні пов'язаного з проведенням антитерористичної операції.

Приступаючи до виявлення фактів незаконного обігу зброї і вибухових речовин на території обслуговування працівник поліції повинен зібрати і проаналізувати відомості щодо:

- наявності на території, що обслуговується, об'єктів, на яких відбувається обіг зброї і боєприпасів;
- правил їх обігу;
- практики виконання цих правил.

Відомості відносно об'єктів обігу зброї і боєприпасів можна отримати у суб'єктів, які мають право на їх придбання. Такими є:

- державні воєнізовані організації, зокрема армія, органи внутрішніх справ, митні органи, інкасаторські підрозділи і т. ін.;
- підприємства, організації та установи з особливими статутними завданнями (приватні охоронні підприємства і служби безпеки);
- підприємства, що займаються розробкою, випробуванням, виробництвом зброї, боєприпасів і вибухових речовин, а також їх торгівлею;
- підприємства, що проводять роботи із застосуванням вибухових речовин або їх компонентів;
- спортивні і мисливські підприємства й організації;
- недержавні освітні установи з підготовки охоронців.

Головною метою аналізу одержуваних відомостей є виявлення недоліків у системі державного контролю за обігом зброї, боєприпасів і вибухових речовин, наявних порушень правил їх обліку, неналежного збереження і недбалого використання, оскільки саме ці чинники найчастіше є причиною потрапляння зброї, боєприпасів у незаконний обіг.

Особливої уваги заслуговують такі об'єкти оперативної уваги, як вокзали та місця імовірного збуту зброї і боєприпасів такі як ринки.

Результатом вказаного аналізу має бути повна інформованість оперативного працівника, яким чином здійснюється обіг зброї і боєприпасів на об'єктах території обслуговування.

Проводячи індивідуальну профілактичну роботу на території обслуговування оперативному працівнику слід постійно і ретельно перевіряти наступні категорії громадян:

- раніш засуджених осіб і схильних до незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами чи вибуховими пристроями;

- осіб, які займаються полюванням;
- спортсменів, які займаються стрільбою з вогнепальної зброї;
- осіб, які проходили службу в зоні АТО;
- волонтери та особи, які займаються транспортними та пасажирськими перевезеннями в зоні АТО.

Окремим джерелом отримання інформації є Інтернет. Як показує практика, найчастіше сліди злочинної діяльності залишаються у мережі Інтернет і пов'язаних з нею матеріальних носіях інформації, соціальних мережах, які слід ретельно вивчати на факти залишення слідів злочинної діяльності. У цілому інформація, отримана із засобів масової інформації, є недосконалою і завжди потребує перевірки та уточнень.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що рекомендований нами перелік не є вичерпним, тому залежно від особливостей ситуації чи території обслуговування його може бути звужено чи розширено. Водночас знання наданого нами переліку дозволить швидко і компетентно виявляти порушення у сфері незаконного обігу зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв.

Шинкаренко І.О.

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри філософії та політології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ

Закон України «Про Національну поліцію» визначає у ст.31, що під час здійснення оперативно – службової діяльності поліцейський може застосовувати превентивні заходи, до яких відноситься опитування особи [1].

У той же час ст. 33 означеного Закону вказує, що поліцейський може застосовувати означений захід за таких умов:

- якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень;
- надання особою інформації є добровільним;
- перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкоджає виконанню поліцією своїх повноважень.

Слід відзначити, що в Законі України «Про оперативно – розшукову діяльність» існує ст.8, в якій визначено право уповноважених оперативних під-

розділів опитувати осіб. Обов'язковою умовою такого опитування визначено наявність згоди використовувати їх добровільну допомогу [2, ст. 8, ч.1, п.1].

В теорії оперативно-розшукової діяльності та психології ОРД переважає думка, що опитування під час виконання оперативно-розшукових завдань, полягає у одержанні від опитуваної особи, на добровільній основі, інформації, що може мати значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, а також отримання даних від осіб про події та факти, що становлять оперативний інтерес [3, С.201-204].

Як вбачається з означених законів опитування є одним з основних заходів всіх поліцейських структур, незважаючи на їх функціональні обов'язки. В той же час проведений аналіз превентивної та оперативно-розшукової діяльності показує:

- низький рівень психологічних знань серед персоналу поліції, щодо знань і особливо вмінь та навичок у психології спілкування;
- невміння сплановано організувати й провести його з об'єктами превентивного та оперативно-розшукового впливу відповідно до конкретних цілей та завдань;
- здійснити попереднє психологічне вивчення об'єктів спілкування на підставі отриманої інформації;
- застосовувати під час спілкування способи та прийоми психологічного впливу щодо активізації обміну інформацією [3, С. 202].

Означене реалізує оперативно-інструментальну функцію спілкування в оперативно-службовій діяльності працівника поліції, яка полягає у створенні інструментарію для обміну інформацією з використанням знань, прийомів взаєморозуміння з метою вирішення завдань оперативно-службової діяльності.

Підґрунтям цих знань та прийомів є психологічні основи аналізу вербальних та не вербальних знакових засобів взаємодії суб'єктів. Зміст спілкування визначають наступні ціннісно-цільові моделі, що виникають у процесі спілкування:

1. Взаємно-орієнтуюча модель: її ціль (задача) – погодити дії двох і більш суб'єктів для організації спільної діяльності.

2. Модель взаєморозуміння, задачі якого корелюються майже адекватним сприйняттям партнерів один одного і еквівалентним осмисленням ними власних „Его-установок”, „Его-станів”, „Его-цілей”, „Его-прагнень”.

3. Емотивна модель як прагнення одного із суб'єктів викликати в іншому прийнятні почуттєві переживання, щоб трансформувати його власні переживання або ж з метою реконструювати свої емоції і почуття.

4. Модель психологічного впливу, задача якого трансформувати психологічні стани суб'єкта, його установки, концепції, прагнення, орієнтації, запити, домагання, поведінкові акти і діяльну активність з вигодою для себе або для самого партнера по спілкуванню.

5. Комунікативна модель: її задачі зводяться до встановлення взаємно прийняттого контакту для передачі тих або інших повідомлень, обміну дум-

ками, задумами, ідеями, рішеннями, програмами, концептами, орієнтованими, в основному, на взаємні, практично вигідні, прагматичні аспекти суб'єктів.

6. Стимуляційна модель – вона зорієнтована на стимуляцію активності й ініціативності суб'єкта по комунікації в напрямку виконання ним тих або інших дій, реалізації планів, програм і т. ін. [4, с.10].

В останнє десятиліття у діяльності поліції почали використовувати мета-модель, яка була розроблена в межах нейролінгвістичного програмування. Вона полягає у структурованому способі збору вербальної інформації, мовних протиріч особи з якою спілкуються, що дозволяє сформулювати відповідні запитання з метою вирішення завдань превентивного або оперативного – розшукового заходу [5]. Мета-модель може використовуватися працівниками поліції для збору точної мовної інформації. На сьогодні у поліціях світу панує думка про необхідність володіння навичками мета моделювання всіма працівниками поліції. Використання мета – моделі повинно навчити поліцейського звертати увагу на форми комунікації учасників спілкування.

Таким чином у систему психологічної підготовки персоналу поліції необхідно запровадити тренінги з нейролінгвістичного програмування з метою опанування ними навичок використання мета – моделі під час спілкування з особами щодо яких здійснюються превентивні та оперативно-розшукові заходи.

Означене буде сприяти отриманню працівниками поліції системи інтегрованих психологічних знань, призначення яких полягає у формуванні достатніх спеціальних професійних умінь та навичок щодо конструктивного спілкування їх з безпосередніми об'єктами, а також іншими учасниками превентивної та оперативно-розшукової діяльності.

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 06.08.2015 // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 28. – Ст.253.

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 // Відомості Верховної Ради. – 2011. – №32. – Ст.314.

3. Шинкаренко І. Р. Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) підрозділами кримінальної поліції: навч. посіб. / І. Р. Шинкаренко, І. О. Шинкаренко, О. В. Кириченко / за ред. проф. І. Р. Шинкаренка. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2016. – 228 с.

4. Бараненко Б.І. Психологія оперативного спілкування під час здійснення оперативно – розшукової діяльності / Б.І. Бараненко та ін. – К. : КНУВС, 2007. – 64 с.

5. Энциклопедия юридической психологии / Под общ. ред. проф. А. М. Столяренко. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 628 с.

Шевчук О.Ю.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри спеціальної техніки та
оперативно-розшукового документування
факультету № 2 Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ШЛЯХИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Негласні слідчі (розшукові) дії відіграють велику роль у розслідуванні кримінальних проваджень. Мета негласних слідчих (розшукових) дій полягає у всебічному та об'єктивному зібранні доказової інформації щодо особи чи групи осіб, які вчинили злочин або готують його [1, с. 6]. У процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється доказування, яке полягає у збиранні, перевірці й оцінці доказів для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. У кримінальному провадженні доказуванню підлягають: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, що виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [2, с. 48].

Згідно зі ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [3]. Негласність означає неочевидність, скритність слідчих (розшукових) дій, що проводяться, від осіб, які в них не беруть участь, зокрема, від співробітників слідчих та оперативних підрозділів, але насамперед від об'єктів, щодо яких вони проводяться [4].

Негласна діяльність, маючи чітко виражену гносеологічну природу, є специфічною формою пізнання і спрямована на вивчення фрагмента об'єктивної дійсності – фактичних даних, що відбивають і відтворюють подію злочину. При цьому пізнання, що посідає основне місце в діяльності, не є самодостатнім процесом – воно спрямоване на забезпечення інтересів кримінального судочинства, тобто виконання завдань, що сформульовані в КПК України.

У зв'язку з цим вбачається недостатнім вивчення й вирішення питань, пов'язаних з негласною інформацією, виключно під кутом зору організації й тактики її отримання, у відриві від перспектив використання. Зазначені обставини визначають необхідність і неминучість дослідження циркуляції негласних даних, а саме їхньої реалізації й використання на якісно іншому рівні – у процесі доказування. Це, у свою чергу, передбачає вивчення процедури надання результатів негласних слідчих (розшукових) дій спеціальним суб'єктам, які наділені відповідним процесуальним статусом, правами й обов'язками щодо встановлення обставин вчиненого злочину.

З огляду на комплексний, багатоаспектний характер проблеми використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні зупинимося на початковій стадії цього процесу – на поданні цих результатів слідчому, прокурору, суду та на суперечностях, що виникають при цьому, між вимогами конспірації та необхідністю перевірки окремих умов проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, об'єкт негласних слідчих (розшукових) дій отримує свій статус лише в тому випадку, коли він включений до кримінального процесу, тобто тоді, коли на нього здійснюється законний вплив з боку спеціальних суб'єктів через реалізацію відповідних правових норм, а саме застосування гласних і негласних заходів і засобів. Негласні слідчі (розшукові) дії є невід'ємним компонентом при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Водночас, якщо проаналізувати негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. ст. 260-264, 267-275 КПК України [4], а також оперативно-розшукові заходи, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, пунктами: 2, 7-12, 14, 17 [5] впливає що зазначені дії і заходи є тотожними, хоча й мають різну назву. Стаття 8 зазначеного вище Закону України містить лише відсылні норми на положення КПК України щодо порядку проведення оперативно-розшукових заходів.

Необхідно на законодавчому рівні усунути існуючу правову колізію, через яку сьогодні неможливо чітко розмежувати права оперативних підрозділів та оперативно-розшукові заходи і негласні слідчі (розшукові) дії, які вони можуть застосовувати, для цього необхідно в Законі України “Про оперативно-розшукову діяльність”:

- закріпити нове визначення поняття “оперативно-розшукова діяльність”, яке повинно більш чітко розкривати її характер (пошуковий, розвідувальний та контррозвідувальний), форми реалізації (гласну і негласну), а також за змістом включати не тільки проведення оперативно-розшукових заходів, але й негласних слідчих (розшукових) дій і роботу з негласним апаратом;

- дати поняття “оперативно-розшукових заходів”, закріпити виключний перелік оперативно-розшукових заходів, порядок їх проведення за ініціативою оперативного підрозділу, а не відсилання на порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які здійснюються виключно в кримінальному провадженні;

- до оперативно-розшукових заходів, які вправі проводити оперативні підрозділи, додати повноваження щодо проведення спеціального слідчого експерименту або імітування обстановки злочину, на сьогодні проводити такі дії вправі лише слідчий;

- провести класифікацію оперативно-розшукових заходів на ті, які можуть застосовуватися до і після заведення оперативно-розшукових справ;

- оперативно-розшукову діяльність доцільно розділити на декілька стадій, зокрема, стадію пошуку первинної оперативно-розшукової інформації, її перевірки, а також провадження в оперативно-розшукових справах та негласних слідчих (розшукових) дій.

1. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії: у схемах [Текст]: посіб. / [Никифорчук Д.Й., Зима Л.М., Тарасенко О.С., та ін.]; за заг. ред. В.В. Коваленка. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 156 с.

2. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні [навч. посіб. у схемах і таблицях] О.А. Осауленко, А.В.Самодін, Г.М. Степанова та ін.. – К. : “Центр учбової літератури”, 2015. – 140 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – Ст. 88.

4. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар: у 2 т. /Є.М.Блажівський, Ю.М.Грошовий, Ю.М.Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я.Тация, А.В. Портнова. – Харків: Право, 2012. –Т.2. – 664 с.

5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

Юнацький О.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри приватної охоронної діяльності
Запорізького національного
технічного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ФУНКЦІЙ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТА ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У більшості країн світу приватна детективна (розшукова) діяльність визнана на державному рівні, врегульована законами й оптимально використовується задля збільшення можливості громадян та юридичних осіб у захисті своїх законних прав та інтересів.

Досвід країн, у яких приватна детективна діяльність законодавчо врегульована, показує, що функціонування приватних детективів, детективних підприємств (агентств) та їх об'єднань значно підвищує відповідальність державної правоохоронної системи за своєчасне і високопрофесійне реагу-

вання на потреби громадян і суспільства, звільняє правоохоронців від необхідності виконання багатьох незначних та невластивих їм функцій, сприяє загальному покращенню криміногенної ситуації.

В Україні такий вид діяльності офіційно не визнаний, вже понад 15 років не має законодавчого закріплення та є "тіньовим". Хоча фактично приватною детективною (розшуковою) діяльністю давно та плідно займаються не тільки фізичні особи, а й юридичні [1].

За цей час законопроекти "Про приватну детективну (розшукову) діяльність" неодноразово подавалися до Верховної Ради у різних скликаннях, але не набирали необхідної кількості голосів.

Цілком очевидно, що питання про приватну детективну (розшукову) діяльність вже не можливо ігнорувати, як раніше, і сьогодні, в процесі реформування правової системи України вкрай важливо врегулювати правовий статус приватних детективів.

Але у процесі аналізу тексту останнього законопроекту "Про приватну детективну (розшукову) діяльність", що був прийнятий у першому читанні у квітні 2016 року, все ж таки виникає багато запитань. Так, у статті 4 зазначено, що суб'єкти приватної детективної (розшукової) діяльності не мають права здійснювати оперативно-розшукові заходи, віднесені законом до виключної компетенції оперативних підрозділів, передбачених статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

Така конструкція, насамперед, суперечить поставленій законодавцем меті – наділити суб'єктів приватної розшукової діяльності правами на здійснення розшуку. Слід зауважити, що оперативно-розшукові заходи – це розшук не лише злочинців, але й інших осіб, предметів, майна, встановлення фактів та з'ясування обставин події. Якщо приватному детективу заборонити це робити, то закон взагалі втрачає свій сенс.

Крім того, у статті 11 законопроекту серед видів дозволених приватних детективних послуг зазначається пошук, збирання та фіксація відомостей в кримінальному провадженні на договірній основі зі стороною кримінального провадження, що здійснити без застосування оперативно-розшукових заходів практично неможливо.

Також приватні детективи, приватні детективні підприємства (агентства) під час здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності мають право вчиняти будь-які дії, які не порушують гарантованих законом прав інших осіб та не заборонені законом, необхідні для належного виконання договору про надання приватних детективних послуг, зокрема відшукувати, отримувати та накопичувати потрібну інформацію всіма не забороненими законом методами. Проте, окремі зазначені в законопроекті методи (наприклад, здійснювати зовнішнє спостереження на відкритій місцевості, в громадських місцях та на транспорті; здійснювати кіно – і фотозйомку, відео – та аудіо запис, а також застосовувати інші технічні засоби, які не спричиняють шкоду життю та здоров'ю громадян) мають чітко виражений оперативно-

розшуковий характер.

Зазначені проблеми законодавчого врегулювання потребують суттєвих змін в розмежуванні функцій державних та недержавних органів при здійсненні ними розшукової діяльності. Державні правоохоронні органи повинні частково поступитися своїм монополізмом, що дозволить легалізувати приватну детективну (розшукову) діяльність.

Крім того, не сприятиме оптимальній діяльності приватних детективів, детективних підприємств (агентств) той факт, що згідно законопроекту "Про приватну детективну (розшукову) діяльність", контроль за дотриманням суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності вимог законодавства України здійснює Національна поліція через свої територіальні органи.

Детально вивчивши зазначені питання, а також законодавство різних країн світу, співтовариство приватних детективів України одногосно вважає, що надання Національній поліції України функції контролю та регулювання приватної детективної діяльності призведе до руйнівних наслідків у розвитку професії. Наводяться наступні аргументи:

1. У країнах, де регулятором приватної детективної діяльності є поліцейські державні структури, професіонали приватного розшуку відчують вагомі проблеми у своїй діяльності. Так, у Російській Федерації, де законодавство базується на диктаторських засадах, приватна детективна діяльність багато років не розвивається та знаходиться на рівні повної залежності від корупційних складових. У Литві, де відповідний закон вступив в дію у 2016 році та регулятором є поліцейський державний заклад, спостерігається різкий спад довіри замовників до приватних детективів. У той час, у США приватну детективну діяльність у різних штатах регулюють органи, які не є поліцейськими та аналогічні українським органам, які контролюють звичайну комерційну діяльність. Співтовариство приватних детективів вважає, що законодавство (у тому числі у професійній галузі) України повинно ґрунтуватися на сучасних демократичних вимогах права, а не на вимогах права диктаторського законодавства з корупційною основою [3].

2. Діяльність приватних детективів є незалежною професійною діяльністю яка по суті найбільш схожа з діяльністю нотаріусів, адвокатів, експертів чи звичайних підприємців та господарюючих суб'єктів. А оперативно-розшукова діяльність, яка забороняється приватним детективам, відповідно до законопроекту, є одним із завдань Національної поліції. Так, у разі залежності приватної детективної діяльності від співробітників Національної поліції, ніщо не буде заважати зробити приватних детективів своїм "нештатним підрозділом" зі складними корупційними схемами.

3. Якщо буде залежність від Національної поліції, ставиться під сумнів сама ідея незалежних приватних розслідувань, що має проводитись детективними агентствами та приватними детективами.

4. Сумнівним вважається гарантія збереження таємниці приватних детективів. Так, у кримінальному провадженні при роботі приватних детективів

на стороні захисту, працівники Національної поліції матимуть можливість вимагати отриману детективом інформацію, знищуючи основний принцип судочинства – змагальність сторін кримінального процесу.

5. Залежність від співробітників Національної поліції негативно вплине на обов'язок приватного детектива зберігати професійну таємницю, що належить до його компетенції у випадках, коли конфіденційна інформація становить інтерес у розслідуванні кримінального провадження. Більш того, це призведе до того, що приватний детектив може бути під загрозою позбавлення свідочтва на право займатись приватною детективною діяльністю.

1. Приватний розшук працює в «тіні» [Електронний ресурс] // Адвокат консалтинг : газета он-лайн. – Режим доступу : <http://advocat-cons.info/index.php?newsid=16806#.WB3i93-9q9I>. – Текст з екрана.

2. Проект Закону про приватну детективну (розшукову) діяльність № 3726 від 28.12.2015 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580. – Текст з екрана.

3. Пропозиції до законопроекту № 3726 від 28.12.2015 року, розроблені ВГО «Всеукраїнська Асоціація Приватних Детективів», юридичним департаментом Групи детективних підприємств «Приватна Поліцейська Компанія», міжнародними експертами у галузі приватної детективної діяльності та українськими приватними детективами [Електронний ресурс] // Закон о детективах – идеальная почва для коррупции. – Режим доступу : <http://www.cassandra.com.ua/news/45/>. – Текст з екрана.

Наукове видання

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(18 листопада 2016 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

У ДВОХ ЧАСТИНАХ

Частина 1

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *Самотуга А.В.*
Редактор *Л.В. Омельченко*

Підп. до друку 16.11.2016 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк трафаретний.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 12,75. Обл.-вид. арк. 13,25. Тираж 100 прим.

Редакційно-видавниче відділення ДДУВС
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДП № 164-р від 07.08.2013